

ISSN: 0551-3782

BIULETYN

ARCHIWUM
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

NR 61

Warszawa 2020

**BIULETYN
ARCHIWUM POLSKIEJ AKADEMII NAUK
NR 61**

Warszawa 2020

Przygotowuje Komitet Redakcyjny w składzie
**Joanna Arvaniti, Anita Chodkowska,
Hanna Krajewska, Katarzyna Słojkowska**

Redakcja
Joanna Arvaniti

Korekta
Joanna Arvaniti

Tłumaczenie
Urszula Pawlik

Adres Redakcji
Archiwum PAN
00-330 Warszawa, ul. Nowy Świat 72

Wydano z dotacji Ministerstwa
Nauki i Szkolnictwa Wyższego

ISSN: 0551-3782

Skład, łamanie i druk
AMALKER sp. z o.o.
03-715 Warszawa, ul. Stefana Okrzei 21/4
www.amalker.com

Spis treści

Wykaz ważniejszych skrótów występujących w inwentarzach	5
--	----------

Joanna Arvaniti

<i>Inwentarze archiwalne</i>	<i>6</i>
------------------------------------	----------

Marek Ciara

<i>Materiały Grzegorza Białkowskiego.....</i>	<i>8</i>
---	----------

Elżbieta Sztraj

<i>Materiały Henryka Mierzeckiego.....</i>	<i>16</i>
--	-----------

Jarosław Matysiak

<i>Materiały Bohdana Winiarskiego</i>	<i>36</i>
---	-----------

Katarzyna Słojkowska

<i>Kilka słów o Władysławie Deszczce</i>	<i>98</i>
--	-----------

Marek Ciara

<i>Wilno i Kraków w czasie wojny polsko-bolszewickiej. Dwa ośrodki akademickie w dzienniku Józefa Kallenbacha.....</i>	<i>105</i>
--	------------

Marek Ciara

<i>Artur Śliwiński i Rada Obrony Stolicy w 1920 roku</i>	<i>115</i>
--	------------

Mateusz Sobeczko

<i>Źródła do historii przemysłu w zasobie Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziale w Katowicach</i>	<i>137</i>
---	------------

Mateusz Sobeczko

<i>Rydułtowy w świetle zasobu Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziału w Katowicach</i>	<i>146</i>
---	------------

Izabela Gass

<i>Węgierskie zainteresowania profesora Jana Dąbrowskiego</i>	<i>157</i>
---	------------

Izabela Gass

Wystawa „Rapperswil na dawnych pocztówkach” 165

Wanda Krystyna Roman

*Między standardami a różnorodnością.
Analiza ewidencjonowania i opracowania
spuścizn archiwalnych na wybranych przykładach* 167

Dorota Piętka-Hadała

*XI Warszawski Piknik Archiwalny. Czekamy na zielone
światło* 183

Dorota Piętka-Hadała

Festiwal Nauki w Pałacu Staszica 186

**Sprawozdanie z działalności PAN Archiwum w Warszawie
w 2019 roku**..... 189**Inwentarze zespołów archiwalnych ogłoszone w numerach 1–61
„Biuletynu Archiwum PAN” (układ chronologiczny)**..... 207**Inwentarze zespołów archiwalnych ogłoszone w numerach 1–61
„Biuletynu Archiwum PAN” (układ alfabetyczny)** 220**Summary**..... 227

WYKAZ WAŻNIEJSZYCH SKRÓTÓW WYSTĘPUJĄCYCH W INWENTARZACH

b.d.	brak daty	kkp.	kserokopia
b.m.	brak miejsca	ks. nab.	księga nabytków
b.p.	brak paginacji	l.	luźne, list
b.t.	brak tytułu		(w korespondencji)
cz.	część	masz.	maszynopis
dop.	dopiski	m.b.	metr bieżący
dot.	dotyczący	mkf.	mikrofilm
dz.	dział	nadb.	nadbitka
egz.	egzemplarz	neg.	negatyw
fasc.	fascicule	nlb.	nieliczbowane
fkp.	fotokopia	not.	notatka
fot.	fotografia	odb.	odbitka
j.a.	jednostka archiwalna	odp.	odpowiedź
j. alb.	język albański	opr.	oprawne
j. ang.	język angielski	oprac.	opracowane
j. czes.	język czeski	pkt	punkt
j. fin.	język fiński	poczt.	pocztówka
j. franc.	język francuski	pow.	powielany
j. grec.	język grecki	poz.	pozycja
j. hiszp.	język hiszpański	pozyt.	pozytyw
j. hol.	język holenderski	r.	recto, rok, rocznik
j. jap.	język japoński	rec.	recenzja
j. lit.	język litewski	rkp.	rękopis
j. łac.	język łaciński	rys.	rysunek
j. łot.	język łotewski	s.	strona
j. niem.	język niemiecki	ss.	strony
j. norw.	język norweski	sz.	szyte
j. pol.	język polski	szkl.	szklane
j. port.	język portugalski	t.	tom
j. ros.	język rosyjski	tel.	telegram
j. rum.	język rumuński	v.	verso
j. serb.	język serbski	vol.	wolumin
j. słow.	język słowacki	w.	wiek
j. szw.	język szwedzki	wiz.	wizytówka
j. tur.	język turecki	wyc. pras.	wycinek prasowy
j. ukr.	język ukraiński	wyd.	wydanie
j. węg.	język węgierski	z.	zeszyt
j. wł.	język włoski	zał.	załącznik
k.	karta, kartka	zap.	zaproszenie
	(w korespondencji)	zaw.	zawiadomienie

Joanna Arvaniti
Warszawa

INWENTARZE ARCHIWALNE

Z okazji ustanowienia przez Senat RP roku 2020 Rokiem Fizyki w tegorocznym „Biuletynie APAN” publikujemy inwentarz Grzegorza Białkowskiego, fizyka, poety, filozofa, profesora i rektora UW. Brał on udział w obradach Okrągłego Stołu po stronie Solidarności. 4 czerwca 1989 roku został wybrany na senatora I kadencji w województwie piotrkowskim z rekomendacji Komitetu Obywatelskiego, nie zdążył jednak złożyć ślubowania, gdyż zmarł niespodziewanie na serce.

W 61. numerze „Biuletynu APAN” kontynuujemy w związku z 100. rocznicą powstania UP publikowanie inwentarzy wybitnych poznańskich profesorów. Tym razem prezentujemy materiały Bohdana Winiarskiego, prawnika, sędziego i przewodniczącego Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w Hadze, posła na Sejm II i III kadencji w II RP z listy Związku Ludowo-Narodowego oraz Stronnictwa Narodowego. Był on uważany za jednego z najwybitniejszych na świecie znawców zagadnień prawnych komunikacji międzynarodowej. Jak twierdzi Tomasz Szymański, pracownik naukowy w Muzeum Przyrody w Drozdowie, „Winiarski występował przeciw wulgarności w polityce i zastępowaniu dyskusji o meritum międzypartyjnymi wojnami, w wyniku czego życie polityczne staje się w myśl jego słów «placem boju, terenem zaciętych walk, w których zwycięzcy nie mają litości dla zwyciężonych, przeciwnik polityczny jest traktowany nie jako przeciwnik, dla którego trzeba mieć szacunek, lecz jako wróg, który powinien być zgładzony za wszelką cenę»”¹. Warto zapamiętać też aktualne szczególnie dziś słowa tego wybitnego uczonego: „Każdy naród ma taki rząd, na jaki zasługuje, i ponosi solidarną odpowiedzialność przed historią często nie dlatego, że się z rządem dobrowolnie solidaryzował, ale że niezdolny był do dania sobie innego rządu”².

¹ Tomasz Szymański, *Bohdan Winiarski — od zaborów do PRL*, „Myśl Polska”, 2019, nr 17–18.

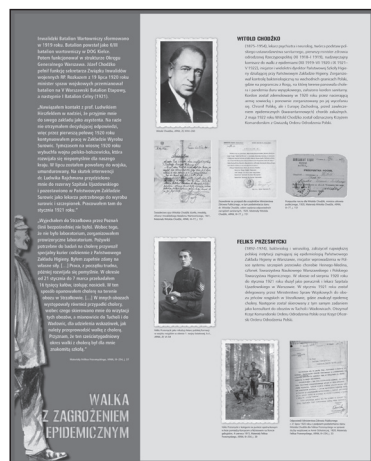
² Tamże.

Bohaterem naszego tegorocznego „Biuletynu...” jest też lekarz dermatolog Henryk Mierzecki, ekspert Światowej Organizacji Zdrowia, członek Polskiego Towarzystwa Lekarskiego i Polskiego Towarzystwa Dermatologicznego oraz Komisji Medycyny Pracy PAN i Międzynarodowej Komisji Medycyny Pracy w Genewie. Naszą uwagę zwrócił ciekawy i zabawny artykuł Henryka Mierzeckiego zamieszczony w 102 nr. „Przekroju” z 23 marca 1947 r. *Jak prababki swą urodę pielęgnowały*, w którym m.in. czytamy: „Wrogiem w owych czasach urody kobiecej były czynniki atmosferyczne. Dlatego kobiety dbające o swą urodę nosiły w zimie maski aksamitne (tourets de nez), a latem maski fularowe dla ochrony przed piegami”³. Mamy więc szansę być piękne.

„Biuletyn...” zawiera artykuły prezentujące osiągnięcia polskiej nauki oraz okolicznościowe teksty związane z obchodzoną w 2020 r. 100. rocznicą Bitwy Warszawskiej (wspomnienia Artura Śliwińskiego i Józefa Kallenbacha), która została uhonorowana wystawą przygotowaną przez pracowników Archiwum PAN *Uczeni w 1920 roku*. Na wstępnej planszy ekspozycji czytamy: „W walkę o wschodnią granicę odrodzonej

Rzeczypospolitej ogromny wysiłek włożyło całe społeczeństwo. Chlubną kartę polskiej historii zapisali uczeni, studenci i uczniowie. Jedni zgłosili się do Armii Ochotniczej, w której walczyli w polu lub pełnili służbę sanitarną, inni wspierali działania wojskowe, pełniąc służbę obywatelską w strukturach państwowych i ciałach obywatelskich, jak Rada Obrony Stolicy, jeszcze inni służyli piórem”.

Przypadającej w tym roku 220. rocznicy powstania Towarzystwa Przyjaciół Nauk (1800–1832), które zrzeszało badaczy różnych specjalności i skupiało uczonych, literatów,

osobowości oficjalne oraz tzw. przyjaciół nauk z ziem polskich i obcych, Archiwum PAN zadedykowało wystawę ubarwioną rysunkami Pauliny Kopcewskiej. Poczesne miejsce na wspomnianych wystawach zajmują materiały uczonych, którzy poświęcili całą swą wiedzę i umiejętności walce z zagrożeniem epidemicznym: Witolda Chodźki, Wilhelma Małcza, Feliksa Przesmyckiego.

³ Henryk Mierzecki, *Jak prababki swą urodę pielęgnowały*, „Przekrój”, 1947, nr 102.

Grzegorz Białkowski

Marek Ciara
Warszawa

MATERIAŁY GRZEGORZA BIAŁKOWSKIEGO (1932–1989) (III–297)

Grzegorz Białkowski urodził się 8 grudnia 1932 r. w Warszawie jako syn Aleksandra, urzędnika placówek skarbowych, i Jadwigi z domu Czopowicz, księgowej.

W 1950 r. ukończył Liceum Ogólnokształcące imienia Stefana Batorego w Warszawie. W tym samym roku został laureatem I Olimpiady Matematycznej. W latach 1950–1955 studiował na Wydziale Matematyki, Fizyki i Chemii Uniwersytetu Warszawskiego. W 1955 r. uzyskał tytuł magistra po przedstawieniu pracy *Masa własna fotonu w zewnętrznym polu elektromagnetycznym*, napisanej pod kierunkiem profesora Wojciecha Królikowskiego. W 1959 r. na podstawie dysertacji pt. *Rozpraszanie mezonów K^+ na nukleonach w stanie $S_{1/2}$ w przybliżeniu Tammy Dancoffa*, której promotorem był profesor Wojciech Królikowski, uzyskał tytuł doktora.

Po doktoracie wyjechał na kilkumiesięczny (od lutego do lipca 1960 r.) staż do Zjednoczonego Instytutu Badań Jądrowych w Dubnej. Od stycznia do lutego 1963 r. przebywał na stażu w CERN (Conseil européen pour la recherche nucléaire) w Genewie. Od lutego do września 1963 r. uzupełniał studia w Instytucie Fizyki Uniwersytetu w Turynie. W 1964 r. po przedstawieniu rozprawy pt. *Elektromagnetyczna struktura barionów* uzyskał stopień doktora habilitowanego. Pracę naukowo-dydaktyczną na Wydziale Matematyki, Fizyki i Chemii (od roku 1969 na Wydziale Fizyki) Uniwersytetu Warszawskiego rozpoczął jeszcze jako student. Od 1953 r. pracował na stanowiskach: zastępcy asystenta (1953–1954), asystenta (1954–1957), starszego asystenta (1957–1960), adiunkta (1960–1964), docenta (1964–1971). W 1971 r. został profesorem nadzwyczajnym, a w 1977 r. profesorem zwyczajnym. W latach 1969–1988 był dyrektorem Zakładu Fizyki Teoretycznej Wysokich Energii i zastępcą dyrektora

Instytutu Fizyki Teoretycznej Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 1985–1989 był rektorem Uniwersytetu Warszawskiego.

Grzegorz Białkowski był autorem prac naukowych, podręczników akademickich (m.in. *Cząstki elementarne*, Warszawa 1971, współautorstwo z Ryszardem Sosnowskim) i dla szkół średnich oraz prac popularnonaukowych z zakresu fizyki (m.in. *Stare i nowe drogi fizyki*, t. I–III, Warszawa 1981–1985, *Mechanika kwantowa — o czym to jest*, Warszawa 1982). Jako poeta debiutował w 1962 r., publikując swoje wiersze na łamach dwutygodnika „Współczesność”. W latach 1964–1988 wydał siedem tomików poezji. Ósmy tomik (*Figury z piasku*) ukazał się w 2015 r. Od roku 1954 należał do Polskiego Towarzystwa Fizycznego, a od roku 1966 do Związku Literatów Polskich. W 1974 r. został odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

Był członkiem i przewodniczącym Zespołu ds. Dydaktyczno-Wychowawczych Ministerstwa Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki. W latach 1982–1985 był przewodniczącym Zespołu Programowego Fizyki i Astronomii w Ministerstwie Oświaty i Wychowania.

W 1981 r. był jednym z założycieli i pierwszym przewodniczącym Towarzystwa Popierania i Krzewienia Nauk. W 1988 r. z jego inicjatywy powstała Fundacja Uniwersytetu Warszawskiego. W wyborach 4 czerwca 1989 r. został wybrany na senatora z listy Komitetu Obywatelskiego „Solidarność”.

Grzegorz Białkowski dwukrotnie zawierał związek małżeński. W 1953 r. ożenił się z Barbarą z Palusińskich. Małżeństwo miało troje dzieci: Krzysztofa, Jana i Annę. W 1972 r. ożenił się z Heleną z Piotrowskich. Miał z nią dwoje dzieci: Weronikę i Aleksandra.

Zmarł 29 czerwca 1989 r. Pochowany został na Starym Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie, w kwaterze D, rząd 2, miejsce 17, 18, 19, 20.

Od roku 1995 Towarzystwo Popierania i Krzewienia Nauk i Fundacja na rzecz Nauki Polskiej przyznaje corocznie Nagrodę im. Grzegorza Białkowskiego za najwybitniejszą pracę doktorską z dziedziny nauk ścisłych, obronioną w poprzedzających trzech latach kalendarzowych.

Materiały Grzegorza Białkowskiego zostały przekazane w formie darowizny przez żonę twórcy spuścizny Helenę Białkowską w 1990 r. W księdze nabytków mają numer 1972. Spuściznę uporządkował i opracował inwentarz w 2018 r. Marek Ciara. Materiały spuścizny uporządkowano zgodnie z obowiązującymi w Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie *Wytycznymi opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych*. Ponieważ

większość materiałów spuścizny była pozbawiona dat (szczególnie opracowania, wykłady i wiersze), zastosowano układ alfabetyczny. Od tej reguły odstępiono w sytuacji, gdy jedna z jednostek w podgrupie wyjątkowo miała datę. Jednostkę datowaną umieszczono na początku podgrupy, a następnie wprowadzono jednostki niedatowane w kolejności alfabetycznej. Tak zrobiono np. w przypadku wykładów znajdujących się w podgrupie B grupy I zawierającej materiały twórczości naukowej i literackiej.

Spuścizna zawiera materiały z lat 1960–1989. Materiały spuścizny zostały podzielone na trzy główne grupy tematyczne. W grupie I znajdują się w jednostkach od 1 do 18 materiały twórczości naukowej i literackiej. Większość materiałów tej grupy jest niedatowana z wyjątkiem jednostki 3 (1984) i jednostki 18 (1962). W podgrupie A (j.a. 1–2) znajduje się opracowanie i podręcznik do fizyki. W podgrupie B (j.a. 3–16) są teksty i notatki z wykładów z fizyki. W podgrupie C (j.a. 17–18) są teksty pogadanek radiowych popularyzujących fizykę i wiersze G. Białkowskiego. W grupie II (j.a. 19–20) znajdują się materiały biograficzne i nieliczna korespondencja z lat 1962–1989. W ostatniej, III grupie (j.a. 21) znajdują się materiały osób obcych z lat 1960–1975: 2 artykuły z zakresu fizyki i zapis dyskusji na temat sztuki współczesnej.

W PAN Archiwum w Warszawie materiałom G. Białkowskiego nadano sygnaturę III–297. W wyszukiwarce <https://szukajwarchiwach.pl> zespół ma nr 410. Objętość zespołu wynosi 0,30 m.b. Inwentarz składa się z 21 jednostek i 2 aneksów.

Źródła i bibliografia

1. Materiały Grzegorza Białkowskiego, Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie, III–297, j.a. 19.
2. Białkowski Grzegorz, teczką akt studenckich, Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, WMFCh 21120.
3. Białkowski Grzegorz, akta przewodu doktorskiego, Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, WF–531–19.
4. Białkowski Grzegorz, akta osobowe, Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego, K.17807.
5. Białkowski Grzegorz, https://cmentarze.um.warszawa.pl/pomnik.aspx?pom_id=20907, 12 grudnia 2019.
6. *Białkowski Grzegorz*, [w:] *Kto jest kim w Polsce w 1984 r. Informator biograficzny*, Warszawa 1984, s. 55–56.

7. Białkowski Grzegorz, [w:] *Wielka encyklopedia PWN*, Warszawa 2001, t. III, s. 543.
8. Gawkowski R., *Grzegorz Białkowski. Rektor w latach 1985–1989*, [w:] *Poczet rektorów Uniwersytetu Warszawskiego*, Warszawa 2016, s. 340–347.
9. Pokorski S., *Grzegorz Białkowski 1932–1989*, [w:] *Portrety uczonych. Profesorem Uniwersytetu Warszawskiego po 1945. A–K*, pod red. W. Baraniewskiego, W. Tygielskiego, A.K. Wróblewskiego, Warszawa 2016, s. 88–93.

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

	pozycja inwentarza
I. Materiały twórczości naukowej i literackiej	1–18
A. Opracowania	1–2
B. Wykłady	3–16
C. Pogadanki radiowe i literatura piękna	17–18
II. Materiały biograficzne i korespondencja	19–20
III. Materiały osób obcych	21
Aneksy	1–2

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ I LITERACKIEJ

A. Opracowania

1. *Baryon-baryon low energy interactions*
Opracowanie
B.d., rkp., masz., j. ang., l., k. 127
2. Fizyka
Podręcznik, fragment
B.d., masz. pow., l., k. 111

B. Wykłady

3. *Kwantowa teoria pola*
Wykład, tekst
1984, rkp., l., k. 16
4. *Elektrodynamika*
Wykład, tekst, notatki, cz. 1
B.d., rkp., l., k. 170
5. Jw.
Wykład, tekst notatki, cz. 2
B.d., rkp., l., k. 89

6. *Elektryczność*
Wykład, tekst, notatki
B.d., rkp., l., k. 12
7. *Mechanika klasyczna*
Mechanika teoretyczna
Wykład, tekst
B.d., rkp., l., k. 151
8. *Mechanika kwantowa cz. 1*
Wykład, tekst
B.d., rkp., l., k. 118
9. *Mechanika kwantowa cz. 2*
Wykład, tekst
B.d., rkp., l., k. 84
10. *Mechanika kwantowa*
Notatki do wykładu, wzory, ćwiczenia
B.d., rkp., l., k. 96
11. *Teoria silnych oddziaływań*
Wykład, tekst
B.d., rkp., l., k. 60
12. *Teoria wysokich energii*
Wykład, tekst
B.d., rkp., l., k. 67
13. *Teoria zderzeń*
Wykład, tekst
B.d., rkp., l., k. 109
14. *Termodynamika*
Wykład, tekst
B.d., rkp., l., k. 96
15. *Wstęp do teorii cząstek elementarnych*
Wykład, tekst
B.d., rkp., l., k. 141
16. *Wstęp do teorii jądra i cząstek elementarnych cz. 2*
Wykład, tekst
B.d., rkp., l., k. 109

C. Pogadanki radiowe i literatura piękna

17. *Fizyka*
Pogadanki radiowe
B.d., masz., l., k. 57, zob. aneks 1

18. Literatura piękna

Wiersze, artykuł

1962, b.d., masz., l., k. 29, zob. aneks 2

II. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE I KORESPONDENCJA

19. Materiały biograficzne, funeralia

Autożyciorys, ankieta, artykuł wspomnieniowy, nekrologi

1987–1989 i b.d., masz., druk, l., k. 18

20. G. B. do Leona van Hove	1967	l. 1
Państwowe Wydawnictwo		
Naukowe do G. B.	1967	l. 1
Rasiowa Helena do G. B.	1965	l. 1
Weisskopf Victor do G. B.	1962	l. 1
Werle Józef do G. B.	b.d.	l. 1

Korespondencja wychodząca i wpływająca

1962–1967 i b.d., rkp., masz., j. ang., pol., l., k. 5

III. MATERIAŁY OSÓB OBCYCH

21. Gourdin M., Lurie D., Martin A., *Effect of a Pion Pion Scattering Resonance on Low Energy Meson-Photoproduction*
 Karczewski Bohdan, *Wzory aproksymacyjne dla ugiętej fali elektromagnetycznej*
 Ogólnopolskie sympozjum *Sytuacja sztuki współczesnej*
 Abstrakt referatu, referat, zapis dyskusji
 1960–1975 i b.d., masz., j. ang., pol., l., k. 60

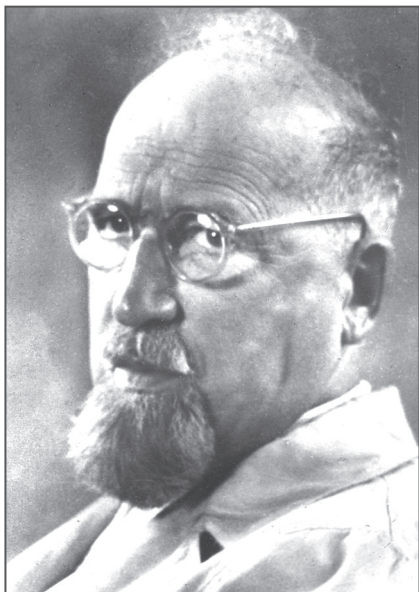
ANEKS 1

J. 17. Fizyka

*Co to jest energia?**Co to jest energia atomowa?**Czy energia może zginąć lub powstać z niczego?**O cieple**O elektryczności**Oko i słońce**O wędrówkach energii w przyrodzie**Piorun, błyskawica, grzmot**W jaki sposób ludzie oświetlali i oświetlają mieszkania?*

ANEKS 2

- J. 18. Literatura piękna
 Zmierzch ziemi, 1962
 Alhambra
 Altamira
 Droga
 Garstka prochu
 Indra i paw (artykuł o poezji)
 List
 Lód
 Maj
 Meyrin przedwiośnie
 Okulary
 Paryż
 Po południu
 Pożegnania
 Rouault
 Styczeń
 Tam
 Taniec mrówek
 Toledo
 W owadów obcowanie
 Zamykanie oczu

Henryk Mierzecki

Elżbieta Sztraj
Warszawa

MATERIAŁY HENRYKA MIERZECKIEGO (1891–1977) (III–242)

Henryk Herman Mierzecki urodził się 30 marca 1891 r. we Lwowie jako syn Marka i Marii z domu Szleyen. W rodzinnym mieście ukończył gimnazjum realne. W latach 1911–1919 studiował na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu we Lwowie. W okresie 1917–1918 był asystentem wolontariuszem Oddziału Skórno-Wenerycznego Kliniki Dermatologicznej prof. Muchy w Wiedniu. W styczniu 1919 r. uzyskał stopień doktora wszech nauk lekarskich na Wydziale Lekarskim Uniwersytetu Lwowskiego.

Pracę zawodową rozpoczął w 1918 r. jako ordynator wojskowych szpitali skórno-wenerycznych we Lwowie, Przemyślu i Jarosławiu. Funkcję tę pełnił do 1921 r. Od 1921 do 1926 r. był wolontariuszem w Zakładzie Anatomii Patologicznej Uniwersytetu we Lwowie. Prowadził też badania naukowe w Zakładzie Higieny, Zakładzie Chemii Lekarskiej i Zakładzie Fizjologii. W latach 1922–1926 pracował jako starszy asystent Kliniki Dermatologicznej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. W 1923 r. przebywał na studiach w Berlinie, tu zapoznał się z Kliniką Dermatologiczną Uniwersytetu Berlińskiego i Pracownią Bakteriologiczną Szpitala Moabit, a także uczęszczał na seminarium medycyny społecznej. Od 1924 do 1939 r. był dermatologiem Ubezpieczalni Społecznej oraz konsultantem Szpitala Ubezpieczalni we Lwowie. Jednocześnie w latach 1929–1931 był ordynatorem Oddziału Chorób Zawodowych Skóry Okręgowego Związku Kas Chorych we Lwowie. W 1931 r. przebywał na stażu w Szpitalu St. Louis w Paryżu. Przez cały ten czas prowadził równoległe badania naukowe, w czym pomagało mu stypendium z funduszu im. P. Tyszkowskiego przyznane przez Polską Akademię Umiejętności w Krakowie, które pobierał w latach 1931–1938.

W 1939 r. uzyskał drogą konkursu stanowisko ordynatora Oddziału Dermatologicznego Instytutu Wenerologicznego we Lwowie. Jednocześnie

w okresie międzywojennym był od 1922 do 1939 r. wykładowcą w związkach zawodowych z zakresu higieny pracy, chorób skórnych i wenerycznych we Lwowie, od 1930 do 1937 r. organizatorem i kierownikiem kursów dla lekarzy ubezpieczalni społecznych oraz organizatorem i redaktorem czasopisma „Wiadomości Lwowskie”.

Po kampanii 1939 r. pozostał aż do 1941 r. ordynatorem w Instytucie Wenerologicznym we Lwowie. W tym czasie był również instruktorem w Muzeum Higieny we Lwowie. W 1941 r. był zmuszony opuścić Lwów. Przeniósł się do Warszawy i tu aż do 1944 r. pracował jako kierownik Laboratoriów Chemicznych Zakładów „Kamea”. W okresie okupacji hitlerowskiej używał fałszywych papierów na nazwisko Henryk Malec. Na przełomie 1944 i 1945 r. był naczelnikiem Pracowni Chemicznej Jedwabniczej Stacji Doświadczalnej w Milanówku.

Po wyzwoleniu w 1945 r. został powołany na stanowisko naczelnika Wydziału Higieny Społecznej w Ministerstwie Zdrowia. Stanowisko to piastował do 1948 r. Jednocześnie kontynuował pracę naukową-dydaktyczną. W 1945 r. habilitował się na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie i podjął tu pracę jako docent dermatologii społecznej i zawodowej. Wykładał na UJ do 1948 r. W latach 1945–1948 był też wykładowcą dermatologii w Akademii Stomatologicznej w Warszawie. W 1948 r. był docentem Dermatologii Społecznej i Zawodowej na Uniwersytecie Warszawskim oraz kierownikiem działu w Państwowym Zakładzie Higieny w Warszawie. W tymże roku odbył podróże naukowe do Szwajcarii i Francji, był na stażu w Klinice Medycyny Pracy w Mediolanie. W 1949 r. otrzymał nominację na profesora nadzwyczajnego i objął kierownictwo Kliniki Dermatologicznej Uniwersytetu we Wrocławiu — później w Akademii Medycznej. W 1957 r. został mianowany profesorem zwyczajnym, w 1962 r. przeszedł na emeryturę.

W latach 1946–1947 był również redaktorem dodatku medycznego w dzienniku „Robotnik” oraz organizatorem kursów dokształcających z dziedziny medycyny pracy w Krakowie. W 1947 r. we Wrocławiu odbyła się uroczystość odnowienia doktoratu w związku z 25-leciem jego uzyskania.

Henryk Mierzecki był od 1922 r. członkiem Polskiego Towarzystwa Dermatologicznego, założycielem i przewodniczącym Oddziału Lwowskiego tego Towarzystwa, a w okresie powojennym sprawował przez kilka lat funkcję przewodniczącego Oddziału Wrocławskiego. W latach 1922–1939 był członkiem Towarzystwa Naukowego we Lwowie. W latach 1945–1953 był członkiem rzeczywistym Międzynarodowej Komisji Medycyny

Pracy z siedzibą w Genewie oraz członkiem honorowym Jugosłowiańskiego Towarzystwa Dermatologicznego.

Brał udział w zjazdach i konferencjach krajowych i zagranicznych, m.in. w Zjeździe Dermatologów Polskich w latach 1922–1939 i 1950–1952, Międzynarodowym Zjeździe Dermatologów w Kopenhadze (1929) i Budapeszcie (1935), Międzynarodowym Zjeździe Medycyny Pracy w Paryżu (1931), Genewie (1947), Londynie (1948). W 1948 r. przebywał we Włoszech na Konferencji Medycyny Pracy.

Był członkiem PPS w latach 1907–1926 i 1945–1948, od 1948 r. był członkiem PZPR.

Był członkiem wielu związków zawodowych, m.in. Związku Zawodowego Lekarzy Ubezpieczalni Społecznej i Profspiłki we Lwowie.

Był wielokrotnie nagradzany i odznaczany za swoje osiągnięcia, m.in. srebrnym medalem za prace z zakresu dermatologii pracowniczej przez IX Międzynarodowy Zjazd Dermatologów w Budapeszcie w 1935 r., nagrodą w konkursie za zastosowanie przetworów naftowych w lecznictwie przez Związek Chemików ZSRR w 1941 r., a także po wojnie Orderem Sztandaru Pracy II kl., Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym Krzyżem Zasługi, Medalem za Wolność i Medalem 10-lecia PRL, Odznaką Budowniczego Wrocławia, Zasłużonego Pracownika Służby Zdrowia, Tysiąclecia PRL i innymi.

Henryk Mierzecki zmarł 4 września 1977 roku.

Materiały spuścizny po Henryku Mierzeckim o rozmiarze ok. 0,80 m.b. zostały zakupione przez Archiwum PAN od jego żony Janiny w 1980 r.

Spuścizna została opracowana przez Elżbietę Sztraj przy współpracy słuchaczy Policealnego Studium Informacji, Archiwistyki i Księgarstwa. Materiały te były zaopatrzone w spis tymczasowy.

W wyniku prac porządkowych materiały podzielono na 6 zasadniczych grup, w tym 5 tematycznych i 6., w której skład wchodzi załączniki.

Grupa I to materiały twórczości naukowej, które podzielono na dwie podgrupy. Podgrupę A stanowią prace z zakresu medycyny, kosmetyki, historii medycyny, sztuki i obyczajów, wśród nich są dwie obszerniejsze prace pt. *Ręka ludzka* i *Profani i lekarze* oraz szereg artykułów, m.in. dotyczących problemów medycyny pracy, a także patent na maść leczniczą, recenzje i fragmenty pogadanek radiowych. Podgrupa B zawiera materiały warsztatowe, to jest notatki, zdjęcia i wycinki prasowe do prac i artykułów, notatki dotyczące badań nad zastosowaniem leków naftopochodnych, nad preparatami zawierającymi radon i nad lekami z grupy sulfonamidów, materiały dotyczące alergii oraz opisy dotyczące

przypadków klinicznych, karty chorobowe, książki raportów pielęgniar-
skich, ponadto notatki dotyczące badań nad kosmetykami i recepty
kosmetyków oraz materiały dotyczące martyrologii ludzi nauki polskiej
podczas 2. wojny światowej (j.a. 38).

Grupa II to materiały działalności organizacyjno-naukowej, obej-
muje chronologicznie materiały od 1944 r. aż do śmierci twórcy spu-
ścizny w 1977 r. Do najciekawszych należą materiały współpracy
z Międzynarodową Organizacją Zdrowia, Międzynarodowym Biurem
Pracy oraz międzynarodowych konferencji dotyczących medycyny pracy.
Do tej grupy zaliczono również ekspertyzy naukowe wykonane przez twór-
cę spuścizny oraz sprawozdania z własnej działalności naukowej. Ponadto
w grupie tej występuje korespondencja z wydawnictwami.

Grupę III stanowią materiały biograficzne obejmujące dokumenty oso-
biste od 1941 r., autobiografię, bibliografię prac oraz pamiętnik zatytułowa-
ny *Czasy i klimaty*.

Grupa IV to korespondencja podzielona na korespondencję wycho-
dzącą i wpływającą. Jednostki zawierające korespondencję zaopatrzone
w aneksy alfabetyczne.

Grupa V — materiały o twórcy spuścizny — zawiera notatki, opinie
i oceny dotyczące prac H. Mierzeckiego, wycinki prasowe dotyczące jego
osoby oraz bibliografię prac.

Grupa VI obejmuje załączniki do spuścizny: składają się na nią dru-
kowane prace H. Mierzeckiego, wycinki z prasy zawierające jego artykuły
oraz prace obcych autorów.

Inwentarz opatrzony sygnaturą III–242 obejmuje 82 jednostki
i 3 aneksy.

Źródła

1. Materiały Henryka Mierzeckiego, APAN, III–242, j. 59–60, 62–64, 73.

PREZGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

	pozycja inwentarza
I. Materiały twórczości naukowej	1–40
A. Prace i artykuły	1–16
B. Materiały warsztatowe	17–40
II. Materiały działalności organizacyjno-naukowej	
i wydawniczej	41–58
III. Materiały biograficzne	59–64

IV. Korespondencja	65–72
V. Materiały o twórcy spuścizny	73–76
VI. Załączniki	77–82
Aneksy	1–3

I. MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

A. Prace i artykuły

1. *Wpływ sulfokwasów naftowych na grzybicę drobnozarodnikową pochodzenia ludzkiego*
Fragment pracy, dokumentacja fotograficzna wyników badań
1950, l., fot. 6
2. *Ręka ludzka*
Praca
1964, masz., l., k. 185
3. Jw.
Fragmenty pracy
1964, rkp., masz., l., k. 128
4. *Profani i lekarze*
Praca
Ok. 1972, masz., l., k. 142
5. Jw.
Pierwsza wersja pracy
Ok. 1972, masz., l., k. 122
6. *Honorarium lekarskie w historii i anegdocie*
Artykuł
1939, rkp., druk, l., k. 2
Druk: „Medycyna i przyroda”, 1939, t. IV, s. 18–19
7. *Die Rolle der Hand in der Kunst*
„Ręka ludzka” w wierzeniach
Artykuły
1972, rkp., j. niem., pol., l., k. 7
8. *Medycyna pracy*
Artykuły
1949 i b.d., masz., j. niem., pol., l., k. 8, zob. aneks 1
9. *Wpływ alkoamidów na skórę zwierzęcą i ludzką zdrową i choro-
bowo zmienioną*
Artykuły
1962, 1973, masz., l., k. 24

10. *Kosmetyka zagadnieniem społecznym*
Artykuł
B.d., masz., l., k. 3
11. *Pionierzy postępu i samozaparcia się lekarzy w medycynie*
Artykuł
B.d., masz., l., k. 8
12. *Problemy związane z eutanazją*
Fragmenty artykułu
B.d., rkp., masz., l., k. 2
13. *Problematyka uczuleniowa skóry przez związki petrochemiczne*
Referat wygłoszony na Zjeździe Wojewódzkich Przychodni
Skórno-Wenerycznych
1966, masz., l., k. 28
14. Patent dotyczący wytwarzania maści leczniczych, kremów kosmetycznych z tłuszczu końskiego
1955–1958, masz., druk, l., k. 19
15. *Janistyn H., Riechstoffe, Seifen, Kosmetika*
Schönfeld W., Körperbemalen, Brandmarken, Tätowierung
Rothemann K., Das grosse Rezeptbuch der Haut- und Körperpflegemittel
Hermans E.H., Dermato-Venerologia classification generalis et classification setiologica cum indice alphabetico
Wargner Gustaw, Muller Wolfgang, Dermatologie in der Kunst
Recenzje napisane przez H. M.
1960–1970, masz., fkp., l., k. 7
16. Fragmenty pogadanek radiowych
Przed 1949 i b.d., masz., l., k. 14

B. Materiały warsztatowe

17. *Ręka ludzka*
Notatki do pracy
1963, rkp., masz., l., k. 184
18. Jw.
Notatki i zdjęcia do rozdziału pt. *Ręka w sztuce*
1963, rkp., fkp., sz., k. 15, fot. 104
19. Jw.
Materiały do pracy
1963, druk, fkp., sz., k. 59
20. *Profani i lekarze*
Notatki do pracy, wycinki prasowe
1972, rkp., masz., druk, l., k. 72

-
21. Jw.
Notatki do pracy
1972, rkp., masz., l. i sz., k. 104
 22. Jw.
Notatki do pracy
1972, rkp., druk, fkp., l., k. 70
 23. *Choroby zawodowe skóry*
Notatki do pracy
B.d., rkp., masz., l., k. 81
 24. Szkodliwość materiałów i narzędzi
Notatki do pracy
B.d., rkp., l., k. 19
 25. Badania nad zastosowaniem leków naftopochodnych
Notatki
1934–1939, rkp., masz., druk, l., k. 68, fot. 20
 26. Jw.
Notatki
1934–1939, masz., l., k. 92
 27. Prace laboratoryjne nad uzyskaniem leków z grupy sulfonamidów
Notatka
B.d., masz., l., k. 60
 28. Badania nad preparatami zawierającymi radon
Notatki
B.d., masz., fkp., l., k. 22
 29. Alergia
Wypisy z literatury obcej
1951, masz., l., k. 6
 30. Wyniki testów badań płatkowych
B.d., rkp., sz., k. 13
 31. Opisy przypadków klinicznych i karty chorobowe
1952–1964, rkp., sz., k. 80
 32. Książka raportów pielęgniarskich
1962–1964, rkp., sz., k. 129
 33. Książka raportów pielęgniarskich
1964–1970, rkp., sz., k. 105
 34. Zastosowanie jedwabiu w preparatach kosmetycznych
Notatki dotyczące badań prowadzonych w fabryce w Milanówku
1944–1945, rkp., druk, sz., k. 90

35. Kosmetyka i higiena
Notatki
B.d., rkp., druk, l. i sz., k. 83, fot. 17
36. Recepty kosmetyków
B.d., rkp., sz., k. 253
37. Recepty kosmetyków
B.d., rkp., sz., k. 191
38. Martyrologia ludzi nauki polskiej w czasie 2. wojny światowej
Notatki
1945–1964, masz., druk, j. ang., pol., l. i sz.
39. Ręce ludzkie
Zbiór fotografii
B.d., szt. 66 (duże formaty)
40. Części ciała ludzkiego ze zmianami chorobowymi
Zbiór fotografii
B.d., szt. 19 (duże formaty)

II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI ORGANIZACYJNO- -NAUKOWEJ I WYDAWNICZEJ

41. Centralna Stacja Doświadczalna Jedwabiu w Milanówku
Materiały dotyczące produkcji kremu do golenia
1944–1945, masz., l., k. 7
42. Kliniczny Instytut Pracy
Dokumentacja budowy
1947, masz., l., k. 50
43. Kurs dla lekarzy przemysłowych na Uniwersytecie Jagiellońskim
oraz programu specjalizacji lekarzy
1947–1952, masz., l., k. 3
44. Międzynarodowa Organizacja Zdrowia, Międzynarodowe Biuro Pracy
Dokumenty współpracy oraz materiały międzynarodowych konferencji dotyczących medycyny pracy
1947–1968, masz., druk, l. i sz., k. 35
45. Rekonstrukcja Kliniki Dermatologicznej we Wrocławiu
Dobrowolne ofiary od pacjentów, lista ofiarodawców
1949–1950, rkp., sz., k. 17
46. Badania wykonane w Klinice Dermatologicznej Uniwersytetu Wrocławskiego
Korespondencja dotycząca zabezpieczenia materiałów
1949–1953, masz., l., k. 4

47. Zastosowanie kremów przeciwgrzybiczych i ochronnych
Korespondencja
1949–1953, masz., druk, l., k. 89
48. XIV Zjazd Polskiego Towarzystwa Dermatologicznego
Program, drukowane materiały zjazdowe
1952, druk, l. i sz., k. 8, s. 131
49. Ekspertyzy naukowe dotyczące m.in. łagodzącego działania na skórę alkiloamidów kremów tłuszczowych
1952–1964, masz., l., k. 50
50. Sprawozdania H. M. z działalności naukowej
1961–1966, rkp., masz., l., k. 8
51. Współpraca z sanatorium w Łądku-Zdroju
Korespondencja
1965–1967, masz., l., k. 4
52. Zjazd Absolwentów Wydziału Lekarskiego Akademii Medycznej we Wrocławiu
Korespondencja, album pamiątkowy
1967–1977, rkp., druk, l., k. 17
53. Wydawnictwo Ossolineum
Korespondencja w sprawie wydania pracy pt. *Ręka ludzka*
1963, masz., druk, l., k. 32
54. Wydawnictwo
Korespondencja związana z wydaniem książki pt. *Choroby zawodowe skóry*
1966–1968, rkp., masz., l., k. 17
55. Wydawnictwo PZWL i Ossolineum
Korespondencja dotycząca wydania pamiątnika pt. *Czasy i klimaty*
1970–1977, masz., druk, l., k. 23
56. PZWL
Korespondencja w sprawie wydania książki pt. *Medycyna i profani w medycynie*
1971–1972, masz., druk, l., k. 13
57. Wydawnictwa i redakcje
Korespondencja w sprawie wydania prac i artykułów
1973–1977, masz., l., k. 6
58. Polski Tygodnik Lekarski
Korespondencja w sprawie wydania książki pt. *Problematyka uczuleniowa skóry przez związki petrochemiczne*
1972, masz., druk, l., k. 9

III. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE

59. Autobiografie, dokumenty osobiste, bibliografia prac
1941–1971, masz., druk, l., k. 48
60. Kariera zawodowa, sprawy finansowe
1942–1971, masz., druk, l., k. 99
61. Życzenia i gratulacje
1961–1968, druk, l., k. 20, fot. 1
62. Materiały dotyczące jubileuszów 50-lecia i 55-lecia pracy zawodowej
1961, 1966, masz., sz., k. 63, fot. 1
63. *Czas i klimaty*
Pamiętnik, pierwsza wersja
Przed 1970, rkp., l., k. 129
Druk: H. Mierzecki, *Czasy i klimaty. Z dziejów kształtowania się medycyny pracy jako odrębnej dyscypliny*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, 1981, r. XXVI, nr 3–4, s. 503–532
64. *Czasy i klimaty*
Pamiętnik, druga wersja
Ok. 1970, masz., l., k. 249, fot. 40

IV. KORESPONDENCJA

65. Osoby i instytucje
Korespondencja wychodząca
1946–1976 i b.d., rkp., masz., l., k. 18, zob. aneks 2
66. Osoby i instytucje A–D
Korespondencja wpływająca
1945–1978 i b.d., rkp., masz., druk, l., k. 44, zob. aneks 3
67. Osoby i instytucje F–H
Korespondencja wpływająca
1961–1966 i b.d., rkp., masz., l., k. 75, zob. aneks 3
68. Osoby i instytucje I–K
Korespondencja wpływająca
1957–1976 i b.d., rkp., masz., druk, l., k. 110, zob. aneks 3
69. Osoby i instytucje L–M
Korespondencja wpływająca
1937–1966 i b.d., rkp., masz., druk, l., k. 52, zob. aneks 3
70. Osoby i instytucje N–R
Korespondencja wpływająca
1926–1973 i b.d., rkp., masz., druk, l., k. 56, zob. aneks 3

71. Osoby i instytucje S–Z
Korespondencja wpływająca
1946–1967 i b.d., rkp., masz., druk, l., k. 91, zob. aneks 3
72. Osoby nieustalone
Korespondencja wpływająca
B.d., rkp., masz., l., k. 56

V. MATERIAŁY O TWÓRCY SPUŚCIZNY

73. Notatki i opinie dotyczące H. M.
B.d., masz., druk, l., k. 7
74. H. M., *Ręka ludzka i Dermatologia pracownicza*
Oceny prac
B.d., druk, fkp., l., k. 28
75. H. M.
Wyc. pras.
1945–1964, druk, l., k. 8
76. Jw.
Bibliografia prac
B.d., masz., l., k. 10

VI. ZAŁĄCZNIKI

77. H. M., *Ręka pracująca*
Praca publikowana
1945, druk, s. 93, 122 tablice
78. Zbiór odbitek opublikowanych prac H. M.
1922–1935, druk, opr., k. 231
79. Jw.
1925–1965, druk, k. 192
80. Jw.
1946–1972, druk, l., k. 174
81. Artykuły H. M. w prasie codziennej i tygodniowej
1945–1972, masz., druk, l., k. 84
82. Prace autorów obcych
1932–1961, druk, fkp., l., k. 187

ANEKS 1

- J. 8. *Medycyna pracy*
 Dermatozy pracownicze w przemyśle metalowym i budowy maszyn
 Die Balneoklineutische Therapie der Arbeitsdermatosen
 Die Errungenschaften der polnischen Arbeitsdermatologie
 Geneza nauki o chorobach zawodowych — w trzechsetną rocznicę urodzin Bernarda Ramazziniego (1633–1714)
 Medycyna pracy
 Na marginesie wczasów robotniczych
 Ochrona zdrowia pracowników przemysłowych
 Probleme der Gewerbedermatosen
 Die Testproblem und deren Wert für die Diagnose der Arbeitsdermatosen
 Walka o zdrowie człowieka pracy
 Wspomnienia medycyny przemysłowej 30-lecia Polski Ludowej

ANEKS 2

- J. 65. Korespondencja wychodząca. Osoby i instytucje
Biskup	1970	1. 1
Falkowska	1972	1. 1
„Gazeta Ludowa”, Redakcja	1946	1. 1
Irena	1946	1. 1
Kartamyszew A.I.	b.d.	1. 1
Klonowicz Tadeusz	1956	1. 1
		+ zał.
Kosmetyczno-Lekarska		
Spółdzielnia Pracy IZIS	1970	1. 1
Kuczyński Leonard	b.d.	1. 1
Minister zdrowia	1946	1. 1
Polskie Towarzystwo Historii Medycyny Oddział we Wrocławiu	1976	1. 1
„Problemy”, Redakcja	1962	1. 1
Słoniewska	b.d.	1. 1
Telewizja Katowice	1961	1. 1
Walter Franciszek	1945	1. 1
Wróblewski Zenon	1964	1. 1
Odbiorca nieustalony	1945	1. 1

ANEKS 3

J. 66.	Korespondencja wpływająca. Osoby i instytucje A–D	
	Akademia Medyczna	
	we Wrocławiu	1976
		1. 2
		+ zał.
	Albert Z.	1967
		1. 1
	Ambasada Polska w Rzymie	1978
		1. 1
	Ambasada Polska w Tokio	1962
		1. 1
	Ambasada USA w Warszawie	1946
		1. 1
	Andrzejewski Jerzy	1945
		1. 1
	Annoni Alberto	b.d.
		1. 1
	Baader E.W.	b.d.
		1. 1
	Baron Adam	b.d.
		1. 1
	Bartczakowie Aldona i Tomasz	1963
		1. 1
	Bielajew Włodzimierz	1967
		1. 1
	Blumenthal Franz	b.d.
		1. 1
	Bocechnowie Maria i Seweryn	1966
		1. 1
	Brochowicz-Zielińska Zofia	1972
		1. 1
	Budapesti Orvostudományi	
	Egyetem	1967
		1. 1
	Caccuri Scipione	b.d.
		1. 1
	Ciba Zeitschrift	1947
		1. 1
	Chemiczno-Farmaceutyczne	
	Zakłady Przemysłowo-Handlowe	1946
		1. 1
	Cweta	b.d.
		1. 1
	Czernerowie	1961, 1966
		1. 2
	Čajkovac	1958
		1. 1
	Daum Roman	1954
		1. 1
	Derkacz M.	1954
		1. 1
	Dermatologische Klinik und	
	Politechnik der Universität	
	München	1965
		1. 1
	Dermatovenerološka Univ.	
	Klinika	1959
		1. 1
	Desoile Hanri	b.d.
		1. 1
	Didonna Pietro	b.d.
		1. 1
	Dobrowolscy Irena i Stanisław	1945–1963
		1. 6
	Dworakowa S.	1968
		1. 1
	Dyrekcja Okręgowa Kolei	
	Państwowych we Wrocławiu	1961
		1. 1

J. 67.	Jw. Osoby i instytucje F–H		
	Falenciakowie H. i J.	1961	1. 1
	Fettich Janusz	1960	1. 2
	Foërhen	1965	1. 2
	Föjdväri Ferenc	b.d.	1. 2
	Forssman Sven	b.d.	1. 1
	Gambh Alfred	1967	1. 1
	Gans Oskar	b.d.	1. 1
	Garliccy L., J. i S.	b.d.	1. 4
	Gautier Michal	b.d.	1. 1
	Gebethnerowie Danuta i Stanisław	1961–1965	1. 4
	Geimer Rudolf	b.d.	1. 1
	Gertler Wolfgang	1958–1971	1. 8
	Gibasiewiczowie Barbara i Michał	1963	1. 1
	Golińscy Aleksandra i Henryk	b.d.	1. 1
	Goldblatt M.W.	b.d.	1. 1
	Goldschlag F.	1957, b.d.	1. 7
	Gottron-Killian Therese	1961, 1964	1. 2
	Gourielli Helena	1961	1. 1
	Griffith Ernest	b.d.	1. 1
	Griffon Henri	b.d.	1. 1
	Grmek Mirko	b.d.	1. 1
	Gutowski	1961	1. 1
	Hadassah Medical Organization	1961	1. 1
	Huraj Claude	1959–1974	1. 4
	Huriez Claude	b.d.	1. 2
J. 68.	Jw. Osoby i instytucje I–K		
	Institute for Medical Research	1957	1. 1
	Instytut Chemii Ogólnej	1962	1. 1
	Imielscy M. i B.	1961, 1969	1. 2
	Itmanowie Irena i Leszek	b.d.	1. 1
	Jabłońscy Danuta i Kazimierz	1972	1. 1
	Jabłońska Stefania	1955–1966	1. 5
	Jakac Dusan	1957	1. 1
	Jankowscy Anna i Tadeusz	1961	1. 1
	Kuczyński Kazimierz	1961	1. 1

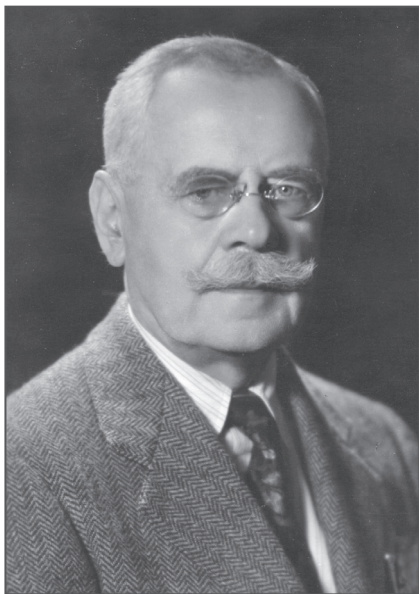
	Kaniowscy	b.d.	1. 1
	Kantorski Józef	b.d.	1. 1
	Kasuke Ito	1957–1969	1. 4
	Katedra Patologii Ogólnej i Doświadczalnej Akademii Medycznej	1966	1. 1
	Kelles-Krauz Janina	1961, 1967	1. 2
	Kertunscy	1961	1. 1
	Kiernicki Edward	1959	1. 1
	K. Irena	1976	1. 1
	Kitamura Kanehiko	b.d.	1. 1
	Kleine-Natrop H.E.	1961, b.d.	1. 10
	Klinika III Chorób Wewnętrznych Akademii Medycznej we Wrocławiu	1967	1. 1
	Klinika Dermatologiczna Uniwersytetu w Zagrzebiu	1961	1. 1
	Kodak Limited	1962	1. 1
	Koetzing Kurt	b.d.	1. 1
	Kogoj Franjo	1958–1973	1. 10
	Komitet Organizacyjny Obchodów Osiemdziesięciolecia Urodzin prof. Tadeusza Kotarbińskiego	1966	1. 1
	Konopik Jan	1961	1. 1
	Kosemska J.	1968	1. 1
	Kosmetyczno-Lekarska Spółdzielnia Pracy IZIS	1976	1. 1
	Kotarbińscy Janina i Tadeusz	1961–1969	1. 10
	Krawczykowie Hugonowie	1966	1. 1
	Kraftówna Barbara	1962, 1963	1. 2
	Kupcowie	1961	1. 1
J. 69.	Jw. Osoby i instytucje L–M Laboratorium Technologii Nafty Politechniki Lwowskiej	1937	1. 1
	Lajevec Stanislav	b.d.	1. 1
	Lebioda Jerzy	1961	1. 1
	Lejman K.	1961, 1962	1. 2
	Lem Stanisław	1959	1. 1

	Lichocka Anna	1962	1. 1
	Linsel Karl	1965–1966	1. 8
	Maciejewska Janina	b.d.	1. 1
	Malan Renato	b.d.	1. 1
	Manacelli Mario	b.d.	1. 1
	Mańkowska	1964	1. 1
	Marchionini Alfred i Tilde	b.d.	1. 5
	Marschak Leopold	b.d.	1. 1
	Matanić Vladimir	b.d.	1. 2
	Medizinische Akademie		
	Magdeburg	1960	1. 1
	Memmescheimer Aloise	b.d.	1. 1
	Meislovie	1961	1. 1
	Michałowscy K. i K.	1966	1. 2
	Ministere du travail et de la securité sociale	1948	1. 1
	Ministerstwo Górnictwa	1950	1. 1
	Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej	1956	1. 1
	Ministerstwo Zdrowia	b.d.	1. 1
	Mittau	b.d.	1. 1
	Mottoulle Léopold	1947	1. 1
	Musée d'ethographie w Neuchatel	1963, 1964	1. 2
	Murczyński Czesław	1946	1. 1
	Muzeum Narodowe w Warszawie	1963	1. 1
J. 70.	Jw. Osoby i instytucje N–R		
	Niewiadomska M.	1961	1. 1
	Nicolau St.G.	b.d.	1. 1
	Nowakowska Ala	1964	1. 1
	Okręgowy Związek Kas Chorych we Lwowie	1928	1. 1
	Ozener Olgierd	1968	1. 1
	Panchevi Gioranni	b.d.	1. 1
	Pergamon Press Limited, Oxford	1964	1. 1
	Pivila V.	1961, b.d.	1. 2
	Piwocka Maria	1966	1. 2
	Polska Akademia Nauk	1961–1964	1. 4

	Polski Czerwony Krzyż	1963	1. 1
	Polskie Radio	1954	1. 2
	Polskie Towarzystwo Dermatologiczne	1966, 1970	1. 2
	Polskie Towarzystwo Historii Medycyny	1976	1. 1
	Popchvictor P.	1957, 1961	1. 2
	Porumbacu Veronica	b.d.	1. 1
	Poselstwo Rzeczypospolitej Polskiej w Bernie	1947	1. 1
	Prezydium Dzielnicowej Rady Narodowej		
	Warszawa–Żoliborz	1970	1. 1
	Prezydium Rady Narodowej Wydziału Zdrowia i Opieki Społecznej Miasta Stołecznego Warszawy	1970	1. 1
	Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej we Wrocławiu	1959–1966	1. 4
	Prezydium Zarządu Głównego PWP	1966	1. 1
	Pruszyńscy Zofia i Włodzimierz	1969	1. 1
	Przychodnia Obwodowa Przemysłowa w Płocku	1964	1. 1 + zał.
	Przychodnia przy Rafinerii Nafty, Jasło	1965	1. 1
	Rajca	1966	1. 1
	Rajka Edmund	b.d.	1. 3
	Reyman Andrzej	1973	1. 1
	Romer Edmund	b.d.	1. 1
	Romerowie I. i W.	1963–1967	1. 3
	Roszkowska Wanda	1960	1. 2
	Rothman Stephan	b.d.	1. 2
	Roversi A.	b.d.	1. 1
	Rubinstein Helena	1961	1. 2
	Rutkiewicz Jan	b.d.	1. 1
	Ryll-Nardzewski Czesław	b.d.	1. 1
J. 71.	Jw. Osoby i instytucje S–Z		
	Sàsoli Sándor i Wanda	1962	1. 1

Schöltzke Karl-Heinz	b.d.	1. 10
Schwartz Louis	1949	1. 1
Schweig Joel	b.d.	1. 1
Sempoliński	1962	1. 1
Sield Zdzisław	1968–1976	1. 5
Sielicka L.	1964–1972	1. 3
Sikora-Gieromska Irena	1972	1. 1
Springer-Verlag	1958	1. 1
Squire John	b.d.	1. 1
Stevanovic W.	b.d.	1. 1
Stowarzyszenie Autorów ZAiKS	1959	1. 1
Stowarzyszenie Lekarzy Dolnośląskich we Wrocławiu	b.d.	1. 1
Sudra Wiktor	b.d.	1. 1
Svobodova Karla	1960	1. 1
Szczeklik Edward	1971–1974	1. 4
Szpital Miejski w Poznaniu	1951	1. 1
Szmidtel Eugeniusz	1964, 1965	1. 2
Szmigiel-Mille Józef	b.d.	1. 1
Szymański	b.d.	1. 1
Torsujew N.	1961	1. 1
Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierowania	1950	1. 1
Towarzystwo Uniwersytetu Robotniczego	1949	1. 1
Towarzystwo Wiedzy Powszechnej	1959	1. 1
Ulfving Margareta	b.d.	1. 1
Universitätsklinik für Haut- -Krankheiten Basel	1949	1. 1
Vigilani Enrico	b.d.	1. 2
Węgierskie Towarzystwo Dermatologiczne	1966	1. 2
„Wiadomości Literackie”, Redakcja	1972	1. 1
Wojewódzka Przychodnia Przemysłowa we Wrocławiu	1967	1. 1
Woytoń Aleksandra	1968–1971	1. 4
Woźna Zofia	1965, b.d.	1. 2

Wrocławskie Towarzystwo		
Naukowe	1966	1. 1
Zakład Narodowy		
im. Ossolińskich	1964, 1967	1. 2
Zollinger	b.d.	1. 1

Bohdan Winiarski

Jarosław Matysiak
Poznań

MATERIAŁY BOHDANA WINIARSKIEGO (1884–1969) (P.III–99)

Bohdan Stefan Winiarski urodził się 27 kwietnia 1884 r. w Bohdanowie (gubernia łomżyńska) jako syn Stanisława Winiarskiego, leśnika oraz sędziego pokoju, i Jadwigi Winiarskiej z domu Mystkowskiej. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Szczuczynie, a następnie do rosyjskiego Gimnazjum Męskiego w Łomży, gdzie w 1903 r. zdał maturę summa cum laude. W okresie nauki w gimnazjum działał w tajnych organizacjach młodzieżowych „Przyszłość”, „Czerwona Róża” powiązanych z Towarzystwem Oświaty Narodowej, Związkiem Młodzieży Polskiej „Zet” i Ligą Narodową. W 1905 r. rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Warszawskim, które następnie kontynuował na Uniwersytecie Jagiellońskim, gdzie w 1910 r. uzyskał tytuł doktora praw. W trakcie studiów był członkiem Zarządu „Zetu”. W latach 1910–1911 uzupełniał wykształcenie na uniwersytetach w Paryżu i Heidelbergu, gdzie uczył się prawa politycznego, nauki o państwie i prawa międzynarodowego pod okiem prof. Fritza Fleinera. Od 1913 r. wykładał francuskie prawo polityczne oraz rosyjskie prawo administracyjne i polityczne w Polskiej Szkole Nauk Politycznych, na Wyższych Kursach im. A. Baranieckiego w Krakowie oraz w latach 1916–1917 historię ustroju politycznego ziem polskich w XIX w. na Wyższych Kursach Polskich w Piotrogradzie. W latach 1915–1917 odbył służbę w wojsku rosyjskim. Pełnił funkcję sekretarza Sekcji Prawnej Komitetu Narodowego Polskiego: w Warszawie w latach 1914–1916, w Piotrogradzie w latach 1916–1917 i w Paryżu w roku 1917. W styczniu 1919 r. wszedł w skład delegacji polskiej na Konferencję Pokojową w Paryżu — jako radca prawny zajmował się zagadnieniami historycznymi i prawnymi. Był także rzeczoznawcą w Biurze Prac Kongresowych przy polskim Ministerstwie Spraw Zagranicznych. W 1921 r. został zastępcą profesora w Katedrze Prawa

Międzynarodowego na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego. W 1922 r. habilitował się z prawa międzynarodowego na Uniwersytecie Jagiellońskim na podstawie pracy *Rzeki polskie ze stanowiska prawa międzynarodowego*. W tym samym roku uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego i został mianowany kierownikiem Katedry Prawa Międzynarodowego Wydziału Prawno-Ekonomicznego UP. W 1930 r. został profesorem zwyczajnym Wydziału Prawno-Ekonomicznego UP. W roku akademickim 1938/1939 był kierownikiem Seminarium Prawa Międzynarodowego na Wydziale. W latach 1936–1939 pełnił funkcję dziekana Wydziału Prawno-Ekonomicznego UP. W 1921 r. był członkiem delegacji polskiej na I Zjeździe Zgromadzenia Ligi Narodów. W latach 1921–1927 był członkiem, a w latach 1924–1927 pełnił funkcję wiceprezesa jej Stałej Komisji Komunikacyjnej i Tranzytowej przy LN. W latach 1926–1939 był przewodniczącym Komisji Prawa Rzecznego LN. Od 1923 do 1931 r. reprezentował Polskę w Międzynarodowej Komisji ds. Odry; w 1929 r. bronił stanowiska Polski w sprawie statusu prawnego Odry przed Międzynarodowym Trybunałem Sprawiedliwości w Hadze. W latach 1924–1927 zajmował stanowisko komisarza rządowego ds. likwidacji własności niemieckiej na były zabór pruski.

Po wybuchu 2. wojny światowej został w październiku 1939 r. aresztowany przez Niemców i osadzony jako zakładnik w poznańskim ratuszu, w którym był przetrzymywany do listopada tegoż roku. W grudniu 1939 r. został wysiedlony z Poznania do Generalnego Gubernatorstwa. W styczniu 1940 r. udało mu się przedostać wraz z synem do Francji. W czerwcu tegoż roku został powołany przez prezesa Rady Ministrów i Naczelnego Wodza gen. Władysława Sikorskiego na przewodniczącego komisji utworzonej w związku z wynikiem kampanii wojennej 1939 r. Funkcję tę pełnił do czerwca 1945 r. Uczestniczył także w pracach Uniwersytetu Polskiego za Granicą z siedzibą w Paryżu, gdzie wykładał prawo międzynarodowe. Po klęsce Francji w czerwcu 1940 r. ewakuował się do Wielkiej Brytanii. We wrześniu tegoż roku gen. Władysław Sikorski powierzył mu funkcję negocjatora w trakcie polsko-czechosłowackich rozmów o skonfederowaniu obu państw. Bohdan Winiarski reprezentował Polskę w Komitecie Polityczno-Prawnym. Od kwietnia 1941 r. do marca 1946 r. pełnił funkcję prezesa Banku Polskiego. Jednocześnie był wykładowcą na polskim Wydziale Prawa w Oksfordzie, brał udział w licznych komisjach zajmujących się planowaniem powojennego ładu światowego. Ponadto w latach 1944–1945 z ramienia Komitetu Międzypaństwowego pracował nad rewizją statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w Hadze. Pełnił

także funkcję przewodniczącego Komisji Rewizyjnej PCK z siedzibą w Londynie.

Po zakończeniu wojny nawiązał współpracę z Tymczasowym Rządem Jedności Narodowej. W listopadzie 1945 r. był członkiem delegacji TRJN na sesję Komisji Przygotowawczej do spraw ONZ, która obradowała w Londynie. Bohdan Winiarski zajmował się problematyką Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości jako znawca zagadnień związanych z rozstrzyganiem sporów międzynarodowych. W lutym 1946 r. na wniosek Polski Zgromadzenie Ogólne i Rada Bezpieczeństwa ONZ niezależnie od siebie wybrały go na sędziego Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości w Hadze. Funkcję tę pełnił do lutego 1967 r. (powtórnie wybierany na sędziego w latach 1948, 1957). W latach 1961–1964, jako pierwszy Polak w dziejach sądownictwa międzynarodowego, był prezesem tegoż Trybunału. Jednocześnie, w latach 1945–1949 był kierownikiem Katedry Prawa Międzynarodowego Publicznego na Wydziale Prawa UP.

Głównymi kierunkami zainteresowań Bohdana Winiarskiego było prawo międzynarodowe publiczne oraz państwowe, zagadnienia transportu wodnego, zagadnienia konstytucyjne, a także edytorstwo historycznoprawne. Początkowo zajmował się prawem konstytucyjnym. Był autorem rozpraw: *Zatarg konstytucyjny rosyjsko-finlandzki* (1911), *Reforma wyborcza i przedstawicielstwo ustosunkowane we Francji* (1913) oraz *Ustrój polityczno-prawny Galicji* (1915, wyd. szwajcarskie 1921). W prawie międzynarodowym skoncentrował się na prawie rzeczonym. W swoich publikacjach przedstawił aspekt historyczny i aktualny stanowiska prawa międzynarodowego wobec zagadnienia rzek w Polsce, poddając krytyce obowiązujące normy pozytywne prawa rzeczowego i ogólne zasady prawa: *Rzeki polskie ze stanowiska prawa międzynarodowego* (1922), *Hipoteka na statkach rzecznych w Polsce* (1933) oraz *Principes généraux du droit fluvial international* (1934). Pisał też o prawnych zagadnieniach utrzymania pokoju: *Bezpieczeństwo, arbitraż, rozbrojenie* (1928). Przygotował pionierski *Wybór źródeł do nauki prawa międzynarodowego* (1938). Jest autorem pracy naukowej poświęconej myśli polityczno-społecznej Stanisława Gabriela Worcella *Dookoła Worcella* (1939). Po wojnie przełożył na polski klasyczny traktat Emericha de Vattella *Prawo narodów* (1958). Swoje lata dziecięce i młodzieńcze opisał we wspomnieniach pt. *Nad Pisią, Wissą i Narwią. Podróż sentymalna* (1965). W latach 1916–1917 był redaktorem naczelnym wydawanej w Piotrogradzie „Myśli Narodowej”, a w czasie pobytu w Paryżu w latach 1917–1919 redaktorem pisma „Polak”. Jako

członek delegacji polskiej uczestniczył w konferencji w sprawie komunikacji i transportu, która odbyła się w Barcelonie w maju 1921 r.

Bohdan Winiarski był członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (od 1923 r., członek korespondent od 1929 r., członek zwyczajny od 1947 r.). Ponadto był członkiem korespondentem Polskiej Akademii Umiejętności od 1939 r., członkiem Instytutu Prawa Międzynarodowego (Institut de droit international) od 1947 r., a w latach 1963 i 1965 prezesem (jako pierwszy Polak), członkiem korespondentem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (od 1950 r.), członkiem London International Assembly i American Academy of Political and Social Science. W maju 1926 r. został członkiem Zarządu Komitetu Wojewódzkiego Organizacji Obrony Państwa w Poznaniu, która zrzeszała przeciwników Józefa Piłsudskiego. W latach 1928–1935 był posłem na Sejm RP z listy Związku Ludowo-Narodowego. W październiku 1928 r. został członkiem Komitetu Politycznego Stronnictwa Narodowego; zasiadał w Komitecie Politycznym SN, a po jego likwidacji w 1935 r. w utworzonym Komitecie Głównym. Przez pięć lat, od 1930 r., był członkiem Wydziału Prawnego Zarządu Wojewódzkiego SN w Poznaniu. W latach 2. wojny światowej w Stronnictwie doszło do rozłamu. Bohdan Winiarski związał się z frakcją, na której czele stał Marian Seyda. W wyniku personalnych rozgrywek w styczniu 1942 r. został wydalony z szeregów Stronnictwa Narodowego. W 1929 r. wszedł w skład doradców ks. prymasa Augusta Hlonda, którzy utworzyli tajny Zakon Służby Bożej.

Uhonorowany został Krzyżem Komandorskim Orderu Korony Rumuńskiej i Krzyżem Oficerskim Orderu Legii Honorowej. W 1936 r. został członkiem honorowym Bratniej Pomocy Uniwersytetu Poznańskiego. W kwietniu 1965 r. otrzymał doktorat Uniwersytetu Wrocławskiego.

Żonaty od kwietnia 1913 r. z Wandą Markowską, małżeństwo miało dwie córki Krystynę zamężną Byczewską oraz Magdalenę zamężną Gotowską i syna Macieja.

Bohdan Winiarski zmarł w Poznaniu 4 grudnia 1969 r. i został pochowany na cmentarzu Komunalnym nr 2 na Junikowie (pole 20, kwatery A, rząd B, numer 5 — grób rodzinny).

Materiały po Bohdanie Winiarskim zostały pozyskane w darze przez PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu od córki Krystyny Winiarskiej-Byczewskiej w 1993 r. (ks. nabytków „B” nr 143) oraz od syna Macieja Winiarskiego i córki Magdaleny Winiarskiej-Gotowskiej w 1999 r. (ks. nabytków „B” nr 143). Spuścizna została uporządkowana i zinwentaryzowana przez Jarosława Matysiaka w latach 2014–2016. Rozmiar zespołu wynosi

2,65 m.b. Zawiera materiały z lat 1925–1971. Został podzielony na 7 zasadniczych grup zgodnie z metodami przyjętymi w PAN Archiwum w Warszawie.

Grupa I — materiały twórczości naukowej — zawiera 5 jednostek archiwalnych z lat 1935–1945. Umieszczone zostały tutaj opracowania, artykuły, tekst mowy pożegnalnej autora spuszczyny nad grobem Tadeusza Zielińskiego oraz materiały warsztatowe.

Grupa II — materiały działalności organizacyjno-naukowej i zawodowej — składa się z 27 jednostek zawierających archiwalia z lat 1925–1968 dotyczące działalności autora spuszczyny, m.in.: w komisji powołanej w związku z wynikiem kampanii wojennej 1939 r., w pracach dotyczących planowanej konfederacji polsko-czechosłowackiej, w Międzynarodowym Trybunale Sprawiedliwości w Hadze, towarzystwach naukowych — krajowych i międzynarodowych. Grupę zamyka jednostka zawierająca materiały dotyczące kontaktów z redakcjami gazet, czasopism, wydawnictw.

Grupa III, licząca 6 jednostek, zawiera materiały biograficzne i o twórcy zespołu z lat 1940–1971. Są to m.in.: nieliczne nominacje, powołania, notatki, dziennik [?], życzenia i gratulacje z okazji 50. rocznicy ślubu, rachunki. Grupę zamyka jednostka zawierająca materiały o twórcy spuszczyny.

Korespondencja wychodząca i wpływająca z lat 1939–1969 zgromadzona w grupie IV składa się z 61 jednostek, w tym są 3 jednostki korespondencji wychodzącej. Obok licznej korespondencji rodzinnej na uwagę zasługują listy od przedstawicieli rządu RP na emigracji i polityków polskich skupionych wokół rządu londyńskiego Wacława Komarnickiego, Mariana Seydy, pracowników polskiej służby dyplomatycznej rządu emigracyjnego Stefana Glasera, Zygmunta Kallenbacha, przewodniczącego Polskiego Czerwonego Krzyża w Londynie Włodzimierza Koskowskiego, archiwistów Piotra Bańkowskiego, Witolda Suchodolskiego, prawników Stanisława Huberta, Krzysztofa Skubiszewskiego, regionalistów Adama Chętnika, Edmunda Ciborowskiego oraz współpracowników Bohdana Winiarskiego z okresu sprawowania przez niego funkcji sędziego w Międzynarodowym Trybunale Sprawiedliwości w Hadze Julesa Basdevanta, Arnolda McNaira, Milovana Zoričića. Listy ułożono alfabetycznie. Korespondencję wychodzącą i wpływającą zaopatrzone w aneksy.

Grupa V — materiały rodzinne — składa się z 11 jednostek zawierających archiwalia z lat 1945–1970 dotyczące żony Bohdana Winiarskiego Wandy, córek Magdaleny i Krystyny, syna Macieja oraz pozostałych członków rodziny. Są to nieliczne dokumenty osobiste, kilkanaście fotografii, korespondencja wychodząca i wpływająca, w tym korespondencja wpływająca do Wandy Winiarskiej zaopatrzone w aneksy.

Grupa VI — materiały osób obcych — licząca 4 jednostki zawiera archiwalia z lat 1941–1968, m.in. tekst przemówienia Julesa Basdevanta, fragmenty pracy Władysława Konopczyńskiego, memoriały [?] Władysława R. Malinowskiego, Hjalmaru Riiser-Larsena, Kazimierza Zienkiewicza oraz korespondencję osób obcych zaopatrzoną w aneksy.

Ostatnią grupę, VII, stanowią załączniki; grupa liczy 9 jednostek, materiały pochodzą z lat 1940–1967, podzielono ją na dwie podgrupy: A. Analizy, opracowania, raporty, komunikaty; B. Gazety, czasopisma, druki. W podgrupie A. znajdują się projekty, tezy, studia Biura Prac Politycznych, Ekonomicznych i Prawnych (niektóre dokumenty są opatrzone dopiskiem lub stemplem „tajne”) oraz Ministerstwa Prac Kongresowych zaopatrzone w aneksy. Podgrupę zamykają opracowania, raporty, komunikaty ułożone w porządku alfabetycznym i także zaopatrzone w aneksy. W podgrupie B znajdują się egzemplarze gazet, czasopism i biuletynów zaopatrzone w aneksy oraz zaproszenia, bilety wstępu, programy uroczystości cywilnych, kościelnych, wojskowych, druki ulotne.

Z zespołu wyłączono opracowanie *Série D — Nr 1 Charte des Nations Unies, Statut et règlement de la Cour et autres tertes constitutionnels deuxième édition* (Maj 1947) i włączono do biblioteki podręcznej PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu. Do brakowania przeznaczono egzemplarz gazety „Dzisiaj. Dziennik Wielkopolan”, 1990, nr 3/17 oraz terminarz z 1948 r. i kalendarzyk z 1951 r. (bez żadnych zapisków).

W PAN Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu spuściznie nadano sygnaturę P.III–99. W Systemie Ewidencji Zasobu Archiwalnego SEZAM zespół otrzymał numer 100/0. Inwentarz liczy 123 jednostki archiwalne. Dołączono do niego 10 aneksów.

Źródła i bibliografia

1. Materiały Bohdana Winiarskiego, Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie Oddział w Poznaniu, P.III–99, j.a. 33, 38.
2. *Biogramy uczonych polskich. Materiały o życiu i działalności członków AU w Krakowie, TNW, PAU, PAN, cz. 1 Nauki społeczne, z. 3: P–Z*, opr. A. Śródka, P. Szczawiński, Wrocław 1985, s. 513–517.
3. *Czy wiesz, kto to jest*, pod red. S. Łozy, Warszawa 1938, s. 803.
4. Krasowski K., *Wydział Prawno-Ekonomiczny Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1919–1939. Studium historycznoprawne*, Poznań 2006.
5. *Poczet członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1857–2007*, pod red. A. Pihan-Kijasowej, Poznań 2008, s. 446.

6. Sandorski J., *Bohdan Winiarski, prawo, polityka, sprawiedliwość*, pod red. A. Gulczyńskiego, Poznań 2004.
7. Śródka A., *Uczeni polscy XIX i XX stulecia*, Warszawa 1998, t. IV, S-Ż, s. 489–490.

PRZEGLĄD ZAWARTOŚCI INWENTARZA

	pozycja inwentarza
I. Materiały twórczości naukowej	1–5
II. Materiały działalności organizacyjno-naukowej, zawodowej	6–32
III. Materiały biograficzne, o twórcy zespołu	33–38
IV. Korespondencja	39–99
A. Korespondencja wychodząca	39–41
B. Korespondencja wpływająca	42–99
V. Materiały rodzinne	100–110
A. Wanda Winiarska — żona	100–108
B. Pozostali członkowie rodziny	109–110
VI. Materiały osób obcych	111–114
VII. Załączniki	115–123
A. Analizy, opracowania, raporty, komunikaty	115–118
B. Gazety, czasopisma, druki	119–123
Aneksy	1–10

MATERIAŁY TWÓRCZOŚCI NAUKOWEJ

1. *Federalizm*
Zagadnienie federalizmu
Zagadnienie gwarancji
Sprawozdanie z przebiegu prac Komisji Prawniczej
 Opracowania, sprawozdanie
 1940–1945 i b.d., rkp., masz., masz. pow., l., k. 87
2. *Vitoria i Włodkowic (Vitoria et Włodkowic)*
 Tekst artykułu, kopia l. Pawła Włodkowica do Zbigniewa Oleśnickiego w sprawie Krzyżaków z marca 1432 r., artykuł prasowy o Pawle Włodkowicu
 1935, rkp., masz., j. franc., łac., pol., l., k. 115
3. Jw.
 Wypisy źródłowe, cytaty, korespondencja
 1935, rkp., j. łac., pol., l., k. 335

4. Pogrzeb Bolesława Zielińskiego (ok. 1904–1944)
Tekst przemówienia nad grobem
1944, rkp., j. ang., pol., l., k. 2
5. Prawo międzynarodowe, zagadnienia federalizmu
Notatki, wypisy z literatury, uwagi na temat Clarence’a
K. Streita (1896–1986)
1942–1943 i b.d., rkp., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 79

II. MATERIAŁY DZIAŁALNOŚCI ORGANIZACYJNO-NAUKOWEJ, ZAWODOWEJ

6. Komisariat do spraw Likwidacji Niemieckiej w Poznaniu —
Komisja Szacunkowa
Album pamiątkowy ze zdjęciami przedstawiającymi pracę
Komisji
1925, rkp., sz., k. 20
7. Komisja powołana w związku z wynikiem kampanii wojennej
1939 r.
Raporty, zeznania, notatki, pokwitowanie, korespondencja
1940–1945, rkp., masz., l., k. 177, zob. aneks 1
8. Konfederacja polsko-czechosłowacka
Protokoły posiedzeń, Zasady Aktu Konstytucyjnego Związku
Polski i Czechosłowacji, komentarze do tekstu Aktu, projekty
rezolucji, uwagi, notatki, korespondencja
1940–1943, rkp., masz., masz. pow., druk, j. ang., franc., pol.,
l. i sz., k. 256
9. Bank Polski
Korespondencja
1941–1946, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 177
10. Komisja Przygotowawcza do spraw ONZ
Zaproszenia, korespondencja
1945–1946, rkp., masz., druk, j. ang., franc., l., k. 18
11. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w Hadze
Sprawa incydentu w cieśninie Korfu — notatki, protokoły,
opinie, orzeczenia Trybunału, korespondencja
1948–1949, rkp., masz. pow., druk, j. ang., franc., l., k. 183
12. Jw.
Sprawa Afryki południowo-zachodniej — notatki, druki, spisy
orzeczeń Trybunału
1949–1956, rkp., masz. pow., druk, j. ang., franc., l. i sz., k. 324

13. Jw.
Sprawa Haya de la Torre (Kolumbia przeciwko Peru) — notatki, protokoły, opinie, orzeczenia Trybunału
1950–1951, rkp., masz. pow., druk, j. ang., franc., l., k. 136
14. Jw.
Sprawa Nottebohm (Lichtenstein przeciwko Gwatemali) — notatki, protokoły, opinie, orzeczenia Trybunału
1951–1955, rkp., masz., masz. pow., druk, j. ang., franc., l., k. 291
15. Jw.
Sprawa przejścia przez terytorium indyjskie (Portugalia przeciwko Indiom) — notatki, protokoły, opinie, orzeczenia Trybunału
1956–1960, rkp., masz., masz. pow., druk, j. ang., franc., l., k. 134
16. Jw.
Sprawa Interhandel (Szwajcaria przeciwko Stanom Zjednoczonym) — notatki, protokoły, opinie, orzeczenia Trybunału
1957–1958, rkp., masz., masz. pow., druk, j. ang., franc., l., k. 116
17. Jw.
Sprawa suwerenności nad pewnymi obszarami przygranicznymi (Belgia przeciwko Holandii) — notatki, protokoły, opinie, orzeczenia Trybunału
1957–1959, rkp., masz., masz. pow., druk, j. ang., franc., l. i sz., k. 84
18. Jw.
Sprawa orzeczenia arbitrażowego króla Hiszpanii z 23 grudnia 1906 r. (Honduras przeciwko Nikaragui) — notatki, protokoły, opinie, orzeczenia Trybunału
1960, rkp., masz., masz. pow., druk, j. ang., franc., l., k. 54
19. Jw.
Barcelona Traction (Belgia przeciwko Hiszpanii) — notatki, protokoły, opinie, orzeczenia Trybunału
1961–1962, rkp., masz., masz. pow., druk, j. ang., franc., l. i sz., k. 91
20. Jw.
Sprawa południowo-zachodniej Afryki (Etiopia i Liberia przeciwko Republice Południowej Afryki) — egzemplarz „A.N.P. NEWS BULLETIN”, wycinki artykułów z prasy krajowej i zagranicznej dotyczących orzeczenia Trybunału
1966, druk, j. ang., pol., l., k. 32

21. Jw.
Zawiadomienia, zaproszenia, korespondencja
1946–1948, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 186
22. Jw.
Zawiadomienia, zaproszenia, korespondencja
1949–1950, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 108
23. Jw.
Zawiadomienia, zaproszenia, korespondencja
1951–1953, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 178
24. Jw.
Zawiadomienia, zaproszenia, korespondencja
1954–1955, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 121
25. Jw.
Zawiadomienia, zaproszenia, korespondencja
1956–1957, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 100
26. Jw.
Zawiadomienia, zaproszenia, korespondencja
1958–1959, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 106
27. Jw.
Zawiadomienia, zaproszenia, korespondencja
1960–1968, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 125
28. Jw.
Gratulacje z okazji wyboru na przewodniczącego MTS,
wzmianki prasowe, egzemplarz „A.N.P. NEWS BULLETIN”
1961, rkp., masz., j. ang., franc., hol., pol., l., k. 117
29. Polska Akademia Umiejętności
Okólniki, zaproszenia
1947–1950, druk, l., k. 7
30. Institut de droit international
Zawiadomienia, zaproszenia, program sesji, menu, korespondencja
1940–1967, rkp., masz., druk, j. franc., l., k. 69
31. London International Assembly
Karta członkowska, korespondencja
1941–1944, rkp., masz., druk, j. ang., l., k. 4
32. Kontakty z redakcjami czasopism, gazet, wydawnictw
Korespondencja wychodząca i wpływająca
1943–1967, rkp., masz., j. ang., pol., l., k. 18, zob. aneks 2

III. MATERIAŁY BIOGRAFICZNE, O TWÓRCY ZESPOŁU

33. Dokumenty dotyczące pracy i działalności naukowej
Certyfikat, powołania, mianowanie, podziękowanie, karty członkowskie, zaświadczenie, upoważnienie, korespondencja, karty wstępu, fot.
1940–1958, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 15, fot. 1
34. Zapiski osobiste
Terminarze, kalendarzyki kieszonkowe
1940–1968, rkp., druk, j. ang., franc., pol., l. i sz., k. 615
35. Jw.
Dziennik [?], luźne notatki
1940–1955 i b.d., rkp., j. ang., franc., pol., l., k. 94
36. 50. rocznica ślubu
Życzenia i gratulacje
1963, rkp., masz., j. franc., pol., l., k. 19
37. Spis ruchomości, rachunki, rozliczenia, notatki
1940–1964, rkp., druk, j. ang., franc., hol., pol., l., k. 28
38. Bohdan Winiarski
Noty biograficzne, afisz z wykładami w ramach Uniwersytetu Polskiego za Granicą, notki prasowe, korespondencja
1940–1971 i b.d., rkp., masz. pow., kkp., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 27

IV. KORESPONDENCJA

A. Wychodząca

39. Osoby i instytucje A–Z i odbiorcy nieustaleni
1942–1968 i b.d., rkp., masz., j. ang., franc., hol., pol., l., k. 70, zob. aneks 3
40. Wanda Winiarska
1947–1950, rkp., l., k. 129
41. Jw.
1951–1964 i b.d., rkp., l., k. 139

B. Wpływająca

42. Osoby i instytucje A
1940–1967, rkp., masz., druk, j. ang., franc., hiszp., niem., pol., l., k. 74, zob. aneks 4

43. Osoby Babiński Leon–Baliński Ignacy
1940–1967, rkp., masz., druk, j. ang., franc., niem., pol., l.,
k. 152, zob. aneks 4
44. Osoby i instytucje Baniewicz Tadeusz–Bazański Jan
1940–1968, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 143,
zob. aneks 4
45. Bańkowski Piotr
1945–1968, rkp., l., k. 181
46. Osoby i instytucje Beekman J.–Börnser J.J.
1940–1967, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 235,
zob. aneks 4
47. Osoby i instytucje Bramson Aleksander–Byczewski Stanisław
1940–1967, rkp., masz., druk, j. ang., franc., niem., pol., l.,
k. 186, zob. aneks 4
48. Byczewska Krystyna i inni
1945–1954, rkp., masz., druk, j. ang., franc., hol., pol., l.,
k. 294
49. Osoby i instytucje C.V. Automobielbedrijf Dirk van der Mark
Amsterdam–Chrząszcz Natalia
1940–1967, rkp., masz., druk, j. ang., franc., hol., pol., l.,
k. 130, zob. aneks 4
50. Chętnik Adam
1947–1967, rkp., l., k. 69
51. Osoby i instytucje Ciborowski Edward–Ćwiklińska-Hellin Lala
1941–1968, rkp., masz., druk, j. ang., franc., hiszp., hol., pol.,
l., k. 128, zob. aneks 4
52. Osoby i instytucje D
1940–1967, rkp., masz., druk, j. ang., franc., hiszp., pol., l.,
k. 177, zob. aneks 4
53. Dąbrowscy Jan Henryk i Władysława
1940–1966, rkp., masz., l., k. 72
54. Osoby i instytucje E–F
1940–1968, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 186,
zob. aneks 4
55. Osoby i instytucje G
1940–1968, rkp., masz., druk, j. ang., franc., hiszp., pol., l.,
k. 244, zob. aneks 4
56. Glaserowie Stefan i Wanda
1940–1969, rkp., masz., l., k. 62

-
57. Osoby i instytucje H
1940–1961, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 158,
zob. aneks 4
 58. Hubert Stanisław
1949–1968, rkp., masz., l., k. 100
 59. Osoby i instytucje I–J
1944–1966, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 143,
zob. aneks 4
 60. Osoby i instytucje Kabrowski Henryk–Kłoskowsy W. i Irena
1940–1967, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 164,
zob. aneks 4
 61. Osoby i instytucje Kochanowska–Kozłowska Krystyna
1940–1967, rkp., masz., druk, j. ang., franc., hol., pol., l.,
k. 183, zob. aneks 4
 62. Komarnicki Wacław
1943–1954, rkp., l., k. 196
 63. Koskowski Włodzimierz
1941–1952, rkp., l., k. 97
 64. Osoby i instytucje Kralowski J.–Kutyłowska Maria
1942–1966, rkp., masz., druk, j. ang., franc., niem., pol., ros.,
l., k. 173, zob. aneks 4
 65. Osoby i instytucje L
1940–1967, rkp., masz., druk, j. ang., franc., hiszp., pol., l.
i sz., k. 192, zob. aneks 4
 66. Lubicz-Zaleski Zygmunt
1941–1967, rkp., masz., j. franc., pol., l., k. 288
 67. Osoby Ł
1947–1968, rkp., masz., druk, l., k. 68, zob. aneks 4
 68. Osoby i instytucje Macandez Zofia–Małkowski J.
1941–1968, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 201,
zob. aneks 4
 69. Matukiewicz Anna
1949–1969, rkp., l., k. 154
 70. Osoby i instytucje McNair Arnold–Mędlewski E. Nikodem
1940–1966, rkp., masz., druk, j. ang., franc., hol., pol., l., k. 73,
zob. aneks 4
 71. Osoby i instytucje Michalski–Myszko Fr.
1940–1968, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 223,
zob. aneks 4

-
72. Osoby i instytucje N
1941–1968, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 122,
zob. aneks 4
73. Osoby O
1941–1967, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 170,
zob. aneks 4
74. Osoby i instytucje Państwowe Zjednoczenie Przemysłu
Ziemniaczanego–Piskorski Florian
1940–1968, rkp., masz., druk, j. ang., franc., hiszp., łac., pol.,
l., k. 196, zob. aneks 4
75. Piekarscy Stefan, Helena i Janina
1946–1965, rkp., l., k. 129
76. Osoby i instytucje Plewińscy Stanisław i Janusia–Quintana Moreno
1940–1967, rkp., masz., druk, j. ang., franc., hol., pol., l.,
k. 152, zob. aneks 4
77. Popiel Janusz i inni
1939–1952, rkp., masz., j. ang., pol., l., k. 267, fot. 1
78. Jw.
1953–1968, rkp., masz., j. ang., pol., l., k. 271
79. Osoby i instytucje Raczyński Jan–Rolin Henri
1942–1968, rkp., masz., druk, j. ang., franc., niem., pol., l.,
k. 127, zob. aneks 4
80. Osoby i instytucje Romer Adam–Rzupowiczówna Poliena
1940–1967, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 80, zob.
aneks 4
81. Osoby i instytucje Sachs Maria–Sousa-Leão de Elsit et Joaquim
1940–1967, rkp., masz., druk, j. ang., franc., hiszp., hol., pol.,
l., k. 268, zob. aneks 4
82. Skubiszewski Krzysztof
1949–1965, rkp., masz., j. ang., franc., pol., l., k. 121
83. Osoby i instytucje Spender Jean i Percy–Surzycki T.
1940–1968, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 253,
zob. aneks 4
84. Osoby i instytucje Suszko Jerzy–Šach Janusz
1940–1968, rkp., masz., druk, j. ang., pol., l., k. 186, zob.
aneks 4
85. Starzyńska Stefania
1960–1963, rkp., l., k. 118
86. Osoby i instytucje T
1940–1968, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 180,
zob. aneks 4

87. Osoby i instytucje U–V
1940–1967, rkp., masz., druk, j. ang., franc., hiszp., pol., l.,
k. 118, zob. aneks 4
88. Osoby i instytucje Wachtel Lucyna–The Yugoslav House
1940–1967, rkp., masz., druk, j. ang., franc., hiszp., hol., pol.,
l., k. 192, zob. aneks 4
89. Winiarski Maciej
1946–1951, rkp., l., k. 267
90. Jw.
1952–1956, rkp., l., k. 200
91. Winiarscy Maciej i Joanna
1957–1967, rkp., l., k. 222
92. Winiarska-Gotowska Magdalena „Luna”
1945–1956, rkp., masz., druk, l., k. 218
93. Winiarska-Gotowska Magdalena „Luna” i inni
1957–1968, rkp., masz., druk, l., k. 184
94. Winiarscy Zofia i Tadeusz
1940–1968 [?], rkp., masz., l., k. 170
95. Osoby i instytucje Zaborowska [?] Krystyna–Zawisza Joseph
1941–1968, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 119,
zob. aneks 4
96. Zoričić Milovan
1947–1968, rkp., masz., j. franc., l., k. 188
97. Osoby i instytucje Zborowski Andrzej–Żyłuk Kazimierz
1944–1966, rkp., masz., druk, j. ang., czes., franc., niem., pol.,
l., k. 178, zob. aneks 4
98. Nadawcy nieustaleni
1940–1955, rkp., masz., druk, j. ang., franc., niem., pol., l.,
k. 221
99. Nadawcy nieustaleni
1956–1968 i b.d., rkp., masz., druk, j. ang., franc., niem., pol.,
l., k. 216

V. MATERIAŁY RODZINNE

A. Wanda Winiarska — żona

100. Dokumenty osobiste
Poświadczenia, karty wstępu, wizytówki, rachunki, korespon-
dencja wychodząca
1945–1966 i b.d., rkp., masz., druk, j. franc., niem., pol., l., k. 27

101. Wanda Winiarska do B. W.
1945–1949, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 177
102. Jw.
1950–1955, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 288
103. Jw.
1956–1967, rkp., masz., druk, j. ang., franc., pol., l., k. 188
104. Korespondencja wpływająca. Osoby A–P
1945–1967, rkp., masz., druk, j. franc., niem., pol., l., k. 227,
zob. aneks 5
105. Korespondencja wpływająca. Osoby R–W
1947–1967, rkp., masz., j. ang., franc., pol., l., k. 210, zob.
aneks 5
106. Korespondencja wpływająca. Osoby Z i nadawcy nieustaleni
1947–1968, rkp., masz., j. ang., franc., pol., l., k. 94, zob.
aneks 5
107. Korespondencja wpływająca. Elżbieta Markowska
1946–1955 rkp., l., k. 113
108. Kondolencje po śmierci Wandy Winiarskiej
1969, rkp., masz., j. pol., ros., l., k. 56

B. Pozostali członkowie rodziny

109. Magdalena Winiarska-Gotowska „Luna” — córka
Krystyna Byczewska — córka
Poświadczenia, wycinek prasowy o Magdalenie Winiarskiej-
-Gotowskiej, fot. córek i ich dzieci [?], korespondencja wy-
chodząca i wpływająca
1946–1970, rkp., masz., druk, j. franc., pol., l., k. 47, fot. 7
110. Maciej Winiarski — syn
CV, korespondencja wychodząca i wpływająca
1940–1964, rkp., masz. pow., j. ang., pol., l., k. 9

VI. MATERIAŁY OSÓB OBCYCH

111. Jules Basdevant
Tekst przemówienia z okazji 50-lecia Konferencji Pokojowej
w 1899 r.
1949, masz., j. franc., l., k. 10
112. Mieczysław Cieszewski
Stanisław Rymar

- Kopia zaświadczenia wystawiona przez ministra sprawiedliwości, nekrologi i wzmianki prasowe o zmarłych — znajomych B. W., 3 recepty [?], fot., korespondencja 1944–1968, rkp., masz., druk, j. ang., pol., l., k. 59, fot. 1, zob. aneks 6
113. Władysław Konopczyński, *Na drodze do syntezy. Konfederacje a walka klas*
Fragmenty pracy [?]
Po 1945, masz. z popr. autorskimi, l., k. 92
114. Władysław R. Malinowski, *Toward polish-soviet understanding*
Hjalmar Riiser-Larsen, *A propos du problème Allemand*
Kazimierz Zienkiewicz, *The jewish question*
Memoriały [?]
1941–1944, masz., druk, j. ang., franc., l. i sz., k. 13

VII. ZAŁĄCZNIKI

A. Analizy, opracowania, raporty, komunikaty

115. Biuro Prac Politycznych, Ekonomicznych i Prawnych
Projekty, tezy, studia, komunikaty
1940–1945, rkp., masz. pow., j. ang., pol., l., k. 147, zob. aneks 7
116. Ministerstwo Prac Kongresowych
Projekty, tezy, studia
1940–1943, rkp., masz. pow., j. ang., pol., l., k. 227, zob. aneks 8
117. Jw.
Projekty, tezy, studia, korespondencja
1944–1945 i b.d., rkp., masz. pow., l., k. 193, zob. aneks 8
118. Finanse, bankowość, sprawa polska w komunikatach radiowych w latach 2. wojny światowej
Opracowania, raporty, komunikaty
1940–1943, rkp., masz. pow., druk, j. ang., franc., pol., l. i sz., k. 219, zob. aneks 9

B. Gazety, czasopisma, druki

119. Prasa i czasopisma B–W
1941–1945, druk, j. ang., czes., pol., l. i sz., k. 164, zob. aneks 10

120. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w Hadze
Rezolucje i protokoły posiedzeń Trybunału, bibliografia
1946–1948, druk, j. ang., franc., l., k. 180
121. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości w Hadze
Rezolucje i protokoły posiedzeń Trybunału
1950–1967, druk, j. ang., franc., l., k. 154
122. „Les réserves aux conventions multilatérales”
Protokoły wystąpień delegatów do Zgromadzenia Ogólnego
ONZ
1950, druk, j. franc., l. i sz., k. 83
123. Programy uroczystości, karty wstępu, menu, pisma ulotne, pocztówki, kartki pocztowe, zapis nutowy, mapa Prus Wschodnich (skala 1:1000000)
Druki
1940–1947 i b.d., masz., druk, j. ang., franc., hiszp., hol., łac., pol., l., k. 133

ANEKS 1

- J. 7. Komisja powołana w związku z wynikiem kampanii wojennej 1939 r.
Fragment raportu ambasadora RP w Berlinie Józefa Lipskiego o stosunkach polsko-niemieckich
Fragment raportu Włodzimierza Moderowa [?] o polityce polskiej w Gdańsku
Fragment raportu ambasadora RP Rogera Raczyńskiego w Rumunii
Fragment raportu ambasadora RP w ZRRR i we Francji Juliusza Łukasiewicza
Mechanizm sojuszu polsko-francuskiego 1918–1939
Juliusz Łukasiewicz, *Notatka o propozycji rządu sowieckiego wspólnego gwarantowania niepodległości państw bałtyckich, złożonej rządowi polskiemu w drugiej połowie grudnia 1933 r.*
Marian Seyda, *Uwagi o pracy Tytusa Filipowicza „Poland and central Europe after the war”, London 1941*

ANEKS 2

- J. 32. Kontakty z redakcjami czasopism, gazet, wydawnictw
Białostockie Wydawnictwo
Prasowe 1966 l. 1
Biographical Encyclopedia
of the World 1946–1947 l. 3

„The Daily Telegraph”	1943	1. 1
Państwowe Wydawnictwo Naukowe	1954, 1958	1. 2
Społeczny Instytut Wydawniczy „Znak”	1965–1967	1. 4
Spółdzielnia Wydawnicza „Czytelnik”		
Delegatura w Poznaniu	1948	1. 1
„Stolica”	1948	1. 1
„Sztandar Młodych”, Redakcja	1959	1. 1
„Świat”	1964	1. 1
Who’s Who in America	1947	1. 1
„Wydawnictwo Literackie”	1957	1. 1
„Życie Warszawy”, Redakcja	1958	1. 1

ANEKS 3

J. 39.	Korespondencja wychodząca. Osoby i instytucje A–Z i odbiorcy nieustaleni	
	The American Academy of Political and Social Science	1952
	Bastid	1965
	Bisschop W.R.	1942
	Ciborowski Edward	1963
	Cowley [?]	b.d.
	Crosfield G.R.	1943
	Fittzmaurice G. Gerald	1943, 1965
	Glaser Stefan	1943
	Griggs Phyllis	b.d.
	Komenda Miejska Milicji Obywatelskiej we Wrocławiu	1956
	Kraszewski Jan	1945
	Linklater i Pains	1945
	Minister sprawiedliwości	1943
	Ministerstwo Obrony Narodowej	
	Biuro Opieki nad Żołnierzem	1943
	Ministerstwo Prac Kongresowych.	
	Referat Rewindykacji Strat Kulturalnych w Londynie	1943
	Ministerstwo Skarbu	1941
	Peaslee Amos Jenkins	1957
	Pfeiffer Halina	1963
	Popiel Karol	b.d.

The Royal Automobile Club	1941	1. 1
Saher	1948	1. 1
Weinberg Victor	1956	1. 1
Winiarski Maciej	1948, 1951	1. 2
Winiarskie Małgorzata i Krystyna	1947–1956	1. 13
Zielińska Renata	b.d.	1. 1
Odbiorcy nieustaleni	1947–1968, b.d.	1. 18

ANEKS 4

J. 42.	Korespondencja wpływająca. Osoby i instytucje A	
	Abramowicz Kazimierz	1944–1966 1. 3
	Abramowiczowa Maria	1947 1. 1
	Académie diplomatique internationale	1940 1. 2
	Akçer S. Nebil	b.d. wiz.
	Albrechtowie Stanisław i Kamilla	b.d. 2 wiz.
	Aleksandrowicz C.H.	1957–1964 1. 8 + wiz.
	Alison	1947 1. 1
	Al-Kuhar Sabri	1945 1. 1
	The Allied Circle	1943 1. 1
	von Allmen Frédéric i Elizabeth	1954–1959 1. 4
	Alvarez Alejandro	1948–1959 3 wiz. + tel.
	Ambasador Rzeczypospolitej Polskiej w Wielkiej Brytanii	1944, b.d. 2 zap.
	The American Academy of Political and Social Science	1946–1954 1. 6
	The American Society of International Law	1950–1955 1. 3
	Amitiés catholiques françaises	1948 zap. + wiz.
	Angielsko-Polski Komitet Parlamentarny	1941 zap.
	The Anglo-Czechoslovak Catholic Committee	b.d. zap.
	Antoniewiczowa z Winiarskich Regina	1957, 1958 1. 2
	Aquarone Stanislas	1951, 1956 1. 2 + 3 wiz.
	Archambault de Montfort Henri	1946 [?] zaw.

	Architowscy [?]	1945	1. 1
	Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego	1960	1. 1
	Arciszewski Franciszek	b.d.	wiz.
	Armand-Ugon Enrique	1955 [?]-1967	1. 3
	Armleder Familie	1948, 1958	1. 2
	Askanas	1953	tel.
	Association France-Pologne	1940	zap.
	Aubac Stephane	b.d.	wiz.
J. 43.	Jw. Osoby Babiński Leon-Baliński Ignacy		
	Babiński Leon	1946-1965	1. 27
		2 wiz. + życiorys + wyc. z „Głosu Szczecińskiego” z 13.10.1957 z informacją o ponownym wyborze B. W. na członka Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości	
	Badawi Pasha Abdel Hamid	1947-1964	1. 14
			+ wiz.
	Bagińscy Mieczysław i Irena	1948-1964	1. 26
			+ zaw. + 2 tel.
	Bagiński Henryk i inni	1942-1967	1. 29
	Bakanowski Z.L.	1944	1. 1
			+ tel.
	Balcerzak H.	1945, 1946	1. 2
	Baldwin B.	1940	1. 1
	Baliccy Jan i Janina	1957-1962	1. 4
	Balicka Gabriela	1961	1. 1
	Baliński Ignacy	1941-1942	1. 4
J. 44.	Jw. Osoby i instytucje Baniewicz Tadeusz-Bazański Jan		
	Baniewicz Tadeusz	1960	1. 1
	Bank Polska Kasa Opieki S.A.		
	Centrala	1961-1966	1. 3
	Bany J.K.	1967, 1968	1. 2
	Barańska Zofia	b.d.	1. 2
	Barański Jan	1951	1. 1
	Barbotte Marcel	1966	1. 1
	Barclay Carter Barbara	1940	1. 1
	Barthel de Waydenthal J.	b.d.	1. 1
	Barthel de Waydenthal Kazimiera	1940-1949	1. 26
	Bartoszewicz Włodzimierz	1948-1967	1. 19

	Barwel [?]	1963	l. 1
	Basdevant [?] Jules [?]	1947–1966	l. 26
	Basdevant Renée	1948–1963	l. 21
		+ rachunek bankowy	
	Bauer Evelyn	1941, b.d.	l. 2
	Baumgarten K. Erwin	1958, 1959	l. 2
	Bazański Jan	1948	l. 1
J. 46.	Jw. Osoby i instytucje Beekman J.–Börnser J.J.		
	Beekman J.	1965 [?]	wiz.
	Beeuwkes-Witt	1953, 1954	2 wiz.
	Bełch Stanisław	1966	l. 1
		+ dewocjonalia	
	Bełtowski Józef	1945	l. 1
	Benito Edward	1944–1945, b.d.	l. 17
	Berezowski Cezary	1946–1964	l. 8
		+ wiz.	
	Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu	1949	l. 1
	Bibliothèque polonaise de Paris	1940	zap.
	Bianchi Manuel	b.d.	wiz.
	Bickel G.	1958, 1961	l. 2
		+ wiz.	
	Bićanić R.	1942	l. 1
	Biedrzycki Stanisław	1964	l. 1
		+ tel.	
	Bielicka Leonarda	1947	l. 1
	The Bishop of Fulham (Chairman) and Members of the Anglo-Polish		
	Christian Circle	1944	2 zap.
	Bitoński Adam	1952	l. 2
	Biuro Prac Politycznych, Ekonomicznych i Prawnych	1941	l. 1
	Black François	1949–1958	l. 16
	Black Maya i inni	1959	2 zaw.
	Bloemark Marie	1958–1964	l. 4
	Blondeel Frédéric	1946 [?]	wiz.
	Błachowski Roman	1940	l. 1
	Bobkowski A.	1952–1953	l. 4
	Bocheński Ewaryst	1963, 1964	l. 2
	Bogdanowicz Piotr	1968	l. 1
	Bogusz Natalia	1941	l. 1

	Bokszczanin Maria	1956, 1967	1. 2
	Bölöni Georges	1950	zap.
	Bombieri Sophia	b.d.	wiz.
	Boolies B.W.	1943–1944	1. 6
	Borel Eugene, Natalie i inni	1947–1955, b.d.	1. 9
	Borkowska Klara	1950	1. 1
	Borkowski J.C.	1950–1952	1. 4
	Borowski Czesław	1967	1. 2
	Borowski Witold	1963–1966	1. 4
	Borozowski Emil	1948	1. 1
	Bossowska Maria	1957	1. 1
	Bourquin Maurice	1958	wiz.
	Boyd Alison	1950–1964	1. 14
	Boyd Anne i Reay Leask	1947–1964	1. 17
	Boyd James	1943–1964	1. 23
			+ wiz.
	Börnser J.J.	1960	1. 1
J. 47.	Jw. Osoby i instytucje Bramson Aleksander–Byczewski Stanisław		
	Bramson Aleksander	1946, 1962	1. 2
	Brazdionis K.A.	1944, 1945 [?]	1. 1
			+ zap.
	Breguel Douglas de i inni	1951	zap.
	The British Council	1940	2 zap.
	Brockway Mollie	b.d.	1. 3
			+ tekst kołedy
	Broda Janina i Iwa	1952	1. 2
	Bronowski Witold	1946, b.d.	1. 2
			+ wiz.
	Broog [?] A.	1959, 1960	1. 2
	Brzescy Anna i Leon	1947, 1948	1. 2
	Brzeski Olgierd	1940–1951	1. 13
	Brzeski Tadeusz	1945–1946	1. 3
	Brzeździecki [?] Alojzy [?]	1943–1945, b.d.	1. 12
	Bruinsma Intercourt	1949, 1951	2 tel.
	Bruyn E.J.M.	1964	1. 1
	Buczek Zofia	1965–1966	1. 6
	Bustamante i Rivero Jose Luis i Maria Jesús	1964, 1967	1. 1
			tel. + wiz.
	Byczewska Ewa i inni	1947–1966	1. 13

	Byczewska Maria i inni	1948–1954	1. 12
	Byczewski Iwo	1954–1967	1. 4
			+ 2 tel.
	Byczewski Stanisław i inni	1946–1965	1. 36
			+ 6 tel.
J. 49.	Jw. Osoby i instytucje C.V. Automobielbedrijf Dirk van der Mark Amsterdam–Chrząszcz Natalia C.V. Automobielbedrijf Dirk van der Mark Amsterdam	1949	1. 1
	Cała [?] J. [?]	1943, b.d.	1. 3
	Cards	1944	zap.
	Carnegie-Stichting Vredespalais	1952	zap.
			+ tłumaczenie
	Carneiro Levi	1953	wiz.
	Catto	1946	tel.
	Cavaré Louis	1957	wiz.
	Cazin Paul i inni	1945–1963	1. 49
			+ zap. + 6 wyc. pras. + 2 wiz.
			w tym wiz. Léona Noël
			+ kopia l. do H. Daniela-Ropsa
	Celichowski Stanisław	1944	2 zap.
	Celinski Hyacinthe OSB	1962	1. 2
	Celiński B. [?]	1940–1947	1. 4
			+ zał.
	Centrala Poszukiwań		
	Zaginionych Osób	1947	1. 1
	Centre d'études de politique étrangère	1940	1. 1
	Le Cercle d'amitié polono-belgo- -luxembourgeois	1942	zap.
			na odwrocie not. B. W.
	Chabasiński Wojciech	b.d.	wiz.
	Chairman of the British Council	1940	zap.
	Chambre de commerce française de Londres (incorporated)	1942	zap.
	The Chairman and Committee of the Polish Society of Friends of Latin America	1945	zap.

	The Chairman, Colonel G.R. Crosfield and The Committee of the Allied Circle	b.d.	zap.
	Chargé d’Affaires Rzeczypospolitej Polski	1940–1943	3 zap.
	The Chesterton Club	b.d.	2 zap.
	The Committee of the Allied Club	b.d.	zap.
	Chętnik Jadwiga	1967	l. 1 + tel.
	Choudens-Aubert de i inni	1947	zap.
	Chybiński [?] Kazimierz	1941–1942, b.d.	l. 4
	Chylewska Ewa	1950–1954	l. 4
	Chrzanowska Maria	1964	l. 1
	Chrzanowski Leon	1946, b.d.	l. 1 + wiz.
	Chrząszcz Natalia	1947–1957	l. 3
J. 51.	Jw. Osoby i instytucje Ciborowski Edward–Ćwiklińska-Hellin Lala		
	Ciborowski Edward	1960–1967	l. 11 + program Zjazdu Wychowanków Szkół Ziemi Łomżyńskiej w Łomży w dniach 26 czerwca i 27 czerwca 1965
	Cichorowski Roman	1960	l. 2
	Ciepielewska H.	1944	l. 2
	Cierniakówna [?] Hanna	1952	l. 1
	Clock B.	1952	l. 1
	Cole Ashley T.	1948–1954	l. 3
	Colijn-Noë i inni	1954	zap.
	Colombos C. John	1965	l. 1
	Colonial Office	1949	l. 2
	Comite de Amigos de Isidoro Fabela	1958	l. 1
	Le comité d’organisation du 2me congrés des descendants de l’ancienne emigration Polonaise en France	1940 [?]	zap.
	The Committee of the Association of Polish University Professors and Lectures in Great Britain	1941	zap.

	The Committee of the Entente of the Members of Parliaments of the Occupied	1944	2 zap.
	Constantopoulos S. Dimitri	1955	l. 1
	Corbridge Mary (Pałkaniowska)	1941	l. 2
	Córdova Dozal Roberto	1955	zap.
	Corre di Lavagna Gravin	1948	zap.
	Corteo Dorothy	1944	l. 1
	Countries (section of the Parliamentary Union)	1944	2 zap.
	Crosfield [?]	1943	l. 5
	Cross Stanley T.	1946, 1947	l. 2
		+ odpowiedź B. W.	
	Crott [?] Alice	1950	l. 1
	Crowe Warren H.	1944	l. 2
	Cuttle W.L.	1946	l. 1
	Cyprian Tadeusz i inni	1941–1961	l. 24
	Czarnecki J.	1944	l. 1
	Czarnowski T[eofil]	1953, 1955	l. 2
	Czechosłowacko-Polskie Porozumienie Prasowe	1941 [?]	zap.
	Czeinski [?] Jacek OSB	1964	l. 1
	Czekanowski Jan	1958–1963	l. 6
	Czernekowa Helena	1965–1968	l. 8
		+ tel.	
	Czerniecki Marian Andrzej i Veleska Izabela de Soet	1948	zaw.
	Czetwertyński Stefan	1961	l. 1
	Ćwiklińska-Hellin Lala	1952	tel.
J. 52.	Jw. Osoby i instytucje D		
	Dalla Riva Mario i Gina	1958 [?], 1959	l. 2
	Dargefild [?]	1943	l. 1
	Daugas Antoni [?]	1941	l. 2
	Davies	1948	l. 1
	Dawidowicz Wacław	1963	l. 1
	Dąbrowska Małgorzata	1951	tel.
	Dąbrowska Zofia	1945–1947	l. 6
		+ zaw.	
	Dąbrowski Stefan	1945–1946	l. 3
		+ zał. <i>Modlitwa o panowanie Chrystusa nad Polską</i>	

	The Dean of The Polish Faculty of Law in Oxford	1945	zap.
	Dega Barbara	1958–1959	l. 15
	Degowie Maria i Wiktor	1955–1960	l. 9
	Dekowski George F.	1950	l. 1
	Delegacja Katalonii	1943	zap.
	Dembowski Adam	1949–1950	l. 4
	Deryng Antoni	1940, 1943	l. 1
	Desa Salon Sztuki	1964	l. 1
			+ tel.
	Deżanka Barbara	1959–1960	l. 3
	Dębicki Jaxa Jan	1941	l. 1
	Dębnicka Regina	1958–1959	l. 3
	Dietlowie	1958–1960	l. 3
	Dobrowolska Aleksandra	1940–1958	l. 13
	Dobrowolska A.	1967	l. 1
	Dobrzański Jerzy	1949	l. 1
	Dobrzycka Anna	1956–1959	l. 3
	Dołęga [?]	1946	l. 1
	Drews P.	1960–1964	l. 4
	Drobnik Jerzy	1941–1967	l. 13
	Dubanowicz [?]	1943	l. 1
	Dubiecki T.	1951–1954	l. 6
	Durczewscy [?] J.	1951, 1954	l. 2
	Dybnicka Regina	1962	l. 1
			+ recepta
	Dybroska Władysława	1951–1958	l. 11
	Dybrowski Stefan	1948–1952	l. 13
	Dygat Antoni Leopold Wincenty	1946	l. 1
	Dygat Stanisław	1940–1946	l. 6
			+ tel.
	Dyrekcja Muzeum Narodowego w Poznaniu	1953	zap.
	Dyrektor Hotelu Miltre w Oxfordzie	1946	l. 1
	Dziekan Polskiego Wydziału Prawa w Oxfordzie	b.d.	zap.
J. 54.	Jw. Osoby i instytucje E–F		
	Ečer B.	1951	l. 1
	Ehrlich Ludwik	b.d.	wiz.
	Erich Hellin	1946	zaw.

Estreicher Karol	1943, 1954	1. 2
Estreicher Zygmunt	1958	1. 1
The Executive Committee of the Allied Lawyers Foyer and the Chairman of The British Council	1943	1. 2
The Executive Committee of the Polish Hearth	1941, 1943	2 zap.
Eysinga van W.J.M.	1947, 1957	1. 2
Fabela Isidro i Jozefino	1949–1955	1. 5
		+ wiz.
Falkowski Czesław	1949–1967	1. 15
Fedorowicz-Iwanowska U.	1948	1. 1
Feinberg	1961–1968	1. 4
Feliksik [?] K.	1960	1. 1
Fengler Roman	1943, 1952	1. 1
		+ tel.
Fesevur H.J.J.	1961	1. 1
Fijałkowski Mieczysław	1953–1964	1. 3
Filipowicz Zygmunt	1958	wiz.
Filjuwienówna [?] Alicja	1942	1. 1
Finch A. George	1948	wiz.
Findzińscy Krystyna i Tadeusz	1951–1959	1. 7
		+ wiz.
Firlusówna G.	1943	1. 2
Fitzmaurice Gerald	1954–1965	1. 12
		+ wiz.
Fiumel de Henryk	1959	1. 1
Flume Rudolf	1960	1. 1
Fojkis [?] W.	b.d.	1. 1
Fouré Robert	b.d.	1. 1
Folkierski Władysław	1940	1. 1
Foreign Office	1944, 1946	1. 2
François-Feith J.M.A.	1965	1. 1
Frankiewiczowa Zofia	1953	1. 1
Frankowska Maria	1965	1. 1
Frankowski Jan	1965	1. 1
		+ wiz.
Frendl Ludwik	1946	1. 1

+ CV i kopia l. do Edwarda Habro

	Friedman Maxwell John and		
	Lourie Anatole Samuel	1949	wiz.
	The Friends of the		
	Polish-Czechoslovak Union	b.d.	zap.
	Frydz Mieczysław	b.d.	l. 1
	Fula	1947	tel.
	Fursowie Gustaw z żoną	1947–1966	l. 46
	Fusek Wiesław	1944–1946	l. 4
J. 55.	Jw. Osoby i instytucje G		
	Gaetano Morelli	1954	wiz.
	Gajewicz Bohdan	1940	l. 1
	Galica Janina [?]	1943, 1944	l. 2
	Garnier-Coignet Jean		
	i Miguelie i inni	1947–1967, b.d.	l. 30
			+ wiz. + 8 tel.
	Gaszyński Tadeusz	1940	l. 1
	Gąssowscy Leon i Stefania	1950–1967	l. 30
	Gąssowski Antoni [?]	1964	l. 1
	Gąssowskie Anna i Zofia	1965	l. 1
	Gdynia–Ameryka		
	Linie Żeglugowe S.A.	1947, 1948	l. 2
	Gelnett K. Mary	1962	l. 1
		+ wiz. + wyc. z „New York Times”	
			o B. W.
	Generální Sekretariát Právníků		
	ze Států Slovanských	1947	l. 1
	Gędzielewski Florian	1950–1963	l. 7
	Gędzielewski Józef	1966	l. 1
	Gibbs	1945	l. 2
	Gidel Gilbert	1956, 1958	l. 2
	Giertych Jędrzej	1966	l. 2
	Gieysztor Władysław	1941	l. 2
	Giobbe Paul	1954	wiz.
	Girardet Leon-Alexandre	b.d.	wiz.
			+ zap.
	Glińska H.	1955	l. 1
	Glińska [?]	1951	l. 1
	Głowińska Anna	1958–1967	l. 7
	Głuchowski J.	1945	l. 1
	Gobius Marian	1958	l. 1

	Godlewski A.	1947	1. 1
	Godlewski Michał	1966	1. 1
	Goldmann Ellen i Isaie [?]	1959–1968	1. 3
	Gotowski Bohdan	1949–1964	1. 15
	Górski [?] J. i inni	1964	1. 1
	Górski Konstanty	1947, b.d.	1. 1
			+ 2 wiz.
	Grabski Stanisław	1943, b.d.	1. 5
	Grajewski Adolf	1964	1. 2
	Graliński Zygmunt	1940	1. 1
	Griggs Phyllis	1944–1949	1. 15
	Groall M.T.	1946	1. 1
	Grosz Wiktor	1951–1953	1. 1
			+ 2 tel.
	The Grotius Society	1942–1947	1. 1
			+ 8 zap.
	Grzydowski	1950	tel.
	Gubbins Velarde		
	y Señora Reynaldo i inni	1965	zap.
	Guerrero J.G.	1948–1958	1. 8
			+ tel. + zap. + wiz.
	Guggenheim Paul	1957, 1958	2 wiz.
	Guillevin A.	1954 [?]	wiz.
	Gutkowski Jerzy	1944	1. 1
J. 57.	Jw. Osoby i instytucje H		
	Hackworth Green H.	1948–1958	1. 4
			+ tel.
	Hadryś Józef	1942	1. 2
	Halecki Oskar	1941	1. 1
	Haller Józef z żoną	1943	2 zap.
	Hambro Edward i Elisabeth	1946–1957	1. 9
			+ 9 tel. + 3 wiz.
	Hamel Joseph	1959	wiz.
	Hamnat Jadwiga	1945–1946	1. 7
	Hanusewicz M.	1940	1. 1
	Hart [?] Lawrence	1945–1947	1. 5
	Hartwig Julia	1950	1. 1
	Hedinger Zofia i inni	1948–1959	1. 15
	Heine Jan	1945–1947	1. 12
	Heitzman Halina	1946–1957	1. 12
	Hendriks H. Leslie	1944, b.d.	tel.

		+ 3 wiz.
	Herbich Kazimierz	1954
	Hinterhoff Marguerite	1940, 1941
	Hirth E. [?] M.A.	1953, 1954 [?]
	Hlond August	1945
		+ tel.
	Hoogenraad N.M. i inni	1951–1967
		+ 2 tel.
	Hoppe Jerzy	1945
	Hornbeck K. Stanley	1946 [?]
	Hornung Z.	1961
	Horoszkiewicz Andrzej	1948, b.d.
		+ wiz. + tel.
	Hotel Brasseur et le Grand Hotel	1949
	Hotel Edelweiss-Schweizerhof	1948–1950
	Hotel Schwanen Rapperswil	1950
	House of Commons	1941
	Hsu Mo	1954, 1955
		+ wiz.
	Huber Maximilian	1948, 1955
	Hudson Manley O.	1946–1957
J. 59.	Jw. Osoby i instytucje I–J	
	Instytut Czechosłowacki	b.d.
	Instytut Gruzlicy	1954
	Inter-Allied Friendships	b.d.
	Iwaszkiewiczowie Jarosław i Zofia	1946–1962
		+ 2 zap.
	Iwczenko [?] Oleksy [?]	1945
	Iwicki Roman Zygmunt	1966
		+ wiz. + tekst z „Polish American Journal”
		vol. 55, nr 20, 1966
		+ fot. I. O.
	Jabłonowska Jadwiga	1953
	Jabłonowski W.	1950
	Jakubowski Stefan	1946
		+ życiorys
	Jamiołkowska Krystyna	1962–1966
		+ 2 wiz.
	Janasz Teresa	1960
	Jandził [?] Jadwiga	1948

	Janiszewska	1949	tel.
	Japy Fernand	1954	zaw.
	Jarzynka Bernard	1964	wiz.
	Jasieński Halina i Henryk	1954–1963	l. 17
	Jaśnicki B.	1946–1949, b.d.	l. 5
	Jedlicka Barbara	1954	l. 1
	Jedlicki Marian	1940–1945, b.d.	l. 5
			+ tel.
	Jennings Robert Yewdall	1948	l. 1
			+ wiz.
	Jezierska Róża	1954	l. 1
	Jezierski Andrzej	1949	l. 1
	Jezierski Bolesław	1966	l. 1
	Jezierski Józef	1948–1954	l. 23
			+ zał.
	Jones Norman	1941	l. 3
	Jonscher K. Andrzej	1945–1951	l. 9
	Jordanowski Stanisław	1961	l. 1
		+ kopia zaświadczenia wystawiona przez polskie MSZ w lipcu 1944 r.	
	Jovanovitch S. [?]	1944	l. 1
	Jumeau A.	1940	l. 1
	Jurasz Antoni	1940–1942	l. 3
	Jurek Stefan	1943–1944, b.d.	l. 5
	Justynska [?] Anne	1947, 1949	l. 2
J. 60.	Jw. Osoby i instytucje	Kabrowski Henryk–Kłoskowsy W. i Irena	
	Kabrowski Henryk	1947	tel.
	Kaczmarek Franciszek	1950	l. 2
	Kaczyński	po 1940	l. 1
	Kaeckenbeeck Georg i inni	b.d.	wiz.
	Kahl Zofia	1953	l. 1
	Kallenbachowie Zofia, Zygmunt, Magdalena, Elżbieta	1948–1967	l. 59
		+ tel. + wiz. Z. Kallenbacha	
	Kamers L.M.	1960	wiz.
	Kamińska M.	1950	l. 1
	Kamocki Stanisław	1947–1958	l. 7
	Kancelaria Cywilna Prezydenta		
	Rzeczypospolitej	1943, 1951	l. 2
	Kapkowski Zygmunt	1967	l. 1

	Karewski Tadeusz	1944	1. 1
	Karpińska Ewa i Gierat Stanisław	1946	zaw.
	Karpiński Zygmunt	1941–1944	1. 10
	Kasa im. Mianowskiego		
	Instytut Popierania Nauki	1948	1. 2 + zał.
	Kasznica Eleonora	1958	1. 1
	Kasznica Stanisław	1948–1957	1. 4
	Kemblan-Chelkowski M.T.	b.d.	wiz.
	Keynes Lydia	1946	tel.
	Kierownictwo i Komitet		
	Rodzicielski Szkoły		
	Podstawowej nr 4 w Łomży	1964	zap.
	Kierownik Ministerstwa Spraw		
	Zagranicznych oraz Edwardowa		
	Raczyńska	b.d.	zap.
	Kirkor Stanisław	1940–1966	1. 9
	Klaestad Helge	1952–1962	1. 4
	Klinger Witold	1952	1. 3
	Klotad Salla	1961 [?]-1967 [?], b.d.	1. 4
	Kłoskowscy W. i Irena	1947–1952	1. 14
J. 6l.	Jw. Osoby i instytucje Kochanowska-Kozłowska Krystyna		
	Kochanowska	1961	1. 1
	Kocot Kazimierz	1951	1. 1
	Koczwara Tadeusz	1944–1945	1. 3
	Kolańczyk Kazimierz	1954, 1963	1. 2 + zap.
	Kolasa Jan, Janusz Symonides,		
	E. Wierzbowski	1963	1. 1
	Kolasińska	1964	1. 1
	Kolasowie Jan i Ewa		
	z Kruczkiewiczów	1964	zaw.
	Kolberg Oskar	1945	1. 1
	Koliściak-Duchnowska [?] A.	1960	1. 1
	Kollat Feliks	1944	1. 1
	Kolszewski Bohdan	1963	1. 2 + wiz.
	Komarnicki Tytus	1940–1954	1. 4 + tel.
	Komenda Miejska Milicji		
	Obywatelskiej we Wrocławiu	1956	1. 1

Komisja Armii Polskiej we Francji	1917–1920, 1943	zap.
Komitet Obchodu Dni Poznania i Dyrekcja Muzeum Narodowego w Poznaniu	1953	zap.
Komitet Organizacyjny Spotkania Koleżeńskiego Absolwentów Wydziału Prawa Uniwersytetu Poznańskiego w Poznaniu	1966	1. 1
Komitet Uczczenia Jubileuszu 75-lecia Teatru Polskiego i Dyrektor Muzeum Narodowego w Poznaniu	1951	zap.
Komitet Uroczystości z okazji 20. rocznicy Plebiscytu na Górnym Śląsku	1941	zap.
Komitet Zarządzający Ogniska Polskiego	1943, b.d.	2 zap.
Koninklijke Nederlandsche Toeristenbond	1948, 1958	1. 2
Konopczyńska Jadwiga	1947–1956	1. 5 + tel.
Konopczyński Władysław	1946–1952	1. 11
Konsul Generalny RP Gustowski Leszek	1948	1. 1
Konsulat Generalny Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w Amsterdamie	1953	1. 1
Kopczyński Stanisław	1940	1. 1
Kopeć Maria	1947	1. 1
Koperska Władysława i inni	1943	1. 1
Kopocz [?]	1943, 1944	1. 2
Korc Zygmunt	1946	1. 1
Kornaccy L. i G.	1958	1. 1
Kosińska Aniela	1957–1964	1. 13
Koskowska Zofia	1965–1967	1. 11
Kosters [?] Hubert	1950, 1951	1. 2
Kościelska M.	1947–1959	1. 14

+ zap. wystosowane przez organizatorów
spotkania przy herbacie i brydżu w Genewie

	Kot Stanisław	1942–1947, b.d.	1. 1
			+ 3 tel. + 3 zap.
	Kowalczyk R.	1958	1. 1
	Kowalska Lala	1953	1. 1
	Kowalski Lech	1940	1. 1
	Kowalski Stanisław	1941	1. 1
	Kozicka Maryla	1958–1959	1. 3
	Kozicki Stanisław	1947–1958	1. 31
	Kozikowska Stanisława	1948	1. 1
	Kozikowski Kalikst	1948	1. 2
	Kozłowski Jerzy i H.	1959–1962	1. 4
			+ tel.
	Kozłowska Krystyna	1967	1. 1
J. 64.	Jw. Osoby i instytucje Książkowski J.–Kutyłowska Maria		
	Książkowski J.	1960	1. 1
	Kraszewska Janina	1950	1. 1
	Kraszewska W.	1967	1. 2
	Kraszewski Jan	1942–1948, b.d.	1. 22
	Krawiecówna Elżbieta	1947	1. 1
	Kręglewski Aleksander	1952	1. 1
	Kręglewski Jan	1950–1966	1. 23
			+ tel. + 5 zał.
	Kroh Józefa	1958	1. 2
	Krupowicz N.	b.d.	1. 1
	Krucht-Chrzanowska Barbara	1954–1966	1. 9
	Kryłow Siergiej B.	1948–1958	1. 3
			+ tel. + wyc. pras.
	Kryzan Z.	1948	1. 1
	Książnica Polska (The Polish Library)	1946	1. 1
	Księgarnia Polska w Paryżu	1951–1965	1. 10
	Kubała Józef	1942 [?], b.d.	1. 4
	Kuc Leszek	1955	1. 1
	Kucner Alfred	1958	1. 1
	Kukliński Antoni	1961–1962	1. 1
			+ 2 wiz.
	Kulczycki [?]	1962–1965	1. 6
	Kulski Władysław Wszebor	1940–1953	1. 3
			+ życiorys K. W.W.
	Kurcysz Adam N.	b.d.	wiz.

	Kurcysz Jerzy	1960	1. 1
	Kurhotel Quellenhof Bad Aachen	1959–1965	1. 7
	Kuszką Alfons	1948	1. 1
	Kutrzeba Anna wraz ze		
	Stanisławą Wilczyńską	1946	1. 1
	Kułyłowska Maria	1948	1. 1
J. 65.	Jw. Osoby i instytucje L		
	Lachs Manfred	1948–1966	1. 10 wiz. + tel.
	Lalive D’Epinay J.F.	1948	wiz.
	Lalive P.	1967	1. 1
	Lambiotte George i inni	1948, 1956	zap.
	Landau Anastazy	1946	1. 1
	Lasocki Kazimierz	1946	1. 2
	Latawiec Michał	b.d.	1. 1
	Latyński W.	1955	1. 2
	Laufer [?] P.J.	1944	1. 1
	Lauterpacht Hersch i Rachel	1942–1964	1. 12 + 2 wiz.
	Le Cercle d’amitié polono-belgo- -luxembourgeois	1944	zap.
	Legacion de Mexico Varsovia	1946	1. 1
	Leitgeber Witold	1953	1. 1
	Le Ministre Plénipotentiaire, Secrétaire Général		
	Perpétuel de l’Académie diplomatique internationale	1946	2 zap.
	Les Amities interalliees	b.d.	2 zap.
	Leśkiewicz Janina	1945–1965	1. 7
	Leyfell Aleksander	1950	1. 1
	Linden Cort van der	1947 [?]	2 wiz.
	Liniewicz Eugeniusz	1942–1947	1. 11
	Lipski Antoni	1961	1. 1
	Lipski Józef	1941	1. 1
	Lisowski Zygmunt	1946–1954	1. 17
	Litwiński [?] Leon	1944	1. 2
	Loeff Lucy P.M.	1948–1967	1. 28 + wiz.
	The London School of Economics and Political Science The Royal Anthropological Institute		

	The Institute of Sociology		
	The International Institute		
	of African Languages and Culture		
	The School of Slavonic and East European Studies		
	The Association of Polish University Professors		
	and Lecturers in Great Britain	1942	zap.
	López-Oliván	1965	zaw.
	López-Oliván Julio	1953–1961, b.d.	l. 8
			+ wiz.
	Lorenz Stanisław	1958, 1966	l. 2
	Loret Maciej	1940–1945	l. 7
	Loudon Alexander	1953	l. 1
	Lousse E.	1953, 1954	l. 2
	Lubierski [?] S.	1947	l. 1
	Lubież-Brzeziński Tadeusz	1941	l. 3
	Lulkowski	1946	tel.
	Lutosławski Jan	1947–1948	l. 9
J. 67.	Jw. Osoby Ł		
	Łebnowska [?] Krystyna	1948	l. 1
	Łebiński Tadeusz	1957	l. 1
	Łubieńska Maria Róża	1947–1968	l. 42
	Łubieński Benedykt	1957	l. 1
	+ wyc. pras. artykułu B. Łubieńskiego w <i>Sprawie Mackiewicza</i> z „Dziennika Polskiego” z 6 grudnia 1956 r.		
	Łukasiewicz Zofia	1947	l. 1
	Łukomski Kostka Stanisław	1946, 1947	l. 2
J. 68.	Jw. Osoby i instytucje Macandez	Zofia–Mątkowski J.	
	Macandez Zofia i inni	1946, b.d.	l. 2
	Machorska Zofia	1961–1964	l. 6
	Machowicz F.	1944	l. 1
	Maciejewscy Zdzisław i Wanda	1949–1956	l. 12
	Maculewicz Kazimiera	1941	l. 1
	Majchrzak [?]	1967	l. 1
	Majewski Edward	1947–1966	l. 7
	+ wiz. + kopia podania E. M. do Centre de recrutement des experts techniques de L'ONU w Genewie		
	Majewski Hieronim Kazimierz		
	Wiktor	1945	l. 1

	Majewski Tadeusz	1942–1943	1. 5
	Makarov A.	1965	1. 1
	Makorewicz Janina	1950–1964	1. 8
	Makowska Z.	1951	1. 1
	Makowski Janusz	1948–1964	1. 3
	Makowski Julian	1948–1958	1. 22
	Malewska [?]	1953–1961	1. 9
	Malicki Stefan	1945	1. 1
	Malina Franciszek	1948	1. 1
	Małachowscy Roman i Aniela	1955–1968	1. 11
	Mantzavinos G.	b.d.	1. 1
	Mańkowski J.	1944	1. 2
	Marak-Fontein	1950	1. 1
	Marek Krystyna	1962–1964	1. 6
			+ wiz.
	Markowsy J.	1950	1. 1
	Markowska Elżbieta i inni	1945–1954, b.d.	1. 13
			+ tel.
	Markowska Regina	1960–1961	1. 3
	Markowski Stanisław i inni	1945–1967	1. 36
			+ 2 tel.
	The Master, Wardens, and Court of Assistants of The Worshipful Company of Makers of Playing Matysiakowa z Chojnowskich		
	Janina	1960	1. 2
	Mątkowski J.	1944	1. 1
J. 70.	Jw. Osoby i instytucje McNair Arnold–Mędlewski E. Nikodem		
	McNair Arnold i inni	1946–1965, b.d.	1. 27
			+ 4 tel.
	Mehta Mohan Sinha	1949	1. 1
	Meijer van Tol J.G.	1963 [?]	wiz.
	Meisjs & Zoon J.L.	1957–1959	1. 3
	Meissner Czesław	1940–1948	1. 3
	Metadier Jacques	1943	1. 3
	Mevoran [?]	1959	1. 1
	Meyer & Co.s Scheepvaart		
	MIJ. N.V.	1946	1. 1
	Meyner [?] Jan	1940	1. 1
	Mędlewski E. Nikodem	1941–1966	1. 12

J. 71.	Jw. Osoby i instytucje Michalski–Myszko Fr.	
	Michalski	1948 tel.
	Michalski Kazimierz	1941–1942 l. 4
	Michnicki Janusz	b.d. wiz.
	Micuta Janina	1962 l. 1
	Międzynarodowa Komisja Rozwoju i Rekonstrukcji	
	Karnej	1942–1944 l. 3
	Miętkiewski Kazimierz	1966 l. 1
	Mikołajczyk Stanisław	1940–1944, b.d. l. 11
	Milewski Jan	1943–1946 l. 10
	Miller Sinclair	1942 l. 1
	Minister obrony narodowej	1943 zap.
	Ministerstwo Kultury i Sztuki i Muzeum Narodowe w Poznaniu	1957 l. 1
	Ministerstwo Obrony Narodowej	
	Biuro Opieki nad Żołnierzem	1943 l. 1
	Ministerstwo Odbudowy Administracji Publicznej	1944 l. 1
	Ministerstwo Przemysłu, Handlu i Żeglugi Dział Spraw Morskich	1943 l. 2
	Ministerstwo Sprawiedliwości	1942, 1943 [?], b.d. l. 2
		+ 2 zap.
	Ministerstwo Spraw Zagranicznych	1943–1947 l. 3
	Ministerstwo Spraw Zagranicznych Wydział	
	Paszportowo-Wizowy	1947 l. 1
	Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego	1943–1944 l. 4
	Minkowski Andrzej	1950 wiz.
	Minkowski M.	1950 l. 1
	Mitchell Leonie Marion	1951 l. 1
		+ wiz.
	Młodzińscy Zofia i Euzebiusz i inni	1962–1968 l. 19
	Młynarski Feliks	1951–1961 l. 8
	Mochlińscy R. i K.	1966 l. 1
	Mochocki Zygmunt	1963 l. 1
	Moczarski Stefan	1949 l. 2

	Moderowie Włodzimierz i Helena	1947–1967	1. 19
	Modlibowska Irena	1946	1. 2
	Modlibowska Wanda	1940	1. 1
	Modzelewska Jean	1947	1. 1
	Modzelewski J.	1943–1947	1. 10
			+ zał.
	Mohan Sinha Mehta	1951 [?]	1. 1
	Monaszkiewicz Leopold	1943	1. 2
	Monick Emmanuel	1946	1. 1
			+ wiz.
	Morelli [?] Gustaw i Giuseppina	1960–1966	1. 8
	Mrużek Albin Francis	1943	wiz.
	Mûelenaere de Félix	1950	zaw.
	Muszalski Edward	1940–1947	1. 5
			+ 2 wiz.
	Muzeum Narodowe w Warszawie	1957, 1960	1. 2
	Mystkowsy Czesław i Maria	1947	1. 3
	Mystkowska B.	1959	1. 1
	Mystkowski Augustyn	1940–1945	1. 4
	Myszko Fr.	1940	1. 1
J. 72.	Jw. Osoby i instytucje N		
	N.V. Hotel Wittebrug Den Haag		
	Scheveningen	1948–1951	1. 5
	Nadratowski T.	1967	1. 1
	Nahlik E. Stanisław i inni	1958–1965	1. 13
	Narodowy Bank Polski Oddział		
	Wojewódzki w Poznaniu	1950	1. 1
	Nawrocki Bolesław	1958–1965	1. 11
			+ wiz.
	Negulesco Demetre	b.d.	2 wiz.
	Neumark Ignace	1949	1. 1
	Niedziałkowski	1959, 1960	1. 1
			+ tel.
	Niklewicz Konrad	1966	1. 1
	Niklewiczowa Maria	1957	1. 2
	Nirpske E.	1941	1. 1
	Nopiak [?] Wł.	1958	1. 1
	Nordan-Schmidt Jan	1950	1. 1
	Nowakowa Jadwiga	1962–1967	1. 10
	Nowakowska Hanna	1946–1968	1. 6

		+ 3 wyc. pras. z informacją o ponownym wyborze B. W. na sędziego MTS w Hadze	
	Nowakowski Zygmunt	1941–1964	l. 22
	Nowicki Stanisław	1950	l. 1
	Nowicki W.J.	1946–1950	l. 10
J. 73.	Jw. Osoby O		
	Obertyński Zdzisław	1945	l. 1
	Obrębska Halina	1956	l. 1
	Ochrynowicz [?] Edward	1944	l. 1
	Odermatt Family	1958	l. 1
	Ohanowicz Alfred	1957–1965	l. 4
	Oipowie [?] Iwona i Stanisław	1941, 1942, b.d.	l. 3
	Okamoto Inemasa	1956	l. 1
	Olszewska Józefa	1956–1967	l. 8
			+ 2 tel.
	Olszewski [?] T.	1958, 1959	l. 2
	Olszewski Zygmunt	1946–1964	l. 119
			+ tel.
	Orzegowska Natalia	1965	l. 2
	Otrząsek Z.F.S.	1945	l. 2
	Overbeck von E. Alfred	1959	wiz.
J. 74.	Jw. Osoby i instytucje Państwowe Zjednoczenie Przemysłu Ziemniaczanego–Piskorski Florian Państwowe Zjednoczenie Przemysłu Ziemniaczanego	1947	l. 1
	Parry Clive	1948	l. 1
	Paulus	1957	tel.
	Pawlak Władysław	1952	l. 1
	Pawłowski Roman	1954	l. 1
	Paździor Bolesław	1957	l. 2
	Peaslee Amos Jenkins	1957 [?]	wiz.
	Pełeczki [?] Konstanty	1946	l. 2
	Peretiatkowicz Aleksandra	1949–1958	l. 3
	Peretiatkowicz Antoni	1946–1953	l. 7
	Peszkowska Helena	1952–1959	l. 7
	Peters M.W.Ch.	1953 [?]	l. 10
	Petsch Wacław	1945–1946	l. 8
	Pfeiffer Halina	1963	l. 1
	Philadelpho de Azevedo	1947, 1951	l. 2
			+ wiz.

	Piasecka Aniela	1968	l. 3
		+ nekrolog Kazimierza Próchnika	
	Piğłowski Adam	1950–1965	l. 19
	Pilarczyk Stanisław i inni	1944–1967	l. 43
			+ tel.
	Pilarczyk Z.	1960	l. 1
	Pilarski	1955	l. 1
	Pilniakowska Zofia	1964	l. 2
	Pilniakowski Jan	1955–1963	l. 11
	Piotrowski Maciej	1941	tel.
	Piotrowski Roman	1940–1945	l. 27
			+ tel.
	Piotrowski Roman	1958	l. 1
	Piskorski Florian	1946–1954	l. 3
			+ wiz.
J. 76.	Jw. Osoby i instytucje Plewińscy Stanisław i Janusia–Quintana Moreno		
	Plewińscy Stanisław i Janusia	1946 [?]-1967	l. 11
	Podbielski Tadeusz	1964	l. 1
	Podczaska Inka	1945–1946	l. 12
	Podczaski	1946	tel.
	Podhorecki E.	1944, 1946, b.d.	l. 3
	Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Spraw Zagranicznych	1958	l. 1
	Poklewski-Koziełło	1945	l. 2
	Polański S. Henryk i Anna z Werników	1947	zaw.
	Polish American Film Corporation and the Film Office of the Polish Ministry of Information	1941 [?]	zap.
	The Polish-Czech-Slovak Circle of Cultural Collaboration	1940	zap.
	The Polish Musicians of London	b.d.	2 zap.
	Pollak Roman	1955	l. 2
	Polska Akademia Nauk		
	Biblioteka Kórnicka	1959	l. 1
	Polska Akademia Umiejętności		
	Biblioteka Polska w Paryżu	1940	l. 1
		+ doroczne posiedzenie Biblioteki Polskiej	
	Polski Czerwony Krzyż	1941	l. 1

Polski Czerwony Krzyż		
Zarząd Główny	1940–1943	1. 5 + zap.
Polski Instytut Spraw		
Międzynarodowych	1948	zap.
Polski minister edukacji	b.d.	zap.
Polskie Linie Lotnicze „LOT”		
Oddział w Pradze	1947	1. 2
Polskie Towarzystwo		
Matematyczne	1948	1. 1
Polskie Wydawnictwo Naukowe		
w Szwajcarii	1946	1. 1
Ponikiewska Maria	1947	1. 2
Poolse Katholieke Vereniging		
in Nederland	1954	1. 1
Popiel Ewa [?]	1962	1. 1
Popiel Julian	1960	1. 1
Poselstwo Rzeczypospolitej		
Polskiej w Bernie	1946–1949	1. 5 + 2 zap.
Posel Rzeczypospolitej Polskiej		
przy Rządzie Czechosłowackim	1942	zap.
Potulicki Michał	1941, 1949, b.d.	1. 3
Powiatowe Archiwum Państwowe		
w Końskich	1964	1. 1
Poznańskie Towarzystwo		
Przyjaciół Nauk	1955–1959	1. 3
Pragier Adam	1940	1. 1 + wiz.
Prawdziec Zofia	1959	1. 1
Prądyńscy Alina i Lucjan	1955–1964	1. 5 + 3 tel.
Premiere Presidente de la Cour		
de cassation	1940	3 zap.
The President of the Belgian		
Senate	1942–1943	3 zap.
The President The Dowager		
Marchioness Prezes i Zarząd		
Towarzystwa Przyjaciół Książki	1966	zap.
Prezes Rady Ministrów	1941–1945	1. 5

	The President Townshend of Raynham and the Committee of the Friends of Poland	b.d.	zap.
	Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej	1942–1944	1. 3 + 2 zap.
	Prezydent Miasta Poznania	1948	1. 1
	Prezydium Miejskiej Rady Narodowej i Dyrekcja Muzeum Narodowego w Poznaniu	1954	zap.
	Prezydium Rady Ministrów	1940–1943	1. 3
	Prezydium Rady Ministrów		
	Referat Spraw Wewnętrznych	1940	1. 2
	Pruszyński [?] Ksawery	1949, 1950	1. 1 + tel.
	Przewodniczący Komitetu Nauk Prawnych PAN	1964	1. 1
	Przybyłowski Kazimierz	1948–1961	1. 3
	Przymusiński Ludwik	1960	1. 1
	Puchała Regina J.	1950	1. 1
	Pusławska Zofia	1943	1. 2
	Putrament Jerzy	1946, b.d.	1. 2 + wiz.
	Quintana Moreno	1957–1964	1. 3 + wiz.
J. 79.	Jw. Osoby i instytucje Raczyński Jan–Rolin Henri		
	Raczyński Jan	1947–1958	1. 13 + wiz.
	Rada Narodowa Rzeczypospolitej Polskiej	1942	zap.
	Rada Okręgowa Zrzeszenia Studentów Polskich w Poznaniu	1959	1. 1
	Radwański Zbigniew	1957 [?]	1. 1
	Radzinowicz Leon	1943–1947	1. 4 + 3 wiz.
	Rapacki Adam	1964	tel.
	Raszewska Helena	1947	1. 1
	Read Justice and J.E.	1947–1957	1. 1 + 2 wiz.
	Reichardt J.W.F.	1964 [?]	wiz.

	Rektor Kościoła Polskiego w Londynie	1942–1944	4 zap.
	Rektor i Senat Uniwersytetu Poznańskiego	1947	zap.
	Rektor i Senat Uniwersytetu Wrocławskiego	1967	zap.
	Rektor Szkoły Głównej Służby Zagranicznej w Warszawie	1956, 1959	1. 2 + zap.
	Rektor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu	1957–1962	1. 5
	Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego	1964	1. 1 + tel.
	Rektor Uniwersytetu Wrocławskiego	1965	1. 1
	Rektor Uniwersytetu w Sienie	1950 [?]	1. 1
	Rembiszewska Zofia i Leon	1962, 1965	1. 2
	Rembiszewski Leon i Jerzy R.	1940–1967	1. 13
	Reyn K.N.	1950	1. 1
	Rial [?] John i Diana	1948–1962 [?]	1. 3
	Ripka Hubert	b.d.	1. 1
	Ritson Cecil	1946 [?]	wiz.
	Rivière Jean	b.d.	wiz.
	Robel Jan	1955	1. 1
	Roberts Mary	1946 [?]	wiz.
	Roch Ewa	1966–1968	1. 12 + tel.
	Rogoińscy Julian i Izabela	1951–1963 + l. do Wandy Winiarskiej	1. 10
	Rogoińska Hanna	1950, 1954	1. 1 + tel.
	Rogoiński Stefan	1941	1. 4
	Rolin Albéric-Emile	1954	zaw. o śmierci i pogrzebie
	Rolin Henri	1959	zap.
J. 80.	Jw. Osoby i instytucje Romer Adam–Rzupowiczówna Poliena		
	Romer Adam	1943–1951	1. 3
	Romer Jadwiga	1947–1956	1. 3
	Romer Tadeusz	1944–1950	1. 7

	Rommelaere G.	1958	1. 1
	Rose [?] W.J.	1945 [?]	1. 1
	Rosenne Shabtai	1965–1967	1. 3
	Rosiński Stefan	1947	wiz.
	Rostworowski Felix Jan	1963 [?]	wiz.
	Roszkowski Antoni	1959	1. 1
	Rothschild de James	1943	1. 1
	Roussef	1961	1. 1
	The Royal Automobile Club	1941	1. 1
		+ k. członkowska	
	The Royal Institute of International Affairs Chatham House	1945	1. 1
	Royal Society of Medicine Section of the History of Medicine	1941	1. 1
	Rożecka-Przeworska Jadwiga	1947–1967	1. 8
		+ k. pocztowa adresowana do J. R.	
	Rólsy Halina i Władysław	1965	1. 2
	Różańska Wanda i Starzyńska Stefania	1960–1966	1. 7
		+ tel.	
	Rutkowska J.	1966	1. 2
	Rychły Wojciech	1947	1. 1
	Rydówna Lucyna i inni	1952–1957	1. 3
	Rykowski Bronisław	1947	1. 1
	Rymar Stanisław	1945–1965	1. 65
		+ kopie l. do Józefa Machnickiego i odpisy korespondencji z bankiem PKO + tel. + wyc. pras. z „Echa Krakowa” oraz „Prawa i Życia”	
	Rymarowie Jadwiga, Zofia i Stanisław	1960–1965	1. 3
	Rzeczpospolita Polska Informacja i Dokumentacja Biuro Prac Politycznych	1940	1. 1
	Rzepecki Jerzy	1946	1. 1
	Rzewuski Felix	1950–1964 [?]	1. 7
	Rzupowiczówna Poliena	1942	1. 1
J.81.	Jw. Osoby i instytucje Sachs Maria–Sousa-Leão de Elsit et Joaquim		
	Sachs Maria	1959	1. 1
	Saciłowski [?] Wacław	1958	1. 2

Sajdak Stefan	1955–1960	l. 5
Saryusz-Bielski de Th. i inni	1957, 1962	l. 1 + zap.
Sausser-Hall Georges	1948, 1953	l. 1 + wiz.
Sauvage B. i inni	1952	zap.
Savory D.L.	1943/1944 [?] podziękowanie	
Scelle Georges	1945	wiz.
Schmidt E.A.	1946	l. 2 + tel.
Scottish-Polish Society	1943 [?]	zap.
Szczaniecka Elżbieta	1963–1967	l. 6 + zaw.
Szczaniecka M.	1950–1955	l. 15
Seferiades St.P.	1950 [?]	wiz.
Segura B.	1953	l. 1
Sekretariat Prezesa Rady Ministrów	1941	l. 2
Semkowicz Władysław	1950	l. 1
Serwacki Tadeusz	1945–1947	l. 5 + l. do Macieja Winiarskiego
Seyda Marian	1941–1966, b.d.	l. 32 + tel.
Siedlecki Jacek	1966	l. 1
Siemniecki [?] J.	1950	l. 1
Sierakowska Roma	1946	l. 1
Sierpiński Wacław	1948	l. 1
Sikorska Helena	1945	l. 1
Siwik M.M.	1943, 1948	l. 2
Skalkowski Adam	1948	l. 1
Skonieczna A.	1958	l. 1
Skubiszewski Ludwik	1946–1957	l. 12
Slahnachowska Wisława	1946	l. 1
Slaska Maria	1949	l. 1
Slaski	1945	l. 2
Słyczewski [?]	1943–1945	l. 3
Smierzychalski Stanisław	1942–1944, b.d.	l. 6
Smogorzewski Kazimierz i inni	1949–1963	l. 8
Smolarski Mieczysław	1958–1966	l. 9 + fot. portretowa M. S.
Smolińska J.	1951	l. 2

	Sobczak Zenon	1944, 1945, b d.	1. 3
	Sobocha Maria	1965	1. 1
	Sobolewski Edmund	1946–1957	1. 3
	Sobolewski Kazimierz	1958	wiz.
	Socha Ziemowit	1940	1. 1
	Sochanewski [?] Roman i Z.W.	1947–1949	1. 4
	Société des hoteliers de Lausanne Ouchy	1947	1. 1
	Sojka [?]	1941	1. 3
	Sokalski Włodzimierz	1943	1. 3
	Sołtykiewicz [?] Halina	1952	1. 1
	Souragoglu Sophie	1943–1950, b.d.	1. 19
	Sousa-Leão de Elsitá et Joaquim	1958	1. 1
J. 83.	Jw. Osoby i instytucje Spender Jean i Percy–Surzycki T.		
	Spender Jean i Percy	1958–1967 [?]	1. 4
	Speranska N.	1966	1. 1
	Spiropoulos Elizabeth i Jean	1953–1965	1. 8
			+ wiz.
	The Spread Eagle Hotel	1945	1. 1
	Spychałowa Anna Julia	1962	1. 1
	Srzedniccy Jan Tadeusz i Barbara	1945–1946	1. 3
	Srzednicka Barbara	1945	1. 1
	Srzednicki Eugeniusz	1946	1. 3
	St. Jurek i Cz. Mroczkowski		
	Budowniczości. Przedsiębiorstwo		
	Robót Budowlano-Inżynierskich	1950	1. 1
	Stalewska Antonina i inni	1948–1968	1. 51
	Staniewiczowie Eugenia i Witold	1963, 1965	1. 2
	Staniszewski Władysław	b.d.	1. 1
	Staniszkis	1947–1967	1. 7
	Staniszkis Maria i Witold	1954	1. 1
	Stankiewicz Wanda	1953, 1954	1. 2
	Starczewski de Louis	1940	1. 2
	Stasiński J. [?]	1950	1. 2
	Stecki [?] Konstanty	1967	1. 1
	Stowarzyszenie Absolwentów		
	Uniwersytetu Jagiellońskiego	1966, 1967	1. 2
	Stowarzyszenie Prawników		
	Polskich w Zjednoczonym		
	Królestwie	1940	1. 1
	Strasburger Henryk	b.d.	wiz.

	Strasburger Olga	1951	1. 1
	Straszyński Adam	1941, 1943	1. 2
	Studenckie Stowarzyszenie Przyjaciół Organizacji Narodów Zjednoczonych Koło		
	Środowiskowe w Poznaniu	1959	1. 2
	Suchecka-Strzelecka Wanda	1955	1. 1
	Suchodolska Zofia	1966	1. 1
	Suchodolski Witold	1947–1966	1. 16 + tel.
	Sulewski Jerzy	1967	1. 2
	Sułkowski Józef	1940–1965, b.d.	1. 37 + kopia l. Hansa Wehberga do J. S. + kopie l. wysłanych do Hansa Wehberga przez J. S. i życiorys J. S. + 2 tel.
	Surlej	1952	tel.
	Surzycki T.	1946–1947	1. 4
J. 84.	Jw. Osoby i instytucje Suszko Jerzy–Śach Janusz		
	Suszko Jerzy	1947	1. 1
	Swieżawska Anna i Edward Wood	1941	1. 1 + zaw.
	Świętochowska Janina	1957–1968	1. 25
	Swiniarska M.	1940	1. 1
	Symonides Janusz	1963–1967	1. 9
	Szachnówna Zofia	1940	1. 1
	Szafarski [?]	1953	1. 1
	Szafrąński	1954	1. 1
	Szalkiewiczowa Elwira	1950–1968	1. 23
	Szarmach	1960–1965	1. 4
	Szczepanowski Janusz	1941–1942	1. 3
	Szczepańska M.	1959	1. 1
	Szkocko-Polska Społeczność	1942, b.d.	3 zap.
	Szmitkowski Tadeusz	1959–1967	1. 3 + wiz.
	Szper Leon	1943–1950	1. 9 + wiz.
	Szpilczyński T.	1955	1. 1
	Sztetner Eugenia	1964	1. 2
	Szulborski Jerzy	1948–1967	1. 20 + tel.
	Szulczewski Cezary	1946, 1947	2 wiz.

	Szulczewski Jerzy	1947–1955	l. 7
	Szułdrzyński Wojciech	1942, 1943	l. 2
	Szumowscy Irena i Tadeusz	1943	l. 1
	Szumska Irena	1959	l. 2
	Szwancenberga-Czerny Kazimierz	1947–1962	l. 14
			+ wiz.
	Szymański [?]	1960	l. 1
	Świderski B.	1959, 1964	l. 2
	Święszkowscy Maria i Marek	1967	zaw.
			+ podziękowanie
	Šach Janusz	1965, 1967	l. 2
J. 86.	Jw. Osoby i instytucje T		
	Taéni [?] Selma	1946	l. 1
	Tait William and Alice	1952–1962	l. 5
			+ 2 wiz.
	Tanaka Kotaro	1964	l. 2
	Tarnowski Jan	1940–1950, b.d.	l. 16
	Tatomir Jan	1943, 1946	l. 2
	Taylorowie Edward i Wanda	1945–1964	l. 42
	Taylorowie Jan i Regina		
	z Żukowskich	1952	zaw.
	Temple Douglas	1949	l. 1
	Teuchmann Jan K.	1947–1959	l. 9
	Thomas De La Rue		
	& Company Ltd.	1942–1944	3 zap.
	Thomson Mary Rose	1942	l. 1
	Thöne-Wilkens M.P.	1962	l. 1
			+ wiz.
	The Treasurer and Masters		
	of the Bench of the Honourable		
	Society of Lincoln's Inn	1946	zap.
	Toeplitz	1947–1948	l. 3
	Towarzystwo Naukowe		
	Warszawskie	1951	zap.
	Towarzystwo Polskie w Londynie	1942–1946	l. 3
	Towarzystwo Polsko-Katolickie	b.d.	zap.
	Trawiński [?]	1944	l. 1
	Trąpczyński Witold	1945–1951	l. 3
	Trias de Bes J.M.	1964	l. 1
	Turner A. Thomas	1944, 1945	l. 2
			+ dewocjonalium

	Turobczyska [?] E.	1966–1968	1. 5
	Tymienieccy Kazimierz i Wanda	1947–1964	1. 37
	Tymieniecka Nawojka i Peliwo Stanisław	1954	zaw.
J. 87.	Jw. Osoby i instytucje U–V		
	Uchnachowska [?] Wisława	1946, 1947	1. 4
	Uderski Lech	1941–1943	1. 8
	Ujejska Maria	1943 [?]	1. 1
	Ulicki Józef	1953–1954	1. 3
	Uliecki [?] J.	1946	1. 2
	Université de Geneve Faculté de droit	1967	1. 1
	Universite de Geneve Institut d'études slaves	1947	1. 1
	Université de Nice Faculté de droit et des sciences économiques	1967	zaw.
	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu		
	Dziekan Wydziału Prawa	1962–1964	1. 3
	Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu		
	Katedra Prawa		
	Międzynarodowego Publicznego	1951–1966	1. 6
	Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu		
	Zakład Prawa Narodów	1948	1. 1
	Uniwersytet Polski za Granicą	1940	1. 4
	Uniwersytet Poznański		
	Dziekan Wydziału Prawno-Ekonomicznego	1947	1. 3
	Uniwersytet w Oxfordzie		
	Polski Wydział Prawa	1945, 1946	1. 2
	Valkowa L.	1949	2 wiz.
	Valladão Haroldo i Margarida	1951–1964	1. 5 + wiz.
	Vallindas Peter G.	1947–1958	1. 6 + wiz.
	Vatze Jean	b.d.	1. 1
	Verdross-Drossberg Alfred i Gertrude	1953	1. 1

Veritas Foundation Publication		
Centre	1965, 1966	1. 2
Verosta Stephan	b.d.	wiz.
Vetulani Adam	1948	1. 1
The Vice-Chancellor & Lady Ross	1944	zap.
Vinchy [?] de T.	1940	1. 2
Vink	1952 [?]	1. 1
Vink J. Tom	1953	1. 1
Vink M.A., Vink H.J. i inni	1956	zaw.
Visscher de Charles	1946–1966 [?]	1. 10
		+ tel. + 3 zap.
Visscher de Fernand i inni	1954	1. 2
Vreeling-Bruchmann i inni	1954	zap.
J. 88. Jw. Osoby i instytucje Wachtel Lucyna–The Yugoslav House		
Wachtel Lucyna	1946	1. 1
Waculewicz Maria [?]	1943	1. 2
Waga Jadwiga	1940–1952	1. 6
Wajda Stanisław	1944, 1945	1. 2
Walkowiak Stanisław	1957	1. 1
Wande O.	1956	1. 1
Wańczycki Jan	1942–1945, b.d	1. 10
Ware Elliott Christine Elliott	1943	1. 4
Wasung Aleksander	1953	1. 3
Wcisło Dz.S.	1954	1. 1
Wehberg Hans i Madeleine	1952, 1962	1. 2
Weinberg Victor	1956	1. 3
Wellisz L.	1940, 1941	1. 2
Wengerek Edmund	1964	1. 1
Wernerowie Zofia i Marian	1967	1. 1
Westall Ashton Delarue	1940–1946, b.d.	5 tel.
Weszkowska [?]	1951	1. 1
Węckowski	1954, 1955	1. 2
Węckowskie Zofia i Helena	1946–1967	1. 10
		+ 2 tel.
Węgrzyn Jan	b.d.	1. 1
Wicehrabia i wicehrabina		
Kemsley	1945	zap.
Wielgosz Jerzy	1940	1. 2
Wierczyński L. [?]	1946–1953	1. 4
Wierzbicki Janusz	1960–1961	1. 4
Winiarski Jan i inni	1956–1958	1. 6

	Winiarski Mieczysław	1957–1958	1. 4
	Winiarski Tadeusz	1965, 1967	1. 2
	Winiewicz Józef	1962–1966	1. 3
	Wiśniewski Jerzy	1961	1. 1
	Witenberg J.C.	1947–1950	1. 4
	Witkowski Józef	1952–1966	1. 4
	Wlekliński W. Marian	1940, 1945, b.d.	1. 4
	Wnęk Karol	1965	1. 1
	Wojciechowska [?] Hanna	1952, 1955	1. 2
			+ 3 tel.
	Wojciechowska Maria	1956, 1957	1. 2
	Wojewoda Poznański Komisariat dla spraw Repatriacyjnych	1947	1. 1
	Wolfke Karol	1964	1. 4
	Wolikowski R.	1941	1. 1
	Worowski Stanisław	1941	1. 1
	Woude Oeds van der	1955, 1956	zaw.
			+ wiz.
	Woźnicki Marian	1942–1943	1. 14
	Wójcik Magdalena	1957–1960	1. 5
	Wroczyńscy Hanna, Zofia i Jarosław	1960	1. 1
	Wyk van Leo	1964 [?]	1. 1
	Yanguas de Messia José	b.d.	wiz.
	The Yugoslav House	b.d.	1. 1
J. 95.	Jw. Osoby i instytucje Zaborowska [?] Krystyna–Zawisza Joseph		
	Zaborowska [?] Krystyna	1967–1968	1. 3
	Zaborski B.	1946	1. 1
	Zajączkowska Jadwiga	1948	1. 1
	Zajączkowska Maria	1949	1. 1
			+ wiz.
	Zajączkowski J.	1941	1. 1
	Zajdlerowa Zoë	1944	1. 1
	Zakład dla Niewidomych w Laskach	1963, 1966	1. 2
	Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Biblioteka	1960	1. 1
	Zakrzewski Aleksander	1954	1. 1
	Zakrzewski Bronisław i Antonina	1945–1955	1. 3
			+ 3 wiz.
	Zakrzewski Tadeusz	1962	1. 1

	Zakrzewski Tadeusz Paweł	1956–1960	l. 3
	Zaleska Halina	1945–1946, b.d.	l. 4
	Zaleska Maryla	1945–1949, b.d.	l. 4
	Zaleska Z.	1950–1962	l. 7
	Zaleski [?]	1952, 1956	l. 2
	Zaleski Stefan i inni	1945–1958	l. 39 + tel.
	Zalewska [?] Irena	1948–1950	l. 4
	Załuska J.	1947	l. 1
	Zaorski Franciszek	1967	l. 1
	Zaorski Remigiusz	1964, 1965	l. 2
	Zap. do przedpłaty na <i>Rys Historyczno-Chronologiczny Towarzystwa Wolnego Mularstwa w Polsce</i>	1966	l. 1
	Zarząd Klubu Polskich Ziem Zachodnich	1943	zaw.
	Zasio E.M.	1945	l. 1
	Zasuszanka Al.	b.d.	l. 1
	Zawilski Mieczysław	1945	l. 1
	Zawisza Joseph	1952–1953	l. 3
J. 97.	Jw. Osoby i instytucje Zborowski Andrzej–Żyłuk Kazimierz		
	Zborowski Andrzej	1944	l. 3
	Zdziechowski Jerzy	1958–1966	l. 6
	Zdzitowiecki J.	1967	l. 1
	Zesk Adele	1946–1947	l. 3
	Zespół „Mazowsze” i Mira		
	Zimińska-Sygietyńska	1963, 1967	l. 2
	Zgainski Tadeusz	1951–1954	l. 3
	+ kopia pisma Ministerstwa Finansów NRF z 1 marca 1951 r., kopia uchwały dowodowej wydanej przez sąd		
	Zielińscy Stanisław senior, Stanisław junior	1948–1953	l. 29
	Zielińska Renata	b.d.	l. 2
	Zieliński Bolesław	1941, 1942	l. 2
	Zieliński [?] Jan	1966	l. 1
	Zieliński Józef	1967	l. 1
	Ziembicka Wanda	1942–1944	l. 3
	Zienkiewicz K.	1943	l. 1
			+ zap.

Zienkowscy Halina i Leszek	1940–1962	1. 15 + wiz.
Zienkowska Aniela i inni	1945–1955 + projekt Statutu Uniwersytetu Polskiego za Granicą	1. 15
Zimmerman Marian	1949–1954	1. 3
Ziółkowska Hanna	1965	1. 1
Znatowicz-Szczepańska Maria i Jadwiga M. Miszewska	1958	1. 2
Zoeller [?] L.	1948–1949	1. 3
Zollowa [?] Adela	1948	1. 1
Zrzeszenie Czechosłowackie Profesorów i Docentów Szkół Akademickich za Granicą	b.d.	zap.
Zrzeszenie Ewangelików Polaków	1943 [?]	zap.
Zrzeszenie Profesorów i Docentów Polskich Szkół Akademickich w Wielkiej Brytanii	1946, b.d.	1. 1 + 2 zap. + protokół zebrania Polskich Szkół Akademickich + k. członkowska
Zubrzycki [?] Wacław	1942	1. 1
Zuchiewicz Marian	1964	1. 1
Zuzalski [?] Jerzy	b.d.	1. 2
Związek Harcerstwa Polskiego Komitet Naczelny na Czas Wojny	1944	1. 1
Zwierzynska Zofia i Maria Franke	1959–1960	1. 4
Zych Henryk	1941	1. 2
Żebrowski	1946	1. 1
Żółtowski Adam	1945	1. 1
Żurawski J.	b.d.	1. 1
Żyliński Wojciech	1966	1. 1
Żyluk Kazimierz i inni	1944–1948	1. 7

ANEKS 5

J. 104. Korespondencja wpływająca. Osoby A–P

Azevedo de Gêlda [?]	1953	1. 1
Bańkowski Piotr	1947	1. 1

Barthel-Weydenthal Jerzy	1947	1. 2
Bartoszewicz Włodzimierz	1948–1966	1. 4
Bartoszewiczowa	1953	1. 1
Basdevant René	1947, 1966	1. 2
Bobieńscy M. i L.	1963	1. 1
Bokszczanin Maria	1952	tel.
Brzeski Olgierd	1947	1. 5
Busiakiewicz Jan	1953	1. 1
Byczewska	1945	1. 1
Byczewska Ewa i inni	1947–1962	1. 8
Byczewska Krystyna	1946–1965	1. 28
		+ 2 tel.
Byczewski Iwo	1959	tel.
Chabasiński Wojciech	b.d.	wiz.
Chyczewska St[anisława]	1952 [?]	1. 1
Chylewska Ewa	1950–1954	1. 3
Crott [?] Alice	1948	1. 1
Dmochowska Alicja	1953	1. 1
Dybowski Stefan	1952	1. 1
Dybrowska Władysława	1951–1965	1. 9
Ferrup Lois [?]	1965	1. 1
Fitzmaurice Gerald	1963	1. 1
François Jarry	1952	1. 1
Gamska Alma	1950	1. 1
Glińska [?]	1951	1. 1
Grzybowski L.	1950	1. 1
Guggenheim Héliane	1965	1. 1
Hackworth Green H.	1955	tel.
Jakimowiczowa Lena	1953	1. 1
Kallenbachowa Elżbieta	1951	1. 3
Kallenbachowa Zofia	1947–1965, b.d.	1. 20
		+ recepta
Kasznica Eleonora	1955	1. 1
Kościelska M	1947–1954	1. 6
Kozłowska Halina	1948	1. 1
Kozłowski Antoni	b.d.	1. 1
Lenchowa [?] Maria	1951, 1954	1. 2
Leśkiewicz Janina	1954	1. 1
López-Oliván Julio	1955	tel.
Lubicz-Zaleski Zygmunt	1948–1952	1. 3
Łukasiewicz Zofia	1947, 1951	1. 2

Markowska Regina	1956–1967	1. 10
Markowski Stanisław i inni	1946–1967, b.d.	1. 16
Mittelstaed Anna [?]	1950	1. 1
Moderow Helena	1965–1966	1. 3
Morawska Jadwiga	1953	1. 1
Navarro Umberto	1946	1. 1
Nowicki	1947–1949	1. 5
Nowotna Irena	1953	1. 1
Pieścikowski Stefan	1956 [?]	1. 1
Płaskowska Józefa	1951	1. 1
Plewińska Janusia	1952, 1955	1. 2
Płoska	1950	1. 1
Popiel Janusz i inni	1947–1967	1. 8
Prądyńska Alina i Irena Nowotna-		
-Lachauf	1956–1957	1. 4
Prądyńska Lala	1953, 1964	1. 2
		+ tel.
J. 105. Jw. Osoby R–W		
Radnicka [?] J.	1947, 1950	1. 2
Read J.E.	1950, 1952	2 wiz.
Reinhertz Karl	1963	1. 1
Roch Ewa	1967	1. 2
Rogozińscy Julian i Izabela	1951–1957	1. 8
Rogozińska Hanna	1947–1958	1. 34
Romerowa Jadwiga	1947, 1948	1. 2
Różecka-Przeworska Jadwiga	1961–1967	1. 3
Seyda Marian	1947	1. 1
Spiropoulos Elizabeth	1962	1. 1
Stabelska [?]	1950–1953	1. 4
Stalewska Antonina	1963	1. 2
Szalkiewiczowa Elwira	1947, 1948	1. 2
Tait William	1959	wiz.
Taylorowie Edward i Wanda	1950–1962	1. 8
Tołwińska Anna	1953, 1956	1. 2
Tymienieccy Kazimierz i Wanda	1947–1965	1. 6
Węckowski R.	1946	1. 1
Węckowskie Zofia i Helena	1951–1960	1. 8
Winiarska-Gotowska Magdalena		
„Luna”	1947–1967	1. 65
		+ 2 tel.
Winiarscy Zofia i Tadeusz	1959, 1963	1. 2

	Winiarski Maciej i inni	1946–1965	1. 18 2 tel. + 5 fot.
J. 106.	Jw. Osoby Z i nadawcy nieustaleni		
	Zajdlerowa Zoë	1953	1. 2
	Zalescy Stefan i Z.	1947, 1951	1. 2
	Zaleska	1947	1. 1
	Zaleska Antonnetta	1947	1. 1
	Zaleska Leonja	1948	1. 2
	Załuska J.	1947	1. 1
	Zdzitowiecka Jasińska Halina	1955–1958	1. 3
	Zienkowscy Halina i Leszek	1950	1. 1
	Zienkowska Aniela	1947–1955	1. 6
	Nadawcy nieustaleni	1950–1968	1. 36

ANEKS 6

- J. 112. Korespondencja osób obcych
 The British Council do Horoszkiewicza Andrzeja
 Dominikowa H. do Gotowskiej
 Gintyla Joseph do JR 6
 Jachner Stanisław do N.N.
 Komarnicki Wacław do Bryanta Arthura + zał.
 Loret M. do Markowskiej Elżbiety
 Markowska Elżbieta do Guignard Génévier
 Napiórkowski Władysław do Kancelarii Uniwersytetu
 im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
 Pietiewicz [?] Marian do N.N.
 Prezes Rady Ministrów gen. Władysław Sikorski do Seydy Mariana
 Seyda Władysław do prezesa Rady Ministrów gen. Władysława Sikorskiego
 Sztembartt Wanda do N.N.
 N.N. do Justice
 N.N. do Dutton
 Wanda do N.N.

ANEKS 7

- J. 115. Biuro Prac Politycznych, Ekonomicznych i Prawnych
*Studium przyszłej granicy polsko-niemieckiej z punktu widzenia
 wojskowego*
*Notatka w sprawie studium granicy polsko-niemieckiej Oddzia-
 łu III SNW*

Uwagi i projekty wniosków do traktatu pokoju między Polską a Niemcami
O nowy porządek rzeczy
Polska a Rosja
Polska a Niemcy
Text of the Agreement between the Royal Yugoslav Government and the National Committee of Liberation
Declaration of the Royal Yugoslav Government
Declaration of the National Committee of Liberation of Yugoslavia
Roumanian News Survey
Deklaracja rządu sowieckiego w sprawie stosunków sowiecko-polskich (nadana przez radio moskiewskie dla prasy prowincjonalnej 11.I. g. 01.15)
Official documents concerning polish-german and polish-soviet relations 1935–1939
Tezy w sprawie kosztów okupacji ziem polskich przez wojska sowieckie

ANEKS 8

- J. 116. Ministerstwo Prac Kongresowych
Memorandum dotyczące wojny totalnej
Tezy dotyczące polskich celów wojny
Uwagi do projektu nowych granic Rzeczypospolitej Polskiej
Uwagi do projektu granic Rzplitej złożył prof. A. Żółtowski
Podstawy przyszłej Europy
Przyszły ustrój społeczno-gospodarczy Polski
The problem of plebiscites
The transfer of Germans from Poland
Ziemie wschodnie Polski
Linia z dnia 8 grudnia 1919 i „linia Curzona” z dnia 11 lipca 1920 r.
Annexation of eastern Poland by the U.S.S.R.
Zasady ogólne rozbrojenia Niemiec
Tezy w sprawie inkorporacji oraz okupacji wschodnich obszarów Niemiec
Uchwalone przez Radę Ministrów w dniu 7 grudnia 1943 r.
Projekt tez w sprawie rozbrojenia Niemiec
Projekt tez na Radę Ministrów w sprawie zagadnienia Niemiec
Domniemane alternatywy sowieckie i brytyjskie co do granicy na wschodzie

- J. 117. Ministerstwo Prac Kongresowych
Projektowanie tez w sprawie odszkodowań gospodarczych od Niemiec
Zarys problemu odszkodowań gospodarczych od Niemiec
The principal allied powers in the first world war and the eastern boundaries of Poland
Lwów and south-eastern Poland
Vilno and north-eastern Poland
The eastern provinces of Poland
Uwagi dr. St. Celichowskiego o organizacji administracji okupacyjnej
Zagadnienie Niemiec. Aspekt gospodarczy
 V.M. Chernov, *The russo-polish Conflict*
The Economic Importance of Polish Eastern Territories
Memoriał Rządu Polskiego dla min. Bewina

ANEKS 9

- J. 118. Finanse, bankowość, sprawa polska w komunikatach radiowych w latach 2. wojny światowej
Federal Union Research Institute. First Annual Report 1939–1940
International Law Conference, London, 10–12 July, 1943
 Subjekt I:
How far can belligerent occupation create a valid title of acquisition of rights transferable outside the occupied country and the country of the occupant?
 Ministerstwo Informacji i Dokumentacji — komunikaty radiowe, 1943
Preliminary report and questionnaire, 1943
Tentative Draft Proposals of Canadian Experts for an International Exchange Union, 1943

ANEKS 10

- J. 119. Prasa i czasopisma B–W
 „Biuletyn Organizacyjny”, styczeń, luty 1945, nr 27–28
 „The Central European Observer”, 1940, 20; 1941, 5; 1943, 11; 1944, 7
 „Foreign Policy Bulletin”, 1945, 29, 30
 „Myśl Polska”, 1945, 90
 „Nezávislý Týdeník Čechoslovák”, Londýn, 14 března 1941, 7 února 1941, 21 maja 1943
 „Polish Fortnightly Review”, 1944, 94

„Sprawa. Dwutygodnik Polskiego Instytutu: «Miecz Ducha»”,
1944, 13, 14, 15, 16, 19; 1945, 1, 2
„Sprawy Śląska Cieszyńskiego”, Londyn, wrzesień 1943, nr 8
„Wiadomości”, 1944, 12; 1945, 3, 4, 6

KILKA SŁÓW O WŁADYSŁAWIE DESZCZCE

W 2020 roku przypada 80. rocznica zbrodni katyńskiej. W PAN Archiwum w Warszawie znajduje się spuścizna geografa Władysława Deszczki, zamordowanego wiosną 1940 roku w Katyniu pod Smoleńskiem. Był on dobrym przyjacielem ojca Andrzeja Wajdy — Jakuba Wajdy¹. Być może dlatego jego nazwisko zostało wymienione w filmie *Katyn*.

Władysław Deszczka urodził się 2 marca 1892 roku w Ostrożeniu w powiecie garwolińskim (parafia Gończyce) jako syn rolnika Antoniego i Julii z Paprockich. Po odebraniu wychowania domowego w 1908 roku wstąpił do 3. klasy gimnazjum w Siedlcach, skąd po ukończeniu 4. klasy przeniósł się do Szkoły Inżynierskiej im. Hipolita Wawelberga i Stanisława Rotwanda w Warszawie. Z powodu dłuższej choroby oraz braku zamiłowania do nauk technicznych po dwuletnim pobycie opuścił szkołę. Latem 1912 roku, „ulegając nieprzepartej chęci ujżenia bujnej egzotycznej natury”, wyjechał za granicę. Po zwiedzeniu Austrii, Niemiec, Włoch, Francji, Belgii, Hiszpanii i Wysp Kanaryjskich udał się do Ameryki Południowej, do Argentyny, a następnie do Afryki. Swoje wrażenia z pobytu w Krainie Srebra opisał na czterech kartach maszynopisu, które są zawarte w jego archiwalnej spuściznie². W 1913 roku zwiedził Rosję europejską, Turkiestan i Syberię.

W grudniu 1913 roku został zaciągnięty do służby w armii rosyjskiej, skąd w 1915 roku udało mu się zwolnić. Następnie, „ulegając zamiłowaniu do nauk przyrodniczych”, wstąpił na Wydział Przyrodniczy Wolnej Wszechnicy Polskiej. Będąc na III kursie, w listopadzie 1918 roku wstąpił w szeregi tworzącej się armii polskiej. W 1919 roku ukończył Szkołę Oficerów Taborowych i w październiku został przydzielony

¹ http://garwolin-starostwo.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1968:a-pamiec-o-nich-bedzie-stale-zywa&catid=120, 25 listopada 2020 r.

² *Z Krainy Srebra (pierwsze wrażenia)*, po 1918, Materiały Władysława Deszczki, APAN, III–27, j. 22.

do Wojsk Wielkopolskich w stopniu podchorążego. Zbiegło się to z immatrikulacją na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Warszawskiego 16 października 1919 roku. Przebywając w Poznaniu, wstąpił na tamtejszy Uniwersytet, oddając się specjalnie geografii. Został immatrikulowany na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Poznańskiego. Uczęszczał na wykłady i ćwiczenia prof. Stanisława Pawłowskiego z geografii ogólnej i ziem polskich. Był także słuchaczem wykładów z prehistorii ziem polskich prof. Józefa Kostrzewskiego i z etnografii polskiej prof. Jana Stanisława Bystronia.

9 stycznia 1920 roku napisał podanie do rektora Uniwersytetu Warszawskiego o ponowne przyjęcie na studia i w lutym został wciągnięty na listę studentów Wydziału Filozoficznego. W międzyczasie 22 stycznia 1920 roku w kościele pw. Najświętszego Zbawiciela w Warszawie ożenił się z Emilią Sabiną Jordan-Rozwadowską. Obowiązki wojskowe w obliczu wojny polsko-bolszewickiej spowodowały przerwanie nauki. Po raz kolejny został przyjęty na Wydział Filozoficzny UW 17 stycznia 1921 roku i z dokumentów zawartych w jego teczce studenckiej w Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego wynika, że faktycznie studiował tu tylko

Władysław Deszczka jako asystent prof. Stanisława Pawłowskiego w Instytucie Geograficznym Uniwersytetu Poznańskiego, fragment paszportu, 1928, Materiały Władysława Deszczki, APAN, III–27, j. 35

przez krótki okres 1921 roku (arkusze zapisów na wykłady z tego roku), chociaż ostateczne świadectwo wystąpienia zostało wystawione z datą 27 września 1926 roku.

W Wojsku Polskim służył jako ochotnik do 15 kwietnia 1921 roku. Zwolniony z wojska, przeszedł do rezerwy w stopniu podporucznika.

W latach 1926–1929 pracował jako asystent prof. Stanisława Pawłowskiego w Instytucie Geograficznym Uniwersytetu Poznańskiego. Zajmował się głównie antropogeografią. Odbił szereg wycieczek naukowych ze studentami zarówno krajowych, jak i zagranicznych. W jego spuściznie zachował się *Dziennik podróży po Rumunii*, wycieczki studenckiej, której był głównym doradcą. Są to zapisy dzień po dniu z wyprawy do Rumunii w dniach 30 czerwca–26 lipca 1928 roku, stworzone przez wszystkich uczestników. Władysław Deszczka jest autorem opisu dnia 19 lipca, kiedy grupa odwiedziła schronisko Bulea (1924 m n.p.m.) oraz jezioro Bulea (Lac Bulea). Wśród archiwaliów zachowały się także fotografie z tej wycieczki autorstwa Zygmunta Dylika.

Z kolei inne fotografie dokumentują wycieczki ze studentami nad Morze Bałtyckie w maju 1927 roku i na Jurę Krakowską w maju 1928 roku.

W czerwcu 1927 roku wziął udział w II Zjeździe Słowiańskich Geografów i Etnografów, na którym wystąpił z referatem *Rozmieszczenie domów wiejskich w Polsce*.

W 1929 roku Władysław Deszczka uzyskał stopień naukowy doktora na podstawie rozprawy *Rozmieszczenie domów oraz wielkość i rozmieszczenie osiedli w Polsce*³. Promotorem był prof. Stanisław Pawłowski.

Jesienią 1929 roku przeniósł się na stałe do Warszawy. W stolicy objął stanowisko na Wydziale Kartograficznym Wojskowego Instytutu Geograficznego. Prowadził prace dotyczące nomenklatury geograficznej. Opracowywał mapy, m.in. mapę *Kielce* (1934). Jego zainteresowania naukowe obejmowały także kartografię Syberii. Sprawował obowiązki kierownika Działu Redakcji Bibliografii w kwartalniku „Wiadomości Służby Geograficznej”, organie WIG.

Współpracował z Komitetem Redakcyjnym *Podręcznej encyklopedii handlowej*. Był sekretarzem Komitetu Wydania Dzieł Wacława Nałkowskiego, zawiązanego w 1930 roku.

Od 1 lipca 1931 roku przyjął na siebie obowiązki szefa sekcji w Biurze Powszechnych Spisów w Głównym Urzędzie Statystycznym w Warszawie

³ Opublikowana w „Kwartalniku Statystycznym”, 1931, t. VIII, z. 4, s. 867–900.

Fotografie z wycieczki ze studentami na Jurę Krakowską i na Pustynię Błędowską,
25–30 maja 1928, Materiały Władysława Deszczki, APAN, III–27, j. 96

Fotografia autorstwa N. Zographosa z Aten przesłana W. Deszczce jako ilustracja do przygotowywanego podręcznika *Geografia Europy*, przed 1939, Materiały Władysława Deszczki, APAN, III–27, j. 96

w charakterze pracownika kontraktowego. Wobec nieporozumień finansowych umowa została rozwiązana od dnia 31 marca 1932 roku.

W tym czasie pracował nad podręcznikiem dla szkół średnich *Geografia Europy*, o czym świadczy zachowana korespondencja z europejskimi towarzystwami geograficznymi w sprawie ilustracji (1931/1932). Archiwalia Władysława Deszczki zawierają kilka otrzymanych z zagranicy fotografii, niewątpliwie przeznaczonych do niniejszej pracy. Jest to na przykład zdjęcie świątyni Jupitera na Akropolu w Atenach autorstwa Nicosy Zographosa. W spuściźnie znajduje się maszynopis pracy z rękopiśmiennymi poprawkami oraz jej ocena, w której nieznany recenzent podkreślał, że „jest to, ogółem biorąc, podręcznik zupełnie dobry i stojący na wysokości zadania”.

W 1934 roku wziął udział w XIV Kongresie Międzynarodowej Unii Geograficznej w Warszawie.

Był aktywnym członkiem towarzystw naukowych. Brał czynny udział w Polskim Towarzystwie Geograficznym, w którym w latach 1930–1932 pełnił funkcję sekretarza. 8 lutego 1928 roku, kiedy powstał Poznański Oddział PTG, także został jego sekretarzem. Sprawował obowiązki w Komitecie Redakcyjnym „Przeglądu Geograficznego”, organu PTG.

Był członkiem Zrzeszenia Polskich Nauczycieli Geografii z siedzibą w Poznaniu, w którym zasiadał w Zarządzie Głównym i Komisji Rewizyjnej. Współpracował z Komisją Geograficzną Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie oraz z Instytutem Bałtyckim. W Towarzystwie Rozwoju Ziem Wschodnich prowadził wykłady na Studium o Ziemiach Wschodnich RP pt. *Produkcja rolnicza na ziemiach południowo-wschodnich Polski* (1935).

Był cenionym fachowcem, o czym świadczy korespondencja wpływająca z zaproszeniami do udziału w spotkaniach doradczych, m.in. od „Wszechświata”, organu Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Mikołaja Kopernika. Inne listy są prośbami o recenzowanie wydawnictw i o uwagi do prac zgłaszanych do druku, w tym podręczników szkolnych do geografii. Napływały one od wydawnictw i z Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Ministerialne prośby dotyczyły także opiniowania programów szkolnych. Jeszcze inne pisma dotyczyły dostarczania map potrzebnych do prac naukowych. Na przykład profesor Franciszek Bujak z Zakładu Historii Społeczno-Gospodarczej Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie prosił Władysława Deszczkę o materiały kartograficzne, zawierające lokalizację wszystkich miejscowości wymienionych w spisie ludności z 1921 roku z obszaru Kujaw.

W przededniu wybuchu 2. wojny światowej Władysław Deszczka przygotowywał opracowania *Warunki geograficzno-fizyczne rozwoju życia gospodarczego Polski* oraz *Ludność Polski* dla Towarzystwa Oświaty Zawodowej w Warszawie. Z początkiem sierpnia sposobił się do wyjazdu służbowego do Francji i Bułgarii. W jego spuściźnie znajduje się zaświadczenie Wojskowego Instytutu Geograficznego z 9 sierpnia 1939 roku o wstrzymaniu tego wyjazdu. Wkrótce został powołany do armii. Po 17 września dostał się do sowieckiej niewoli, następnie został wywieziony do obozu NKWD w Kozielsku. Został zamordowany w kwietniu lub w maju 1940 roku w Lesie Katyńskim (figuruje na liście wywozowej bez daty o nr. 017/2 poz. 79). Jego ciało zostało zidentyfikowane podczas prac ekshumacyjnych w Katyniu wiosną 1943 roku (nr ekshumacji 90).

W 2007 roku Decyzją Ministra Obrony Narodowej został mianowany na stopień porucznika Wojska Polskiego. W Gończycach, na miejscowym cmentarzu parafialnym posadzono dedykowany mu Dąb Pamięci (2 października 2011 roku) oraz odsłonięto poświęconą uczonemu tablicę pamiątkową (2 października 2016 roku).

Cześć Jego pamięci!

Bibliografia

- PAN Archiwum w Warszawie, Materiały Władysława Deszczki, III–27.
- Archiwum Głównego Urzędu Statystycznego w Warszawie,teczka Władysława Deszczki.
- Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego,teczka Władysława Deszczki.
- Władysław Deszczka (1893–1941)*, „Przegląd Geograficzny”, 1945–1946, t. XIX, s. 13.
- Maria Magdalena Blombergowa, *Uczni polscy rozstrzelani w Katyniu, Charkowie i Twerze*, 2000, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki”, 9/2 (18), s. 7–62.
- Informacje znalezione w Internecie.

Marek Ciara
Warszawa

WILNO I KRAKÓW W CZASIE WOJNY POLSKO-BOLSZEWICKIEJ. DWA OŚRODKI AKADEMICKIE W DZIENNIKU JÓZEFA KALLENBACHA

W 2020 roku przypada 100. rocznica wojny polsko-bolszewickiej i Bitwy Warszawskiej. Okres 1919–1921 to czas kształtowania się granicy wschodniej Polski po odzyskaniu niepodległości. Był to również czas odnowienia Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie jako uczelni polskiej.

W znajdującej się w zasobie PAN Archiwum w Warszawie spuściźnie Józefa Kallenbacha (sygnatura 43) znajduje się fragment jego dziennika z lat 1919–1921. Autor, wybitny historyk literatury i edytor dzieł, pism i korespondencji pisarzy polskich, w tym głównie romantyków Adama Mickiewicza i Zygmunta Krasińskiego, w roku akademickim 1919/1920 wykładał historię literatury polskiej na Uniwersytecie Wileńskim, a następnie od 1920 do 1929 na Uniwersytecie Jagiellońskim. W swoim dzienniku zawarł opis początków pracy Uniwersytetu Jana Batorego w Wilnie po odzyskaniu niepodległości na tle toczącej się wojny z bolszewikami.

10 lipca 1920 r. na konferencji w Spa państwa Ententy narzuciły Polsce arbitraż w sprawie sporu granicznego z Litwą z pozostawieniem Wilna w rękach Litwinów. Ponadto wojska polskie miały się wycofać na zachód od tzw. linii Curzona. Spełnienie tych warunków miało być podstawą mediacji państw Ententy w wojnie z Rosją sowiecką. 14 lipca 1920 r. wojska sowieckie zajęły Wilno i zgodnie z zawartą 2 dni wcześniej umową przekazały je Litwie. Józef Kallenbach, wyjeżdżając z Wilna do Krakowa w początkach lipca, opuścił miasto w ostatniej chwili.

W przytoczonym dzienniku zmodernizowano pisownię i rozwinęto skróty. Dodano przypisy dotyczące osób wymienionych w tekście.

Józef Kallenbach

Józef Kallenbach urodził się 21 listopada 1861 r. w Kamieńcu Podolskim. Był synem Henryka i Julii z Seemannów. Jego ojciec był właścicielem księgarni we Lwowie i wydawcą.

Studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim w latach 1880–1884. W 1884 r. uzyskał stopień doktora filozofii na podstawie rozprawy *Odprawa posłów greckich Jana Kochanowskiego*. W latach 1884–1886 odbył studia uzupełniające na uniwersytetach w Lipsku, Monachium i Paryżu. Drugą połowę 1886 r. spędził w Rzymie, gdzie prowadził poszukiwania w archiwach watykańskich.

W lipcu 1887 r. uzyskał habilitację na Uniwersytecie Jagiellońskim na podstawie rozprawy *Dziadów część czwarta. Studium porównawcze*. Po habilitacji jako prywatny docent wykładał historię literatury polskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1887 r. i w semestrze 1889/1890. W latach 1889–1901 był profesorem zwyczajnym i kierownikiem Katedry Literatur Słowiańskich na Uniwersytecie we Fryburgu w Szwajcarii. W okresie 1901–1904 po powrocie do stolicy był dyrektorem Biblioteki Ordynacji Kasińskich w Warszawie. W latach 1904–1915 pracował na Uniwersytecie Lwowskim

Józef Kallenbach, b.d., ZF, APAN,
XIV–203

na stanowiskach kierownika Katedry Historii Literatury Polskiej (1904–1907) i kierownika I Katedry Historii Literatury Polskiej (1907–1915). W latach 1916–1919 był dyrektorem Muzeum Czartoryskich w Krakowie. Następnie przeniósł się do Wilna, gdzie kierował Katedrą Historii Literatury Polskiej (1919–1920). Na początku lipca 1920 r. powrócił do Krakowa na III Katedrę Historii Literatury Polskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim (1920–1929). W roku akademickim 1928/1929 został rektorem tej uczelni.

Józef Kallenbach zajmował się historią literatury polskiego romantyzmu, bibliotekoznawstwem i edytorstwem filologicznym. Był znawcą twórczości romantyków, w szczególności Adama Mickiewicza i Zygmunta Kasińskiego. W 1893 r. ożenił się we Fryburgu z Franciszką Stefanią

Pittet. Miał troje dzieci: Zygmunta, Julię i Marię. Zmarł 12 września 1929 r. w Krakowie.

Dziennik Józefa Kallenbacha

Wilno, 4 listop[ada] 1919 r.

Powinienem był przed miesiącem zacząć spisywać me wrażenia wileńskie, ale nie było możliwości wprost fizycznej. Dziekanat od razu pochłaniał mi i pochłania godziny najlepsze, wykłady zabierają resztę. Wieczorem jestem już zbyt wyczerpany i niechętny do pióra i do myślenia. Mam dni lepsze i gorsze. Denerwują mnie ludzie, zanadto przywykłem do ciszy archiwalnej krakowskiej. Przy tym katar i kaszel, posiedzenia nużące senatu i wydziału, pretensje rozmaite. Góruje niepewność jutra, gorsza niż w Krakowie i Warszawie. Kraczą złowróżbne ptaki: pp. mecenas Wróblewski¹ i Kognowicki². Na ulicy wicher mroźny i smród zabójczy. Cała pociecha w atmosferze milej domu pani Pietraszkiewiczowej. Czemuż takiej atmosfery nie mieliśmy w Krakowie? Mało będę tu mógł nad sobą pracować, nie będzie na to czasu. Przeżuwać będę tylko sam siebie. Póki biblioteki seminaryjnej nie postawię, nie będzie warsztatu do pracy.

Ale chcę tu, o ile się tylko da, notować zdarzenia dnia i rozmów nie in extenso, ale skrótami, których sam po roku nie odcyfruję. Żałuje ciągle, że nie nauczyłem się stenografować! A tak, cóż tu kto zrozumie, jeśli zapiszę: łazienki, brud, wędrówki w poszukiwaniu klozetu, p. Latwis robi, co może, a może niewiele; Kolankowski³ okna [wyraz nieczytelny]. Konieczny⁴, nie Konieczny, a nieunikniony.

27 listopada 1919 r., wieczór

Trzy tygodnie nie zajrzałem do tej książeczki. Nie ma chwili wolnej. A szkoda istotnie, że nie mogę notować wrażeń wileńskich. Powoli przenikam miejscowe figury. Jakże misternie wileńczycy swoich popierają i wspierają. Jest np. bogaty człowiek tutejszy p. U...ski; zrobiono go kwestorem Uniwersytetu z pensją niegorszą, córeczka mu pomaga w kwesturze

¹ Tadeusz Wróblewski (1858–1925), prawnik, adwokat, bibliofil, założyciel (1912) Biblioteki Wróblewskich w Wilnie; obecnie Biblioteka Litewskiej Akademii Nauk.

² Wincenty Kognowicki, okręgowy lekarz weterynarii na Litwie w okresie międzywojennym.

³ Ludwik Kolankowski (1882–1956), historyk, polityk, profesor Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, Uniwersytetu Lwowskiego, profesor i pierwszy rektor Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, 1919 komisarz generalny Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich.

⁴ Feliks Koneczny (1862–1949), historyk, historiozof, twórca oryginalnej koncepcji cywilizacji, profesor Uniwersytetu Wileńskiego, 1922–1929 kierownik Katedry Historii Europy Wschodniej.

i też bierze pensję, ale pokazuje się, że kwestura to nie synekura. Więc p. U. żąda podwyżki pensji o 400 m[are]k miesięcznie. W Senacie on se laisse tirer a l'areille. Ale wilnianie nie darują. Nastaje p. Włodyczka⁵, rektor odkłada, aliści przypomina potem p. Ruszczyc⁶. I Senat nolens volens uchwała smarowanie tłustego pościa p. U.

Albo docent dr [Ludwik] Kolankowski, ex komisarz [Zarządu Cywilnego] Ziem Wschodnich, szef sekcji w Min.[isterstwie] S.[praw] Z.[agranicznych], omal że nie profesor zwyczajny Uniw.[ersytetu] Wil.[eńskiego], omal że nie namiestnik Galicji albo następca p. Skrzyńskiego⁷ w Min.[isterstwie] S.[praw] Z.[agranicznych]. Czego nie opowiada: jako Naczelnik Piłsudski życzy sobie jego nominacji na profesora zwyczajnego, że p. Car⁸ telefonuje o to do p. Wrzoska⁹, że p. Wrzosek chce tylko, aby Wydział Human.[istyczny] zaproponował p. Kolankowskiego, itd. w kółko. I to wszystko trzeba przyjmować serio, zamiast durniowi powiedzieć: pisz rozprawę porządną i zdobywaj naukową drogą stopień naukowy, a nie akrobatycznymi sztuczkami!

Albo znowu p. [Jerzy] Osmołowski¹⁰, Komisarz Gener.[alny] [Zarządu Cywilnego] Z.[iem] W.[schodnich], socjał nie socjał, Polak nie Polak, czort wie co takiego i czego jeszcze nie zbroi. Plebiscyt za pasem, qui scit co za górą?

Albo znowu: posiedzenie poufne w sprawie Rapperswilu: zaprasza rektor. Nie odpowiadają nie i nie przychodzą wielcy ludzie miejscowi: pp. Bańkowski¹¹, prezydent m. Wilna, Niedziałkowski, Jan Piłsudski, Zarzecki — nie chcą Rapperswilu, za wiele polskości! A nuż Moskał wróci albo Litwa zapanuje. Ostrożni jegomoście — zasrańcy!

⁵ Stanisław Karol Włodyczko (1878–1936), lekarz, neurolog, profesor Wydziału Lekarskiego i dziekan (1919/1920) Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie.

⁶ Ferdynand Ruszczyc (1870–1936), malarz, grafik, profesor i dziekan Wydziału Sztuk Pięknych na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie.

⁷ Aleksander Skrzyński (1882–1931), prawnik, polityk, premier 1925–1926.

⁸ Stanisław Car (1882–1938), prawnik, polityk, minister sprawiedliwości, poseł na Sejm III i IV kadencji, szef Kancelarii Cywilnej Naczelnika Państwa i Prezydenta RP 1919–1923 i 1926.

⁹ Adam Wrzosek (1875–1965), lekarz, historyk medycyny, od 1910 profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, od 1920 organizator i pierwszy dziekan Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Poznańskiego.

¹⁰ Jerzy Osmołowski (1872–1952), działacz polityczny, komisarz generalny Zarządu Cywilnego Ziem Wschodnich 1919–1920.

¹¹ Witold Bańkowski (1864–1940), polityk, działacz samorządowy, poseł na Sejm Litwy Środkowej, prezydent Wilna 1919–1927.

Jakże trudno postawić na nogi biedną Polskę zmartwychwstającą. Ona się ślania wciąż to na prawo, to na lewo. Paderewski traci swój prestige dzięki swej małżonce i takim satelitom jak Horodyski¹². U góry komedianci polityczni: Daszyński, Grabski, Witos. Albo znowu afera Kota¹³ z Wydziału Filozof.[icznego] Uniw.[ersytetu] Jagiell.[ońskiego]! Czy nie wstyd dla Uniwersytetu, czy nie wstrętny, wywołany przez takich cymbałów politycznych, jak Stroński¹⁴ i Chrzan[owski?]¹⁵, którzy zamiast nauki pilnować, bawią się w Katonów patriotyzmu i utracić chcą człowieka zdolnego i potrzebnego społeczeństwu. O wstydzie!

4 lutego 1920 r., w nocy

Nie mam chwili wolnej, aby tu notować, co ciekawsze. 2 lutego odbyło się nareszcie zebranie „obywatelskie” w sprawie Rapperswilu. Cóż za smutne wrażenia! Wszakże znaleźli się tacy, którzy zalecali odroczenie sprawy, a właściwie jej pogrzebanie: prorektor Ziemacki¹⁶ i pani Romer-Ochenkowska¹⁷ z „Naszego Kraju”. Z tymi smutnymi wyjątkami ogół jednak wybrał Komitet i postanowił wysłać delegację do Piłsudskiego i Sejmu. Po prostu trzeba im do gardła pchać Muzeum jak jaką pigułkę gorzką.

Nastrój dla mnie wciąż przygnębiający. Brud i smród na ulicach, roztoppy, szwargot żydowsko-rosyjski, niepewność sytuacji: sam Piłsudski zdaje się wątpić o polskości Wilna i o utrzymaniu jego przy Polsce. Może w ciągu tygodnia dowiem się czegoś pewniejszego od Sied[leckiego]¹⁸ i Wrzoska. Ale in principe jestem zdecydowany wynieść się stąd, tylko nie wiem jeszcze dokąd? Czy znajdę kąt w Warszawie, czy trzeba ostatecznie osiąść w Krakowie.

¹² Jan Horodyski (1881–1948), ziemianin z Galicji, działacz polityczny.

¹³ Stanisław Kot (1885–1975), historyk, działacz ruchu ludowego, od 1920 profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, ambasador w Moskwie 1941–1942.

¹⁴ Stanisław Stroński (1882–1952), filolog, romanista, publicysta i polityk związany z obozem narodowym, poseł na Sejm I, II i III kadencji, autor określenia „cud nad Wisłą”.

¹⁵ Ignacy Chrzanowski (1866–1940), historyk literatury, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, aresztowany w akcji Sonderaktion Krakau, zmarł w obozie w Sachsenhausen.

¹⁶ Józef Ziemacki (1856–1925), lekarz, profesor Anatomii Topograficznej i Chirurgii Operacyjnej, prorektor Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie w 1919.

¹⁷ Helena Romer-Ochenkowska (1875–1947), publicystka, dramatopisarka, w 1919 sekretarz Redakcji czasopisma „Nasz Kraj”, 1925–1937 sekretarz Redakcji i felietonistka „Kuriera Wileńskiego”.

¹⁸ Michał Siedlecki (1873–1940), zoolog, profesor zoologii na Uniwersytecie Jagiellońskim, 1919–1921 profesor Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, 1939 aresztowany w czasie akcji Sonderaktion Krakau, zmarł w obozie w Sachsenhausen.

5

Kraków, 9 Lipca 1920.

Dziś tydzień jak wczem z Wilna.

Ofeknie dui tam były wroce. Żegnano mnie
 jakby kogoś z rodziny: wieczór u P. Kowalew-
 skiej, u pp. Bombów, u p. Bosickiej, - to
 wszystko zoftanie u pauncis wdługcanej
 na Lawie. Fotografia seminarium
 polowifysnego utwali niejedno wspo-
 mnienie. Mam pewności, Żem był w Wilnie
 pozyteczny. Abg Bóg ochronił to miasto
 od nawały bolszewickiej. Grośnie chumy
 nadciągęły od Połocka i Berezyny.
 Waleczyły o przystość Polski. Jak mi
 cięsko, że tylko piórem mogę stwierać
 cdyśnie. Czemuż nie mam więcej lat
 na Karbu i prawicy męskiej?

Nowy Rok 1921!

W Tuij Boże! Oby naprawdę ten rok
przywrócił nam prawdziwy pokój, przy-
wrócił Polsce Wilna, Łucowa, Głaska
Górny. Obyśmy mogli zacząć na praw-
dę od budowy społeczeństwa wolnego,
i państwa rewolucyjnego, do granic,
waluty, powagi w obec taktyki.

Ledwie z jula, ustata obawa, a już od
Miel Katyńskiej stała się z Poznania
o tem, że goraczka. - Wyprawy za kilka
dni mam zacząć, a nie wiele sobie
obiecuję, pocieszę z audytorem i ewen-
tualnie z seminarjum. Nauka u nas
zakończyła się teraz w powołaniu.
Pierwszeństwo Katyńskiej przychodzi i lepiej

6 czerwca 1920

Cztery miesiące minęły jak w kalejdoskopie. Je sui an bant de mes forces. Przeprowadziłem ofiarowanie mi Katedry Liter.[atury] Pol.[skiej] w Uniw.[ersytecie] Jagiell.[ońskim] (12 III), przemogłem obiekcje Wrzoska i Weinfelda¹⁹ — teraz czekają mnie przykre rozstania się z Senatem, słuchaczkami itd. Była Frania dni sześć — pojechała do Fryburga, a teraz oczekuje ze strachem o niej i od niej wiadomości. Ciągnę ostatkiem sił. Dziś wieczorem odczyt o Z. Krasińskim w Auli Kolumnowej sklecony z dawnych artykułów. Senność i apatia — i zniechęcenie wobec wojny przedłużającej się beznadziejnie. Tu bolszewicy, tu Litwa, tam Czesi i Niemcy! Kiedyż kres utrapieniu polskiemu!

Miewam dni, kiedy ledwie włożę nogami. A tak radbym przynajmniej dożyć ustalenia losu Juli i Musia²⁰.

Kraków, 9 lipca

Dziś tydzień jak wróciłem z Wilna. Ostatnie dni tam były urocz. Żegnano mnie jakby kogoś z rodziny: wieczór u p. Kowalewskiej, u pp. Roubów, u p. Bosiackiej — to wszystko zostanie w pamięci wdzięcznej na zawsze. Fotografia seminarium polonistycznego utrwali niejedno wspomnienie. Mam pewność, że byłem w Wilnie pożyteczny. Oby Bóg ochronił to miasto od nawały bolszewickiej. Groźne chmury nadciągnęły od Połocka i Berezyny. Walczymy o przyszłość Polski. Jak mnie ciężko, że tylko piórem mogę służyć Ojczyźnie. Czemuż nie mam mniej lat na karku i prawicy męskiej?

28 lipca, wieczór

Coraz groźniej zapowiada się przyszłość nasza. Wilno od 12 w rękach bolszewickich. Lwów zagrożony, pomoc tzw. aliantów niepewna. Kraków zapchany uchodźcami z Podola, Lwowa itd. Atmosfera duszna. Gotowości do obrony Polski tu prawie żadnej. Plakatów, obchodów, conceptów wiele — skutku nie widać. W domu nie mam spokoju i ładu. Żyję jak ptak na gałęzi. Wyjechać na wypoczynek, nie wiem dokąd. Ohydna proza życia zewsząd szczerzy zęby, bezmyślność. Zawody zewsząd. Homo homini lupus. Komu się przyda nauka, gdy głupota górą, komu uczciwość, gdy paskarstwo tuczy, komu obowiązek, gdy bezczelna młódź włóczy się po plantach, a dzieci i wyrostki dążą na front z zapalem, a bez munduru.

¹⁹ Ignacy Weinfeld (1877–1939), prawnik, profesor, urzędnik, w 1920 tymczasowy kierownik Resortu Skarbu w rządzie Wincentego Witosa, profesor Szkoły Nauk Politycznych w Warszawie.

²⁰ Zygmunt Kallenbach, Julia z Kallenbachów Szawłowska, syn i córka Józefa Kallenbacha.

Chłopi gromadzą zboża dla siebie, a tzw. inteligencja wymrze na frontach. Zdziczenie ogarnie Polskę, mury i ziemia zostaną, ale ludzie przyjdą bez serc i bez ducha. Praca Skargi, Mickiewicza i tyłu najzacniejszych poszła na marne! Forma dawnych wieków pozostanie, póki się nie rozsypie kamień i cegła — ale kto w murach starych zamieszka? Robactwo, wielogłowy potwór, przeżuwający siebie — das ewig wiederkamende Ungeheuer! Dzikie Pola od Niemna i Wisły po Dniepr.

1 grudnia 1920, Kraków

Za rzadko notuję me wrażenia dzienne, skutkiem tego wiele zapomnę. Teraz przeżyliśmy ciężkich dni dwanaście, odkąd Julia przywiozła sobie z frontu wołyńskiego tyfus plamisty. W myśli, w nerwach już ją chowałem na cmentarzu krakowskim i obmyślałem klepsydre. Ale cała męka duszy ojcowskiej powinna by mi wyjść na dobre na przyszłość.

Sympatia ludzka lub jej brak ujawniły się w tym strapieniu wyraźnie. Nie zapomnę dobrego serca obojga pp. Ign[acostwa] Chrzanowskich, Anczyców, Łosia, Papego²¹ — nie zapomnę tchórzliwości innych pań i panów, a nawet sparafrazowałem naprędce Mickiewiczowskie dictum:

„Powiedział mi na ucho to przysłowie strusie,

Że prawdziwych przyjaciół poznajemy w tyfusie”.

Pracowałem wiele w ubiegłych miesiącach, aby trochę przysporzyć sobie dochodu, bo byłem bez pensji przez wrzesień, październik i listopad, zanim Namiestnictwo zdobyło się na obliczenie, ile mi się należy. Zrobiłem objaśnienia do *Pana Tadeusza* i *Pieśni Janusza* i wstępy do nich. Zwłaszcza wstęp do *Pana Tadeusza* dużo mnie kosztował wewnętrznej pracy. Teraz wczytuję się w ostatni tom *Brunatiera*, aby się wciągnąć do wykładów, które za miesiąc mają się wreszcie zacząć. Nie będę miał tego wyjątkowo miłego otoczenia, które mnie ożywiało w Wilnie przed rokiem. Biedne Wilno! Kiedyż odżyje naprawdę i wzmocni się na stulecia! O, Piłsudski, Piłsudski! Coś ty najlepszego z Wilnem zrobił!?

Nowy Rok 1921!

W imię Boże! Oby nareszcie ten rok przyniósł nam prawdziwy pokój, przyznanie Polsce Wilna, Lwowa, Śląska Górnego. Obyśmy mogli zacząć naprawdę odbudowę społeczeństwa wewnętrzną i państwa zewnętrzną co do granic, waluty, powagi wobec sąsiadów. Ledwie z Julą ustała obawa, a już od Misi Załęskiej złe wieści z Poznania, że gorączkuje. Wykłady za

²¹ Stanisław Anczyc (1868–1927), metaloznawca, technolog, od 1909 profesor Politechniki Lwowskiej, Jan Łoś, (1860–1928), językoznawca, slawista, od 1902 profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kazimierz Papee (1889–1979), dyplomata, Komisarz Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Wolnym Mieście Gdańsku.

kilka dni mam zacząć, a niewiele sobie obiecuję pociechy z audytorium i ewentualnie z seminarium. Nauka u nas znalazła się naraz w poniewierce. Paskarstwo łatwiej przychodzi i lepiej się opłaca. Muś w cedułkach giełdowych szuka natchnienia, uczyć mu się nie chce niczego, nawet języków. Pogoda obrzydliwa, mgła, deszcz, błoto. Ból głowy nie pozwala mi pracować *con amore*. Zaledwie na kartki noworoczne się zdobyłem. Chciałbym recenzję napisać *O Legionie r. 1848*, sporej monografii Wł.[adysława] Mickiewicza. Wizyt noworocznych robić się nie chce z powodu błota i mgły chłodnej. Czyżby rok 1921 miał być cały beznadziejnie mglisty, ponury i przygnębiający? Brak wiadomości z Kamieńca Pod[olskiego] niepokoi mnie. Czy Mania ma co jeść i czy nie chora?

31 grudnia 1921

Otóż i rok minął, a ja nie miałem czasu, aby tu zapisać ważniejsze zdarzenia. Jeszcze z Wilnem niewyraźnie. Pracy miałem mnóstwo, ale i zarobku sporo, jak nigdy w życiu — w jednym roku zarobiłem poza pensją uniwersytecką około 900 tysięcy marek — połowa z tego poszła na wyprawę dla Juli, pomoc Frani, ubranie itd. Udało mi się być we Francji (Honfleur, Hawr, Paryż). Pracuję ciężko, ale zdrowie mi jeszcze dopisuje, a lecytyna podtrzymuje nerwy. Ślub Juli był miły, estetyczny i pogodny.

26 listopada, wieczór

Za to brak wiadomości od Mani z Kamieńca gnębi. Wykłady i seminaria idą mi dobrze. Recenzji napisałem w ciągu roku sporo. *Legion Mickiewicza*, *Mickiewicz* Szpotańskiego 2 tomy, *Iliada* Czubka, Gałuszki poezja itp. Były też i wykłady o Słowackiego dramaturgii w kursach urządzonych przez M. Szyjrowskiego²². Teraz czytam dużo, między innymi dla rekreacji pamiętniki T. Bobrowskiego.

Postarzałem [się] zewnętrznie bardzo, ale w duchu jeszcze jestem krzepki. Muś w Jedliczach pracuje energicznie, zarabia, pomaga matce. Daj Boże, aby tak dalej szedł w górę! W ogóle rok miniony był pomyślny dla mnie. Vivat sequens!

²² Marian Szyjrowski (1883–1952), filolog, polonista, twórca czeskiej polonistyki, od 1923 profesor i kierownik Katedry Historii Literatury Polskiej na Uniwersytecie Karola w Pradze.

Marek Ciara
Warszawa

ARTUR ŚLIWIŃSKI I RADA OBRONY STOLICY W 1920 ROKU

W dniu 1 lipca 1920 r. Sejm Ustawodawczy uchwalił ustawę o powołaniu Rady Obrony Państwa. Miała ona przez następne trzy miesiące, dysponując pełnią władzy ustawodawczej i wykonawczej, decydować o wszystkich sprawach związanych z prowadzeniem wojny i zawarciem pokoju. Powstanie Rady Obrony Państwa było spowodowane groźbą najeźdu Armii Czerwonej na ziemie etnicznie polskie. Na czele Rady stanął Józef Piłsudski, w jej skład weszli: marszałek sejmu, premier, dziesięciu posłów wybranych przez sejm i po trzech przedstawicieli rządu i wojska. 3 lipca 1920 r. Józef Piłsudski wydał odezwę „Obywatele Rzeczypospolitej, Ojczyzna w potrzebie!” Odezwa wzywała naród do walki z bolszewikami. Równoległe z działaniami zbrojnymi trwały starania mające na celu mobilizację ludności cywilnej.

8 lipca 1920 r. przedstawiciele około 200 organizacji społecznych powołali w Warszawie Obywatelski Komitet Wykonawczy Obrony Państwa. Celem Komitetu kierowanego przez marszałka sejmu Wojciecha Trąpczyńskiego była mobilizacja społeczeństwa do walki z najeźdźcą bolszewickim. W następstwie w całym kraju powstały liczne lokalne (powiatowe, miejskie i gminne) obywatelskie komitety obrony państwa, komitety obrony narodowej, komitety narodowe i obywatelskie komitety wykonawcze ROP. W Warszawie 4 sierpnia Rada Miejska Miasta Warszawy uchwaliła powołanie Rady Obrony Stolicy. Zadaniem Rady miało być wsparcie oddziałów wojskowych walczących na przedpolu Warszawy w zakresie aprowizacji i zaopatrzenia w środki medyczne, opieki lekarskiej nad rannymi, dostarczenia samochodów i innych środków transportu dla przewozu wojska i sprzętu wojskowego. Ponadto sekcja wojskowa Rady kierowana przez Śliwińskiego miała za zadanie rekrutację ochotników do służby wartowniczej i budowy fortyfikacji. Przewodniczącym Rady Obrony Stolicy został Artur Śliwiński (1877–1953), wiceprezydent

Warszawy, działacz polityczny i samorządowy, publicysta i historyk, bliski współpracownik Józefa Piłsudskiego.

Artur Śliwiński urodzony w 1877 r. w Ruszkach w powiecie kutnowskim był działaczem Polskiej Partii Socjalistycznej i PPS — Frakcji Rewolucyjnej. W 1914 r. był jednym z założycieli Polskiej Organizacji Narodowej, w latach 1915–1916 przewodniczącym Centralnego Komitetu Narodowego. W 1917 r. był członkiem Tymczasowej Rady Stanu, następnie działaczem Komisji Porozumiewawczej Stronnictw Niepodległościowych (1917–1918). Po odzyskaniu niepodległości Śliwiński był wiceprzewodniczącym Rady Miejskiej w Warszawie (1918–1919), wiceprezydentem Warszawy (1919–1922), premierem (28 czerwca–7 lipca 1922), senatorem (1935–1938). W latach 1926–1930 był dyrektorem Teatrów Miejskich Warszawy, następnie (1932–1939) pracował w Polskim Banku Komunalnym na stanowisku wicedyrektora i dyrektora. Artur Śliwiński był autorem prac historycznych dotyczących niepodległościowych powstań polskich i biografii wybitnych polityków i wojskowych w XVI i XVII wieku. Działalność w Radzie Obrony Stolicy w 1920 r. opisał we wspomnieniach *Warszawa podczas najazdu bolszewickiego. Ze wspomnień osobistych*, wydanych w Warszawie w 1928 r. W zasobie PAN Archiwum w Warszawie znajduje się spuścizna Artura Śliwińskiego (sygnatura III–59), a w niej, w jednostce 327, jest egzemplarz wspomnień Artura Śliwińskiego. Prezentujemy tu ich fragment dotyczący działalności Rady Obrony Stolicy i Artura Śliwińskiego. Tekst został zmodernizowany. Liczne skróty występujące w tekście, zwłaszcza imion, zostały rozwinięte. W celu ułatwienia zrozumienia tekstu uwspółcześniono interpunkcję i ortografię. Dodano przypisy dotyczące osób występujących w tekście.

„Wojna z Rosją sowiecką prowadzona była przez armię polską bez udziału społeczeństwa. Młode, z kilkunastu różnorodnych formacji tworzone wojsko, zasilane świeżym rekrutem, otoczone wyłączną opieką władz wojskowych, nie miało za sobą zdecydowanej woli narodu. Tłumaczy się to częściowo ogromem zadań, jakie w związku z wznoszeniem zrębów państwowych spadły na czynne siły społeczeństwa, częściowo zaś tryumfami młodej armii na polach bitew. Kraj cały tak przyzwyczaił się do powodzeń oręża polskiego, a jednocześnie do tego stopnia nauczył się lekceważyć siły wroga, że wojna nie wydobywała ze społeczeństwa energii, jaka się później okazała niezbędną, aby żołnierzowi naszemu zapewnić ostateczne zwycięstwo.

Już pierwsze większe niepowodzenia były dla stolicy kraju poważnym ostrzeżeniem. Ale nie wywoływały wśród ludności popłochu ani nie

Artur Śliwiński, b.d., APAN, ZF, III-59

pobudzały jej do czynu. Dopiero cofanie się wojsk naszych na całym froncie i szybkie posuwanie się nawały bolszewickiej otwierały z wolna oczy na groźne niebezpieczeństwo. Warszawa zaczęła się niepokoić. Dnia 3 lipca 1920 r. ukazała się odezwa Naczelnika Państwa, wzywająca cały naród do walki, a w ślad za nią rozkazy i zarządzenia w związku z tworzeniem Armii Ochotniczej. Od tej pory zaczęło się zmieniać oblicze Warszawy. Gorące tchnienie wojny owionęło mieszkańców i budziło wśród nich coraz większe poruszenie. Obok Komitetu Obywatelskiego Rady Obrony Państwa, utworzonego w dniu 8 lipca, zaczęły samorzutnie powstawać najróżnorodniejsze komitety, ligi, związki usiłujące bądź to przyczynić się do powiększenia kadr ochotniczych, bądź też przyjść walczącym z pomocą. Nie

było bodaj takiego stowarzyszenia, takiej instytucji, takiej organizacji zawodowej, społecznej, naukowej, artystycznej, sportowej czy jakiegokolwiek innej, która by nie próbowała zademonstrować swego współdziału w rozpoczętej akcji ratowania kraju. Na front! Na front! Oto wezwania, które rozlegały się nieustannie, a widzialne były w postaci jaskrawych napisów na murach domów, parkanach, szyldach, trotuarach. Na niezliczonych zebraniach uchwalano mnóstwo odezów, wskazań, rezolucji, a od nawoływań do broni huczało w całej Warszawie.

Odtworzenie tych rozproszonych wysiłków, malujących usposobienie stolicy i nadających właściwy wyraz jej fizjonomii, jest dzisiaj wręcz niepodobieństwem. Brak dokumentów i materiałów nie pozwala zorientować się, co w owym czasie było przelotnym, przemijającym bez echa okrzykiem, a co rzeczywiście przyczyniło się do wzmożenia siły obronnej państwa. Niewątpliwie kilka poważnych instytucji i formacji ochotniczych, utworzonych w Warszawie, chlubnie zapisało się w owej ciężkiej dla narodu chwili. Zasługują one na to, aby pamięć o nich nie zaginęła. Niestety, nie mając danych, by scharakteryzować ich działalność, zmuszony jestem ograniczyć się do przypomnienia jedynie tych wysiłków, które w obliczu nadciągającego ku stolicy nieprzyjaciela podjęły władze miejskie Warszawy. Ale i to zacieśnione zadanie natrafiło na poważne trudności. Przechowywane w archiwach miejskich dokumenty z tych czasów nie odzwierciedlają niektórych ważniejszych momentów, a często nie wskazują źródła powziętych przez zarząd miasta postanowień i uchwał. Chcąc wypełnić istniejące w zebranych materiałach luki, niejednokrotnie zmuszony byłem odwoływać się do wspomnień osobistych. Toteż szkic niniejszy, noszący charakter tych wspomnień, nie rości sobie najmniejszej pretensji, aby być pełnym obrazem podjętych przez władze miejskie poczynań i nie jest ich historią — jest do tej historii przyczynkiem.

Gdy ukazała się wspomniana już odezwa Naczelnika Państwa z dnia 3 lipca, pełniłem urząd wiceprezydenta miasta. W kilka dni po ogłoszeniu tej odezwy w rozmowie z jednym z oficerów urzędujących w Belwederze wspominałem o swej decyzji zaciągnięcia się do 201. Pułku Piechoty. Nie przypuszczałem podówczas, że z racji piastowanego urzędu mogę mieć poruczone inne zadania. Było to w czasie, gdy komunikaty wojenne donosiły o toczących się walkach między Borysowem a Dyneburgiem na północy, w kierunku Równego i Starego Konstantynowa na południu, a więc w czasie, kiedy myśl o zagrożeniu Warszawy zapewne niewielu jej mieszkańców przychodziła do głowy. Nazajutrz po wspomnianej rozmowie wezwany zostałem do Belwederu. Tam Naczelnik Państwa oświadczył mi, że pod Warszawą stoczona będzie wielka

bitwa, która musi pociągnąć konsekwencje dla miasta. Żadna armia — mówił Naczelnik Państwa — oparta o milionową stolicę a walcząca z wrogiem nie mogłaby należycie spełnić swego zadania, mając za sobą niepokój ludności, trwogę i alarmy. Wobec tego obowiązkiem władz miejskich musi być utrzymanie w Warszawie spokoju. Ale nie jest to obowiązek jedyny. Żołnierz powinien odczuć, że za nim mocno stoi społeczeństwo. Toteż władze miejskie muszą wyteńczyć siły, aby walczące pod Warszawą wojsko otoczyć należyłą opieką i dostarczyć mu wszystkiego, co dać może milionowe miasto.

Po tym oświadczeniu zażądał Naczelnik Państwa, abym stosownie do tych wskazówek obmyślił plan działań władz miejskich i w najszybszym czasie przedstawił mu odpowiedni projekt.

Nazajutrz stawiłem się w Belwederze z następującym projektem. Władze miejskie powołają do życia gwardię municypalną miasta stoł. Warszawy. Do gwardii pociągnięci zostaną obywatele, którzy ukończyli 35. rok życia, a nie należą do szeregów armii czynnej. Zadaniem gwardii, podanej dyscyplinie wojskowej, będzie pełnienie w mieście służby policyjnej i wartowniczej, aby możliwie największej liczbie żołnierzy i policji ułatwić wzięcie udziału w walce na froncie. Z młodszych elementów gwardii utworzone zostaną formacje ochotnicze, które obok regularnego żołnierza staną do walki w obronie Warszawy. Obywatelskim przedstawicielstwem gwardii będzie wyłoniony przez władze miejskie komitet pozostający pod przewodnictwem naczelnika gwardii municypalnej, którego spośród członków komitetu mianują władze wojskowe. Komitet ten miał zaspakajać potrzeby gwardii, czuwać nad spokojem miasta i regulować jego życie, a jednocześnie organizować niesienie pomocy walczącemu wojsku, tworząc ośrodki tej pomocy w taki sposób, aby cała ludność, nie wyłączając młodzieży szkolnej, mogła przyłożyć rękę do dzieła obrony Warszawy. Naczelnik Państwa, udzieliwszy kilku wskazówek, plan ten w ogólnych zarysach zaakceptował, polecił mi porozumieć się niezwłocznie z władzami miejskimi, a następnie zaważwał płk. [Bogusława] Miedzińskiego¹ i rozkazał mu współpracować ze mną w urzeczywistnieniu tego planu, szczególnie we wszystkim, co dotyczy wojskowości. Ostatecznie skonkretyzowany plan działań władz miejskich miałem wraz z pułkownikiem Miedzińskim przedstawić do zatwierdzenia ówczesnemu ministrowi spraw wojskowych generałowi [Kazimierzowi] Sosnkowskiemu, po czym minister miał wydać odpowiednie rozkazy i zarządzenia. Tegoż dnia, a było to 8 lipca, porozumiałem się z prezydentem

¹ Bogusław Miedziński (1891–1972), oficer Wojska Polskiego, 1922–1938 poseł na Sejm, 1938–1939 senator.

miasta inż. [Piotrem] Drzewieckim². Prezydent, powiadomiony o rozmowie w Belwederze, niezwłocznie zgromadził członków Magistratu, a jednocześnie zwrócił się do prezesa Rady Miejskiej Ign.[acego] Balińskiego³ z żądaniem zwołania nadzwyczajnego posiedzenia Rady. Na posiedzeniu Magistratu zgłosiłem wniosek treści następującej: «Rada Miejska upoważnia Magistrat do wystąpienia do ministra spraw wojskowych z wnioskiem o niezwłoczne zorganizowanie gwardii municypalnej miasta stoł. Warszawy. Zadaniem gwardii, powołującej na członków obywateli, którzy ukończyli 35. rok życia, będzie zastąpienie osób, których obecność potrzebna jest na froncie, oraz pełnienie służby obywatelskiej i wojskowej, jakiej wymagać będą okoliczności czasu wojennego. Na wstępne potrzeby gwardii municypalnej Rada Miejska upoważnia Magistrat do wydatkowania 3 milionów marek i wstawienia tej sumy do budżetu na rok bieżący». Wniosek jednomyślnie został przyjęty i tegoż dnia wszedł pod obrady Rady Miejskiej, która wszystkimi głosami przeciw trzem wnioskowi Magistratu uchwaliła. W związku z tą uchwałą postanowiła Rada Miejska wydać odezwę do ludności. Odezwy tej, pisanej w pośpiechu a zaaprobowanej na naradzie przedstawicieli klubów, radni wysłuchali, stojąc. Nazajutrz odezwa rozplakatowana została po całym mieście. Nie pozostawało nic innego, jak przystąpić do wykonania powziętej przez Radę Miejską uchwały. Tymczasem zaczęły się piętrzyć nieoczekiwane trudności. Płk Miedziński, z którym następnego dnia widziałem się przez chwilę, nie był w stanie poświęcić mi tyle czasu, ile sprawy i okoliczności wymagały; w następnych dniach, mimo najenergiczniejszych kroków, nie mogłem nawiązać z nim łączności. O ile pamiętam, otrzymał on rozkazy, które go gdzie indziej powołały. Nadaremnie szukałem dróg innych. I nadaremnie usiłowaliśmy wraz z prezydentem Drzewieckim przedstawić całą sprawę ministrowi spraw wojskowych. Szalony ruch i wzmożona, bezprzykładnie wielka w owych dniach praca w Ministerstwie Spraw Wojskowych dostatecznie tłumaczą napotykaną trudność. Dopiero po upływie dłuższego czasu udało nam się zobaczyć z ministrem gen. Sosnkowskim w gmachu sejmowym, gdzie brał udział w posiedzeniu jakiejś komisji.

Zawiadomiony o naszym przybyciu, opuścił na chwilę posiedzenie, by rozmówić się z nami. Nie pamiętam już dobrze przebiegu tej rozmowy, ale z powodu gorączkowej pracy we wszystkich urzędach wojskowych niepodobna było wyjednać zarządzeń, bez których przystąpienie do realizacji

² Piotr Drzewiecki (1865–1944), inżynier, przemysłowiec, członek Rady Miejskiej, 1917–1921 prezydent Warszawy, wiceprzewodniczący Rady Obrony Stolicy.

³ Ignacy Baliński (1862–1951), prawnik, pisarz, publicysta, 1918–1927 przewodniczący Rady Miejskiej Warszawy, 1922–1927 senator.

uchwały władz miejskich stawało się niemożliwością. Sprawa komplikowała się tym poważniej, że powołanie do życia gwardii municypalnej związane było z wybraniem komitetu mającego i reprezentować gwardię, i podjąć wskazane przez Naczelnika Państwa zadania. A właśnie w sprawie tego komitetu i jego uprawnień miały się wypowiedzieć władze wojskowe.

Gdy tak wysiłki zarządu miasta zostały zahamowane, w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych odbyła się dn. 13 lipca narada pod przewodnictwem wicemin. [Józefa] Kuczyńskiego⁴. Na naradzie tej postanowiono powołać do życia Straż Obywatelską, na którą w znacznej mierze włożono te same obowiązki, jakich miała się podjąć gwardia municypalna. Wobec tego projektowanej gwardii trzeba było nadać inny charakter. W tym czasie, już nie pamiętam przez kogo, skierowany zostałem do szefa Oddziału V Sztabu MSW pułkownika [Zygmunta] Platowskiego⁵. Plk [Zygmunt] Platowski gorąco wziął do serca przedstawioną mu przeze mnie sprawę. Zaczęliśmy opracowywać plan działania w myśl wskazówek Naczelnika Państwa. W dniu 1 sierpnia pułkownik [Zygmunt] Platowski wystosował raport do ministra spraw wojskowych, meldując mu, że w Oddziale V posiada 119 oficerów i 115 szeregowych, których bez szkody, a nawet z korzyścią dla służby może zużytkować jako materiał instruktorski dla brygady piechoty. Wobec tego prosił, aby mu powierzono sformowanie Brygady Obrońców Miasta Warszawy. Brygada miała się składać z ochotników rekrutowanych spośród obywateli miasta i tak być zorganizowaną, by w razie mobilizacji w ciągu 12 godzin mogła stanąć pod bronią, gotowa do wymarszu. Projekt ten, acz w zmienionej postaci, doszedł niebawem do skutku. A urzeczywistnieniu jego towarzyszyły następujące okoliczności. Dnia 4 sierpnia z inicjatywy radnego Czesława Brzezińskiego⁶ odbyło się nadzwyczajne posiedzenie Rady Miejskiej. Inicjator zaproponował wydanie do ludności nowej odezwy i zgłosił wnioski domagający się wybrania przez Radę Komitetu Obrony Miasta. Inicjatywa ta spotkała się ze zdecydowaną opozycją, a część radnych przyjęła ją nawet z najwyższą nieufnością. Wszyscy przed czterema tygodniami zgodzili się na stworzenie gwardii municypalnej i wszystkie kluby radzieckie zgodnie wypowiedziały się za tem, by władze miejskie wzięły czynny udział w obronie stolicy. Więc nie sprawa sama była powodem sprzeciwów.

⁴ Józef Kuczyński (1871–1931), prawnik, od czerwca do lipca 1920 kierownik Resortu Spraw Wewnętrznych w rządzie Władysława Grabskiego, od sierpnia 1920 do października 1921 podsekretarz stanu w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych w pierwszym rządzie Wincentego Witosa.

⁵ Zygmunt Platowski (1882–1948), inżynier, generał Wojska Polskiego, w 1920 pełnomocnik wojskowy przy Radzie Obrony Stolicy.

⁶ Czesław Brzeziński, radny, wiceprzewodniczący Rady Miejskiej.

Przyczyny tej nieufności leżały głębiej: Rada Miejska była tylko wiernym odbiciem strasznej rozterki, jaka w owych ciężkich dla narodu dniach próby dzieliła rozdarte na zwalczające się obozy społeczeństwo. W najnieprzyjaźniejszych dla sprawy nastrojach rozpoczęły się obrady. Dyskusja ciągnęła się długo i burzliwie. W atmosferze wielkiego podniecenia padały słowa ostre, namiętne, gwałtowne. Raz w raz powstawał w sali obrad straszliwy hałas i wrzawa, wśród której dzwonek przewodniczącego brzmiał głucho, smętnie i beznadziejnie, jakby z daleka zabłąkane echo dzwonu pogrzebowego. Jakoż w chwili, gdy o kilkadziesiąt kilometrów od Warszawy maszerowały wojska najeźdźcze, a łuny pożarne widać było z przedmieść, dyskusja ta najsmutniejsze mogła nasunąć refleksje. Ale nie było tak źle, jakby to należało przypuszczać. Zarządzona przerwa uspokoiła wzburzone namiętności, a narady klubów radzieckich miały ton pojednawczy. Zaczęły się pertraktacje, aż wreszcie koło godz. 1 w nocy uzgodniono zgłoszony przez radnego [Czesława] Brzezińskiego wniosek i Rada Miejska jednomyślnie uchwaliła «wybrać Radę Obrony Stolicy w składzie 15 osób w celu skoordynowania działalności ludności miasta oraz wykonania świadczeń i zarządzeń na rzecz wojska i obrony kraju».

Od tej chwili podjęta przez władze samorządowe akcja na rzecz obrony stolicy potoczyła się gładko, zgodnie i szybko, żadnych już nie wywołując zastrzeżeń.

Przeszkody, jakie dotąd akcja ta napotykała, dzięki osobistej interwencji Naczelnika Państwa, w jednej chwili zostały usunięte, a niebezpieczeństwo stojące u wrót stolicy w harmonijnym wysiłku połączyło przedstawicieli wszystkich obozów, reprezentowanych w Radzie Obrony Stolicy.

A jednak na całej działalności Rady mocno zaciążył fakt, że powstała bardzo późno, niemal w przededniu zbliżenia się wojsk nieprzyjacielskich do Warszawy. Skutkiem tego wielu zadań, dla braku czasu, nie można było wykonać w należytych rozmiarach, wiele celowych zamierzeń, możliwych do urzeczywistnienia, wypadło zaniechać, wreszcie, co już stało się niepowetowaną stratą, nie udało się wysłać na front formacji ochotniczych, złożonych z obywateli miasta, pragnących obok regularnego żołnierza stanąć do walki w obronie stolicy. Jeżeli pomimo to ROS zdołała dość wszechstronnie rozwinąć swą działalność i w pamiętnych dla Warszawy dniach najazdu odegrać poważną rolę, to zawdzięcza to w dużej mierze następującym okolicznościom.

Przed wszystkim stanowisku Naczelnika Państwa, który od pierwszej chwili poczynania ROS otoczył swoją opieką. Drugim sprzyjającym czynnikiem było mianowanie w owym czasie gubernatora wojskowego Warszawy

gen. [Franciszka] Latinika⁷, który z zadowoleniem powitał powstanie ROS, a dzięki swym szerokim uprawnieniom na poczekaniu, nieraz odręcznie, mógł zatwierdzać przedstawione mu wnioski, rozstrzygać palące dla życia stolicy sprawy i natychmiast wydawać niezbędne zarządzenia. Wreszcie ROS wiele miała do zawdzięczenia płk. Platowskiemu, który na prośbę moją, wystosowaną do ministra Sosnkowskiego, a następnie do szefa sztabu gen. [Tadeusza] Rozwadowskiego⁸, przydzielony został do ROS w charakterze pełnomocnika Ministerstwa Spraw Wojskowych i naczelnego dowództwa. Płk Platowski powołał do współpracy ppłk. Janusza Zygmunta Jakuba Maleszewskiego⁹ i grono oficerów. Obaj pułkownicy, rozpoczynając w parę dni po utworzeniu ROS urzędowanie w Magistracie, brali udział w posiedzeniach Rady, a popierając ze swej strony każdą inicjatywę zmierzającą do wzmocnienia siły obronnej miasta, zawsze najchętniej służyli swymi wskazówkami, swą fachową radą i pomocą. Oni to ułatwiali niezbędne porozumiewanie się z wszystkimi władzami wojskowymi, umożliwili codzienny kontakt z frontem i swą pracą w dużej mierze przyczynili się do spełnienia zadań, jakie chwila historyczna nałożyła na władze miejskie Warszawy. Nazajutrz po uchwale Rady Miejskiej, dnia 5 sierpnia w gabinecie moim, który stał się odtąd stałym miejscem posiedzeń ROS, zebrali się po raz pierwszy jej członkowie i przystąpili do pracy. Zaszczycono mnie wyborem na prezesa Rady, na skarbnika i zastępcę prezesa powołany został prezydent miasta [Piotr] Drzewiecki, na sekretarza generalnego radny Czesław Brzeziński, na jego zastępcę radny Fr.[anciszek] Dobrowolski (obowiązki drugiego sekretarza pełnił później ławnik Teodor Toeplitz). O tempie pracy, podjętej przez ROS, o jej rozpędzie i zamiarach świadczy porządek obrad drugiego posiedzenia, które odbyło się nazajutrz rano w dniu 6 sierpnia.

II

Porządek dzienny zawierał 16 punktów, a mianowicie:

1. Odczytanie protokołu poprzedniego posiedzenia.
2. Delegacja do Naczelnika Państwa i Prezydenta Rady Ministrów.
3. Odezwa w sprawie zaciągu do batalionów ochotniczych.

⁷ Franciszek Latinik (1864–1949), generał Wojska Polskiego, podczas wojny polsko-bolszewickiej dowódca I Armii i gubernator wojskowy Warszawy.

⁸ Tadeusz Rozwadowski (1866–1928), generał broni Wojska Polskiego, 1919–1920 szef Polskiej Misji Wojskowej w Paryżu, w 1920 w czasie wojny polsko-bolszewickiej szef Sztabu Generalnego.

⁹ Janusz Maleszewski, pseudonim w POW „Zygmunt Jagrym” (1879–1942), oficer Wojska Polskiego; służył w Legionach Polskich; w czasie wojny polsko-bolszewickiej był członkiem Rady Obrony Stolicy przy delegacie Ministerstwa Spraw Wojskowych, 1926–1935 komendant główny Policji Państwowej, 1935–1938 senator.

4. Biura werbunkowe i procedura przy werbowaniu.
5. Statut batalionów ochotniczych.
6. Regulamin Rady Obrony Stolicy.
7. Wnioski w sprawie fortyfikacji Warszawy. Referenci pp. [Henryk] Hoser i [Artur] Śliwiński.
8. Wnioski w sprawie aprowizacji i walki z lichwą. Referenci pp. [Antoni] Baryka¹⁰ i [Feliks] Pawłowski.
9. Wnioski w sprawie akcji sanitarnej. Referenci pp. [Jakub] Małynicz¹¹ i [Maurycy] Mayzel¹².
10. Wnioski w sprawie uchodźców z Warszawy. Referent p. dr [Stefan] Rottermund¹³.
11. Wnioski w sprawie porozumienia się z organizacjami obywatelskimi. Referenci pp. [Czesław] Brzeziński i [Franciszek] Dobrowolski.
12. Wnioski w sprawie zgromadzenia ludowego. Referenci pp. [Piotr] Drzewiecki i [Artur] Śliwiński.
13. Sprawozdanie z bytności u gen. [Franciszka] Latinika.
14. Sprawa zabezpieczenia mostów w Warszawie. Referent inż. [Władysław] Jabłoński¹⁴.
15. Finanse ROS.
16. Dyżury członków ROS w ratuszu.

Nie należy przecież przypuszczać, że obrady nad sprawami wnoszonymi na porządek dzienny zabierały zbyt dużo czasu. Posiedzenia ROS, bez względu na ilość decydowanych spraw, nie trwały dłużej nad godzinę. Referenci zgłaszali na piśmie zawczasu przygotowane wnioski, motywując je krótko, i to tylko w razie konieczności. Uchwała ROS, powzięta w dniu 12 sierpnia, wykluczała wszelką dyskusję. Gdy ROS utworzyła sekcje, komisarze stojący na ich czele porozumiewali się w razie nagłej potrzeby z przewodniczącym i decyzje ich były ostateczne. Dzięki takiej procedurze komisarze ROS, mając szerokie pole dla inicjatywy własnej, nieskrępowanej żadną formalistyką, już po kilku dniach mogli się wykazać poważnymi rezultatami swej pracy.

¹⁰ Antoni Baryka, radny miasta Warszawy.

¹¹ Jakub Małynicz (?–1940), lekarz, radny, członek Komisji Rewizyjnej Warszawskiej Rady Miejskiej.

¹² Maurycy Mayzel (1872–1940 lub 1941), przemysłowiec, w 1920 był jednym z komisarzy Rady Obrony Stolicy, 1937–1939 komisaryczny prezes Gminy Żydowskiej.

¹³ Stefan Rottermund, pseudonim „Karp” (1878–1945), lekarz, poseł na Sejm Ustawodawczy 1919–1922, wiceprezydent Warszawy 1923–1927.

¹⁴ Władysław Jabłoński (1872–1952), architekt, działacz społeczny, naczelny inżynier Warszawy, 1922–1927 prezydent Warszawy.

W ciągu tych kilku dni ROS opracowała swój statut, zatwierdzony niezwłocznie przez Radę Ministrów, ustaliła swą organizację, uruchomiła 11 sekcji, powołała do współpracy szereg organizacji obywatelskich i społecznych, uzyskała prawo na tworzenie batalionów ochotniczych, opracowała dla nich statut, zorganizowała 24 biura zaciągowe, uzyskała od władz wojskowych i państwowych szerokie kompetencje, wreszcie nawiązała łączność z frontem i zorganizowała pomoc dla żołnierza.

Dnia 6 sierpnia Naczelnik Państwa udzielił audiencji ROS w osobach jej prezesa, prezydenta miasta i prezesa Rady Miejskiej. Wysłuchawszy sprawozdania delegacji, Naczelnny Wódz podkreślił wielką doniosłość, jaką posiada żywe współdziałanie całej ludności z bezpieczeństwem i obroną miasta, dodając, że w powołaniu batalionów ochotniczych widzi patriotyczny poryw ludności i zrozumienie sytuacji, w jakiej Warszawa może się znaleźć. Wreszcie zachęciwszy ROS do dalszej pracy i dalszych wysiłków, oświadczył, że stolica kraju broniona będzie do upadłego i upoważnił delegatów, aby oświadczenie to podali do wiadomości publicznej.

Prezes Rady Ministrów [Wincenty] Witos i minister spraw wewnętrznych [Leopold] Skulski¹⁵ obiecali ROS wszelkie ze swej strony poparcie, zaś gubernator wojskowy gen. [Franciszek] Latinik dla podtrzymania stałego z ROS kontaktu delegował do niej oficera łącznikowego w osobie por. Hartleba i przyrzekł ze swej strony wszelką pomoc i wszelkie dla pracy ROS ułatwienia.

Dnia 10 sierpnia o godz. 6 po poł. na placu Teatralnym odbyło się zorganizowane przez ROS wielkie zgromadzenie ludowe. Szalejąca o godz. 5 burza opóźniła zebranie się publiczności, lecz gdy nawałnica przeszła, coraz większe tłumy nadciągały przed ratusz. Z balkonu, który służył za mównicę, przemawiali kolejno prezes Rady Ministrów [Wincenty] Witos, marszałek Sejmu [Wojciech] Trąmpczyński, gubernator Warszawy gen. [Franciszek] Latinik, prezes Rady Miejskiej [Ignacy] Baliński, szereg posłów, działaczy i radnych. Wszyscy mówcy zwracali uwagę, że zbliża się dla narodu chwila rozstrzygająca, wszyscy wzywali ludność do wyczerpania sił, aby wraz z wojskiem odeprzeć zagrażającego Warszawie wroga. Prezes ROS przemówienie swoje zakończył wezwaniem: «Lud Warszawy ślubuje otoczyć najtroskliwszą opieką waleczne wojsko i wraz z żołnierzami bronić stolicy kraju do upadłego». Głośnymi okrzykami zgody przyjęto to wezwanie. A wkrótce po owym zgromadzeniu przemówiły do ludności miasta echa gromów armatnich, świadczące, że wróg, niosący wskrzeszonej

¹⁵ Leopold Skulski (1877–1940?), inżynier chemik, działacz Ligi Narodowej i Związku Ludowo-Narodowego, 1919–1922 poseł na Sejm, 1919–1920 premier, 1920 w Radzie Obrony Państwa, 1920–1921 minister spraw wewnętrznych.

ojczyźnie kajdany, stanął przed Warszawą. Nadchodziła godzina mająca stanowić o losach Rzeczypospolitej, a hukami armat wzywająca obywateli miasta do wyłączenia wszystkich sił, by wesprzeć żołnierza zasłaniającego piersiami swymi stolicę.

III

Zatwierdzony przez Radę Ministrów Statut Rady Obrony Stolicy jako jej cel wskazywał «skoordynowanie działalności mieszkańców stolicy oraz wykonanie świadczeń i zarządzeń miasta na rzecz wojska i obrony Warszawy». § 5 Statutu brzmiał: «ROS tworzy sekcje i komisje. Pierwsze są organami stałymi, drugie spełniają zadania doraźne. Ponadto ROS powołuje do życia wszelkie organizacje o charakterze stałym lub przejściowym zależnie od potrzeb i okoliczności czasu wojennego». Na czele sekcji, opiewał dalszy § Statutu, «stoi komisarz wybrany przez ROS spośród swoich członków lub też spośród obywateli miasta».

Ogółem utworzono sekcji 14, a mianowicie:

1. Wojskowa — komisarz Artur Śliwiński
2. Finansowa — kom. P.[iotr] Drzewiecki
3. Aprowizacyjna — kom. Ant.[oni] Baryka
4. Fortyfikacyjna — kom. H.[enryk] Hoser
5. Sanitarna — kom. M.[aurycy] Mayzel
6. Pomocy choremu i rannemu żołnierzowi — kom. J.[akub] Małynicz
7. Opieki nad żołnierzami — kom. ks. A.[dam] Wyrębowski¹⁶
8. Ruchu ludności — kom. dr S.[tefan] Rottermund
9. Kwaterunkowa — kom. T.[eodor] Toeplitz¹⁷
10. Rekwizycyjna — kom. S.[tanisław] Hirszel
11. Transportowa — kom. Alf.[ons] Kühn¹⁸
12. Rejestracji i segregacji ludności — kom. Ign.[acy] Baliński
13. Praska — kom. F.[eliks] Pawłowski
14. Straży ogniowej — kom. F.[ranciszek] Dobrowolski

¹⁶ Adam Wyrębowski (1882–1952), duchowny rzymskokatolicki, 1922–1927 poseł na Sejm, 1928–1952 proboszcz parafii św. Katarzyny w Warszawie, 1920 w Radzie Obrony Stolicy.

¹⁷ Teodor Toeplitz (1875–1937), działacz spółdzielczy, działacz Polskiej Partii Socjalistycznej, od 1919 radny miasta Warszawy, w 1920 komisarz sekcji kwaterunkowej w Radzie Obrony Stolicy, jeden z organizatorów i przewodniczący Zarządu Warszawskiej Spółdzielni Mieszkaniowej.

¹⁸ Alfons Kühn (1878–1944), inżynier elektryk, 1918–1928 i 1932–1933 dyrektor Zarządu Tramwajów Miejskich w Warszawie, 1928–1932 minister komunikacji, 1930–1935 poseł na Sejm, w 1920 komisarz transportu w Radzie Obrony Stolicy.

Oprócz doraźnie powoływanych komisji przy sekcji wojskowej powstała komisja techniczna, której przewodniczył radny prof. St.[anisław] Kalinowski¹⁹.

Ważne zadanie, jako spełniający rolę łącznika pomiędzy poszczególnymi organami Rady, miał sekretariat, którego kierownictwo powierzone zostało radnemu Cz.[esławowi] Brzezińskiemu.

W posiedzeniach ROS, których głównym celem było zorientowanie się w potrzebach chwili i przedsięwzięcie odpowiednich środków, oprócz wymienionych osób zasiadali stale: radny L. Śliwiński, członek ROS wybrany przez Radę Miejską płk Platoski, jako pełnomocnik Naczelnego Dowództwa i ministra spraw wojskowych ppłk Maleszewski, delegat gubernatora wojskowego Warszawy por. Hartleb, pozostający pod rozkazami płk. Platoskiego por. T. Śliwiński, wreszcie sekretarz prezydium ROS p. Ant.[oni] Strzelecki. Później nieco przybyli: przedstawiciel Ministerstwa Spraw Wewnętrznych szef sekcji p. [Stefan] Urbanowicz²⁰, przedstawiciel Ministerstwa Skarbu p. Batorski. Doraźnie zjawiali się na posiedzeniach ROS komisarz rządu [Franciszek] Anusz²¹, w imieniu gubernatora Warszawy gen. [Jan] Wroczyński²², jako przedstawiciel Komitetu Obywatelskiego Rady Obrony Państwa dr [Kazimierz] Dłuski²³, a na posiedzenie w dniu 10 sierpnia przybył szef sztabu generalnego gen. Rozwadowski z gen. [Stanisławem] Puchalskim²⁴. Już pod koniec swej

¹⁹ Stanisław Kalinowski (1873–1946), fizyk i działacz oświatowy, profesor Wolnej Wszechnicy Polskiej i Politechniki Warszawskiej, założyciel i kierownik Obserwatorium Magnetycznego w Świdrze, działacz Polskiego Stronnictwa Ludowego „Wyzwolenie”, 1919–1925 radny miasta Warszawy, 1922–1927 senator, 1928–1930 poseł na Sejm.

²⁰ Stefan Urbanowicz (1891–1940), adwokat, działacz Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast”, w latach 1920–1922 dyrektor Departamentu Bezpieczeństwa Publicznego w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych, 1940 aresztowany, zginął w obozie koncentracyjnym Oranienburg.

²¹ Franciszek Anusz (1879–1925), inżynier, podczas I. wojny światowej w POW, 1919–1921 i 1922–1923 komisarz rządu na miasto Warszawę.

²² Jan Wroczyński (1876–1945), inżynier, generał Wojska Polskiego, w 1919 szef sztabu Dowództwa Głównego Sił Zbrojnych Polskich w byłym zaborze pruskim, podczas wojny polsko-bolszewickiej szef fortyfikacji I Armii i dowódca grupy operacyjnej pod Ostrołęką.

²³ Kazimierz Dłuski (1855–1930), lekarz, społecznik, działacz Polskiej Partii Socjalistycznej, założyciel i kierownik sanatorium w Zakopanem, w 1919 delegat na konferencję pokojową w Paryżu, w 1920 w Obywatelskim Komitecie Wykonawczym Obrony Państwa.

²⁴ Stanisław Puchalski (1867–1931), generał Wojska Polskiego, 1919–1920 dowódca Szkoły Sztabu Generalnego, 1920–1921 szef Departamentu I w Ministerstwie Spraw Wojskowych i członek Rady Wojskowej.

działalności ROS zaprosiła do swego grona p. Zdzisława Dębickiego²⁵, który za pośrednictwem prasy podjął się o pracach i czynnościach ROS informować opinię publiczną.

Prócz wymienionych osób działalnością władz miejskich żywo zainteresował się b. minister spraw wewnętrznych p. St.[anisław] Wojciechowski, wyposażony w owym czasie w wielkie pełnomocnictwa, pozwalające mu rozciągać kontrolę nad działalnością licznych urzędów i instytucji. W paru konferencjach z przewodniczącym ROS p. [Stanisław] Wojciechowski wypowiedział swój pogląd na najpilniejsze zadania chwili i w razie potrzeby ofiarowywał swą pomoc.

Środki, jakimi rozporządzała Rada Obrony Stolicy, przedstawiały się poważnie, gdyż we wszystkich sprawach należących do kompetencji samorządu miejskiego organem wykonawczym ROS był, zgodnie ze Statutem, Magistrat. W ten sposób ROS miała do swej dyspozycji wszystkie zasoby i urządzenia, jakimi gmina Warszawy rozporządzała. Nie brak było i środków pieniężnych, gdyż na potrzeby bieżące ROS minister skarbu asygnował 20 milionów marek. W takich okolicznościach wiele można było dokonać. Toteż gdy w dniu 10 sierpnia przybyły na posiedzenie ROS szef sztabu generalnego gen. [Tadeusz] Rozwadowski zwrócił się do przewodniczącego z zapytaniem, jakie są cele i zadania powstałej instytucji, otrzymał odpowiedź, że ROS nie ma innych dążeń, jak tylko skuteczne przyczynienie się do obrony Warszawy, a do władz wojskowych zwraca się z jednym jedynym życzeniem, a mianowicie, aby władze te stawiały Radzie Obrony Stolicy żądania, i to żądania możliwie największe.

Odpowiedzi tej ROS pozostała wierna: wszelkie żądania zgłaszane przez wojsko zawsze wykonywane były z zapałem, i to w czasie możliwie najkrótszym. Ale nie czekając na napływ tych żądań, komisarze ROS z własnej inicjatywy podejmowali najróżnorodniejsze prace.

Przede wszystkim nawiązana została bezpośrednia łączność z walczącym pod Warszawą wojskiem. Delegacje ROS kilkakrotnie udawały się na front, a niezależnie od tego komisarz sekcji wojskowej wraz z płk. Maleszewskim zwiedzał poszczególne odcinki frontu, odbierając życzenia bezpośrednio od dowódców dywizji, brygad lub pułków. Najczęściej proszono o przysyłanie obuwia, bielizny, papierosów, herbaty, czerwonego wina, różnych środków opatrunkowych, mydła, materiałów piśmiennych, gazet itd. Wszystkie te żądania komunikowane były natychmiast zainteresowanym sekcjom, a nazajutrz samochody dostarczały na front żądane

²⁵ Zdzisław Dębicki (1871–1931), poeta, publicysta, żołnierz Legionów Polskich.

przedmioty. W razach nagłych wysyłano je umyślnymi gońcami na motocyklach. A ta pomoc doraźna, szybka, pozbawiona wszelkich formalności, przyjmowana była na froncie z uznaniem i pochwałami tak oficerów, jak żołnierzy.

Do ważniejszych zadań sekcji wojskowej należało zorganizowanie siły zbrojnej, złożonej z obywateli miasta. Dnia 7 sierpnia wydana została odezwa wzywająca mieszkańców, wolnych od powinności wojskowej, by zaciągali się do batalionów ochotniczych (nazywano je także oddziałami obrony Warszawy).

«Tylko tchórze lub zdrajcy, głosiła odezwa, czekać będą beczynn timer na zbliżanie się wroga.»

Tegoż dnia zorganizowane w 24 punktach miasta biura werbunkowe rozpoczęły zapisy zgłaszających się ochotników. Statut batalionów ochotniczych składał się z następujących ośmiu paragrafów:

1. Bataliony ochotnicze Rady Obrony Stolicy tworzą się dla czynnej obrony Warszawy przed grożącym jej najazdem.
2. Do batalionów ochotniczych zapisać się może każdy nieposzlakowanej uczciwości obywatel polski, który ukończył 17. rok życia, a wolny jest od służby wojskowej i nie pełni obowiązku związanego z bezpieczeństwem stolicy, a niedozwalającego na opuszczenie służby w czasie przepisany timer.
3. Członkowie batalionów ochotniczych ćwiczyć się będą wojskowo i pełnić służbę, jaką im komenda naznaczy. Ochotników obowiązują rygory wojskowe.
4. Członkowie batalionów ochotniczych obowiązani są przynajmniej cztery godziny dziennie poświęcić na ćwiczenia i służbę. W razie potrzeby czas ten może być przedłużony.
5. O przyjęciu do batalionów decydują organy utworzone przez Radę Obrony Stolicy.
6. Na czele batalionów stoi dowódca wyznaczony przez władze wojskowe.
7. W sprawie odznak wydane zostaną osobne przepisy.
8. Bataliony ochotnicze zostaną zaprzysiężone przepisany timer ślubowaniem wojskowym.

W ciągu kilku dni około 3000 obywateli zaciągnęło się do szeregów. Ochotnicy ci reprezentowali wszystkie warstwy ludności, stawili się bowiem na apel ROS urzędnicy państwowi i komunalni, nauczyciele, artyści, literaci, dziennikarze, robotnicy, drobni kupcy, rzemieślnicy, woźni, kelnerzy itd. Komenda nad batalionami powierzona została ppłk.

[Kordianowi] Zamorskiemu²⁶, a miejscem odbywających się ćwiczeń było Pole Mokotowskie.

Aby wszystkim obywatelom pragnącym z bronią w rękę walczyć o Warszawę umożliwić wstąpienie do szeregów, ochotnicy za zgodą władz wojskowych podzieleni zostali na dwie kategorie. Do pierwszej zaliczono tych, którzy mogli cały swój czas poświęcić służbie wojskowej, do drugiej tych, co pełniąc swe obowiązki w warsztatach i instytucjach niezbędnych dla utrzymania normalnego biegu życia stolicy, nie mogli porzucić swych zajęć. Pierwsi wcieleni zostali w stałe kadry, drudzy obowiązani byli stawiać się na ćwiczenia tylko w określonych godzinach. Lecz w razie niebezpieczeństwa jednych i drugich obowiązywały te same rygory.

O duchu panującym w batalionach ochotniczych świadczy fakt następujący. Gdy bezpośrednie niebezpieczeństwo przestało zagrażać Warszawie, przewodniczący ROS na posiedzeniu w dniu 21 sierpnia zaproponował, by tych ochotników, którzy wyrażą na to swą zgodę, wysłać na odsiecz Lwowa, o którego ciężkim położeniu zaczęły krążyć wysoce niepokojące wiadomości. Chodziło nie tylko o okazanie zbrojnej pomocy bohaterskiemu miastu, ale o zaświadczenie przed światem, jakie więzy łączą stolicę kraju ze Lwowem i czym Lwów jest dla Polski. ROS jednomyślnie zgodziła się na ten projekt, a w godzinę później zaakceptował go minister spraw wojskowych gen. Sosnkowski.

Tegoż dnia o godz. 5 po południu przedstawiciele ROS z płk. Platowskim i ppłk. Maleszewskim udali się na Pole Mokotowskie, gdzie do sformowanych przez ppłk. Zamorskiego szeregów przemówił najpierw prezes ROS, komunikując im powziętą dnia tego uchwałę. Okrzyk na cześć Lwowa kończący przemówienie z zapalonymi podchwycili ochotnicy. Z kolei zabrał głos płk Platowski i wezwał tych, którzy są gotowi natychmiast z bronią w rękę wymaszerować na odsiecz Lwowa, by na komendę dowódców kompanii wystąpili z szeregów. Zabrzmiiała komenda, tuż za nią rozległy się gromkie okrzyki: «Idziemy wszyscy!» — i przynajmniej trzy czwar-te ochotników ruszyło naprzód. Wyjazd do Lwowa naznaczony został na dzień 24 sierpnia. Cały dzień 22 szedł na przygotowania. Następnego dnia ppłk Zamorski wydał rozkaz mobilizacyjny. Ale tegoż dnia zawiadomił mnie p. St.[anisław] Wojciechowski, że sytuacja pod Lwowem poprawiła się znacznie, wobec czego wyprawa stała się bezcelową. To samo

²⁶ Kordian Józef Zamorski (1890–1983), generał Wojska Polskiego, służył w I Brygadzie Legionów Polskich, od listopada 1918 brał udział w walkach o Lwów, w sierpniu 1920 komendant batalionów ochotniczych obrony Warszawy utworzonych przez Radę Obrony Stolicy, 1935–1939 komendant główny Policji Państwowej.

oświadczył mi minister gen. Sosnkowski i wstrzymał czynione z pośpiechem przygotowania.

W ten sposób zamierzone przedsięwzięcie do skutku nie doszło. Tak więc batalionom ochotniczym Warszawy niesądzonym było wyruszyć na plac boju. Jednakże ich gotowość do walki, sumienność i gorliwość w pełnieniu twardej służby żołnierskiej zaszczycona została wyróżnieniem w Rozkazie Ministra Spraw Wojskowych gen. Sosnowskiego z d.[nia] 30 sierpnia.

IV

Niezależnie od tworzenia batalionów ochotniczych sekcja wojskowa ROS zajęła się współzrędnie innymi środkami obrony. W przewidywaniu wszelkich ewentualności opracowany został plan ubezpieczenia wylotów ulic na krańcach miasta i przedmieściach oraz plan wzniesienia bliżej miasta nowych linii fortyfikacyjnych i takiego rozmieszczenia oraz zorganizowania ludności, by wszyscy mężczyźni do lat 50 mogli być powołani do czynnej obrony i walczyć tuż w pobliżu miasta, a nawet w samym mieście. Plany te, zmodyfikowane częściowo przez wyższe władze wojskowe, były tak zaawansowane, a chwila wydawała się tak poważną, że już wydane zostało zarządzenie dotyczące niezwłocznego przytransportowania do Warszawy potrzebnych do barykad i fortyfikacji materiałów. Szybkie a świetne zwycięstwa wojsk naszych sprawiły, że wszystkie te plany straciły wkrótce swą aktualność.

W ścisłym kontakcie z sekcją wojskową pozostawała komisja techniczna pod przewodnictwem prof. St.[anisława] Kalinowskiego, przy pomocy inż. por. T.[adeusza] Śliwińskiego²⁷. Komisja ta powołała do współpracy szereg uczonych: chemików, fizyków, elektrotechników, inżynierów, którzy wystąpili do władz wojskowych z różnymi projektami urządzeń technicznych, wymagających specjalnej wiedzy i fachowego przygotowania. Niektóre z tych projektów po zmodyfikowaniu ich zostały przyjęte, lecz na urzeczywistnienie ich nie pozwolił brak czasu. Ponadto komisja mianowała inspektorów technicznych mających w zakresie swych specjalności czuwać nad wszelkimi pracami, jakie przez ROS będą wykonywane.

Myśląc o obronie miasta i poświęcając wiele trudów tej sprawie, ROS nie zapominała o innych swoich zadaniach, jak świadczy o tym następujący pobieżny przegląd prac dokonanych przez poszczególne sekcje.

²⁷ Tadeusz Śliwiński (1880–1954), brat Artura Śliwińskiego, inżynier chemik, technolog cukrownictwa, wynalazca, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej.

Sekcja opieki nad żołnierzem, którą kierował komisarz ks. A.[dam] Wyřębowski, miała za zadanie zaopatrywanie żołnierza w odzież, bieliznę, żywność i organizowanie pomocy dla wojska wśród ludności miasta. Jakoż od chwili uruchomienia tej sekcji samochody ciężarowe dzień w dzień dostarczały na front to wszystko, co zebrać się dało, a mile było widziane przez żołnierza. W ten sposób w ciągu dni kilkunastu otrzymało wojsko z górą 8000 kompletów bielizny, 1000 koszul, 2850 par obuwia, 650 bluz, znaczne zapasy żywności, papierosów, mydła i różnych drobiazgów. Poza tym sekcja ta zaopiekowała się gospodami i kantynami żołnierskimi, dostarczając im wszelkiego rodzaju artykułów spożywczych i towarów po cenach kontyngentowych. Kantyny pułkowe i harcerskie prócz najpotrzebniejszych materiałów otrzymywały zapomogi pieniężne.

Na czele sekcji pomocy choremu i rannemu żołnierzowi stał komisarz dr J.[akub] Małynicz, mając do pomocy sprężystego naczelnika Wydziału Szpitalnictwa dr. Męczkowskiego²⁸. Sekcja ta oddała do dyspozycji władz wojskowych Szpital Dzieciątka Jezus na 900 miejsc, przeniósłszy chorych cywilnych do Instytutu Głuchoniemych, a w Szkole im. Karola Szlenkiera²⁹ przy ul. Górczewskiej nr 4 urządziła przy ofiarnej pomocy p. Zofii Szlenkierówny³⁰ szpital dla 200 rannych żołnierzy; w innych szpitalach przygotowała łózek 180, razem dostarczyła władzom wojskowym dla chorych i rannych żołnierzy miejsc 1280. Przygotowania do urządzięcia nowych szpitali zostały wstrzymane jedynie z tego powodu, że władze wojskowe z dalszych usług tej sekcji zrezygnowały. Należy podkreślić, że wszyscy lekarze w zorganizowanych przez ROS szpitalach dla chorych i rannych żołnierzy pracowali bezinteresownie. Ponadto sekcja ta utworzyła kilkadziesiąt punktów opatrunkowych w Warszawie i na Pradze, wysłała na front dwie czołówki opatrunkowe z odpowiednią liczbą lekarzy, fclczców i sanitariuszów, a do szpitala w Modlinie dostarczyła 37 sanitariuszek.

Gdy profesorowie Uniwersytetu Warsz.[awskiego] wystąpili z inicjatywą wysłania na front pociągu sanitarnego, sekcja weszła w porozumienie z inicjatorami i znakomicie przyczyniła się do należytego wyekwipowania pociągu.

²⁸ Wacław Męczkowski (1863–1922), lekarz, działacz Związku Młodzięży Polskiej „Zet” i Ligi Narodowej, od 1894 lekarz, 1907 ordynator Szpitala Dzieciątka Jezus w Warszawie, od 1917 kierował Wydziałem Szpitalnictwa Zarządu Miejskiego w Warszawie.

²⁹ Szkoła Rzemieślnicza założona w 1880 ufundowana przez Karola Szlenkiera, początkowo przy ul. Leszno, od 1913 przy ul. Górczewskiej.

³⁰ Zofia Szlenkierówna (1882–1939), córka Karola Szlenkiera, pielęgniarka, fundatorka Szpitala dla Dzieci w Warszawie, jedna z założycielek i dyrektor (1928–1936) Warszawskiej Szkoły Pielęgniarstwa.

Sekcji aprowizacyjnej, kierowanej przez komisarza [Antoniego] Barykę, przy wybitnym udziale dyrektora Miejskiego Wydziału Zaopatrywania p. Wyczółkowskiego, zawdzięcza ROS możliwość dostarczania na front żywności, bielizny, obuwia. W porozumieniu z władzami wojskowymi sekcja aprowizacyjna rozpoczęła walkę z lichwą żywnościową, ustaliła ceny maksymalne dla najniezbędniejszych dla życia stolicy artykułów i nad ich sprzedażą ustanowiła ścisłą kontrolę. Nad stanem zdrowotnym miasta, który ze względu na znaczną liczbę uchodźców i skoncentrowanie licznych wojsk przedstawiał się groźnie, czuwał komisarz M.[aurycy] Mayzel kierujący sekcją sanitarną przy pomocy miejskich dozorów sanitarnych. Z wielką energią przystąpiono do oczyszczania i dezynfekowania dworców, przystani, koszar, schronisk, lokali przeznaczonych na szpitale oraz wszelkich punktów zbornych. Ze względu na szerzącą się w zastraszający sposób czerwonkę u mieszkańców Rudy Górnej, Rudy Dolnej, Potoku i Marymontu sekcja dokonała w tych miejscowościach oględzin 165 posesji, doprowadzając je do należytego stanu czystości. Ponadto kolumny sanitarne oczyściły gruntownie 14 domów mieszkalnych, całą pościel i bieliznę tych domów poddając dezynfekcji. Na żądanie władz zdezynfekowano z górą 400 pudów bielizny dla szpitali wojskowych. Przy pomocy 17 firm fryzjerskich i felczerskich, które bezinteresownie zaofiarowały swoje usługi, w kilkunastu punktach urządzono placówki zajmujące się stryżeniem i odwszawianiem żołnierzy. Wreszcie sekcja sanitarna zajęła się przewożeniem żołnierzy zakaźnie chorych i do użytku wojska oddała kilka kąpielisk.

Potrzeba środków przewozowych oraz przewidywania, że Warszawa może być na pewien czas odcięta od Pragi, co ze względu na aprowizację miasta pociągnęłoby za sobą konieczność nawiązania komunikacji z dalszymi okolicami po lewej stronie Wisły, na co zwracał uwagę minister spraw wewnętrznych [Leopold] Skulski, skłoniły ROS do utworzenia sekcji transportowej. Na komisarza tej sekcji powołany został dyrektor Tramwajów Miejskich p. [Alfons] Kühn. Sekcja ta na żądanie władz wojskowych bądź organów ROS dostarczyła 1013 razy podwód parokonnych, 219 jednokonnych, 75 samochodów osobowych, 56 ciężarowych, dużą ilość furmanek, powozów, bryczek. Za 11 autobusów, wypożyczonych dowództwu frontu północno-wschodniego, kwatermistrz frontu wyraził władzom miejskim w imieniu gen. [Józefa] Hallera pismem z dn. 13 sierpnia podziękowanie, podkreślając, że «w czasie dwutygodniowych walk w bliskości stolicy autobusy spełniły chlubnie swe zadanie, oddając wielkie usługi operacyjne przy transporcie wojsk na najbardziej zagrożone punkty».

Sekcja kwaterunkowa pod kierownictwem komisarza T.[eodora] Toeplitza dostarczała lokali sekcjom ROS i tworzonemu przez nie placówkom, a sekcja rekwizycyjna z komisarzem S.[tanisławem] Hirszlem, dzięki szerokim uprawnieniom otrzymanym od władz wojskowych, mogła zaspakajać wszystkie potrzeby wojskowości, lecz z powodu szybkiego oddalania się wojsk polskich w pościgu za nieprzyjacielem nie miała potrzeby dokonywania rekwizycji na szeroką skalę.

Sekcja praska, której komisarzem był radny F. Pawłowski, sekcja straży ogniowej z komisarzem radnym F. Dobrowolskim i sekcja ruchu ludności pod kierunkiem komisarza dr. [Stefana] Rottermunda, dzięki szczęśliwemu przebiegowi działań wojennych, nie miała potrzeby realizowania swoich zamierzeń i planów.

Natomiast ogromnej pracy dokonała sekcja rejestracji i segregacji ludności, która powstała na życzenie szefa sztabu gen. Rozwadowskiego a którą kierował komisarz Ign.[acy] Baliński. Cała cywilna ludność męska Warszawy od 17. do 50. roku życia została zarejestrowana w ten sposób, by w razie potrzeby mogła być pociągnięta do świadczeń na rzecz obrony miasta w zakresie swoich uzdolnień, fachów i specjalności. Ogromna ta praca, dzięki ofiarnej pomocy wielu obywateli miasta, została dokonana w ciągu dni sześciu.

W chwili utworzenia sekcji fortyfikacyjnej, na której czele stanął inż. Henryk Hoser, roboty fortyfikacyjne były już w toku, a udział w nich brało grono inżynierów miejskich z naczelnikiem wydziału budownictwa inż. Wł.[adysławem] Jabłońskim. Pośpiech, z jakim wykonywano podjęte roboty, wywoływał zamęt i wiele nieporozumień. Sekcja fortyfikacyjna skoordynowała działalność organizacji obywatelskich pomagających w tej pracy i przyczyniła się do ujednolajnienia wydawanych zarządzeń. Ponadto w porozumieniu z sekcją aprowizacyjną dostarczała zatrudnionym robotnikom żywności i uregulowała warunki ich pracy. Wybitniejszej roli odegrać nie mogła, gdyż nowe zamierzenia fortyfikacyjne na skutek szczęśliwego przebiegu działań wojennych zostały zaniechane.

Finansami ROS zarządzał komisarz inż. [Piotr] Drzewiecki. Dnia 8 sierpnia ROS zwróciła się do prezydenta Rady Ministrów z prośbą o udzielenie jej 150 milionów marek na cele obrony stolicy. Dnia 10 sierpnia minister skarbu zawiadomił ROS o przyznaniu jej na razie 20 milionów marek, a że później sekcja finansowa otrzymała z tego źródła jeszcze 100 milionów, więc środków pieniężnych nie brakło. Tymczasem poza sumą 10 milionów marek, przyznanych tytułem pożyczki sekcji aprowizacyjnej, wszystkie wydatki ROS, jak to widać ze sprawozdania sekcji finansowej,

wyniosły 7294062 marek 37 fen.[igów]. Pozostała suma zwrócona została Ministerstwu Skarbu. Względnie niewielka suma, wydana na potrzeby wszystkich sekcji, tłumaczy się tym, że ROS posługiwała się całym aparatem będącym w rozporządzeniu Magistratu, że obywatele pociągani do współpracy zrzekali się wszelkiego wynagrodzenia, że ponadto ROS wspomagana była przez różne organizacje i licznych mieszkańców miasta. Z uwagi na to, że wiele instytucji pracujących dla żołnierza utrzymywało się ze składek obywateli, ROS nigdy nie odwoływała się do ofiarności publicznej. Pomimo to z górą milion złotych wpłynęło z tego źródła do kasy ROS. Większe sumy, bo z górą 400000 marek, przesłało Towarzystwo Zachęty Hodowli Koni, 300000 marek złożył mec. Osuchowski z funduszków znajdujących się w jego dyspozycji, poza tym wpłynęły ofiary od Stowarzyszenia Właścicieli Nieruchomości, od Komitetu Giełdowego, od Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych itd. Ale o usposobieniu pewnych warstw ludności najlepiej świadczą ofiary składane samorzutnie, ofiary czasem bardzo drobne, ale mające często cechy drogiej pamiątki rodzinnych. W sporządzonym wykazie tych ofiar obok monet złotych, srebrnych i miedzianych figurują obrączki, pierścionki, żetony, srebrne kubki, krzyżyk złoty, złote koperty od zegarka, spinki złote i srebrne, numizmaty itd. Te bezcenne bez względu na swą wartość materialną dary serca, przynieszone bezimiennie i bezimiennie na rzecz obrony Warszawy składane, na szczególną zasługują uwagę jako ciche, a wielce wymowny i wzruszający przejaw patriotycznych nastrojów ludności miasta.

Krótki ten przegląd działalności sekcji nie wyczerpuje bynajmniej pracy, którą wykonywali członkowie ROS. Chwila przynosiła tyle spraw różnorodnych, że niezależnie od swoich działów pracy każdy z tych, co zasiadali w ROS, musiał poświęcać wiele czasu palącym zagadnieniom dnia. Do najcięższych zadań należało może przyjmowanie licznych interesantów, zgłaszających się czasem z dziwacznymi pomysłami, nieraz przecież przychodzących w sprawach istotnie ważnych i pilnych. Większość ich przyjmował sekretarz generalny ROS radny Brzeziński, udzielając wszelkich informacji i skierowując zainteresowanych do właściwych sekcji lub załatwiając odrębnie pilne i ważniejsze sprawy. Spoza wybranych przez Radę Miejską członków ROS i dobranych przez ROS komisarzy wiele pomocy okazywał delegat gubernatora wojkowego Warszawy porucznik Hartleb, z ogromną energią zwalczając wszelkie formalistyczne trudności, jakie w działalności swej ROS napotykała. Nad manipulacyjną czynnością Rady czuwał zastępca naczelnika Wydziału Spraw Ogólnych p. Ant.[oni] Strzelecki. Jemu, jako swemu sekretarzowi, nieraz poruczałem kłopotliwe

i trudne zlecenia, wykonywane z żołnierską determinacją, a zawsze z drobiazgową sumiennością, szybko i sprawnie. Lwią część pracy ROS wykonywali urzędnicy miejscy, ze zdwojoną energią i poświęceniem spełniając w owej chwili nowe a trudne obowiązki. Wreszcie bardzo dużo ma ROS do zawdzięczenia niezmiernej rzeszy obywateli miasta, stawiających się do apelu na każde wezwanie a pracujących zawsze z całkowitą bezinteresownością i oddaniem się sprawie. [...]”³¹

Artur Śliwiński, b.d., APAN, ZF, III–59

³¹ Do Rady Obrony Stolicy zostali wybrani: prezes Rady Miejskiej Ignacy Baliński, ławnik Antoni Baryka, radny Czesław Brzeziński, radny Franciszek Dobrowolski, prezydent miasta Piotr Drzewiecki, radny Henryk Hoser, radny prof. Stanisław Kalinowski, radny dr Jakub Małynicz, radny Maurycy Mayzel, radny Feliks Pawłowski, radny dr Stefan Karp-Rottermund, wiceprezydent miasta Artur Śliwiński, radny Ludwik Śliwiński, ławnik Teodor Toeplitz, radny ks. Adam Wyrębowski.

Mateusz Sobeczko
Katowice

ŹRÓDŁA DO HISTORII PRZEMYSŁU W ZASOBIE POLSKIEJ AKADEMII NAUK ARCHIWUM W WARSZAWIE ODDZIAŁ W KATOWICACH

Działalność Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziału w Katowicach w jednym z najbardziej uprzemysłowionych regionów w Polsce (Górny Śląsk) ma swoje odzwierciedlenie w zgromadzonych materiałach archiwalnych. W Oddziale można odnaleźć sporą liczbę archiwaliów dotyczących historii przemysłu, w tym w szczególności górnictwa węgla kamiennego. Co warto jest jednak podkreślić, zgromadzone materiały nie dotyczą tylko Górnego Śląska, ale także innych regionów w Polsce, Europie, a nawet na świecie. W Oddziale w Katowicach białym krukiem są niewątpliwie wspomnienia Antoniego Schimitzka, w których opisany został amerykański przemysł na początku XX wieku.

Wielkie zasługi dla górnictwa miał Antoni Schimitzek, a jego *Wspomnienia* są wybitnym źródłem do historii przemysłu. Zainteresowania naukami technicznymi w Schimitzku zaszczerpił jego ojciec, o czym twórca spuścizny pisał we *Wspomnieniach*: „Już od najwcześniejszego dzieciństwa przejawiałem upodobania do wszelkiego rodzaju konstrukcji budowlanych i mechanicznych, jako 11-letni chłopiec asystowałem nieraz ojcu przy budowie nowego, dużego mostu na Dunajcu, w czasie zaś studiów ojciec zaczął mnie wtajemniczać w swoje prace budowlane i drogowe, tak że mając lat 17 zastępowałem już ojca w kierownictwie budów, gdy okoliczności zmuszały go do wyjazdu z Tarnowa. W ten sposób — jeszcze przed rozpoczęciem studiów akademickich — poznałem z praktyki zagadnienia techniczne, które z czasem stały się moją zawodową specjalnością”¹. W dalszej części *Wspomnień* Schimitzek opisuje, że decyzję o studiach górniczych podjął jeszcze w czasie wakacji spędzanych u kolegi, którego ojciec był wyższym

¹ Materiały Antoniego Schimitzka, KAPAN, W.III-5, *Wspomnienia (1868–1904)*, j. 23, *Wspomnienia*, k. 1.

urzędnikiem salinarnym w Bochni. Po zdaniu matury ponownie był na wakacjach u kolegi, tym razem jednak już w Wieliczce, gdzie przeniosła się rodzina jego przyjaciela². Tak pisał Schimitzek o swoim powołaniu: „Piękno tych sławnych kopalń [w Wieliczce] przemówiło do mnie silnie, utrwalając postanowienie zostania górnikiem”³. W 1886 r. Schimitzek rozpoczął wyższe studia górnicze w Akademii Górniczej w Leoben w Styrii⁴. Tak autor *Wspomnień* opisywał czas wolny na studiach i przywiązanie do wybranego zawodu: „Co sobotę obowiązywała studentów tzw. knajpa, spotkania w restauracji lub klubowych lokalach stanowiących często przyległość do restauracji. Zebrania były wesołe, śpiewaliśmy na nich z zapalem pieśni górnicze, które uważaliśmy za wyraz naszych uczuć i przejęcia swoim zawodem. Za moich lat młodzież wierzyła w swój zawód, szanowała go, przygotowywała się do niego z całą dobrą wiarą i zapalem młodości, uważając dobre spełnianie zawodu za swój honor i chlubę”⁵. W trakcie studiów organizowane były także wycieczki do znanych i znacznych kopalń oraz hut⁶.

W swoich *Wspomnieniach* Schimitzek zawarł sporo opisów dotyczących przemysłu. Między innymi przedstawiona została eksploatacja ozokerytu, czyli wosku ziemnego w Borysławiu, który wydobywany był z gęsto rozmieszczonych szybów sięgających nawet 100 metrów głębokości. Warunki pracy w tych szybach były bardzo prymitywne. Pracownikami byli głównie Żydzi, którzy zjeżdżali na dół na pasach przyczepionych do lin⁷.

W 1892 r. Schimitzek rozpoczął pracę w rewirze ostrawsko-karwińskim. We *Wspomnieniach* opisane zostały warunki pracy i życia, a także wypadki w kopalniach⁸. Tak przedstawił między innymi katastrofę w kopalni w Karwinie w 1894 r.: „Katastrofie tej uległy trzy szyby, w których — wskutek wybuchu gazów — straciło życie ok. 240 ludzi. [...] Siła wybuchu była tak wielka, że wózki kopalniane znaleziono zbite w jedną skłębioną masę, trudną do rozdzielenia”⁹. Autor opisał także przemysł w tym rejonie: „Przemysł węglowy w czasach, które opisuję obecnie, mimo wartościowego surowca, jakim rozporządzał, był w stosunku do przodujących przemysłów Zachodu gorzej zorganizowany i na znacznie słabszym poziomie technicznym urządzeń szybowych. Nieznany był jeszcze urobek mechaniczny węgla. Jedyną bronią górnika

² Tamże, k. 9.

³ Tamże.

⁴ Tamże.

⁵ Tamże, k. 14.

⁶ Tamże, k. 17–18.

⁷ Tamże, k. 19.

⁸ Tamże, k. 24–34.

⁹ Tamże, k. 29.

w walce z pokładem był kilof, młot i świder. Stosowanie dynamitu było ograniczone z powodu silnej zawartości metanu w pokładach [...]. Indywidualność górnika, jego wykształcenie zawodowe, doświadczenie, poczucie odpowiedzialności za całą załogę, płynące ze zrozumienia istoty pracy kolektywnej, jaką jest górnictwo, grały w warunkach eksploatacji jeszcze prymitywnej ogromną rolę. Wytwarzało to w ludziach wielkie umiłowanie zawodu, żywe poczucie wspólnoty górniczej. Te cechy charakteryzujące górników ostrawsko-karwińskich moich czasów ujawniały się zwłaszcza w niebezpiecznych i niekorzystnych warunkach eksploatacji miejscowej, w szczególności w walce z zagrażającymi stale tak górnikom, jak i kopalni gazami”¹⁰.

Schimitzek opisał również górnictwo w Austrii¹¹. Scharakteryzował między innymi obrzędowość górniczą, w tym najważniejszą uroczystość ku czci świętej Barbary: „Rano umundurowani górnicy szli oddziałami, pod wodzą asystentów prowadzących swój zastęp, z obnażoną szablą w dłoni, do miejscowego kościoła na uroczyste nabożeństwo, po którym następowała defilada, odbierana przez naczelnego dyrektora towarzystwa. Górnicy ubrani w czarne mundury nieśli na ramieniu, zamiast broni, zakrzywione łaski górnicze, podobne do naszej zakopiańskiej ciupagi. Na głowach mieli okrągłe, wysokie czapki bez daszków, rodzaj wojskowego czapka, ozdobione z przodu kogucimi piórami. Orkiestra odznaczała się czasem barwą czerwoną piór na czapkach. Przy dźwiękach wojskowych marszów defilada ta robiła wrażenie istnej wojskowej parady! Wieczorem cała bractwa górnicza z rodzinami zbierała się w sali balowej, gdzie odbywała się wesoła zabawa taneczna”¹².

Antoni Schimitzek wraz z dwoma kolegami w 1904 r. wybrał się w podróż do Stanów Zjednoczonych w celu zapoznania się z tamtejszym przemysłem, co szczegółowo opisał w swoich wspomnieniach. Scharakteryzował między innymi przemysł węglowy w Pensylwanii: „Węgiel ten, silnie koksujący, eksploatowany był wtedy w kopalniach o małej głębokości przy pomocy pochylni wyciągowych lub szybów. Kopalnie te były silnie zmechanizowane i nastawione na duże wydobywanie: przeciętne wydobywanie dzienne przy stanie załogi 400–500 ludzi wynosiło 1500–2000 ton. System odbudowy polegał przeważnie na eksploatacji jednego tylko pokładu. Chodniki prowadzone były w taki sposób, aby z każdego z nich zakładać można było większą ilość filarów. Tym samym chodnikiem wywoziło się urobek wózkami o pojemności do 2 ton, ciągniętymi przez konie lub muły, a czasem — na większych przestrzeniach — przez lokomotywy o napędzie sprężonego

¹⁰ Tamże, k. 36.

¹¹ Tamże, k. 42–53.

¹² Tamże, k. 58–59.

powietrza”¹³. W dalszej części *Wspomnień* przekazał kolejne informacje dotyczące amerykańskiego przemysłu wydobywczego: „Nadziemne urządzenia kopalniane raziły nas swoją prymitywnością, zaniedbaniem i brudem panującym wszędzie. Nowoczesne maszyny ustawione były w drewnianych budach, przewody elektryczne prowadzone — nawet w kopalni — bez izolacji, zupełny brak troski o warunki bezpieczeństwa pracy i o zdrowie robotnika. Wszystko nastawione na duży zysk i szybką amortyzację kapitału, bez dbałości o przyszłość, bez troski o właściwe wykorzystanie bogactwa pokładów. Eksploatowano np. wyłącznie pokłady czyste, wolne od kamienia i zanieczyszczeń”¹⁴. Kopalnie za oceanem w jednym aspekcie jednak przewyższały te europejskie: „O ile chodzi jednak o prace podziemne, to przemysł amerykański wyprzedzał Europę o wiele lat w zastosowaniu mechanicznej odbudowy. Gdy w naszych kopalniach — a także we wszystkich innych krajach europejskich — górnik posługiwał się jeszcze narzędziami ręcznymi, to w USA urobek uzyskiwało się za pomocą silnych maszyn, usprawniających i zwiększających wielokrotnie wydajność pracy robotnika”¹⁵. W materiałach Antoniego Schimitzka można odnaleźć również dokumentację Komitetu Wykonawczego Krajowych Kopalń Węgla¹⁶.

Z kolei w spuściznie Stanisława Kossutha zachowały się materiały dotyczące działalności podziemnej organizacji inżynierów w czasie okupacji, której zadaniem było przygotowanie podstaw organizacyjnych działania górnictwa po zakończeniu wojny¹⁷. Funkcjonowanie grupy konspiracyjnej zostało opisane przez Władysława Biernackiego i Stanisława Kossutha w następujący sposób: „W tym czasie praca toczyła się normalnie. Odbywały się spotkania «brydżowe» i zwykłe grupy, na których omawiano szczegóły przyszłej organizacji łącznie z ustalaniem siedzib Głównego Zarządu Przymusowego i rejonowych zarządów przymusowych oraz siedziby «syndykatu», tj. przyszłej Centrali Zbytu. Ustalenia te (np. Zarząd Przymusowy w biurach Zarządu Kopalń Pszczyńskich w Katowicach przy ul. Powstańców) zostały wykorzystane w 1945 roku”¹⁸. Tekst zawiera również informację o stanie

¹³ Tamże, k. 78.

¹⁴ Tamże, k. 79.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże, *Komitet Wykonawczy Krajowych Kopalń Węgla*, j. 13.

¹⁷ M. Sobeczko, *Wojenne losy naukowców na podstawie materiałów zgromadzonych w Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddział w Katowicach*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2015, nr 56, s. 225.

¹⁸ Materiały Stanisława Kossutha, KAPAN, W.III-3, *Tajna organizacja inżynierów działająca podczas okupacji*, j. 57, *Podziemna organizacja górnictwa węglowego w czasie okupacji*, k. 11.

śląskich kopalń w czasie bezpośrednio po zakończeniu 2. wojny światowej: „Kopalnie stały niezniszczone, częściowo zaognione i zatopione. Robotnicy sami prowadzili odwadnianie. Inżynierowie bez środków do życia, często niedostatecznie ubrani, odbywali nieraz drogę do kopalni piechotą, po 10 i więcej kilometrów. Ale szli z zaparciem wytrwałych bojowników. Przy

Dyplom nadania stopnia górniczego Stanisławowi Kossuthowi, 1957,
Materiały Stanisława Kossutha, KAPAN, W.III-3, j. 66, k. 7

Legitymacja stopnia górniczego Jana Kuhla, 1955, Materiały Jana Kuhla, KAPAN, W.III-10, j. 46, k. 12

zapale zarówno inżynierów, jak i braci górniczej brano kopalnie do rozruchu, początkowo zresztą bardzo skromnego. Osiągnięcie po przeszło tygodniu wydobywania niespełna 50 tysięcy ton dziennie (ok. 15–18% zdolności) było w tych warunkach sukcesem. Kopalnie były bez środków transportu, z groźbą wyczerpania materiałów wybuchowych, bez aprowizacji¹⁹.

W tej samej spuściźnie można odnaleźć także trzy dyplomy nadania stopnia górniczego z lat 1955–1962, a także dyplom honorowy w dowód uznania za 40-letnią wytrwałą pracę w przemyśle węglowym z 4 grudnia 1962 roku²⁰. Ocalały także materiały działalności w Głównym Instytucie Górnictwa²¹. W materiałach warsztatowych Kossutha zachowały się wypisy dotyczące polskiej inteligencji górniczej²², zjazdów górników i hutników polskich²³, a także kopie map Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego z lat 1800, 1842, 1852, 1867, 1898 i 1919²⁴. Odnaleźć można również no-

¹⁹ Tamże, k. 15.

²⁰ Tamże, *Odnaczenia i dyplomy*, j. 66, *Dyplomy*, k. 6–10.

²¹ Tamże, *Główny Instytut Górnictwa*, j. 59.

²² Tamże, *Notatki i wypisy z literatury dot. polskiej inteligencji górniczej*, j. 45.

²³ Tamże, *Notatki dot. zjazdów górników i hutników polskich*, j. 46.

²⁴ Tamże, *Fotokopie map górniczych Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego dot. lat: 1800, 1842, 1852, 1867, 1898, 1919*, j. 49, *Mapy*, k. 1–6.

tatki i wypisy z literatury dotyczące historii górnictwa²⁵, a także techniki górniczej²⁶.

W Archiwum PAN zachowały się także materiały profesora Jerzego Rabsztyna, który ukończył studia górnicze w Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. Przed wojną pracował w kopalni „Ferdynand” i „Wujek” w Katowicach jako sztygar objazdowy i kierownik poziomu. Po wojnie był zatrudniony kolejno w kopalni „Wujek” jako naczelny inżynier, w kopalni „Wieczorek” jako kierownik zakładu oraz w Ministerstwie Górnictwa i Energetyki jako dyrektor Departamentu Produkcji i Techniki. Był również dyrektorem Naukowego Instytutu Mechanizacji Górnictwa, a także naczelnym dyrektorem Katowickiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego i Bytomskiego Zjednoczenia Przemysłu Węglowego. Od 1951 r. pracował w Głównym Instytucie Górnictwa²⁷.

Z kolei w spuście Włodzimierza Burzyńskiego ocalały materiały współpracy z: Jaworznicko-Mikołowskim Zjednoczeniem Przemysłu Węglowego z 1948 roku²⁸, Gliwickimi Zakładami Hutniczymi z lat 1948–1949²⁹, Hajduckimi Zakładami Hutniczymi z 1949 roku³⁰, a także ze Zjednoczeniem Przemysłu Metali Nieżelaznych w Katowicach z 1949 roku³¹.

Prawdziwą skarbnicą materiałów dotyczących przemysłu jest spuścizna Jana Obrąpalskiego, w której znajdują się liczne źródła do historii przede wszystkim górnictwa przemysłowego. Większość zgromadzonych materiałów dotyczy maszyn wyciągowych w następujących zjednoczeniach przemysłu węglowego: Bytomskim, Dąbrowskim, Jaworznicko-Mikołowskim, Katowickim, Rudzkim i Zaborskim. W spuście zachowały się także źródła do gospodarki energetycznej. W materiałach można

²⁵ Tamże, *Notatki i wypisy z literatury dot. różnych zagadnień z historii górnictwa*, j. 31; *Notatki dot. górnictwa węglowego w XIX wieku*, j. 32; *Notatki dot. poszczególnych kopalń węgla kamiennego na Górnym Śląsku w 1860 r.*, j. 34; *Wypisy z literatury i notatki dot. różnych problemów z zakresu historii górnictwa oraz polskich studentów na zagranicznych i polskich uczelniach górniczych*, j. 40.

²⁶ Tamże, *Notatki z literatury dot. m.in. techniki górniczej i historii kopalń*, j. 35; *Wypisy z literatury, notatki i materiały drukowane dot. historii techniki górniczej do poł. XIX w. i śląskich kopalń węgla*, j. 36; *Notatki z literatury dot. techniki strzelniczej w kopalniach*, j. 37; *Notatki, wypisy z literatury, fotografie dot. historii wiertnictwa górniczego*, j. 38.

²⁷ Materiały Jerzego Rabsztyna, KAPAN, W.III–2, *Wniosek o nadanie doc. dr. inż. Jerzemu Rabsztynowi tytułu naukowego profesora nadzwyczajnego*, j. 13, *Zyciorys z 30 lipca 1965 r.*, b.p.

²⁸ Materiały Włodzimierza Burzyńskiego, KAPAN, W.III–15, *Zjednoczenie Przemysłu Węglowego — Jaworznicko-Mikołowskie*, j. 87.

²⁹ Tamże, *Gliwickie Zakłady Hutnicze*, j. 73.

³⁰ Tamże, *Hajduckie Zakłady Hutnicze*, j. 74.

³¹ Tamże, *Zjednoczenie Przemysłu Metali Nieżelaznych w Katowicach*, j. 85.

odnaleźć między innymi dokumentację dotyczącą maszyny wyciągowej w kopalni „Wujek”³², szybu „Sas” w kopalni „Mysłowice”³³ i rozbudowy elektrowni w kopalni „Dębieńsko”³⁴.

W materiałach Jana Kuhla zachowały się legitymacje: stopnia górniczego³⁵, Głównego Instytutu Górnictwa w Katowicach³⁶ i Związku Zawodowego Górników w Polsce³⁷. Ocalał również akt nadania Honorowej Szpady Górniczej z 1979 roku³⁸, a także materiały działalności w Głównym Instytucie Górnictwa z lat 1957–1980³⁹.

Także w spuście Ludwika Musioła zachowały się notatki dotyczące przemysłu, głównie górnictwa i hutnictwa na Śląsku⁴⁰. Ludwik Musioł, autor wielu monografii śląskich miejscowości, w swoich pracach opisywał również istniejące w nich zakłady przemysłowe. Między innymi w rękopisie o Brynowie opisał kopalnię „Wujek”⁴¹, a w pracy o Hajdukach znalazły się informacje o hucie „Batory”⁴². W pracy o Czernicy i Łukowie zachowały się informacje o kopalni „Charlotte”⁴³.

Z kolei spuścizna architekta Czesława Thulliego zawiera materiały dotyczące architektury przemysłowej na Śląsku⁴⁴.

Źródłem do historii przemysłu mogą być także fotografie. W materiałach zachowały się zdjęcia kopalni „Zofiówka” w Jastrzębiu-Zdroju⁴⁵. Fotografie obiektów przemysłowych można odnaleźć również w materiałach Antoniego Schimitzka, w tym między innymi cementowni

³² Materiały Jana Obrąpalskiego, KAPAN, W.III–21, *Kopalnia „Wujek” — maszyna wyciągowa*, j. 26.

³³ Tamże, *Kopalnia „Mysłowice” — szyb „Sas”*, j. 39.

³⁴ Tamże, *Notatki o rozbudowie elektrowni w kopalni „Dębieńsko”*, j. 134.

³⁵ Materiały Jana Kuhla, KAPAN, W.III–10, *Legitymacje: służbowe, ubezpieczeniowe, członkowskie i in.*, j. 46, *Legitymacja*, k. 12.

³⁶ Tamże, *Legitymacja*, k. 18.

³⁷ Tamże, *Legitymacja*, k. 9.

³⁸ Tamże, *Dokumenty dotyczące nauki szkolnej, studiów i pracy zawodowej*, j. 44, *Akt nadania*, k. 147.

³⁹ Tamże, *Materiały związane z działalnością w Głównym Instytucie Górnictwa*, j. 36.

⁴⁰ Materiały Ludwika Musioła, KAPAN, W.III–27, *Dziejowy rozwój przedsiębiorstw hutniczych i górniczych skupionych we Wspólnocie Interesów w zarysie*, j. 4, *Materiały*, k. 1–169.

⁴¹ Tamże, *Brynów. Kronika parafialna*, j. 13, *Materiały*, k. 32.

⁴² Tamże, *Hajduki. Monografia*, j. 15, *Materiały*, k. 139–142.

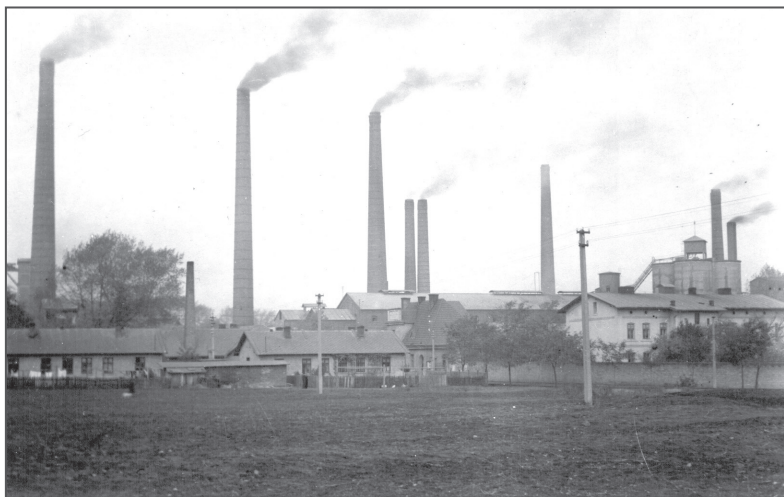
⁴³ Tamże, *Czernica i Łuków*, j. 30, *Materiały*, k. 86–89.

⁴⁴ Materiały Czesława Thulliego, KAPAN, W.III–17, *Początki architektury przemysłowej na Śląsku*, j. 29, *Początki architektury przemysłowej na Śląsku*, k. 1–68.

⁴⁵ Wodzisław Śląski (1950–1995), KAPAN, W.IV–1, *Fotografie zabytków, miast*, j. 4, *Fotografie*, k. 2–3.

„Górka”⁴⁶, a także z uroczystości świętego Floriana i poświęcenia sztandaru w Zakładach Hutniczych Giesche S.A. w Trzebini 22 maja 1938 roku⁴⁷. Z kolei w materiałach Jana Kuhla zachowały się fotografie cementowni „Szczakowa”⁴⁸, a w spuściźnie Stanisława Kossutha dwie fotografie z Wyższego Urzędu Górniczego z roku 1935⁴⁹.

Zlokalizowanie Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziału w Katowicach w sercu przemysłowego regionu — Górnego Śląska ma swoje odzwierciedlenie w zgromadzonych materiałach archiwalnych. W przechowywanych w Oddziale Archiwum PAN źródłach można odnaleźć sporą liczbę archiwaliów dotyczących historii przemysłu, w tym w szczególności górnictwa węgla kamiennego, które nie dotyczą tylko Górnego Śląska, ale także innych regionów w Polsce, Europie, a nawet na świecie. Najciekawsze są niewątpliwie wspomnienia Antoniego Schimitzka, w których opisany został amerykański przemysł na początku XX wieku.

Cementownia „Szczakowa”, b.d., Materiały Jana Kuhla, KAPAN, W.III–10, j. 47, k. 12

⁴⁶ Materiały Antoniego Schimitzka..., *Komplet zdjęć obiektów przemysłowych*, j. 9, *Fotografia*, b.p.

⁴⁷ Tamże.

⁴⁸ Materiały Jana Kuhla..., *Fotografie związane z nauką i pracą zawodową*, j. 47, *Fotografie*, k. 12–18.

⁴⁹ Materiały Stanisława Kossutha..., *Wyższy Urząd Górniczy*, j. 55, *Fotografie*, k. 1–2.

Mateusz Sobeczko
Katowice

RYDUŁTOWY W ŚWIETLE ZASOBU POLSKIEJ AKADEMII NAUK ARCHIWUM W WARSZAWIE ODDZIAŁU W KATOWICACH

Polska Akademia Nauk Archiwum w Warszawie Oddział w Katowicach zajmuje się gromadzeniem, opracowywaniem, przechowywaniem oraz udostępnianiem materiałów archiwalnych instytucji PAN oraz spuścizn archiwalnych po uczonych związanych ze Śląskiem. Zachowane w Archiwum PAN materiały umożliwiają prowadzenie badań o różnorodnej tematyce. Sporo materiałów dotyczy miejscowości na Górnym Śląsku. Najwięcej informacji zachowało się w spuściznie Ludwika Musioła, który był autorem wielu monografii śląskich miejscowości. W artykule przedstawiony został rys historyczny Rydułtów i źródła historyczne, jakie zachowały się w Archiwum PAN Oddziale w Katowicach dotyczące tej miejscowości.

Zarys historii Rydułtów

Pierwsza historyczna informacja o Rydułtowach pochodzi z 1228 r., kiedy miejscowość została wymieniona wraz z Biertułtówami jako dobra dominialne Księstwa Raciborskiego. Założycielem miejscowości był najprawdopodobniej feudał o imieniu Rudolf¹.

Rydułtowy to miasto górnicze, którego charakter i historię kształtowało wydobywanie węgla, które rozpoczęło się tu na początku XIX wieku². W 1806 r. powstała kopalnia „Charlotte”, której założycielem był Fryderyk von Sack. W XIX wieku kopalnia często zmieniała właścicieli. W 1827 r. zakład od wdowy wykupił Józef Doms z Raciborza. W 1837 r. kopalnie „Charlotte” i „Sack” nabył kupiec Fryderyk Wilhelm Hoffmann

¹ A. Matuszczyk-Kotulska, *Rydułtowy. Zarys dziejów*, Rydułtowy 1997, s. 20–21; M. Sobeczko, P. Tomiczek, „Był naprawdę dobry”. *Działalność księdza Franciszka Blachnickiego w parafii Świętego Jerzego w Rydułtowach*, Katowice–Rydułtowy 2018, s. 39.

² A. Matuszczyk-Kotulska, *Rydułtowy. Zarys dziejów...*, s. 54.

Kopalnia „Rydułtowy”, 2020, fot. M. Sobeczko

z Wrocławia, a w 1840 r. doszło do połączenia trzech kopalń: „Charlotte”, „Sack” oraz „Petronella” i powstała „Skonsolidowana Kopalnia Charlotte”. W 1843 r. kopalnię kupił profesor dr Karol Kuh z Wojnowic. W 1884 r. po dołączeniu nowych pól górniczych powstała „Nowa Skonsolidowana Kopalnia Charlotte”, której nazwa w 1894 r. uległa zmianie na „Gwarectwo Węglowe Charlotte”. Kopalnia była unieruchomiona w latach 1932–1936 z powodu wielkiego kryzysu gospodarczego. Po zakończeniu wojny nazwa zakładu została zamieniona na „Rydułtowy”. W 1968 r. do kopalni „Rydułtowy” przyłączono sąsiednią kopalnię „Ignacy”, a w 2004 r. kopalnię „Anna” w Pszowie³.

W 1862 r. księża Paweł Skwara i Augustyn Wolczyk w *Kronice, czyli historycznej wiadomości Rydułtowskiej ku Pszowu przyłączonej parafii* w następujący sposób opisali miejscowość: „Rydułtowy były zawsze i są

³ A. Adamczyk, *Kopalnia Węgla Kamiennego Rydułtowy-Anna 1945–2014 (1792, 1806, 1832)*, Rydułtowy 2015, s. 7–99; A. Matuszczyk-Kotulska, *Rydułtowy. Zarys dziejów...*, s. 54–346; S. Nitecki, *Górnictwo w Niewiadomiu i Rydułtowach od końca XVIII wieku do 1945 r.*, [w:] *Kopalnia węgla kamiennego „Rydułtowy”. Dwieście lat górnictwa węglowego w Rydułtowach i Niewiadomiu (1792–1992)*, pod red. H. Roli, Katowice 1992, s. 25–26.

bardzo ubogą wsią na schyłku Góry Pszowskiej leżącą, ponieważ rola jest czerwono-piaszczysta, mokra, przepadzysta, nieurodzajna i ponieważ przy gospodarstwach ani łąk, ani porządných lasów nie ma; i dlategoż muszą ludzie, gdy się nigdy z roli wyżywić nie zdołają, zarobku szukać. Jestcié tu na szczęście pod płonną rolą wielki skarb: 1. piaskowiec, z którego młyńskie kamienie i budynkowe ciosy można wyrabiać; 2. węgle, które panowie Doms od 20 lat kopią; a teże skarby pomogły ludziom [wyjść] z największej nędzy i biedy tak dalece, że się już dosyć dobrze mieli. Od 1851 aż do roku 1856 bito przez Rydułtowskie pola Rybnicko-Raciborską i Czernicko-Rydułtowsko-Biertułtowską kamienną drogę i budowano przez Rydułtowską Górę tunel i żelazną kolej ku Nendzy i ku Mikołowu i bahnhof w Rydułtowach przy Leogrubie, a przy tem tysiące ludzi z bliska i z daleka tyle zarobili, że sobie mogli długi roku 1848, roku wielkiego głodu zaciągnięone spłacić i szykowny kapitalik oszczędzić”⁴.

Pierwsze wzmianki o kościele w Rydułtowach pochodzą z XVI wieku. Budowniczym tej świątyni miał być Zachariasz Cebulka. W 1628 r. powstał drugi kościół. Fundatorem trzeciego, poświęconego świętemu Jerzemu, w 1703 r. był Ferdynand de Niewiadomski. W latach 1778–1886 kościół był połączony z parafią w Pszowie. W latach 1895–1896 proboszcz ksiądz Paweł Bernert wybudował obecną świątynię, która została poświęcona 8 grudnia roku 1896⁵.

Szczególnie boleśnie na kartach historii zapisał się w Rydułtowach koniec 2. wojny światowej. 4 lutego 1945 r. miasto zostało zbombardowane najprawdopodobniej przez samoloty radzieckie. Bomby uderzyły między innymi w starą szkołę, tzw. „organistówkę”. Spadły także przed główne wejście do kościoła⁶. Jedna z mieszanek Rydułtów tak wspominała to bombardowanie: „Pamiętam ten dzień dokładnie. Było niedzielne popołudnie. Znajdowałam się akurat na piętrze, kiedy usłyszałam warkot nadlatujących samolotów. Wyjrzałam z okna, żeby zobaczyć, skąd nadlatują, i czym prędzej zmykać do piwnicy. Zrzucali wtedy mnóstwo bomb, ale raczej mniejszego kalibru. Szczególnie nękany był wówczas Pszów.

⁴ *Kronika, czyli historyczna wiadomość Rydułtowskiej ku Pszowu przyłączonej parafii ułożona i napisana przez księdza Pawła Skwarę, Fararza Pszowskiego i Rydułtowskiego, i księdza Augustyna Wolczyka, kapelana*, oprac. mgr H. Gawłowski, Wodzisław 1990, Rybnik 1862, s. 75–76.

⁵ M. Sobeczko, *Miejsce dekanatu pszowskiego w diecezji katowickiej w latach 1924–2004*, Katowice 2012, s. 119–120; A. Matuszczyk-Kotulska, *Rydułtowy. Zarys dziejów...*, s. 32–80; M. Sobeczko, P. Tomiczek, „Był naprawdę dobry”. *Działalność księdza Franciszka Blachnickiego...*, s. 40.

⁶ A. Matuszczyk-Kotulska, *Rydułtowy. Zarys dziejów...*, s. 306–309.

Centrum Rydułtów, w tle kościół Świętego Jerzego, 2020, fot. M. Sobeczko

Hałda „Szarłota”, 2020, fot. M. Sobeczko

Tunel kolejowy, 2020, fot. M. Sobeczko

Ścieżka Powstań Śląskich, 2020, fot. M. Sobeczko

16. Poradzi i rozwój górnictwa węglanego
w Czerminiu.

23.
86

I. Kopalnia węgla „Charlotte”.

Już w r. 1788 przypłynął górnik, żyd Salomon Isaac z Tarn. Gór, prowadzący poszukiwania za węglem na obszarze Górnego Śląska z ramienia Król. Urzędu Górniczego w Tarn. Górach, o ileż po-
kładał węgle kamiennego pod Czerminem, Czerwionką i Mierwiadamiem.

Niedługo ^{po} ~~został~~ po stwierdzeniu złożoności przez dziesięć wsi w Czerminiu nabywając pola górnicze: Charlotte, Sack, Petronetta, Jan Juliusz, jeszcze w XVIII w. rozpoczęto na polu „Charlotte” prace odkrywcze, a od r. 1806 normalną pracę wydobywczą, dot. 1832.

Do nabywania pól górniczych przez prof. Kük z Wrocławia (Kap. Charlotte) w r. 1840, a Kap. „Leon” przez Józefa Domsa z Raciborza, rozpoczęto na obu tych Kopalniach od r. 1840 na nowo wydobywać. □

W r. 1823 powstała Kopalnia Charlotte w ręce gwarantów, którego wyniki udzielił zwałach się w prowadzeniu przedsiębiorców prof. Kük, a z ostatecznie w r. 1889 utworzono 3 spółki wydobywcze pod nazwą Zjednoczona Kopalnia „Charlotte”. Wkro-
nowe w r. 1898 товариство купило ладіе Копалні „Leon”. Tak powstała jedna z najwęższych Kopalni powiatu rybnickiego. Товариство мило своіх істотіхъ в Czerminiu i posiadało dobra rycheńskie: Rydultowy Górne, Piece, Nowe i Kążykowice. W r. 1930

Rydułtowy przeżyły tylko to jedno bombardowanie, ale bomby były olbrzymie i skutek tego bombardowania znacznie tragiczniejszy. Nie wiem, skąd i dokąd leciały samoloty. Widziałam je tylko nad swoją głową. Ku mojemu przerażeniu zauważyłam, jak otwierają się ich klapy i spada z nich na Rydułtowy kilkanaście bomb. Ostatni z tych samolotów był już nad naszym domem i widziałam dokładnie tę bombę, która wróżyła mi koniec mojego młodego życia. Na szczęście bomby nie spadają prostopadle, tylko lecą po równi pochyłej”⁷. Ostatecznie Rydułtowy zostały zajęte przez wojska radzieckie 26 marca 1945 r. Żołnierze dopuszczali się grabieży i gwałtów. Między innymi okradli trzy razy probostwo parafii Świętego Jerzego⁸. Aresztowali także ludność cywilną i deportowali do Związku Radzieckiego — w Rydułtowach aresztowanych zostało przez Milicję Obywatelską i Armię Czerwoną 116 osób⁹.

Warto wspomnieć jeszcze o jednym ważnym wydarzeniu w historii miasta. W latach 1953–1954 wikarym w parafii Świętego Jerzego w Rydułtowach był ksiądz Franciszek Blachnicki, późniejszy założyciel Ruchu Światło-Życie. To właśnie w tej parafii ksiądz Blachnicki zorganizował od 19 lipca do 1 sierpnia 1954 r. pierwsze rekolekcje oazowe, które wtedy nazywały się Oazą Dzieci Bożych. Rydułtowiec ministranci wyjechali wtedy do Bibieli koło Tarnowskich Gór. Po działalności księdza Blachnickiego w Rydułtowach — oprócz pamięci wiernych — pozostały dwa ślady materialne: Domek Maryi i grota poświęcona niepokalanemu poczęciu Najświętszej Maryi Panny¹⁰. Nastroje mieszkańców Rydułtów po przeniesieniu księdza Blachnickiego do Cieszyńska opisała Lidia Mazurek: „Jak bardzo bolesne było rozstanie całej parafii z ks. Franciszkiem Blachnickim, opowiedzieć się nie da. Parafia straciła księdza, który nie szczędził sił ani zdrowia, był oddany całkowicie, bez reszty Matce Najświętszej, którą tak bardzo kochał. [...] Pana Boga nam przybliżał, uczył nas kochać go. Nie wypowiadał słów nadaremnie. Zawsze był pogodny, uśmiechnięty i lubił żartować. Nigdy, jak długo był w naszej

⁷ *Pamiętam ten dzień dokładnie*, „Kłuka”, listopad 1994, nr 8, s. 3.

⁸ A. Matuszczyk-Kotulska, *Rydułtowy. Zarys dziejów...*, s. 309–310; K. Miroszewski, M. Sobeczko, „*Jo był ukradziony*”. *Tragedia górnośląska. Ziemia rybnicka*, Katowice–Rydułtowy 2016, s. 22.

⁹ K. Miroszewski, M. Sobeczko, „*Jo był ukradziony*”. *Tragedia górnośląska...*, s. 43; K. Miroszewski, M. Sobeczko, „*Jo był ukradziony*”. *Tragedia górnośląska. Ziemia rybnicka*, wydanie II rozszerzone i poprawione, Katowice–Rydułtowy 2018, s. 49; M. Sobeczko, P. Tomiczek, „*Był naprawdę dobry*”. *Działalność księdza Franciszka Blachnickiego...*, s. 40.

¹⁰ M. Sobeczko, P. Tomiczek, „*Był naprawdę dobry*”. *Działalność księdza Franciszka Blachnickiego...*, s. 4–68.

parafii, nie widziałam, żeby się złościł czy gniewał na kogoś, czy o kimś źle mówił. A miałby i powody, ale zwykle odpowiadał wymijająco. Każdego traktował poważnie, nikogo nie lekcewał. Kapłan ten był bardzo lubiany. Stale było gwarno wokół kościoła. Stale coś się działo. Miał szczególny dar zjednywania sobie parafian, szczególnie dzieci i młodzieży, i przybliżania ich do Chrystusa. Świadczy o tym liczny udział parafian w nabożeństwach, nie tylko w niedziele, ale i w tygodniu. Bardzo dużo parafian uczestniczyło w nabożeństwach fatimskich, które odbywały się 13 każdego miesiąca, czy też w nabożeństwach majowych i różańcowych w październiku. Kościół wtedy nie mieścił ludzi. Ministrantów było blisko 100. Czciocielek i dzieci Maryi było bardzo dużo”¹¹.

Współczesne Rydułtowy

Rydułtowy położone są w województwie śląskim w powiecie wodzisławskim, nieopodal takich miast, jak Rybnik, Wodzisław Śląski i Racibórz. Na terenie Rydułtów znajduje się między innymi hałda stożkowa, której wysokość wynosi 134 metry. Hałda nazywa się „Szarlota” i jest wizytówką miasta. Na jej zboczu widnieje jej imię w stylu hollywoodzkim. Każda litera ma 2,5 metra wysokości. Napis został umieszczony na jej zboczach w roku 2007¹². Innym cennym zabytkiem w mieście jest tunel kolejowy, którego długość wynosi 727 metrów. W trakcie budowy w 1857 r. 100 metrów budowli uległo całkowitemu zniszczeniu. Przyczyną katastrofy były ruchy górotworu związane z eksploatacją górnictwem. Do zamknięcia tunelu doszło drugi raz w roku 1939. Tunel został wysadzony 1 września 1939 r. o godzinie 5.09 przez żołnierzy Wojska Polskiego w celu opóźnienia marszu wojsk niemieckich. Został odbudowany w roku 1942¹³. Z kolei przy kościele Świętego Jerzego w Rydułtowach można odnaleźć dwuramienny krzyż pokutny, pochodzący najprawdopodobniej z roku 1628. Jest wykonany z piaskowca, a jego wymiary wynoszą 197x70x30 cm¹⁴. Ważnym miejscem pamięci historycznej jest pomnik Jerzego Dembczyka, który zginął w Rydułtowach 18 sierpnia 1919 r. w trakcie I powstania śląskiego¹⁵. W Rydułtowach istnieje jeszcze jedno miejsce przywołujące pamięć o wydarzeniach z lat 1919–1921, a mianowicie Ścieżka Powstań

¹¹ L. Mazurek, *Z rozmachem dla Królestwa Bożego*, [w:] *Człowiek wiary konsekwentnej*. Ks. Franciszek Blachnicki 24 III 1921–27 II 1987, Lublin 1997, s. 43–44.

¹² https://www.rydułtowy.pl/strona-440-halda_szarlota.html, 18 marca 2020.

¹³ https://www.rydułtowy.pl/strona-445-tunel_kolejowy.html, 18 marca 2020; A. Matuszczyk-Kotulska, *Rydułtowy. Zarys dziejów...*, s. 58–59.

¹⁴ https://www.rydułtowy.pl/strona-441-krzyze_pokutne.html, 18 marca 2020.

¹⁵ https://www.rydułtowy.pl/strona-448-pomnik_dembczyka.html, 18 marca 2020.

Śląskich, na której znajdują się trzy skrzydła symbolizujące trzy powstania. Na ścieżce jest również obelisk upamiętniający wszystkich mieszkańców Rydułtów, którzy oddali swoje życie za wolność miasta i Śląska¹⁶. Innym ważnym aspektem w historii miejscowości było funkcjonowanie na terenie Rydułtów w czasie 2. wojny światowej obozów pracy dla robotników przymusowych i jeńców wojennych, a także filii obozu KL Auschwitz-Birkenau. Istnienie tych miejsc upamiętnia tablica odsłonięta 9 maja 1975 roku¹⁷.

Rydułtowy w zasobie Archiwum PAN Oddział w Katowicach

W materiałach Stanisława Kossutha zachowały się opisy kopalń znajdujących się w Rydułtowach i w pobliżu miasta. W archiwaliach można odnaleźć informacje o kopalni „Charlotte” z Czernicy, „Leo” z Rydułtów i „Dicke Verwandtschaft” z Pieców¹⁸. W spuściźnie Kossutha zachowały się także kopie map Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego, na których zostały zaznaczone Rydułtowy jako miejsce eksploatacji górniczej. Miasto pojawia się na mapach z 1842, 1852, 1867, 1898 i 1919 roku¹⁹.

Z kolei w spuściźnie Ludwika Musioła, historyka regionalisty, zachowały się liczne wzmianki o Rydułtowach. W pracy pod tytułem *Pochodzenie i znaczenie nazw miejscowości na Śląsku* można odnaleźć informacje o kształtowaniu się nazwy miejscowości i liczbie mieszkańców. Dla przykładu, według Musioła w 1581 r. w Rydułtowach mieszkało 29 siedlaków, którzy uprawiali 36 łanów i 7 morgów²⁰. Podobne informacje można odnaleźć o Radoszowach²¹ i Orłowcu, gdzie kolonia miała powstać w 1773 r. W jej skład wchodziło wtedy 8 gospodarstw²². W pracy o Czernicy i Łukowie znalazły się informacje o kopalni „Charlotte” i budowie linii kolejowej, a także tunelu²³. Opisane zostały zmiany własnościowe i rozwój górnictwa. Musioł podaje, że w 1912 r. w Gwarectwie Węglowym „Charlotte” zatrudnionych było 3530 osób. Wymienieni zostali

¹⁶ https://www.rydułtowy.pl/strona-439-sciezka_powstan_slaskich.html, 18 marca 2020.

¹⁷ https://www.rydułtowy.pl/strona-569-tablica_ku_czci_ofiar_hitlerowskiego.html, 18 marca 2020; A. Matuszczyk-Kotulska, *Rydułtowy. Zarys dziejów...*, s. 295–300.

¹⁸ Materiały Stanisława Kossutha, KAPAN, W.III–3, *Notatki dot. poszczególnych kopalń węgla kamiennego na Górnym Śląsku w 1860 r.*, j. 34, *Notatki*, k. 38–40.

¹⁹ Tamże, *Fotokopie map górniczych Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego dot. lat: 1800, 1842, 1852, 1867, 1898, 1919*, j. 49, *Mapy*, k. 2–6.

²⁰ Materiały Ludwika Musioła, KAPAN, W.III–27, *Pochodzenie i znaczenie nazw miejscowości na Śląsku*, j. 80, *Materiały*, k. 89.

²¹ Tamże, k. 103.

²² Tamże, k. 121.

²³ Tamże, *Czernica i Łuków*, j. 30, *Materiały*, k. 86–89.

Henryk Mikołaj Górecki, b.d., Materiały Henryka Mikołaja Góreckiego,
KAPAN, W.III–34, j. 3, k. 1

również pierwsi górnicy, a także podana została informacja o pierwszym wypadku w kopalni, który miał miejsce 23 listopada 1816 r. Zginął wtedy Jan Menzel, 19-letni górnik, który, schodząc do szybu, spadł z drabiny. Opisana została także historia budowy tunelu kolejowego oraz jego zawalenie w 1857 r., o czym była mowa wyżej²⁴. W pracy pod tytułem *Schematyzm diecezji katowickiej* opisany został fragment historii kościoła Świętego Jerzego w Rydułtowach. Musioł wspomina między innymi o połączeniu parafii w Rydułtowach z kościołem w Pszowie i o ponownym usamodzielnieniu parafii w 1886 r. Mowa jest także o budowie nowego kościoła pod koniec XIX wieku²⁵. W spuściznie Ludwika Musioła zachowały się również materiały warsztatowe dotyczące Radoszów²⁶.

W Archiwum Polskiej Akademii Nauk Oddziale w Katowicach znajduje się także fragment spuścizny wybitnego kompozytora profesora Henryka Mikołaja Góreckiego związanego również z Rydułtowami. Górecki urodził się 6 grudnia 1933 r. w Czernicy, ale dzieciństwo i młodość spędził w Rydułtowach, gdzie ukończył szkołę podstawową i liceum.

²⁴ Tamże, k. 86–94.

²⁵ Tamże, *Schematyzm diecezji katowickiej*, j. 89, *Materiały*, k. 25–25 v.

²⁶ Tamże, *Radoszowy*, j. 54.

Po zakończeniu edukacji w 1951 r. zaczął pracę w szkole w Radoszowach, po czym rozpoczął dalszą karierę, która uczyniła go sławnym na całym świecie. Od 10 września 2011 r. Biblioteka Publiczna Miasta Rydułtowy nosi imię Henryka Mikołaja Góreckiego²⁷. W Archiwum PAN zachowała się między innymi korespondencja²⁸, dyplomy²⁹ oraz fotografia³⁰ Henryka Mikołaja Góreckiego.

Rydułtowy są miastem, w którym jak w soczewce można zobaczyć całość historii Górnego Śląska. Największy wpływ na rozwój miejscowości miało górnictwo, które było także głównym źródłem zarobków mieszkańców przez kilka pokoleń. Innym ważnym aspektem tożsamości górnośląskiej, widocznym w przestrzeni historycznej i mentalnej Rydułtów, były zmiany granic państwowych w XX wieku i wydarzenia z tym związane: powstania śląskie, okupacja hitlerowska i w końcu tragedia górnośląska 1945 r., a później okres komunizmu. Dziś Rydułtowy nadal pozostają miastem górniczym (kopalnia „Rydułtowy” wciąż istnieje), ale także ulegającym ciągłym przemianom. W przestrzeni miejskiej i świadomości społecznej mieszkańców Rydułtów zachowała się pamięć o poprzednich pokoleniach i wydarzeniach, jakie miały miejsce na tamtejszym terenie.

²⁷ Henryk Mikołaj Górecki. *Artysta — człowiek szczęśliwy*, [b.m.w.] 2004, s. 24; Henryk Mikołaj Górecki. *Maraton twórczości*, Katowice 2003, s. 5; Henryk Mikołaj Górecki..., Kraków 2011, s. 1; <http://www.biblioteka.dmkproject.net/?go=9&lang=pl&contrast=normal>, 18 marca 2020.

²⁸ Materiały Henryka Mikołaja Góreckiego, KAPAN, W.III–34, *Polskie Wydawnictwo Muzyczne*, j. 1; *Zarząd Główny Stowarzyszenia Autorów ZAiKS*, j. 2; *Korespondencja wpływająca*, j. 7.

²⁹ Tamże, *Nagroda Muzyczna Związku Kompozytorów*, j. 4; *Dyplomy honorowe*, j. 5.

³⁰ Tamże, *Fotografia*, j. 3.

Izabela Gass
Warszawa

WĘGIERSKIE ZAINTERESOWANIA PROFESORA JANA DĄBROWSKIEGO

W Archiwum PAN przechowywana jest spuścizna Jana Dąbrowskiego (1890–1965), historyka, profesora Uniwersytetu Wileńskiego i Uniwersytetu Jagiellońskiego, który w swojej pracy naukowej zajmował się dziejami średniowiecznej Polski i Węgier, stosunkami polsko-węgierskimi i dynastią Andegawenów w Polsce¹.

Był synem właściciela niedużego folwarku, tartaku i garbarni w Krośnie. Po śmierci ojca rodzina przeniosła się do Krakowa, gdzie Jan w 1908 roku ukończył gimnazjum. Naukę umożliwiło mu stypendium szkolne w wysokości 300 koron rocznie, które pobierał od 1904 roku z fundacji Leona Boznańskiego.

W latach 1908–1912 Dąbrowski studiował historię na UJ. Podczas studiów poznał Adorjana Divékyego, który zainteresował go Węgrami. Kim był Adorján Divéky? Adorján Divéky (1880–1965) był węgierskim historykiem literatury, językoznawcą, badaczem historycznych związków węgiersko-polskich, profesorem uniwersytetów w Budapeszcie i Debreczynie, autorem ponad dwudziestu prac z historii Polski i Węgier. Divéky często odwiedzał Galicję. O jego pobycie w Nowym Sączu w 1914 roku wspomina Zofia z Odrowąż-Pieniążków Skąpska w swojej książce *Dziwne jest serce kobiece... Wspomnienia galicyjskie*. Jest to ziemiańska saga rodzinna z dwóch pierwszych dekad XX wieku, w której autorka opisuje Sądeckiżyznę, jej krajobraz, obyczaje, folklor.

„W czerwcu, atrakcją dla Nowego Sącza jest przyjazd delegacji węgierskiej dla nawiązania kontaktu, między nimi jest wielki przyjaciel Polski historyk Divéky. Węgrzy występują w strojach narodowych, więc i Polacy tak muszą wystąpić. Mąż wspaniale prezentuje się w kontuszu i w żupanie z pięknymi złotymi guzami, jeszcze od ojca. Ja mam bardzo

¹ Materiały Jana Dąbrowskiego, APAN, III–370.

Uroczyste posiedzenie w parlamencie 27 września 1955; 1. z prawej w 1. rzędzie Jan Dąbrowski, Materiały Jana Dąbrowskiego, APAN, III-370, j. 137

piękny kapelusik, budkę z jedwabiu kremowego z czarną koronką, wiązaną czarną aksamitką. Hrabia Stadnicki też w pięknym kontuszu, reszta ubrana zwyczajnie. Jesteśmy na raucie w ratuszu i na wspólnej kolacji. Rozlega się po Nowym Sączu «Éljen» [«Niech żyje»] i odnowione braterstwo z tak bliskimi sąsiadami².

Trzeba tu wspomnieć, że przyjaźń i wspólne badania naukowe obu historyków trwały i w okresie międzywojennym. Divéky został lektorem języka węgierskiego na Uniwersytecie Warszawskim, a później dyrektorem Instytutu Węgierskiego w Warszawie. Po 2. wojnie kariera Dąbrowskiego nadal się rozwijała, natomiast Divékyego węgierscy komuniści wyrzucili z uniwersytetu, odsunęli od pracy naukowej i zmusili do przejścia na emeryturę.

Ale na razie mamy pierwsze dziesięciolecie XX wieku. Dąbrowski, zainspirowany namowami swojego starszego kolegi, rozpoczął badania relacji polsko-węgierskich. Pierwszą jego publikacją była rozprawa

² Zofia z Odrowąż-Pieniążków Skąpska, *Dziwne jest serce kobiece... Wspomnienia galicyjskie*, Warszawa 2019, s. 192.

Kraków a Węgry w wiekach średnich. Doktoryzował się w 1912 roku na podstawie pracy *Elżbieta Łokietkówna*, po czym zaczął pracować jako nauczyciel historii w gimnazjach krakowskich. W 1913 roku dostał roczne stypendium z Akademii Umiejętności i przebywał na Węgrzech. Poszukiwał poloników w bibliotekach i archiwach Budapesztu, Gyulafehérvár, Wielkiego Sybinu i Kolożwaru. W wyniku pracy Dąbrowskiego i innych stypendystów AU powstała publikacja *Sprawozdanie z poszukiwań na Węgrzech dokonanych z ramienia Akademii Umiejętności*, wydana w 1919 roku.

Dąbrowski już w czasie studiów zajmował się działalnością niepodległościową, działał w organizacji „Zarzewie” (1908–1910), w organizacji „Armia Polska” i „Drużynach Strzeleckich” (1910–1914). W 1910 roku spędził kilka miesięcy w areszcie w Piotrkowie Trybunalskim, a w 1914 roku trafił na krótko do więzienia w Moskwie.

W chwilą wybuchu 1. wojny światowej i powstania Naczelnego Komitetu Narodowego zatrudnił się w Biurze Prasowym przy Departamencie Wojskowym NKN, gdzie zajmował się stosunkami z Węgry³.

W 1919 roku Dąbrowski habilitował się na podstawie pracy *Ostatnie lata Ludwika Wielkiego*. Został profesorem nadzwyczajnym Uniwersytetu Wileńskiego i kierownikiem Katedry Historii Polski i Litwy. Rok później przeniósł się na UJ, gdzie został profesorem w Katedrze Historii Średniowiecznej, a w 1924 roku kierownikiem tej Katedry i profesorem zwyczajnym.

W trakcie Sonderaktion Krakau został aresztowany przez Niemców i był więziony w Krakowie i Wrocławiu. Dzięki interwencji władz węgierskich uzyskał zwolnienie 26 listopada 1939 roku, nie trafił więc do KL Sachsenhausen. Po powrocie włączył się do akcji tajnego nauczania.

Po wojnie kontynuował pracę na UJ, został dziekanem Wydziału Humanistycznego (1945–1947) i prorektorem (1948–1952). Od 1954 roku był także dyrektorem Biblioteki PAN w Krakowie. Cieniem na jego karierze położył się udział w przekształceniu PAU w PAN, zgodnie z decyzją ówczesnej władzy komunistycznej. Dąbrowski zachował funkcję

³ Naczelny Komitet Narodowy, który powstał 16 sierpnia 1914 r. w wyniku porozumienia polskich środowisk konserwatywnych i demokratycznych, w założeniu miał być najwyższą władzą wojskową, polityczną i skarbową dla Polaków zamieszkujących Galicję. Polityka NKN była proaustriacka i od początku zmierzała do utworzenia monarchii trialistycznej — austro-węgiersko-polskiej. Z inicjatywy NKN były tworzone Legiony Polskie. Poleceniom NKN nie podporządkował się Józef Piłsudski i endecy. W następnych latach doszło do zmniejszenia znaczenia NKN. W związku z powołaniem Rady Regencyjnej, jako organu władzy zwierzchniej Królestwa Polskiego, nastąpiło rozwiązanie NKN.

sekretarza generalnego PAU, a jednocześnie został członkiem Prezydium PAN. Blokował także próbę odbudowy PAU w 1957 roku.

W 1961 roku przeszedł na emeryturę.

Zmarł w Krakowie w 1965 roku i został pochowany na cmentarzu Salwatorskim.

Opublikował ponad 600 artykułów (m.in. w konserwatywnym „Czasie”) oraz prac popularnonaukowych i naukowych, w tym wiele z historii średniowiecznej Polski i Węgier. Pisał także dużo podręczników z historii przeznaczonych dla gimnazjów, co przynosiło znaczące dochody. Był członkiem wielu towarzystw naukowych polskich i węgierskich, m.in. Towarzystwa Literackiego im. Petöfiego w Budapeszcie, Węgierskiego Towarzystwa Historycznego, Towarzystwa Polsko-Węgierskiego w Krakowie, członkiem Polskiej Akademii Umiejętności i Węgierskiej Akademii Umiejętności.

Uniwersytet Jagielloński i Uniwersytet w Budapeszcie uhonorowały go doktoratami honoris causa, a na jego 70-lecie urodzin historycy polscy i węgierscy dedykowali mu tom rozpraw *Mediaevadia. Z Węgier i Polski* otrzymał też orderzy zasługi: Węgierski Krzyż Komandorski Zasługi z Gwiazdą i Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski.

Spuścizna Jana Dąbrowskiego jest bardzo obszerna, liczy bowiem 236 jednostek archiwalnych. Jest też bardzo ciekawa, co nieczęsto się zdarza. Zachowało się wiele materiałów związanych z węgierskimi zainteresowaniami Dąbrowskiego. Są to napisane w języku węgierskim jego i współczesnych mu osób prace i artykuły. Obfita jest także korespondencja z licznymi Węgrami, szczególnie w okresie 1. wojny światowej. Jedną jednostkę (j.a. 159) stanowią listy od Adorjana Divékyego. Korespondencja pochodzi z lat 1907–1964, listy pisane są po węgiersku i polsku, jest ich aż 127. Divéky pisał do przyjaciela z różnym natężeniem, najczęściej przed 1. wojną światową. Ale zachowały się też listy z okresu międzywojennego, 2. wojny światowej i po wojnie. Jego korespondencja ustała na rok przed śmiercią obu historyków, która nastąpiła w 1965 roku.

W spuściznie znajdują się także archiwalia Naczelnego Komitetu Narodowego. Jak wiadomo, NKN przyszłość Polski wiązał z Austrią, pragnąc przekształcenia monarchii habsburskiej w trialistyczne państwo austro-węgiersko-polskie. Zwolennicy tej koncepcji wszystkie wysiłki poświęcali rozbudowie Legionów, których wielkość miała przesądzić o skali ustępstw, które walczące mocarstwa zechciałyby poczynić dla Polaków.

Od chwili wybuchu 1. wojny światowej Dąbrowski pracował w Biurze Prasowym NKN, którego zadaniem było gromadzenie informacji na

temat stanu i perspektyw sprawy polskiej. W Biurze Prasowym zajmował się stosunkami z Węgry, m.in. działał na rzecz zwolnienia internowanych na Węgrzech żołnierzy Legionów. Lata 1915–1916 spędził w Budapeszcie w charakterze półoficjalnego przedstawiciela NKN. W jego materiałach zachowały się m.in. raporty i meldunki, sprawozdania, materiały prasowe, odpisy z prasy węgierskiej, węgierskie druki ulotne (j.a. 136, 137, 139). I tak, w meldunkach z 1915 roku można przeczytać, iż młodzież z Versec pod Temeszwarem garnie się do Legionów czy że Węgrzy otaczają opieką rannych legionistów. Jeden z nich, Kazimierz Selwy, otrzymał od swoich węgierskich opiekunów puchar z dedykacją: „Na znak naszej sympatii i przyjaźni ofiarujemy Panu puchar pamiątkowy i prosimy, ażebyś Pan, powróciwszy po wyzdrowieniu do drogiej swoich rodziców, powiedział im, że Węgrzy z całego serca życzą rozkwitu mężnemu narodowi polskiemu”⁴.

Z odpisów z prasy węgierskiej warto przytoczyć artykuł z poczytnej gazety węgierskiej „Magyarság” (b.d.) zatytułowany *Brutalna napaść czeska na Polskę*, w którym autor popiera Polaków w konflikcie z Czechami, konkludując: „Wobec nieokrzesanego chama czeskiego Polacy zachowują się zbyt wytwornie”⁵.

Zachowały się także pisma Tadeusza Stanirowskiego, pierwszego kierownika Przedstawicielstwa RP w Budapeszcie w czasach Węgierskiej Republiki Rad, które pisał do MSZ w Warszawie w czerwcu 1919 roku. Jak wynika z listów, dzielnie trwał na swoim stanowisku mimo wyjazdu wszystkich ambasadorów krajów ościennych. Udało mu się wspomóc opieką i poradą ok. 8000 swoich rodaków. Opisuje sytuację panującą na Węgrzech, donosi o niezadowoleniu chłopów i robotników, zaleca rezerwę w sprawie Spiszu i Orawy (j.a. 139).

Te burzliwe chwile wspomina także w swojej książce Marian Jachimowicz, wówczas młody chłopak mieszkający w Budapeszcie, który korzystał z pomocy Poselstwa i być może był jednym z owych 8000 petentów. Jachimowicz tak pisze: „Strzały słyszałem już z następnej ulicy przy placu Kalvárii. Fala ludzi buchnęła z niej i rozsypała się, pchana końmi policji w czarnych szyszakach, o stalowych okuciach przypominających hełmy wojów Arpada. Szable świszczwały w powietrzu i brzęczały na plecach rozpryskujących się przed nimi demonstrantów..., na szczęście policja tylko płazowała. Po chwili zniknęła. Tłum ze wszystkich stron zbiegł się na placu. Wśród tłumu pojawili się żołnierze, podrzucali

⁴ Materiały Jana Dąbrowskiego, APAN, III–370, j. 137.

⁵ Tamże.

czapki, strzelali w powietrze. Dziś ogłoszono Węgierską Republikę Rad⁶. Następnego dnia razem z tłumem autor udał się pod Arsenał, obserwował jego rozbicie i rozdawanie broni. W nocy strzelanina nie pozwalała mu zasnąć: „Ludzie mówili, że broniła się centrala pocztowo-telefoniczna przy Bross utca. Na Dunaju pojawiły się kanonierki ustępujących władz, ustąpił czerwony hrabia Károlyi, prezydent Republiki⁷. Zwyciężył Kun Béla i na Węgrzech rozpoczął się czerwony terror. Jachimowicz opisuje jedynie zewnętrzne przejawy tego terroru. Wzorem Rosji bolszewickiej gmachy i domy udekorowano czerwonymi sztandarami. Flagi były zrobione z grubego papieru, a że czas był deszczowy, farba ściekała jak krew, zostawiając szare szmaty z worków. Przybywało codziennie pomników różnych bohaterów rewolucji. Wszystkie były białe, z gipsu. I tutaj deszcz robił swoje, gdyż rozpuszczał gips i pomnikom zacierały się kontury. Pieniądze traciły na wartości i dla oszczędności drukowano je z jednej strony. Nazywano je „białymi pieniędzmi”. Na ulicach pojawiły się plakaty: „Armia Czerwona Rosjan już walczy z tamtej strony Karpat! Lada dzień bandy polskie zostaną rozbite! Idzie pomoc — połączymy się!” Jednak czerwony terror miał relatywnie małą skalę i nie był tak ogromny jak w Rosji. Kres Węgierskiej Republice Rad położyła interwencja wojsk rumuńskich i armia białych poprowadzona na Budapeszt przez admirała Miklósa Horthyego. 30 lipca 1919 roku komunistyczne Węgry upadły. W takiej sytuacji władzę w kraju objął były adiutant cesarza Franciszka Józefa i były admirał floty austro-węgierskiej na Adriatyku Miklós Horthy, który za zgodą Ententy powołał rząd koalicyjny. 1 marca 1920 roku został wybrany nowy parlament węgierski, który pozostawił królestwo na Węgrzech, a z braku króla na regenta wybrał adm. Miklósa Horthyego⁸.

Zakończenie 1. wojny światowej postawiło Węgry i Polskę w diametralnie odmiennym położeniu. Dla Polski upadek państw zaborczych stworzył warunki do odrodzenia się Rzeczypospolitej po 123-letniej niewoli, a dla Węgier był upadkiem krótkiej, półwiecznej świetności królestwa węgierskiego w unii z Austrią. Polska znalazła się w obozie zwycięzców, a Węgry po stronie przegranych. Koniec wojny przyniósł Węgom załamanie państwa, zmiany gabinetów rządzących, przewroty i rewolucje, wojnę domową, upadek gospodarczy i faktyczny rozbiór ziem Korony Świętego

⁶ Marian Jachimowicz, *Mój Paryż nad Dunajem, czyli rozmowy z milczeniem*, Wrocław 1991.

⁷ Tamże.

⁸ Król Karol IV został pozbawiony tronu, a podjęte przez niego dwukrotne próby objęcia władzy królewskiej na Węgrzech w marcu i październiku 1921 roku zakończyły się fiaskiem.

Stefana. Można nawet powiedzieć, że to Węgry zapłaciły w większym stopniu za wybuch 1. wojny światowej niż Austria.

Przed Węgrami stało kolejne trudne zadanie — negocjacja traktatu pokojowego z aliantami. Węgrom chodziło o jak najmniejsze straty terytorialne. Z taką intencją wyjechała do Paryża delegacja z Albertem hr. Apponym na czele. Sytuacja była bardzo trudna, gdyż Węgry pozostawały w izolacji politycznej i w konflikcie granicznym ze wszystkimi niemal sąsiadami z wyjątkiem Polski. Łączyły nas nie tylko wielowiekowe więzy przyjaźni, ale i bieżąca polityka. Była to wspólna niechęć do Czechosłowacji, wrogo usposobionej do Węgier i Polski. Również wspólna była obawa przed Sowieciami, którzy wiosną/latem 1920 roku odnosili sukcesy w wojnie z Polską. Władze węgierskie liczyły na pomoc Polski w negocjacjach, nie zdając sobie sprawy, że Polacy byli zbyt słabi, by złagodzić restrykcje Ententy wobec nich. Dyplomacja polska sugerowała jedynie włączenie Budapesztu do „kombinacji” polsko-rumuńskiej jako jej trzeci człon. Wzmacniałoby to potencjał trzech państw na wypadek agresji bolszewickiej Rosji, wyrzywało Rumunię z antywęgierskiego bloku Czechosłowacji i Królestwa SHS, a Węgrom dawało nadzieję na uzyskanie korytarza terytorialnego do Polski przez Ruś Zakarpacką lub wschodnią Słowację. Polsce także zależało na wspólnej polsko-węgierskiej granicy, która istniała wszak od niemal tysiąca lat. Delegacja Węgier nie została jednak dopuszczona do obrad i zmuszona była podpisać 4 czerwca 1920 roku w Grand Trianon w Wersalu traktat pokojowy między Węgrami a państwami Ententy. Ze strony Węgier miał go podpisać Albert hr. Apponyi, szef węgierskich negocjatorów. Jednak gdy tylko przeczytał tekst traktatu, ostentacyjnie opuścił pałac, dając do zrozumienia, że podpisanie tego dokumentu byłoby czynnością hańbiącą. Ostatecznie po wielu naciskach dyplomatycznych Ententy traktat podpisało dwóch członków węgierskiej delegacji, którzy natychmiast podali się do dymisji i wycofali z życia publicznego. W imieniu Polski traktat podpisali Eustachy ks. Sapieha, minister pełnomocny RP w Londynie, i Erazm Piltz, minister pełnomocny RP w Pradze.

Warunki pokoju, które podyktowano Węgrom, przeszły najgorsze przewidywania. Na mocy tego traktatu nowo powstałe Węgry utraciły dwie trzecie ludności (pozostało 8 mln z 21 mln), dwie trzecie obszaru państwa na rzecz Rumunii, Czechosłowacji, Królestwa Serbów, Chorwatów i Słoweńców, Austrii, Włoch i Polski (pozostało 93 tys. km² z 325 tys. km²). Poza granicami Węgier znalazło się 3,5 mln Węgrów, co stanowiło 1/3 narodu. Konsekwencje tych ustaleń widać do dnia dzisiejszego.

4 czerwca 1920 roku dzień podpisania traktatu został ogłoszony dniem żałoby narodowej. W całym kraju bito w dzwony i odprowadzono nabożeństwa żałobne, gazety ukazały się w czarnych obwódkach, zamknięto szkoły, urzędy i sklepy, stanął ruch uliczny, wszystkie flagi państwowe opuszczono do połowy masztu. Na ulicach zaczęły się pojawiać napisy „Nem, nem, soha” („Nie, nie, nigdy!”) i „Mindent vis-sza!” („Oddać wszystko!”).

Rewizja traktatu stała się głównym celem polityki zagranicznej Węgier w okresie międzywojennym i przyczyniła się do zbliżenia z III Rzeszą. W latach 1938–1941 Węgrom udało się przy poparciu III Rzeszy zrewidować część postanowień z Trianon. W tym czasie wróciły do kraju ziemie zamieszkałe przez 2 mln Węgrów, a terytorium powiększyło się do 172 tys. km². Zmiany te zostały anulowane w 1947 roku.

Tę wielką traumę Węgrów istniejącą do dzisiaj pokazuje zbiór 45 pocztówek węgierskich będących de facto drukami ulotnymi protestującymi przeciwko traktatowi w Trianon (j. 219).

W spuściznie znajduje się także 37 map wojskowych małych miejscowości węgierskich z 1944 roku (j. 234). Ciekawych jest 50 fotografii prasowych z Budapesztu z lat międzywojennych (j. 217). Kolekcjonera może zainteresować niewielki zbiór kart menu z lat 1909–1933 różnych restauracji budapesztańskich, w tym takich jak Hotel Astoria czy restauracja Gundel (j.a. 217).

Materiały Jana Dąbrowskiego zostały opracowane przez autorkę referatu i są udostępniane w Archiwum PAN.

Źródła i bibliografia

Materiały Jana Dąbrowskiego, APAN, III–370.

Dwa bratanki. Dokumenty i materiały do stosunków polsko-węgierskich 1918–1920, wybór i opracowanie Endre László Varga, Warszawa 2016.

Andrzej Hildebrandt, *Węgry. Przewodnik historyczny*, Warszawa 2016.

Marian Jachimowicz, *Mój Paryż nad Dunajem, czyli rozmowy z milczeniem*, Wrocław 1991.

Zofia z Odrowąż-Pieniążków Skąpska, *Dziwne jest serce kobiece... Wspomnienia galicyjskie*, Warszawa 2019.

Izabela Gass
Warszawa

WYSTAWA *RAPPERSWIL NA DAWNYCH POCZTÓWKACH*

Pomysł wystawy *Rapperswil na dawnych pocztówkach* powstał kilka lat temu, kiedy okazało się, że wśród naszych członków są kolekcjonerzy starych pocztówek, w tym raperswilskich. Autorami scenariusza wystawy są Ewa Furmańska, Izabela Gass i Hanna Krajewska. Pocztówki pochodzą ze zbiorów Archiwum PAN, Muzeum Niepodległości w Warszawie oraz z prywatnych kolekcji naszych członków: Izabeli Gass, Mariana Sołobodowskiego, Jana Wolskiego. Wystawa składa się z sześciu tablic. Każda plansza oprócz pocztówek zawiera krótki tekst informacyjny i odpowiednie motto z listów Elizy Orzeszkowej, Bolesława Prusa czy Zygmunta Wasilewskiego. Nie przedstawiono rewersów pocztówek, gdyż w zdecydowanej większości są one niezapisane, a także dlatego, że taka wersja wystawy byłaby słabo czytelna.

Na planszy tytułowej wykorzystano widok Rapperswilu z obrazu Pawła Bilyka z prywatnej kolekcji Izabeli Gass. Widok ten Towarzystwo Raperswilskie wydało jako pocztówkę.

Na pierwszej tablicy przedstawione są pejzaże Rapperswilu z końca XIX w. W krajobrazie widoczna jest kolejowa wieża ciśnień, której już nie ma.

Tablica druga przedstawia zamek raperswilski, w którym od 1870 roku znajduje się Muzeum Polskie. Pocztówki zamku są kolorowe i nastrojowe, widać na nich całą bryłę zamku, niezmienioną w zasadzie od średniowiecza. Szczególnie imponująco prezentuje się wieża zegarowa. Jedna z pocztówek ukazuje wybieg danieli. Te królewskie zwierzęta hodowane są tutaj od lat na pamiątkę legendy głoszącej, że w dawnych wiekach jednego z danieli ściganych przez myśliwych ocaliła pani na zamku.

Tablica trzecia to stare miasto raperswilskie. Są tu jedynie pocztówki rynku. Niestety, nie udało nam się znaleźć pocztówek z widokiem ratusza, kościołów czy eleganckich pensjonatów nad jeziorem. Brak tych ostatnich

dziwi, gdyż w XIX wieku ten deptak stanowił centrum życia towarzyskiego miasta.

Pozostałe trzy tablice pokazują Muzeum Polskie w Rapperswilu. Są to pocztówki niezapisane (dla kolekcjonerów mniej interesujące), głównie czarno-białe bądź w sepii, wydane przez Muzeum Polskie w Rapperswilu.

I tak, tablica czwarta pokazuje Kolumnę Barską, ufundowaną przez Władysława hrabiego Broel-Platera w 1868 roku w 100. rocznicę konfederacji barskiej. Kolumna początkowo stała nad Jeziorem Zuryskim. Kiedy dwa lata potem została uszkodzona podczas gwałtownej burzy, przeniesiono ją na dziedziniec zamku.

Pocztówki przedstawiające Muzeum Narodowe Polskie prezentuje tablica piąta. Muzeum to zostało utworzone z inicjatywy i za pieniądze Platera w 1870 roku na zamku, który Plater wydzierżawił od miasta na 99 lat. W 1927 roku zgodnie z jego testamentem zbiory raperswilskie wróciły do Polski, gdzie uległy zniszczeniu w czasie 2. wojny światowej. W 1949 roku władze miejskie Rapperswilu wypowiedziały Muzeum umowę dzierżawną. W odpowiedzi na jego likwidację w 1954 roku powstało Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Polskiego w Rapperswilu, któremu na zamku udało się zorganizować kilka wystaw, a w 1975 roku powołać od nowa Muzeum Polskie. Tablica piąta prezentuje Muzeum utworzone przez Platera, jak i wystawy z 1959 roku zorganizowane przez Towarzystwo.

I wreszcie ostatnia tablica poświęcona została mauzoleum Tadeusza Kościuszki, które istniało na zamku w latach 1895–1927. Tadeusz Kościuszko zmarł w Solothurn (Solura) w 1817 roku i zgodnie z jego testamentem cały majątek, w tym serce, otrzymała rodzina Zeltnerów. W 1895 roku rodzina Zeltnerów przekazała serce Kościuszki Muzeum Narodowemu Polskiemu. Serce w ozdobnej urnie z brązu złożono w specjalnie na ten cel przygotowanym mauzoleum w Baszcie Prochowej. Urna ta wróciła do kraju w 1927 roku. Obecnie jest przechowywana na Zamku Królewskim w Warszawie.

Ekspozycji towarzyszy katalog.

Wystawa została zaprezentowana podczas konferencji *150-lecie Muzeum Polskiego w Rapperswilu*, która miała miejsce 10 grudnia 2020 roku on-line.

Wanda Krystyna Roman
Toruń

MIEDZY STANDARDAMI A RÓŻNORODNOŚCIĄ. ANALIZA EWIDENCJONOWANIA I OPRACOWANIA SPUŚCIZN ARCHIWALNYCH NA WYBRANYCH PRZYKŁADACH

Standard, z angielskiego, oznacza przeciętny typ, przeciętną normę, wzorzec, model obiektu odpowiadający ustalonym cechom w zakresie jego jakości w taki sposób, aby był porównywalny z innymi obiektami. Przez proces standaryzacji należy rozumieć opracowanie, stanowienie, wdrażanie i stosowanie standardów. Standaryzacja oznacza normalizację obiektu zgodnie z ustalonymi cechami, a polega na przeprowadzeniu odpowiedniej procedury formalnej oraz wdrożeniu procesu kontroli stosowania standardu. Na całym świecie obserwuje się tendencję w kierunku wprowadzania norm w różnych dziedzinach życia, z naciskiem na standaryzację procesów technologicznych, systemów ekonomicznych i systemów informacyjnych, ale i innych obszarów, zatem o standardach dyskutujemy również w środowisku archiwalnym. W jakim zakresie możemy mówić o standaryzacji w odniesieniu do zasobów archiwalnych i ich poszczególnych elementów — zespołów czy jednostek archiwalnych, a w zasadzie standaryzacji procesów gromadzenia, przechowywania, opracowywania lub udostępniania?

Od dawna mówiono i pisano, że archiwalia stanowią zbyt różnorodną masę z uwagi na formę, zawartość tematyczną, rozpiętość chronologiczną i geograficzną oraz tzw. komplikacje natury archiwalnej (np. sukcesje bierne i czynne, stan zachowania), aby można było postępować z nimi w sposób znormalizowany. Jednak wiele czynności w procesach archiwalnych zestandaryzowano, np. w zakresie gromadzenia archiwaliów przez archiwa państwowe, w zakresie przechowywania, np. standardowe są opakowania archiwalne, w zakresie udostępniania ujednolicono niektóre procedury. Najwięcej uwagi jednak od wielu lat przykuwa opracowanie zasobów archiwalnych, które od dawna — chociaż tylko

do pewnego stopnia — nosiło znamiona normalizacji. Do pewnego stopnia, ponieważ wiele odgórnie wprowadzanych norm obowiązywało tylko w sieci archiwów państwowych, a także dlatego, że m.in. karta inwentarzowa wzoru NDAP O-3 wprowadziła standard opisu dla jednostek inwentarzowych, którego stosowanie pozostawało z dala od jakiegokolwiek jednolitości nawet w obrębie jednego zespołu archiwalnego, nie mówiąc już o jednym archiwum czy całej sieci. To, co w zakresie opracowania działo się poza siecią, to pole ogromnej różnorodności, którą w głównej mierze ukształtowała tradycja i zwyczaje przekazywane przez kolejne pokolenia archiwistów oraz wewnętrzne regulacje, o ile w ogóle były. Część archiwów wykorzystywała doświadczenia praktyczne i regulacje obowiązujące w archiwach państwowych, adaptując je dla potrzeb swojego zasobu, jednak dość swobodnie¹.

Standaryzacja nabrała istotnego znaczenia w okresie, kiedy zaczęto przygotowywać archiwa do komputeryzacji, która — jak się dość szybko okazało — najszybciej objęła procesy udostępniania oraz opracowywania archiwaliów. Jednak standaryzacja opisu archiwalnego materiałów prywatnych w systemie informatycznym wymaga zmian metodyki archiwalnej, których jak dotąd nie ma², przede wszystkim z uwagi na nierozwiązanie wielu problemów³. Natomiast istnieje bogata praktyka wprowadzania tych materiałów do systemu informacji archiwalnej, pomimo nieuregulowanej do końca sprawy ich opracowania (a także gromadzenia, przechowywania czy udostępniania).

Archiwalia prywatnej proveniencji stanowią istotną część zasobu archiwów, muzeów, bibliotek⁴ i innych instytucji zarówno w Polsce⁵, jak i za

¹ Tak było np. w Centralnym Archiwum Wojskowym, które z Naczelną Dyрекcją Archiwów Państwowych oraz siecią archiwów państwowych łączyła — dość luźna i niesprecyzowana — tzw. współpraca merytoryczna dotycząca postępowania z zasobem w „sprawach archiwalno-metodycznych, konserwacji i scalania akt”. Por. W.K. Roman, *Centralne Archiwum Wojskowe. Tradycje, historia i współczesność służby archiwalnej Wojska Polskiego*, Toruń 1999, s. 85.

² Podkreślał to ponad 20 lat temu Bogdan Ryszewski i do dzisiaj nie się nie zmieniło. Por. B. Ryszewski, *Problemy komputeryzacji archiwów*, Toruń 1994, s. 18–26.

³ H. Staszewska, *Spuścizny archiwalne — metody i problemy, czyli o potrzebie standaryzacji opisu archiwalnego*, [w:] *Spuścizny w zbiorach poznańskich archiwów i bibliotek*, red. H. Krajewska, J. Malinowski, J. Matysiak, Poznań 2011, s. 17–32.

⁴ *Zbiory rękopisów w bibliotekach i muzeach w Polsce*, t. I, oprac. D. Kamolowa przy współudziale T. Sieniackiej, Warszawa 2003.

⁵ Por. A. Jaskanis, A. Laszuk, M. Wrede, *Gromadzenie, wymiana i udostępnianie informacji o dobrach kultury przechowywanych w archiwach, bibliotekach i muzeach*, [w:] *Spółeczeństwo informacyjne*, red. G. Bliźniuk, J.S. Nowak, Katowice 2005, s. 181–192.

granicą⁶. W Polsce spuścizny archiwalne znajdują się w wielu archiwach, muzeach i bibliotekach państwowych oraz placówkach społecznych i prywatnych⁷. Wśród archiwów warto wymienić Archiwum Akt Nowych, które posiada duży zbiór spuścizn gromadzony jeszcze w latach dwudziestolecia międzywojennego. Ale są i archiwa, które przez lata odżegnywały się od przyjmowania spuścizn (np. CAW), a od kilku lat włączają je do zasobów, doceniając chyba ich rolę w popularyzacji i zwiększaniu atrakcyjności.

„Na pograniczu między zespołem a zbiorem stoją archiwa rodowe i rodzinne”, pisał Kazimierz Konarski kilkadziesiąt lat temu⁸, a słowa te można odnieść również do spuścizn archiwalnych. To pogranicze sprawia wiele trudności przede wszystkim związanych z opracowywaniem. Choć geneza pojęcia „archiwum prywatne” sięga końca XIX wieku, to dopiero w okresie międzywojennym rozpoczęto prace nad metodyką gromadzenia i opracowywania takich materiałów, a po 2. wojnie światowej podjęto rozważania nad teorią. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na różnorodność terminologii odnoszącej się do archiwaliów wytworzonych przez osoby prywatne: archiwum prywatne, archiwum osobiste, spuścizna archiwalna, papiery prywatne, akta, a także archiwum rodzinne, rodowe, rodzinno-majątkowe (archiwum podworskie)⁹.

Gromadzenie, przechowywanie i udostępnianie archiwaliów proveniencji prywatnej (spuścizn archiwalnych jednej osoby oraz archiwów rodzinnych) wiąże się ściśle ze sprawą ich statusu prawnego. Na różnych zasadach — jako dary, depozyty, zapisy testamentowe lub w drodze zakupu czy wymiany między instytucjami — trafiają spuścizny archiwalne zarówno do różnych instytucji w kraju, takich jak archiwa, biblioteki, muzea, rzadziej inne instytucje kulturalne czy oświatowe, jak i podobnych

⁶ Zagadnienia spuścizn archiwalnych wytworzonych przez polskich emigrantów badała W.K. Roman, *Archiwalia prywatne polskich emigrantów — problemy gromadzenia, przechowywania, opracowania i udostępniania*, „Archiwista Polski”, 2015, nr 2 (78), s. 45–51.

⁷ Stan na koniec XX wieku przedstawił M.A. Supruniuk, *Archiwa i kolekcje emigracyjne w Polsce*, „Kultura”, Paryż 1998, nr 7/8, s. 158–172. Por. także: *Ślady polskości. Polonia i emigracja w świetle badań i źródeł historycznych*, red. D. Nałęcz, Warszawa 1999, s. 15–131.

⁸ K. Konarski, *Podstawowe zasady archiwistyki*, „Archeion”, 1951, t. XIX/XX, s. 75.

⁹ Kwestię terminologii, opierając się na istniejącej literaturze, gruntownie przeanalizował Robert Górski, *Materiały proveniencji prywatnej w zbiorach archiwów państwowych: gromadzenie, opracowanie, udostępnianie*, „Archeion”, 2009–2010, t. CXI, s. 178–218; tenże, *Archiwa osobiste. Problemy gromadzenia, opracowania i udostępniania*, „Problemy Archiwistyki”, 2009, nr 2, s. 22–30; tenże, *O udostępnianiu archiwaliów proveniencji prywatnej słów kilka*, „Problemy Archiwistyki”, 2009, nr 4, s. 1–15.

placówek polskich za granicą, również do instytucji zagranicznych, nawet charytatywnych. Sposób ich gromadzenia nie jest zorganizowany ani systematyczny, często również ulegają rozproszeniu.

Obowiązującym i odnoszącym się również do archiwaliów prywatnych aktem prawnym w Polsce jest Ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z 14 lipca 1983 roku, mimo iż nie definiuje ona bezpośrednio terminu „archiwalia prywatne”¹⁰. Zgodnie z Ustawą spuścizny archiwalne, również te wytworzone przez Polaków na emigracji, bez względu na miejsce ich przechowywania — czy to u osób prywatnych, czy w placówkach o różnym statusie formalnoprawnym — stanowią część narodowego zasobu archiwalnego. Dopóki materiały prywatne są w rękach prywatnych, wówczas stanowią niepaństwowy zasób archiwalny¹¹. Jeśli zostaną przekazane — obojętnie w jaki sposób i na jakich zasadach — do placówki państwowej (archiwum, biblioteka, muzeum), zyskują status państwowego zasobu archiwalnego (bibliotecznego, muzealnego)¹². Zagadnienia przechowywania, opracowywania i udostępniania spuścizn zgromadzonych w archiwach, muzeach czy bibliotekach regulują odpowiednie przepisy. Tam są opracowywane i udostępniane na zasadach właściwych dla tych placówek, czasami z uwzględnieniem życzeń i ustaleń poczynionych przez twórcę lub osoby przekazujące spuściznę.

Stan i sposób opracowania spuścizn archiwalnych jest ściśle uzależniony od miejsca przechowywania: w kraju czy za granicą, w archiwum,

¹⁰ Por. Ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach z 14 lipca 1983 roku, tekst ujednolicony, Dziennik Ustaw, 2011, nr 123, poz. 698.

¹¹ Zgodnie z Ustawą o NZA (art. 46) na niepaństwowy zasób archiwalny składa się zasób prywatny osób fizycznych, rodzin i firm prywatnych powstały i powstający w wyniku ich działalności, stanowiący ich własność lub ich prawnych następców, oraz zasób tzw. publiczny wytworzony i wytwarzany przez jednostki publiczne: partie polityczne, organizacje społeczne, polityczne i spółdzielcze, kościoły i związki wyznaniowe oraz samorząd gospodarczy. Zasób publiczny to zasób ewidencjonowany, zaś zasób prywatny stanowi nieewidencjonowaną część niepaństwowego zasobu archiwalnego, określoną jako „materiały powstałe i powstające w wyniku działalności osób fizycznych, stanowiące własność tych osób lub ich prawnych następców”. Właściciel może zmienić status materiałów, wnioskując o ich wpisanie do rejestru niepaństwowego zasobu archiwalnego, co nakłada na niego nowe prawa i obowiązki. Por. art. 48–51 Ustawy.

¹² Do państwowego zasobu archiwalnego wchodzi materiały: „działaczy politycznych, społecznych i gospodarczych, twórców w dziedzinie nauki i techniki, kultury i sztuki oraz innych osób, które wniosły swój historyczny wkład do rozwoju państwa polskiego, życia politycznego, społecznego i gospodarczego oraz do rozwoju nauki i techniki, kultury i sztuki, rodzin i rodów, które wywierały historyczny wpływ na sprawy państwowe, stosunki polityczne, gospodarcze i społeczne, a także dotyczące ich majątków, przedsiębiorstw i innej aktywności gospodarczej”, jeżeli stały się własnością państwa w wyniku zakupu, darowizny lub na innej drodze. Ustawa o NZA, rozdz. 3, art. 15.

bibliotece, muzeum czy u osoby prywatnej. To sposób opracowania stanowi podstawowy problem tych placówek.

W archiwach państwowych opracowanie spuścizn archiwalnych od 1958 roku regulowały instrukcje archiwalne przygotowane przez archiwistów z Archiwum Polskiej Akademii Nauk, którzy mieli największe doświadczenie w tym przedmiocie¹³. Współcześnie archiwa w Polsce najczęściej postępują zgodnie z *Wytycznymi Archiwum Polskiej Akademii Nauk opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych* z 1990 roku¹⁴, *Wytyczne* te można uznać za standard dla tej grupy archiwaliów.

Zgodnie z *Wytycznymi* pierwszym etapem opracowania są czynności przygotowawcze i segregacja wstępna. Czynności przygotowawcze obejmują studia wstępne, które polegają na odtworzeniu szczegółowej biografii twórcy oraz wstępnym przeglądzie zawartości spuścizny w celu poznania jej struktury, ewentualnego dokonania wstępnej segregacji.

W nielicznych przypadkach można spotkać się z całościowym uporządkowaniem spuścizny oraz nadaniem jej układu przez twórcę. Przykład stanowi spuścizna profesora Andrzeja Tomczaka przechowywana w Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu¹⁵ oraz materiały archiwalne Tadeusza Czeżowskiego z tego samego Archiwum¹⁶.

W zdecydowanej większości to osoba opracowująca powinna podjąć decyzję co do układu, ponieważ nie ma jednego obowiązującego schematu dla archiwaliów prywatnych. Można nadać układ z uwzględnieniem ogólnej struktury spuścizny, można dokonać szczegółowego podziału archiwalii według grup tematycznych i nadać układ szczegółowy, można zastosować model podziału spuścizny zawarty we wspomnianych *Wytycznych*, który archiwa polskie najczęściej wykorzystują.

¹³ *Wytyczne opracowania archiwalnego spuścizn rękopiśmiennych. Projekt*, oprac. H. Dymnicka, S. Chankowski, M. Flis pod kier. Z. Kolankowskiego, Warszawa 1958. Por. I. Mamczak-Gadkowska, *Opracowywanie spuścizn archiwalnych*, [w:] *Metodyka pracy archiwalnej*, red. S. Nawrocki, S. Sierpowski, Poznań 2004, s. 159–163.

¹⁴ *Wytyczne opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych*, oprac. H. Dymnicka-Wołoszyńska, Z. Kolankowski, S. Chankowski, J.A. Igielski, J. Mizikowski, E. Sztraj, Warszawa 1990; *Wytyczne Archiwum Polskiej Akademii Nauk z 1990 roku opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych*, [w:] *Zbiór przepisów archiwalnych wydanych przez Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych w latach 1952–2000*, oprac. M. Tarakanowska, E. Rosowska, Warszawa 2001, s. 732–746.

¹⁵ E. Sienkiewicz, *Spuścizna profesora Andrzeja Tomczaka w Archiwum Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu*, Toruń 2010, praca licencjacka, masz.

¹⁶ H. Duczkowska-Moraczewska, *Wykaz materiałów pracowników naukowych i dydaktycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu w zbiorach Archiwum i Biblioteki UMK*, [w:] *Polsko-litewskie kontakty naukowe w świetle zbiorów archiwalnych i bibliotecznych*, red. J. Arvaniti, A. Roszkowski, Warszawa 2004, s. 118.

Podział ten na poszczególne grupy przedstawia się następująco: Prace twórcy spuścizny (np. dzienniki, notatniki, rękopisy prac naukowych, utworów muzycznych i inne); Materiały działalności twórcy spuścizny (np. nominacje, korespondencja w sprawach służbowych, rękopisy przemówień, artykułów i inne); Materiały biograficzne (metryka urodzenia, pamiętniki i wspomnienia, świadectwa małżeństwa, dyplomy, ordery, odznaczenia, fotografie, opinie innych osób o twórcy spuścizny i inne); Korespondencja, z podziałem na wychodzącą i wpływającą; Materiały o twórcy zespołu (np. biografie, artykuły biograficzne, wywiady); Materiały rodzinne; Materiały osób obcych; Załączniki.

Specyfika, a może trafniej nazwać to indywidualnymi cechami spuścizny archiwalnej związanymi z osobą twórcy, jego życiem i działalnością oraz osobowością wpływającą na zachowane materiały archiwalne powodują, że od zaproponowanego standardu zawsze będą odstępstwa i nie zawsze powyższy schemat jest możliwy do zastosowania. Np. Wojciech Klas z Olsztyna, porządkując Archiwum Fundacji Kościelskich, opracował wchodzące w jego skład Archiwum Janiny Kościelskiej i wybrał metodę schematyczno-rzeczową, grupując archiwalia według treści (dokumenty notarialne, osobiste, bruliony, korespondencja, wycinki prasowe, fotografie), a dla niektórych fragmentów wydzielając grupy chronologiczne i tematyczne¹⁷.

Z kolei w spuściznie Archiwa Krakowskie jako podstawę opracowania i wewnętrznego podziału spuścizny zaproponowano schemat układu oparty na wspomnianych *Wytycznych opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych* z nieznacznymi modyfikacjami¹⁸. Materiały podzielono na dziewięć głównych grup, grupa dodatkowa to Materiały warsztatowe.

Archiwa polskie za granicą na ogół nie mają standardowego wzoru dla opracowania spuścizn. Po przeanalizowaniu kilku inwentarzy i ich zawartości można wyciągnąć wniosek, że archiwalia prywatne są przede wszystkim ewidencjonowane, a jedynie ich fragmenty noszą cechy uporządkowania i opracowania (np. korespondencja ułożona alfabetycznie wg nadawców).

W Muzeum Polskim w Raperswilu opracowane spuścizny otrzymały układ rzeczowo-chronologiczny w ramach grup wyłonionych na podstawie zachowanych w spuściznie materiałów i w zależności od wielkości. Podział na grupy oparty został na wymienionych *Wytycznych APAN*¹⁹ i mo-

¹⁷ W.M. Klas, *Archiwum Janiny z Ruszkowskich Kościelskiej w zasobie Archiwum Fundacji Kościelskich*, „Archiwista Polski”, 2010, nr 4, s. 67.

¹⁸ On-line dostępny w World Wide Web: <http://www.spuscizna.krakow.pl/>, 10 grudnia 2012.

¹⁹ Por. m.in.: on-line dostępny w World Wide Web: http://issuu.com/muzeumpolskie/docs/zumbach_jan; http://issuu.com/muzeumpolskie/docs/vincenz_kazimierz_i_halszka_zd_poniatowska, 17 lutego 2013.

dyfikowany dla potrzeb określonej spuścizny przez dalszy podział grup lub dodanie dodatkowych, np. Materiały fonograficzne; Materiały twórczości literackiej; Materiały twórczości artystycznej. Zamieszczone na stronie internetowej zdigitalizowane inwentarze archiwalne są wykonane w sposób przyjęty przez archiwa państwowe w kraju.

W archiwum Józefa Piłsudskiego w Ameryce spuścizny albo nie mają w ogóle logicznego podziału wewnętrznego (w niewielkich spuściznach kolejność jednostek archiwalnych jest różnorodna, czasem w pierwszej znajdują się dokumenty osobiste, czasem korespondencja lub inne materiały), albo jest on dość niekonsekwentny i nieczytelny, co nie stanowi zarzutu, gdyż może wynikać z racjonalnych powodów, o których nie dowiemy się z bazy danych. Np. dla spuścizny Wacława Jędrzejewicza: Korespondencja z poszczególnymi osobami; Korespondencja w sprawach wydawniczych; Prace naukowe, wykłady, odczyty, przemówienia, audycje; ponownie Korespondencja w sprawach wydawniczych; Dokumenty osobiste; ponownie Korespondencja z poszczególnymi osobami; ponownie Prace naukowe, wykłady, odczyty, przemówienia, audycje; znów Korespondencja w sprawach wydawniczych; znów Prace naukowe, wykłady, odczyty, przemówienia, audycje; kolejny raz Korespondencja w sprawach wydawniczych — i powtarza się ten układ do końca inwentarza²⁰. W przypadku spuścizny Władysława Pobóg-Malinowskiego wyodrębniono Dokumenty osobiste, Korespondencję z poszczególnymi osobami oraz Materiały do... — tu wyłoniono grupy prac naukowych twórcy²¹.

Można sądzić, że przyjęty układ był odzwierciedleniem układu materiałów za życia twórcy, jednak jest to dowód na poszanowanie wewnętrznej struktury spuścizny oraz niemożliwość zastosowania standardu opracowania bez złamania najważniejszej zasady archiwalnej²².

Opracowanie spuścizn w Archiwum Józefa Piłsudskiego w Londynie czy Archiwum Instytutu gen. Sikorskiego w Londynie — jest to raczej

²⁰ On-line dostępny w World Wide Web: <http://www.pilsudski.org/Polish/Zbiory/Archiwum/Archiwum-053.html>, 10 października 2012.

²¹ On-line dostępny w World Wide Web: <http://www.pilsudski.org/Polish/Zbiory/Archiwum/Archiwum-085.html>, 10 października 2012.

²² Dziękuję w tym miejscu p. Stanisławowi Flisowi, który zwrócił uwagę, że ten „cykliczny” sposób układu archiwaliów w Instytucie Józefa Piłsudskiego w Ameryce wynika z dopisywania kolejnych dopływów do spuścizn na przestrzeni wielu lat bez burzenia ich pierwszego układu, który zaistniał w obiegu naukowym. Autorka nie ocenia tego stanu rzeczy, ale przywołuje go jako potwierdzenie tezy o różnorodności opracowania tego typu archiwaliów.

ewidencjonowanie czy katalogowanie zawartości spuścizny, a nie opracowanie archiwalne²³.

Część zbiorów archiwalnych, a wśród nich spuścizn archiwalnych przechowywanych w placówkach polskich za granicą, pozostawała do niedawna nie tylko nieopracowana, ale i nieuporządkowana, jak np. w przypadku Archiwum Polonii w Orchard Lake w Stanach Zjednoczonych²⁴. Dla osób opiekujących się polskimi zbiorami poza krajem zostały opublikowane specjalne wskazówki odnoszące się do całokształtu pracy archiwalnej, w tym opracowania spuścizn rękopiśmiennych²⁵.

Biblioteki naukowe to kolejne miejsca, do których w dużej liczbie trafiają archiwalia prywatne. Nie miejsce tu na przedstawienie zasadności i odmienności postępowania z archiwaliami, w tym i materiałami prywatnymi w bibliotekach, ale przeważa tam opinia wyrażona przez Mirosława Supruniuka, który pisze: „Z punktu widzenia bibliotek naukowych niefortunna jest sytuacja, kiedy o zasadach gromadzenia w nich kolekcji/ze społów archiwalnych piszą i nauczają osoby niezwiązane z bibliotekami [...], biblioteki, a może raczej środowisko bibliotekarzy, nie chcą w swoich szeregach wykształconych archiwistów [...]. Spory o podstawy działalności archiwalnej prowadzonej przez biblioteki oraz kontrowersje dotyczące gromadzenia rękopisów są bezprzedmiotowe. Rękopisy i zbiory dokumentów w bibliotekach od dawna są przechowywane i nie ma powodu, by je stamtąd zabierać. Jeżeli powstają jakieś wątpliwości, to dotyczyć mogą jedynie standardów opracowywania materiałów archiwalnych i bibliotecznych oraz sposobu ich udostępniania”²⁶.

Widać zatem, że i tu opracowanie stanowi problem i płaszczyznę sporów między archiwistami a bibliotekarzami, albowiem biblioteki

²³ On-line dostępny w World Wide Web: <http://www.pism.co.uk/inwentarze.htm>; <http://www.pilsudski.org.uk/pl/katalog.php>, 10 października 2012.

²⁴ Joanna Paształeniec-Jarzyńska z Biblioteki Narodowej w Warszawie mówiła w 2009 roku: „Jestem pełna podziwu dla ogromnej liczby materiałów, które zostały zgromadzone przez dziesięciolecia. Natomiast dostęp do nich jest bardzo utrudniony, ponieważ nie są one uporządkowane w profesjonalny sposób. Nie ma inwentarzy, kartotek w postaci elektronicznej czy tradycyjnej, co umożliwiłoby dotarcie bez większego problemu do tych materiałów. Znaczna część zbiorów jest rozproszona, wymaga kontynuowania bardzo intensywnej pracy, żeby materiały były łatwo dostępne dla wszystkich”. On-line dostępny w World Wide Web: <http://www.pismoprofile.com/index.cgi?action=01show&idn=504&kind=4>, 13 października 2012.

²⁵ *Poradnik dla archiwisty instytucji polskiej na obczyźnie*, red. J. Krochmal, Warszawa 2006. Jest dostępny również jako publikacja elektroniczna na stronie www.ndap.org.

²⁶ M.A. Supruniuk, *Gromadzenie i opracowywanie kolekcji archiwalnych w bibliotekach naukowych na przykładzie Archiwum Emigracji Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu*, „Bibliotheca Nostra”, 2010, nr 3–4 (22), s. 24.

najczęściej przyjmują biblioteczny sposób opracowania²⁷. Biblioteki opracowują materiały prywatne w oparciu o *Wtyczne opracowania rękopisów w bibliotekach polskich*²⁸ oraz *Wskazówki do katalogowania rękopisów w zbiorach bibliotecznych*²⁹.

Spuścizny archiwalne najczęściej trafiają do zbiorów rękopiśmiennych i nazywane są czasem, np. w Bibliotece Uniwersyteckiej KUL, „zespołami proveniencyjnymi” lub „zespołami rękopiśmiennymi”³⁰. Postępowanie wstępne z nimi można uznać za standardowe: „Na przykład, przy opracowaniu spuścizn zapoznajemy się z osobą autora, jego działalnością i dziedziną wiedzy, którą się zajmował, jego życiem prywatnym, zawodowym i naukowym. Poznajemy często «od kuchni» jego działalność na różnych etapach i na różnych stopniach zaawansowania. Dlatego praca nad każdym rękopisem, a już na pewno nad każdym zespołem rękopiśmiennym, jest bardzo interesująca i rozwijająca”³¹.

Rękopis biblioteczny opatrzony jednym numerem (sygnaturą) jest w istocie czymś w rodzaju jednostki archiwalnej — zbiorem dokumentów wyodrębnionych najczęściej wg kryterium rzeczowego, jak np. w inwentarzu przechowywanym w bibliotece Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego³². Opracowanie spuścizn przez Sekcję Rękopisów tej biblioteki zostało uzależnione — słusznie z archiwalnego punktu widzenia — od ich stanu uporządkowania w momencie otrzymania, gdyż „część akt przychodziła bez podziału na podzespoły”³³. Tak było w przypadku daru Sieniewicza, który przyjechał w sześciu wielkich pudłach z obszernym spisem akt, z których wyodrębniono trzy zespoły — dwa

²⁷ Por. B. Ryszewski, *Archiwa i biblioteki. Uwagi o zakresie gromadzenia rękopisów i metodach ich opracowywania*, [w:] *Studia o bibliotekach i zbiorach polskich...*, 1992, t. III, s. 113–122; A. Stebelski, *Rękopis archiwalny i biblioteczny*, „Archeion”, 1951, t. XIX/XX, s. 230–240; P. Bańkowski, *Archiwalia i biblioteczne zbiory rękopiśmienne*, tamże, s. 217–219.

²⁸ *Wtyczne opracowania rękopisów w bibliotekach polskich*, oprac. zespół na podstawie projektów B. Horodyńskiego i H. Więckowskiej, Wrocław 1955.

²⁹ *Wskazówki do katalogowania rękopisów w zbiorach bibliotecznych*, Polska Akademia Umiejętności, Kraków 1935.

³⁰ Por. A. Modlińska, *Opracowywanie materiałów rękopiśmiennych*, on-line dostępny w World Wide Web: http://www.bu.kul.pl/opracowywanie-materiaLOW-rekopismiennych.art_10788.html, 17 lutego 2013.

³¹ Tamże.

³² W tym tkwi podstawowa różnica między opracowaniem archiwalnym a bibliotecznym, gdyż w przeciwieństwie do archiwów, gdzie podstawową jednostką opracowania jest zespół archiwalny, w bibliotece podstawą są rękopisy, jednostki rękopiśmienne, które mogą obejmować kilka tomów czy teczek, a następnie są one formowane w grupy.

³³ Mowa o spuściznach, w których znajdowały się materiały instytucji i innych osób.

dotyczące osób, a jeden ugrupowania politycznego. Przy spuściźnie po Ławrynowiczu całości opisu nadano tylko ostateczny szlif, a przy ze-spole akt dotyczących Szpondera — tylko opis zawartości. Wszystko było poukładane z godną uwagi pedanterią, w oryginalnych (specjalnie do tego kupionych) segregatorach. Co więcej, akta powkładano w plastikowe koszulki. Generalną zaś zasadą przyjętą w bibliotece jest zachowywanie oryginalnych opraw, w jakich są przekazywane akta. Niekiedy zmieniamy tylko tytuł jednostki, by był bardziej czytelny dla potencjalnego odbiorcy”³⁴.

Z kolei w Archiwum Emigracji w Toruniu — z nazwy Archiwum, ale funkcjonujące w strukturach Biblioteki Uniwersyteckiej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika — od chwili, kiedy trafiły tu pierwsze spuścizny i zespoły archiwalne, rozważano, czy dla porządkowania ich przyjąć reguły i zasady obowiązujące w archiwach państwowych — ze wszystkimi wynikającymi z tego ograniczeniami dotyczącymi np. zasad selekcji czy udostępniania — czy raczej zaadaptować zasady obowiązujące w bibliotekach naukowych, modyfikując je ze względu na specyfikę, wielkość i liczbę kolekcji — i przyjęto to drugie rozwiązanie³⁵.

W Bibliotece Uniwersyteckiej UMK wcześniej wykorzystywano zarówno *Wytyczne opracowania rękopisów w bibliotekach polskich* oraz *Wytyczne opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych* — pierwszą do pojedynczych rękopisów, a drugą do spuścizn po profesorach i wybitnych absolwentach UMK w Toruniu i USB w Wilnie. Jednak specyfika spuścizn archiwalnych pozyskiwanych do Archiwum Emigracji, zdaniem Mirosława Supruniuka, uniemożliwiała zastosowanie w całości każdej z tych instrukcji³⁶. Dlatego w Archiwum Emigracji przyjęto zasady porządkowania i opracowywania zespołów archiwalnych oparte na praktyce wypracowanej przez Oddział Rękopisów Biblioteki Uniwersyteckiej oraz wymienione *Wytyczne*. Powstało coś w rodzaju „własnych zasad porządkowania emigracyjnych zespołów archiwalnych”³⁷, które przygotowano prawdopodobnie w 1996 roku w trakcie prac porządkowych nad archiwum „Wiadomości”. Funkcjonują one obecnie w postaci roboczej kserokopii

³⁴ M. Butkiewicz, *Emigracja polska w zasobach Biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, [w:] *Ślady polskości...*, s. 66–82.

³⁵ M. Longinus, *Archiwum Emigracji Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu*, Toruń 2010, praca magisterska, masz., s. 68.

³⁶ M.A. Supruniuk, *Gromadzenie i opracowywanie kolekcji archiwalnych...*, s. 28.

³⁷ Archiwum Emigracji oprócz spuścizn archiwalnych przechowuje zespoły archiwalne wytworzone przez instytucje emigracyjne.

Wytycznych opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych, w której Mirosław Supruniuk zamieścił swoje uwagi³⁸.

Próbę odtworzenia postępowania przy opracowywaniu na podstawie powyższego dokumentu zachowanego w pracowni Archiwum Emigracji podjęła Małgorzata Longinus. Wszystkie osoby opracowujące zespoły archiwalne w Archiwum Emigracji wypełniają:

- I. Wykonują czynności przygotowawcze.
- II. Nadają układ wewnętrzny zespołu archiwalnego, który proponuje archiwista, wybierając odtworzenie układu autorskiego albo nowy układ funkcjonalny. Decyzja o układzie jest podejmowana w zależności od stanu zachowania materiałów, wielkości i kompletności spuścizny. Nowy układ wewnętrzny jest oparty na schematach opracowanych w Archiwum Emigracji odrębnie dla spuścizn, odrębnie dla „kolekcji archiwalnych” pozostałych po instytucjach. Dla spuścizn kolejność materiałów jest następująca: Prace własne twórcy spuścizny; Materiały działalności zawodowej, literackiej itd.; Materiały do biografii; Korespondencja; Materiały rodzinne (rodowe); Materiały osób obcych; Varia (przedmioty, druki, pamiątki itp.). Kolejność poszczególnych grup jest dowolna i zależy od wielkości zespołu.
- III. Wykonują porządkowanie zespołu archiwalnego, tworzenie jednostek archiwalnych — tworzy je archiwista, a jednostka archiwalna jest jednostką ewidencji dokumentów w Archiwum i zazwyczaj jest identyczna z jednostką inwentarzową.
- IV. Dokonują opracowania.
- V. Inwentaryzują.
- VI. Porządkują księgozbiory historyczne.
- VII. Ewentualnie wyłączają materiały — z zespołów archiwalnych wyodrębnia się, zaznaczając ich obecność w pudłach w formie notatki, nagrania audiowizualne niezależnie od nośników; jeżeli stanowią część zespołu archiwalnego, powinny uzyskać sygnatury tego zespołu; jeżeli są kolekcją samodzielną, nadaje się im osobne sygnatury; sporządza się spis według normy bibliotecznej, jak w wypadku książek.
- VIII. Wykonują czynności końcowe, czyli przygotowanie inwentarza do druku oraz zamieszczenie go na stronie internetowej³⁹.

³⁸ *Instrukcja dotycząca opracowania zespołów archiwalnych w Archiwum Emigracji na podstawie „Wytycznych opracowania spuścizn archiwalnych po uczonych”, oprac. M.A. Supruniuk, Toruń 1996, masz.*

³⁹ Tamże.

Argumentem przemawiającym za powyższym postępowaniem, sformułowanym przez Mirosława Supruniuka, jest „«wyzrozumowany» związek archiwaliów z księgozbiorem i działalnością systemów bibliotecznych”⁴⁰, co jednak nie jest do końca przekonujące. Większość spuścizn w Archiwum Emigracji pozostaje nieopracowana z punktu widzenia zasad metodyki archiwalnej i nie ma inwentarzy, a jest jedynie uporządkowana spuścizna⁴¹. Działania Archiwum Emigracji w zakresie opracowywania spuścizn nie są na pewno standardowe, chociaż oparte zostały na — mimo wszystko trudnych do pogodzenia — standardach bibliotecznych i archiwalnych, tworzących tu swoistą symbiozę.

W muzeach spuścizny są opracowywane według zwyczajów danej placówki i często zależy to od tego, gdzie w muzeum są przechowywane. Jeśli trafiają do archiwów zakładowych, to tam są ewidencjonowane i opracowywane według zasad archiwalnych. W innych komórkach muzeum archiwalia opracowuje się zgodnie z zasadami muzealnymi lub bibliotecznymi. Punktem wyjścia jest uznanie materiałów archiwalnych pozyskanych w wyniku działalności statutowej przez muzeum za muzealia i opracowywanie ich podobnie jak eksponaty (obiekty) muzealne⁴². Zatem zostają one umieszczone w typowej ewidencji muzealnej: niegdyś w księgach nabytków, a obecnie w księgach inwentarzowych. Ponadto dla każdego obiektu zakłada się kartę zgodnie z rozporządzeniem ministra kultury⁴³. Muzea, podobnie jak biblioteki, pomijają zasadę zespołowości. Zdarza się, że rozbija się otrzymane w całości kolekcje lub zbiory, a ich pojedyncze fragmenty są ewidencjonowane pojedynczo, z pominięciem proveniencji, jak dzieje się to np. w Muzeum Lubelskim⁴⁴. W Muzeum Oświaty w Bydgoszczy funkcjonuje podział archiwaliów na spuścizny, zespoły akt oraz dokumenty życia społecznego, który zapoczątkowała dr Anna Perlińska, była dyrektorka Archiwum Państwowego w Bydgoszczy. Opracowała ona w 1985 roku

⁴⁰ M.A. Supruniuk *Gromadzenie i opracowywanie kolekcji archiwalnych...*, s. 27.

⁴¹ M. Longinus, *Archiwum Emigracji...*, s. 72.

⁴² Por. R. Gąsior, *Archiwalia w muzeach. Z problemów teorii archiwalnej*, „Archiwista Polski”, 2013, nr 1 (69), s. 50.

⁴³ L. Stachowski, *Muzea jako strażnicy materiałów archiwalnych*, „Problemy Archiwistyki”, 2008, nr 1, s. 10. On-line dostępne w World Wide Web: <http://www.archiwa.gov.pl/images/stories/WE/LStachowski.pdf>, 20 lutego 2013.

⁴⁴ Lutosław Stachowski rozważał również, czy stosowanie zasad muzealnych do inwentaryzacji i opracowania materiałów archiwalnych w muzeach jest uprawnione, ale jest to odrębne zagadnienie, niebędące przedmiotem niniejszego referatu. Por. L. Stachowski, *Muzea...*, s. 46.

wytyczne do porządkowania spuścizn⁴⁵. Przewidują one dwanaście grup, według których następuje podział archiwaliów: Materiały biograficzne; Kształcenie zawodowe; Praca zawodowa; Prace dyplomowe, magisterskie, licencjackie; Twórczość literacka; Działalność społeczna; Wyróżnienia, odznaczenia; Materiały w zakresie dokształcania i uczestnictwa w różnych kursach; Materiały o...; Korespondencja; Notatki; Fotografie; Materiały obce.

Andrzej Szczepaniak zwrócił uwagę, że „Działania związane z gromadzeniem i przechowywaniem archiwaliów w muzeach ograniczają lub niekiedy wręcz wykluczają podejmowanie ujednoliconych, standardowych działań archiwalnych, związanych z opracowywaniem i ewidencjonowaniem”, oraz apelował o zbudowanie „spójnego źródła informacji, ogarniającego wszystkie archiwalia przechowywane w instytucjach kultury, którego obecnie tak bardzo brakuje. To bardzo utrudnia badania naukowe, prowadzenie kwerend i innych działań związanych z udostępnianiem”⁴⁶.

Ale z kolei Waldemar Chorążyczewski uważa, że nie jest „aż tak ważne, żeby zbiory gruntownie opracowywać wedle metody archiwalnej czy bibliotekarskiej. Nierzadko, zwłaszcza w mniejszych muzeach, brak jest nawet pracownika zdolnego odczytać trudniejsze dokumenty. A przy tym wiele z tych archiwaliów, z pewnością ciekawych ekspozycyjnie, to z punktu widzenia archiwalnego makulatura. Biblioteki natomiast to przede wszystkim czytelnictwo. Dostęp do archiwaliów jest najprostszy, bo zgromadzone są po to, żeby czytać je podobnie jak książki drukowane”⁴⁷. Nie sposób się z tym nie zgodzić, chociaż oznacza to akceptację dla istniejącego status quo, z naukowego punktu widzenia wcale nie najlepsze dla archiwaliów.

Poza zasobem archiwalnym, bibliotecznym czy muzealnym wiele materiałów archiwalnych wytworzonych przez naukowców, polityków, twórców, działaczy znajduje się w rękach prywatnych. Stan tych zbiorów, jeśli chodzi o sposób przechowywania, opracowanie i udostępnianie, jest bardzo zróżnicowany. W domach przechowywane są często w piwnicach, upchane do pudeł bez ładu i składu, czasem ulegają zniszczeniu. W zasadzie trudno

⁴⁵ J. Wolna, *Archiwalia w Muzeum Oświaty w Bydgoszczy*, Toruń 2012, praca magisterska, masz.

⁴⁶ A. Szczepaniak, *Archiwalia i archiwum w muzeum państwowym*, „Problemy Archiwistyki”, nr 1, s. 10. On-line dostępne w World Wide Web: <http://www.archiwa.gov.pl/images/stories/WE/ASzczepaniak.pdf>, 20 lutego 2013.

⁴⁷ W. Chorążyczewski, J. Wiśniewski, *Archiwalia w bibliotekach i muzeach*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2000, ss. 136, „Archiwista Polski”, 2001, nr 3–4, s. 181–184.

jest mówić o przechowywaniu w archiwalnym rozumieniu, nie mówiąc już o udostępnianiu, ale przede wszystkim o opracowaniu.

Zdarza się jednak, że dzieci lub wnuki doceniają osobę twórcy oraz jej działalność i dbają o spuściznę, czego przykładem jest syn Michała Kwiatkowskiego, dziennikarza, twórcy pisma „Narodowiec” w Westfalii, bojownika o polskość Śląska, orędownika sprawy polskiej we Francji we wrześniu 1939 roku, który założył, że opracuje (raczej skataloguje) materiały ojca, aby nie uległy rozproszению⁴⁸. Przykładem rzadkiej troski rodziny nie tylko o zabezpieczenie całości materiałów, ale również o zapewnienie możliwości jej udostępniania, a w przyszłości przekazania do archiwum w postaci opracowanej, jest spuścizna Kazimierza Sabbata, przedostatniego prezydenta RP na uchodźstwie, a także premiera i ministra spraw zagranicznych tego rządu, aktywnego działacza politycznego i społecznego Polonii w Wielkiej Brytanii. Spuścizna obejmuje sześć m.b. akt, 136 jednostek archiwalnych zgrupowanych w ośmiu działach proponowanych w opisywanych wyżej wytycznych APAN. Wynikiem opracowania jest tradycyjny inwentarz ciągły, dostępny na miejscu, w prywatnym domu rodzinnym; w miejscu przechowywania spuścizny, jednak poza inwentarzem, pozostały fotografie i nagrania⁴⁹.

Zatem — standard czy różnorodność opracowania?

W kwestii układu wewnętrznego spuścizny — podziału na części, serie — standardy nie miały zastosowania i nie wydaje się, aby ten stan mógł się zmienić. Nie ma zgodności dzisiaj, czy opis wewnątrz spuścizny powinien zatrzymywać się na poziomie jednostki archiwalnej — co jest przyjęte dla zespołów archiwalnych — czy obejmować spisy dokumentów w danej jednostce, czy też opisywać oddzielnie poszczególne dokumenty — jak to jest w przypadku staropolskich archiwaliów rodzinno-majątkowych — gdzie często jednostka obejmuje jeden dokument⁵⁰. Natomiast obserwuje się przydatność standardu ISAD(G) przy opisywaniu wielopoziomowym spuścizny, włącznie z poziomem dokumentu⁵¹.

⁴⁸ M. Kwiatkowski, *O przeszłości i archiwach „Narodowca”*, [w:] *Ślady polskości...*, s. 240–243.

⁴⁹ Fotografie trudno było wydzielić z archiwum rodzinnego, natomiast nagrań nie udało się odtworzyć ze względu na brak odpowiedniego sprzętu, *Inwentarz Archiwum Kazimierza Sabbata*, oprac. W.K. Roman, Londyn–Warszawa 2008, masz.

⁵⁰ Por. K. Syta, W. Nowosad, *Problemy opisu archiwaliów rodzinno-majątkowych w skomputeryzowanych archiwalnych systemach informacyjnych*, [w:] *Komputeryzacja archiwów*, t. V; *Problemy opisu archiwaliów w skomputeryzowanych archiwalnych systemach informacyjnych*, red. H. Robótka, Toruń 1999, s. 34–35.

⁵¹ R. Górski, *Materiały proveniencji prywatnej...*, s. 206.

Jednak obecnie nawet w archiwach nie przyjęto jednolitych zasad opracowywania spuścizn i modyfikuje się wytyczne opracowane w Archiwum PAN, które stanowią — jak wynika z przedstawionych przykładów — swoisty standard postępowania podczas opracowywania spuścizn archiwalnych. Do rozwiązania jednak, jeśli chodzi o ich opracowanie, pozostają nadal kwestie związane z ustaleniem granic spuścizny, metod i procedur opracowania oraz standardu opisu archiwalnego⁵². Istnieje zatem potrzeba, o której pisze Robert Górski, ujęcia całości materiałów danej spuścizny w standardzie opisu archiwalnego, którego różne rozwiązania przeanalizował, wnioskując, że możliwe jest jego stworzenie przy wykorzystaniu doświadczeń polskich i zagranicznych⁵³.

Standardem postępowania ze spuściznami powinno być opracowanie oparte na ogólnych, istniejących już wzorcach — w tym *Wytycznych* APAN, które — moim zdaniem — nawet nie wymagają specjalnej aktualizacji, a jedynie uwzględnienia nowego rodzaju dokumentacji, która w dawnych spuściznach nie występowała: dokumentacji elektronicznej. Niezależnie bowiem od przedstawionych różnorodnych sposobów opracowywania spuścizn wszystkie placówki staną przed kolejnym, pilnie wymagającym rozwiązania problemem: wraz ze zmianami zachodzącymi w społeczeństwie informacyjnym i przy coraz większym wykorzystywaniu przez osoby prywatne komputerów i elektronicznych nośników danych ulegnie zmianie struktura spuścizny. Do archiwów, bibliotek i muzeów będą przekazywane materiały w postaci elektronicznej⁵⁴. To jest szereg pytań, które wymagają pilnej odpowiedzi: co zrobić z plikami zawierającymi teksty autorskie i z pocztą elektroniczną — drukować czy archiwizować w postaci cyfrowej? W jaki sposób? Jak pogodzić część elektroniczną spuścizny z tradycyjną? A może całość digitalizować, co jednocześnie pozbawi nas obcowania z formą zewnętrzną, a to w przypadku spuścizn jest szczególnie istotne dla badaczy?

Standardem powinno być włączenie spuścizn archiwalnych do systemu informacji archiwalnej przez tworzenie inwentarza w formie bazy danych. I dopiero ta baza danych daje największe możliwości standaryzacji dotyczącej przede wszystkim opisu. Standaryzacją niewątpliwie można objąć opisy w systemach informatycznych na poziomie zespołu archiwalnego

⁵² Por. B. Wilk, *Spuścizny (archiwa osobiste) wobec wyzwań nowoczesności*, „Archiwista Polski”, 2012, nr 3 (67), s. 50.

⁵³ R. Górski, *Materiały proveniencji prywatnej...*, s. 204–208.

⁵⁴ W. Woźniak, *Dokumentacja elektroniczna jako część spuścizny — podstawowe problemy*, [w:] *Archiwa, biblioteki, muzea wobec nowych wyzwań w dobie digitalizacji*, Kraków 2011, s. 11–31.

(zbioru). Byłyby one na tyle pojemne, aby uwzględnić wszystkie występujące cechy indywidualne spuścizny.

Współcześnie nie wydaje się możliwe całkowite ujednolicenie zasad opracowywania przede wszystkim ze względu na niemożliwość (na dzień dzisiejszy) połączenia systemu informacyjnego archiwów, bibliotek i muzeów, a nawet ujednolicenia postępowania tylko w obrębie archiwów: państwowych, społecznych, kościelnych, wyodrębnionych i innych. Opracowywanie spuścizn archiwalnych pozostaje zatem między standardami a różnorodnością.

Dorota Piętka-Hadała
Warszawa

XI WARSZAWSKI PIKNIK ARCHIWALNY. CZEKAMY NA ZIELONE ŚWIATŁO

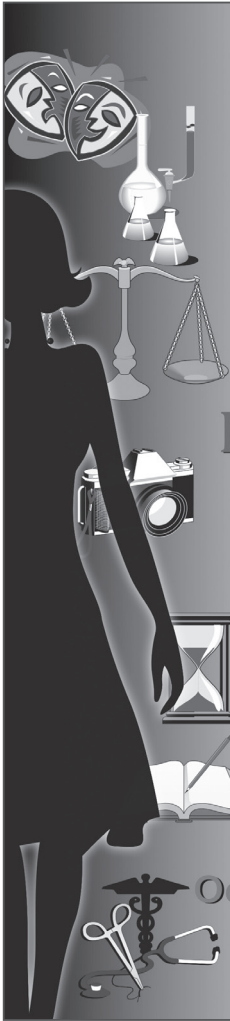
W tym roku XI Warszawski Piknik Archiwalny zaplanowany został na 6 czerwca 2020 roku w salach i otoczeniu Pałacu Staszica oraz w Muzeum Drukarstwa, Oddziale Muzeum Warszawy na warszawskiej Pradze. Czy w obecnej sytuacji niepewności i strachu można było myśleć o pikniku? Z pewnością zdania były podzielone. Nikt nie potrafił określić przyszłych realnych terminów jakichkolwiek bezpiecznych imprez i zgromadzeń, dlatego niestety musieliśmy podjąć trudną decyzję i odwołać organizację tej naszej kultowej imprezy. Warto jednak było równocześnie oswoić społeczeństwo ze świadomością, że czas nie stoi w miejscu i sytuacja, w jakiej aktualnie się znajdujemy, odejdzie kiedyś do przeszłości, a to, co wcześniej dawało nam zadowolenie i satysfakcję, warto będzie na nowo rozbudzić i kontynuować. Mamy nadzieję, że tak się stanie i dlatego chcemy uchylić rąbka tajemnicy i poinformować, jaki był przygotowany program tegorocznego XI Warszawskiego Pikniku Archiwalnego.

Rozpoczynając drugą dziesiątkę swojego istnienia, WPA przyjął hasło *Bez kobiet nie ma historii* i był w założeniu poświęcony całkowicie kobietom — zarówno z odległej przeszłości historycznej, jak i historii najnowszej, a także kobietom żyjącym współcześnie. Chcieliśmy zaprezentować kobiety zasłużone w różnych dziedzinach, nieugięte, mądre, odważne, które albo są dobrze znane, albo mało kto o nich wie, chociaż bezsprzecznie zasługują na pamięć.

Przygotowano wiele wystaw poświęconych znanym nazwiskom i tym mniej znanym, ale wyjątkowo zasłużonym. Chcieliśmy spotkać się z gośćmi specjalnymi, m.in. z panią Anną Kamińską, pisarką, panią dr Dorotą Sumińską, lekarzem weterynarii, obrończynią praw zwierząt, panią prof. Ewą Łętowską, prawniczką, konstytucjonalistką, Rzecznikiem Praw Obywatelskich (1988–1992), będącą pierwszą osobą sprawującą ten urząd w Polsce — ogromnym autorytetem naukowym i prawniczym.

Zapowiadało się więc na wiele dyskusji na ciekawe i często aktualne tematy, które powinny zadowolić nawet najbardziej wymagających.

Planowane były bloki wykładów o znanych kobietach, m.in. Marii Skłodowskiej-Curie, Eugenii Kierbedziowej, Helenie Barszczewskiej, Grażynie Rutowskiej i wielu innych. W salach Pod kopułą, na najwyższej kondygnacji Pałacu Staszica, zaplanowano pokaz strojów damskich od

**Bez kobiet
nie ma historii**

6 czerwca 2020
11.00–17.00

Pałac Staszica
wnętrza i otoczenie
Muzeum Drukarstwa,
Oddz. Muzeum Warszawy

XVI do XIX w., a ponadto prezentację biżuterii z kamieniami szlachetnymi i pokaz minerałów i skał stosowanych w kosmetykach. Programowi miały towarzyszyć dwa zespoły muzyczne — Warsaw Dixielanders i MONS.

Po raz kolejny chcieliśmy udostępnić publiczności podziemia Pałacu Staszica, po których oprowadzać miały, opowiadając o historii tego miejsca, przedstawicielki Archiwum PAN w Warszawie dr hab. Hanna Krajewska i mgr Katarzyna Słojkowska oraz Instytutu Badań Literackich PAN dr Aleksandra Wójtowicz — osoby o wyjątkowej wiedzy, osiągnięciach badawczych i dorobku naukowym i publicystycznym. Po zwiedzaniu zaplanowane było zaproszenie, w ramach kontynuacji tematu, na wykład poświęcony śladom krwi w Pałacu Staszica, poprowadzony przez prof. Krzysztofa Kosińskiego z Instytutu Historii im. Tadeusza Manteuffla PAN i dr. hab. Zbigniewa Tucholskiego z Instytutu Historii Nauki PAN.

Tak jak poprzednio również i w tym roku piknik miało współorganizować ponad dwadzieścia zaprzyjaźnionych już od wielu lat instytucji: archiwów, bibliotek, muzeów, instytutów i fundacji. Patronat honorowy objęli prezes Polskiej Akademii Nauk, prezydent m.st. Warszawy i Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych. Nie zawiodły też patronaty medialne: Radia RdC, kilku stacji telewizyjnych i wydawnictw „Skarpa Warszawska” i „Mówią wieki”. Uzyskaliliśmy także patronat „Biuletynu Polonistycznego IBLPAN”, za który jesteśmy bardzo wdzięczni.

W przygotowaniach do Warszawskiego Pikniku Archiwalnego bierze zawsze udział wiele osób, które dokładają starań, żeby to wspólne święto archiwalne było rozpoznawalne nie tylko w życiu kulturalnym stolicy i przestrzeni medialnej, ale także dawało ogromną satysfakcję ze względu na integrację wszystkich pokoleń.

Dlatego wbrew groźnej i skomplikowanej sytuacji pandemicznej, w której przyszło nam żyć, ciepło pomyślimy mimo wszystko o realizacji XI Warszawskiego Pikniku Archiwalnego. Gdy najgorsze minie i wszyscy będziemy w stanie pomyśleć o normalnym życiu — chociaż już w innych, niełatwych realiach — zaplanujemy czas na odwiedzenie archiwistów w Pałacu Staszica na XI Warszawskim Pikniku Archiwalnym. Oni już niebawem będą gromadzić materiały z czasów pandemii, które być może posłużą jako motyw przewodni jednej z przyszłych edycji piknikowych.

Dorota Piętka-Hadała
Warszawa

FESTIWAL NAUKI W PAŁACU STASZICA

PAN Archiwum w Warszawie 26 września 2020 r. po raz kolejny wzięło udział w warszawskim Festiwalu Nauki, który świętował swoją XXIV edycję. Jak zawsze wraz z innymi jednostkami PAN, z których większość ma siedziby w Pałacu Staszica, uczestniczyliśmy w Festiwalu Nauki w Pałacu Staszica. W tym roku oprócz PAN Archiwum w Warszawie w festiwalu wzięły udział: Instytut Badań Literackich PAN, Instytut Filozofii i Socjologii PAN, Instytut Fizjologii i Żywienia Zwierząt im. Jana Kielanowskiego PAN z Jabłonną, Instytut Kultur Śródziemnomorskich i Orientalnych PAN, Instytut Nauk Ekonomicznych PAN, Instytut Slawistyki PAN oraz PAN Zakład Działalności Pomocniczej w Warszawie.

Program Archiwum prezentowany był w sali Marii Skłodowskiej-Curie, gdzie odbywały się wystąpienia z prezentacjami oraz ekspozycja była wystawa planszowa. Tematyka wystąpień była bardzo różnorodna zarówno pod względem tematycznym, jak i czasowym, tak by zadowolić gusta i zainteresowania publiczności w różnym wieku. Poruszone zostało m.in. bardzo aktualne i fascynujące zagadnienie poprzednich pandemii, które w minionych wiekach szalały zarówno w Polsce, jak i na świecie, a także aktualnej, przez którą cierpi cały współczesny świat — z powodu wirusa COVID-19. Wśród innych poruszanych tematów znalazła się prezentacja niezwykle interesującej sylwetki jedynej kobiety rozstrzelanej w Katyniu Janiny Lewandowskiej, wyjawienie największych tajemnic PRL-u, zapoznanie się z archeologią tzw. mokrą w Polsce i na świecie oraz wzruszające wspomnienie o polskich dzieciach deportowanych na Syberię w latach 1940/1941 oraz ich tułaczkiej wędrówce po świecie podczas 2. wojny światowej. Wykładowi towarzyszyła wystawa nawiązująca do ostatniego referatu pt. *Polskie dzieci Syberii w hacjendzie Santa Rosa*.

Dopuszczalna frekwencja w zajmowanej przez nas sali (w związku z pandemią i określoną powierzchnią sali) ustalona była na maksymalnie 38 osób i faktycznie wiele z tych miejsc zajętych było na każdym wykładzie. Bardzo ucieszyła nas wysoka ocena publiczności i stałych miłośników tej imprezy, których w tym roku również nie zabrakło, nawet przy ściśle zachowywanych środkach bezpieczeństwa. Jak zawsze odczuwalna była atmosfera zainteresowania i pozytywnej energii publiczności, i to w różnym wieku, o czym świadczą bardzo pochlebne wpisy do *Księgi pamiątkowej* Archiwum. Po każdym wykładzie były zadawane pytania, które

potwierdzały żywe zainteresowanie tematyką i bogactwo przekazywanych informacji.

Dziękujemy, że byli Państwo z nami pomimo tylu obostrzeń związanych z bezpieczeństwem i że nasz program wzbudził Państwa zainteresowanie. Mamy nadzieję, że spotkamy się na Festiwalu Nauki w Pałacu Staszica również za rok, w dobrym zdrowiu, a przygotowane przez nas wykłady dadzą Państwu równie ogromną satysfakcję!

SPRAWOZDANIE Z DZIAŁALNOŚCI PAN ARCHIWUM W WARSZAWIE W 2019 ROKU

PODSTAWOWE DANE O ARCHIWUM

Archiwum ma swoje oddziały w Poznaniu oraz w Katowicach. Archiwum posiada zasób historyczny powierzony i dysponuje 23,5 etatami.

Większość stanowią pracownicy zajmujący się merytoryczną działalnością archiwalną, w tym: trzech kustoszy, dziewięciu adiunktów archiwalnych, trzech starszych dokumentalistów, dwóch dokumentalistów, dwóch konserwatorów dzieł sztuki; cztery osoby mają stopień doktora, jedna doktora habilitowanego.

W roku sprawozdawczym w PAN Archiwum w Warszawie rozpoczęły pracę dwie osoby: Sylwia Fabisiak-Chojnacka (1 lutego) i Wojciech Piotrowski (1 maja).

Posiedzenie Rady Naukowej odbyło się 20 marca. Rozpoczął ją prof. Andrzej Buko, dziekan Wydziału I Nauk Humanistycznych i Społecznych PAN, który po powitaniu przez ustępującego ze stanowiska przewodniczącego Rady Naukowej Archiwum PAN prof. Leszka Zasztowta złożył nowej Radzie Naukowej życzenia owocnej pracy w kadencji 2019–2022 oraz uroczystie wręczył wszystkim jej obecnym członkom nominacje. Następnie zaproponował przystąpienie do wyboru przewodniczącego nowej Rady Naukowej PAN Archiwum w Warszawie, którym obrany został ponownie prof. Leszek Zasztowt. Wiceprzewodniczącą Rady Naukowej PAN Archiwum w Warszawie została prof. Alicja Kulecka, a kierowanie sekretariatem Rady powierzono dr Joannie Arvaniti.

Po ogłoszeniu wyników wyborów przewodnictwo w obradach objął wybrany ponownie przewodniczący RNPAN Archiwum w Warszawie prof. Leszek Zasztowt, który podziękował w imieniu swoim i Prezydium Rady Naukowej PAN Archiwum za okazane mu zaufanie i zaproponował przystąpienie do kolejnego punktu porządku obrad. Członkowie Rady Naukowej przyjęli jednogłośnie protokół poprzedniego posiedzenia Rady Naukowej Archiwum PAN.

Dyrektor Hanna Krajewska zaprezentowała sprawozdanie z pracy APAN w 2018 roku oraz plany na rok kolejny. Rada Naukowa wyraziła

swoje zadowolenie z działalności Archiwum PAN mimo niesprzyjających warunków materialnych placówki, a następnie jednomyślnie przyjęła sprawozdanie z działalności Archiwum PAN w 2018 roku i plany na rok 2019.

W dalszej części zebrania dyskusja toczyła się wokół problemów związanych z pozyskiwaniem spuścizn oraz wpływem ustawy RODO na liczbę przejmowanych przez Archiwum PAN materiałów. Członkowie Rady poinformowani zostali o nadaniu postanowieniem z 5 lutego 2019 roku pani dr hab. Alicji Kuleckiej tytułu profesora nauk humanistycznych przez prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

W części nieoficjalnej posiedzenia Rady Naukowej współautorka wystawy *Uczni dla Niepodległej* dr Joanna Arvaniti przedstawiła informacje na temat tej ekspozycji i zachęciła zgromadzonych do jej obejrzenia.

Po zakończeniu posiedzenia Rady Naukowej odbyło się jak zawsze Kolegium Dyrekcji, w którym udział wzięli kierownicy oddziałów oraz przedstawiciele PAN Archiwum w Warszawie. Na spotkaniu raz jeszcze omówiono najważniejsze wydarzenia minionego roku, sprawy bieżące oraz plany.

Stan zasobu

W 2019 roku nastąpił przyrost zasobu o 71,85 m.b. materiałów archiwalnych i dokumentacji niearchiwalnej placówek PAN. W Warszawie wpłynęło 40,89 m.b. materiałów pochodzenia prywatnego i 15,89 m.b. materiałów pochodzenia instytucjonalnego. Wycofano przekazane pomyłkowo materiały należące do Instytutu Archeologii i Etnologii PAN (1,53 m.b.). Stan zasobu Oddziału w Poznaniu powiększył się o 6,37 m.b. materiałów pochodzenia prywatnego i 8,58 m.b. materiałów pochodzenia instytucjonalnego, a w wyniku prac porządkowo-archiwizacyjnych wybrakowano 2,80 m.b. dokumentacji niearchiwalnej. Zasób Oddziału w Katowicach powiększył się o 0,12 m.b. materiałów pochodzenia prywatnego. Ogólny stan zasobu wynosi obecnie 3475,54 m.b. materiałów archiwalnych i dokumentacji aktowej.

Wykaz nabytków zawiera załącznik nr 1.

Komisja Metodyczna pod przewodnictwem Anity Chodkowskiej odbyła dwa posiedzenia, na których członkowie Komisji zatwierdzili 16 inwentarzy opracowanych zgodnie z przyjętymi zasadami porządkowania

i inwentaryzowania materiałów archiwalnych oraz inwentarzy warsztatowych. Na bieżąco przekazywano uwagi do opracowywanych inwentarzy.

Komisja Oceny Dokumentacji Niearchiwalnej zaopiniowała pozytywnie 28 wniosków placówek PAN, w wyniku czego wybrakowano blisko 401 m.b. dokumentacji niearchiwalnej.

W zakresie kształtowania narastającego zasobu PAN Archiwum w Warszawie Komisja Opiniowania Normatywów zaopiniowała 11 kompletów normatywów, instrukcji kancelaryjnych, rzeczowych wykazów akt i instrukcji organizacji oraz zakresu działania archiwum zakładowego. Przeprowadzono pięć kontroli placówek PAN w zakresie postępowania z dokumentacją aktową i funkcjonowania archiwów zakładowych.

ARCHIWUM PAN W WARSZAWIE

1. Naukowo-archiwalne opracowanie zasobu

Prowadzono prace porządkowe w materiałach pochodzenia urzędowego i prywatnego. Komisja Metodyczna zatwierdziła inwentarze: Grzegorza Białkowskiego, Pawła Funka, Stefana Lichtenstein-Janickiego, Jerzego Rayskiego, Zygmunta Rysiewicza, Marty Skorko-Barańskiej, Janiny Świętosławskiej-Żółkiewskiej i Kazimierza Wachowskiego. Prace porządkowo-inwentaryzacyjne rozpoczęte w materiałach innych twórców były prowadzone na bieżąco, podobnie jak wykonywanie spisów niezbędnych przy przejmowaniu nowych spuścizn.

2. Ewidencja zasobu archiwalnego

Do bazy danych ZoSIA wprowadzono łącznie 527 rekordów, zaktualizowano serwis „Szukaj w archiwach”. Kontynuowano zbiór nekrologów, wykonując na bieżąco spisy.

3. Kształtowanie narastającego zasobu archiwalnego

Opiniowanie i konsultowanie normatywów, wizytacje placówek

W zakresie kształtowania narastającego zasobu PAN Archiwum w Warszawie udzielono 37 opinii, ekspertyz, porad i konsultacji. Skonsultowano oraz zaopiniowano komplet dziesięciu normatywów. Przeprowadzono pięć kontroli placówek PAN w zakresie postępowania z dokumentacją aktową i funkcjonowania archiwów zakładowych.

Brakowanie dokumentacji niearchiwalnej

Komisja Oceny Dokumentacji Niearchiwalnej zaopiniowała pozytywnie 20 wniosków o wybrakowanie 234,65 m.b. dokumentacji niearchiwalnej w placówkach PAN. Udzielono licznych wskazówek dotyczących niszczenia dokumentacji przeterminowanej.

4. Konserwacja akt

Wykonano prace konserwatorskie *Księżeczki legitymacyjnej* Wojciecha Jastrzębowskiego (14 kart). Kontynuowano prace konserwatorskie przy dokumentach ze spuścizny Eleonory Kurhanowiczowej (243 karty). Wykonano dokumentację opisową, naniesiono paginację konserwatorską i przygotowano dokumentację fotograficzną, oczyszczono mechanicznie, odkwaszono, planiowano, zdublowano i wyprasowano karty, wykonano kąpiele wodne, następnie ułożono karty wg kolejności w przygotowanych obwolutach i teczках ochronnych, uzupełniono dokumentację opisową i wykonano dokumentację fotograficzną po konserwacji.

5. Dział fotografii i mikrofilmów

Stan zbiorów mikrofilmowych nie powiększył się i wynosi 1129047 klatek mikrofilmów negatywowych i 3225478 klatek mikrofilmów pozytywowych. Zbiór fotografii nie powiększył się i liczy obecnie 31186 (zdigitalizowanych celem zabezpieczenia) fotografii, negatywów, pocztówek, odbitek kserograficznych oraz 24 płyty CD. Zbiór jest na bieżąco zabezpieczany.

6. Zbiory specjalne

Zbiór medali wzbogacił się o dziewięć nabytków i liczy obecnie 1100 zewidencjonowanych obiektów. Wykonano skonstrum i sporządzono spis brakujących sygnatur. Kontynuowano wykonywanie fotografii cyfrowych obiektów przechowywanych oddzielnie ze względu na format, czym zakończono prace nad wykonywaniem fotografii cyfrowych i odbitek wszystkich obiektów ze zbioru medali.

7. Biblioteka

Księgozbiór powiększył się o 117 woluminów druków zwartych (17 zakupiono, 100 pozyskano z darów) i o 32 woluminy wydawnictw

ciągłych (10 zakupiono, 22 — dary). Księgozbiór liczy 13243 woluminy druków zwartych i 10370 woluminów wydawnictw ciągłych.

W roku sprawozdawczym wprowadzono 473 rekordy, obejmujące zarówno nowo pozyskane publikacje, jak i starsze wydawnictwa. Łącznie w bazie MAK znajduje się blisko 8000 rekordów.

Zrealizowano 319 wypożyczeń czasopism i książek. Kontynuowano współpracę z bibliotekami: Instytutu Badań Literackich PAN, Instytutu Historii Nauki PAN, Instytutu Filozofii i Socjologii PAN, Uniwersytetu Warszawskiego i innymi.

8. Wydawnictwa

Ukazał się kolejny tom „Biuletynu Archiwum PAN” nr 59, poświęcony małżeństwom uczonych związanych z naukami biologicznymi. Zamieszczono także artykuły okolicznościowe i popularyzatorskie. Prowadzono prace redakcyjne nad przygotowaniem do publikacji „Biuletynu Archiwum PAN” nr 60. Kolportowano inne, wcześniejsze wydawnictwa Archiwum PAN.

9. Udostępnianie

W Pracowni Naukowej odnotowano 382 odwiedziny czytelników korzystających z materiałów archiwalnych. Udostępniono 1416 jednostek archiwalnych i 62 jednostki akt osobowych. Na zamówienia czytelników wykonano blisko 9000 kserokopii i skanów.

Zrealizowano drogą tradycyjną i pocztą elektroniczną ponad 220 kwerend merytorycznych i w zespołach akt osobowych.

10. Popularyzacja

Wystawy

Na 21. Międzynarodowych Targach Analityki i Technik Pomiarowych EuroLab 2019 w Pałacu Kultury i Nauki w Warszawie (13–15 marca) zaprezentowano wystawę pt. *Maria Skłodowska-Curie i wielcy ludzie*. Wystawie towarzyszyły wystąpienia prezentujące działalność i zasób Archiwum.

Kolejne dwie wystawy zrealizowano we współpracy z Towarzystwem Rapperswilskim. Wernisaż pierwszej *Kobiety w polsko-węgierskiej*

historii odbył się w sali konferencyjnej Wzgórze Zamkowe w Kielcach (23–27 marca), następnie przewieziono ją do Polskiego Instytutu Badawczego i Muzeum w Budapeszcie (28 marca–29 kwietnia). Druga wystawa, przygotowana w związku z obchodami 390. rocznicy urodzin króla pt. *Jan III Sobieski król, wódz, polityk* pokazana została w kolegiacie żółkiewskiej na Ukrainie (19 września), polskiej szkole im. Marii Magdaleny we Lwowie (23 września) i w Pałacu Staszica w Warszawie (19 października). Obecnie (od 9 grudnia do odwołania) wystawę można obejrzeć w Bibliotece Publicznej im. Zygmunta Rumla w Warszawie. Tam też znajdują się wystawy: *Botanicy niepodległej Polski* i *Ocalić od zapomnienia. Jubileusze uczonych* (od 23 października 2018 r. do odwołania).

Ogólnopolska Noc Muzeów odbyła się 18 maja. Przygotowano dla dzieci warsztaty *Litery jak malowane*, pokazano prezentacje multimedialne oraz wygłoszono wykłady tematyczne, m.in. wykład towarzyszący wystawie *Znani nieznani Polacy*, która była później pokazywana w Buenos Aires (8 lipca), Kurytybie (10 lipca) oraz na lotnisku w Poznaniu (12 października). Relację z imprezy umieszczono na stronie internetowej Archiwum PAN i na FB.

W X Jubileuszowym Warszawskim Pikniku Archiwalnym (8 czerwca) wzięły udział 23 instytucje nauki i kultury. Pod wspólnym tytułem *Tajemnice warszawskich archiwów* zrealizowano wystawę planszową towarzyszącą wydarzeniu oraz pokazano oryginalne dokumenty ukazujące historię TNW i samego gmachu. Patronat honorowy nad imprezą objęli prezes Polskiej Akademii Nauk, prezydent m.st. Warszawy oraz dyrektor naczelny archiwów państwowych, a patronat medialny Polskie Radio S.A., TVP Historia, TVP Polonia, miesięczniki „Mówią wieki” i „Skarpa Warszawska”, swojego poparcia udzielił również na You Tube kanał historyczny Oblicza XX wieku.

Na XXIII Festiwalu Nauki w Domu Zjazdów i Konferencji w Jabłonie (21 września) eksponowano wystawę *Ocalić od zapomnienia. Nauka i sława. Maria Skłodowska-Curie i wielcy ludzie*, a w Pałacu Staszica (28 września) wystawy *Polscy matematycy* i *Droga do hymnu*, która od 3 grudnia do odwołania znajduje się w Zespole Szkół im. Prezydenta Ignacego Mościckiego w Zielonce. Wystawom towarzyszyły referaty i prezentacje.

Wystawa pt. *Polskie „dzieci Syberii” w hacjendzie Santa Rosa* swój wernisaż miała (11 grudnia) w Ambasadzie Polskiej w Meksyku, a wystawa pt. *Odrodzona nauka* (27 grudnia) w Pałacu Staszica.

Wcześniej zrealizowane wystawy, jak *Od Wyszehradu do Wyszehradu*, prezentowano (25–27 października) w Muzeum Drukarstwa w Nowym Targu. Wystawa *Julian Adam Majewski (1826–1920) i jego dzieło* już od 18 czerwca 2018 r. do odwołania prezentowana jest w Szpitalu Uzdrawiskowo-Rehabilitacyjnym w Ciechocinku, gdzie cieszy się nieślabnącym powodzeniem.

Wystawy: *Wojna Kościuszki w ikonografii PAN Archiwum w Warszawie*, *Drogi do Polski serca Kościuszki. W Ojczyźnie serce me zostało*, *Powstanie warszawskie w zbiorach PAN Archiwum w Warszawie* od 20 marca 2018 r. do odwołania znajdują się w Domu Kultury Rembertów.

Od 20 września do odwołania w Archiwum Urzędu Miasta Marki obejrzeć można wystawę *Drogi do niepodległości w zbiorach PAN Archiwum w Warszawie*.

Konferencje i seminaria

Seminarium uczczono 546. rocznicę urodzin Mikołaja Kopernika (19–20 lutego). Na spotkaniu wygłoszone zostały trzy referaty gości zaproszonych z Instytutu Historii Nauki PAN, Centrum Astronomicznego im. M. Kopernika PAN i z Centrum Nauki Kopernik. Podobne spotkanie zorganizowane zostało dla uczczenia jubileuszu 264. rocznicy urodzin Stanisława Staszica (6 listopada). Wydarzeniom organizowanym przez Archiwum towarzyszyły nagrania i fotorelacje zamieszczane regularnie na naszej stronie internetowej i facebooku.

Strona internetowa

Na stronie internetowej Archiwum umieszczono 35 wpisów o działalności placówki i jej ciekawych zbiorach i zanotowano blisko 8000 wejść. Większym zainteresowaniem cieszył się portal społecznościowy — facebook, na którym zamieszczono 145 informacji, które polubiły 502 osoby, a udostępniło 616. Łączna liczba obserwujących wynosi 1419 osób, post, który zdobył największą popularność, uzyskał zasięg 10792 osób.

11. Praktyki archiwalne

Praktyki archiwalne odbyło dwoje studentów Uniwersytetu Warszawskiego. Zorganizowano pokaz i prezentację dla studentów oraz 13 lekcji archiwalnych i warsztatów.

12. Zebrania i posiedzenia

W siedzibie Archiwum PAN w Warszawie jak zawsze odbywały się cotygodniowe spotkania poświęcone omawianiu spraw bieżących i podnoszeniu kwalifikacji zawodowych. 23 stycznia pracownicy odbyli szkolenie dotyczące ochrony danych osobowych w świetle ogólnego rozporządzenia o ochronie danych.

13. Współpraca naukowa

Współpraca naukowa krajowa

Pracownicy Archiwum uczestniczyli w spotkaniach i konferencjach organizowanych przez inne instytucje nauki i kultury. Były to m.in.: konferencja pt. *Kultura Jakucji* (3 września), VIII Seminarium Projektu *Archiwa przełomu* (8 października), konferencje *Spuścizna w XXI wieku — problemy gromadzenia, opracowywania i udostępniania* (Kraków, 16 października), *Obrazy 2. wojny światowej w materiałach fotograficznych i filmowych* (28 października), a także międzynarodowa konferencja naukowa poświęcona życiu i działalności Ignacego Jana Paderewskiego (20 listopada). Wygłoszono siedem referatów, prowadzono stałą współpracę z Uniwersytetem Trzeciego Wieku, organizując regularne wykłady dla jej uczestników (40). Pracownicy odbywali także szkolenia zewnętrzne, m.in. dotyczące dokumentacji pracowniczej i zasad działania RODO w kadrach (15 marca) oraz szkolenie pt. *Aktualne wyzwania w działalności archiwów i archiwizacji dokumentacji* (13 czerwca). Dyrektor Archiwum uczestniczyła w pracach Komisji Syberyjskiej, Komitetu Historii Nauki i Techniki, Komitetu Historii Medycyny i Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, których jest członkiem.

Współpraca naukowa z zagranicą

W dniach 31 maja–2 czerwca dwie pracownice Archiwum wzięły udział w międzynarodowej konferencji zorganizowanej w Ułan Ude *Улымжиевские чтения — X: Монголоведение в современном мире: опыт исследований, перспективы развития/Улымжийевские чтения — X. Монголоведение в современном мире. Опыт исследований, перспективы развития*, prezentując tam referaty, które później zostały opublikowane po rosyjsku i jednocześnie umieszczone na stronie internetowej Archiwum w polskiej wersji językowej.

Delegacja Archiwum z dyrektor Hanną Krajewską uczestniczyła w otwarciu wystaw na Węgrzech, Ukrainie, Argentynie i Brazylii.

ODDZIAŁY ARCHIWUM PAN

1. Naukowo-archiwalne opracowanie zasobu

W Oddziale w Poznaniu prowadzono prace porządkowe w archiwaliach pochodzenia urzędowego i prywatnego. Komisja Metodyczna zatwierdziła inwentarze materiałów: Kazimierzy Chojnackiej, Wojciecha Jedliny-Jacobsona, Mieczysława Makowskiego, Andrzeja Niesiołowskiego, Władysława Smosarskiego, Jana Szajbla, Jana Zausa i przekazała uwagi do innych inwentarzy.

Archiwum Prasowe gromadzące wycinki dotyczące uczonych oraz nauki w Wielkopolsce osiągnęło stan 481 teczek o łącznej objętości ok. 6,00 m.b. Materiały są układane alfabetycznie (uczenni) oraz rzeczowo według zagadnień: uczelnie, instytucje i towarzystwa naukowe, wydarzenia naukowe, historia Poznania i regionu, nekrologi.

W Oddziale w Katowicach kontynuowane było porządkowanie spuścizn, rozpoczęte w latach ubiegłych. Uporządkowano dalszą część (ok. 10 m.b.) materiałów archiwalnych przejętych w 2014 roku z Zakładu Antropologii Polskiej Akademii Nauk we Wrocławiu.

2. Kształtowanie narastającego zasobu aktowego

Opiniowanie i konsultowanie normatywów, wizytacje placówek

W ramach realizacji zadań w zakresie nadzoru nad działalnością archiwalną instytucji PAN w Oddziale w Poznaniu udzielono trzech konsultacji dotyczących prawidłowego postępowania z materiałami archiwalnymi.

Oddział w Katowicach udzielił 32 konsultacje archiwistom zakładowym w placówkach PAN. Przeprowadzono szkolenie kancelaryjno-archiwalne dla pracowników archiwów zakładowych instytucji Polskiej Akademii Nauk podlegających nadzorowi Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziału w Katowicach (7 marca, 16 października i 20 listopada) w placówkach Akademii w Katowicach i Wrocławiu.

Brakowanie dokumentacji niearchiwalnej

W Oddziale w Poznaniu pozytywnie zaopiniowano trzy wnioski o wybrakowanie dokumentacji niearchiwalnej w placówkach PAN, w wyniku czego wybrakowano łącznie ok. 20,70 m.b. dokumentacji.

W Oddziale w Katowicach pozytywnie zaopiniowano pięć wniosków o brakowanie dokumentacji niearchiwalnej w placówkach PAN, w wyniku czego wybrakowano łącznie 124,14 m.b. dokumentacji. Udzielono licznych wskazówek dotyczących niszczenia dokumentacji przeterminowanej.

3. Zbiór mikrofilmów i fotografii

Zbiór mikrofilmowy Oddziału w Poznaniu nie uległ zmianie i liczy 770 szpul. Zbiory płyt CD, na których są nagrane materiały przechowywane w Oddziale, liczą 50 sztuk, jeden przenośny twardy dysk oraz 12 płyt CD, na których są nagrane prace licencjackie i magisterskie powstałe m.in. w oparciu o materiały przechowywane w Oddziale. Zbiór fotografii powiększył się o 385 zdjęć.

Zbiór płyt CD, na których nagrane są materiały Oddziału w Katowicach, liczy 11 sztuk. Zdigitalizowano 77 dokumentów i fotografii. Całość zdigitalizowanego zbioru została zarchiwizowana na płytach DVD oraz na zewnętrznym dysku twardym celem zabezpieczenia wykonanej pracy.

4. Księgozbiory

W Oddziale w Poznaniu księgozbiór powiększył się o 54 woluminy wydawnictw zwartych (10 zakupiono, 44 dar) oraz o 61 czasopism (27 zakupiono, 34 dar). Stan księgozbioru podręcznego wynosi 5586 woluminów, w tym 2516 to druki zwarte oraz 3070 to wydawnictwa ciągłe.

W Oddziale w Katowicach biblioteka podręczna powiększyła się o dwa druki zwarte (oba pozyskano z darów) oraz o cztery woluminy wydawnictw ciągłych (jeden pozyskano z darów, trzy zakupiono). Stan księgozbioru podręcznego wynosi 385 woluminów druków zwartych i 609 woluminów wydawnictw ciągłych.

5. Udostępnianie zasobu

W Oddziale w Poznaniu zanotowano 267 odwiedzin czytelników w pracowni naukowej. Udostępniono łącznie 1431 j.a., zrealizowano 26 kwerend, a na zamówienie czytelników wykonano 429 reprografii ze zbiorów Oddziału.

Oddział w Katowicach odwiedziło 67 czytelników, udostępniono 675 j.a., wykonano cztery kwerendy archiwalne i 713 reprografii.

6. Popularyzacja zasobu

Wystawy

W ramach obchodów 100-lecia istnienia Uniwersytetu w Poznaniu zorganizowana została wystawa poświęcona bł. Janinie Sancji Szymkowiak i bł. Natalii Tułasiewicz (Wydział Teologiczny UAM, 8–26 marca) i wystawa zatytułowana *W setną rocznicę powstania medycyny i farmacji uniwersyteckiej w Poznaniu* (Muzeum Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego, 28–31 marca). Na wystawach były eksponowane m.in. materiały ze spuścizn przechowywanych w Oddziale.

Jubileuszowi towarzyszyła również wystawa eksponowana na ulicach i placach Poznania, na której także prezentowane były zdjęcia i dokumenty ze spuścizn przechowywanych w Oddziale.

W ramach Europejskich Dni Dziedzictwa na spotkaniu poświęconym Ludwice Dobrzyńskiej-Rybickiej, zorganizowanym przez Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, zaprezentowano wystawę materiałów przechowywanych w jej spuściźnie (7 września).

W siedzibie Oddziału w Katowicach prezentowano wystawy: *Materiały Henryka Mikołaja Góreckiego w Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziale w Katowicach* (3 grudnia–29 marca) oraz *Franciszek Hawranek — historyk* (od 2 grudnia do odwołania), powstałe w ramach cyklu *Przedstawiciele śląskiej nauki*. Od 1 lipca do 29 listopada eksponowano tam *Źródła do historii przemysłu w zasobie Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziału w Katowicach*.

W Gminnej Bibliotece Publicznej w Godowie odbył się wernisaż wystawy *Górny Śląsk w zasobie Archiwum Polskiej Akademii Nauk* (1–29 marca). Wystawa była następnie prezentowana kolejno w Gminnej Bibliotece Publicznej w Gaszowicach Filii w Czernicy (1 kwietnia–31 maja) i jednocześnie (2. wersja) w siedzibie Oddziału w Katowicach (1 kwietnia–28 czerwca) i w Bibliotece Publicznej Miasta Rydułtowy (1–29 czerwca).

Większości imprez organizowanych przez Oddział w Katowicach towarzyszyły wystąpienia w środkach masowego przekazu. Zanotowano publikację internetową dotyczącą działalności Oddziału w Katowicach.

Strona internetowa

Strona internetowa Oddziału w Poznaniu była na bieżąco aktualizowana i uzupełniana o informacje dotyczące: nabytków, opracowanych spuścizn, łącznego stanu zasobu, popularyzacji i publikacji pracowników. Zamieszczono 34 zdjęcia i dokumenty, w tym cztery skany dokumentów i fotografii ze zbiorów Oddziału.

Strona internetowa Oddziału w Katowicach uległa awarii. W 2019 roku przygotowane zostały materiały na nową stronę.

7. Praktyki

Praktyki archiwalne w Oddziale Poznańskim odbyła studentka Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Pracownicy zapoznali z organizacją placówki i jej zasobami oraz zaprezentowali wybrane spuścizny osób, które zajmowały się badaniami regionalnymi, słuchaczom warsztatów zorganizowanych (29 października) w ramach seminarium dla regionalistów pt. *Dziedzictwo Wielkopolski. Badania i popularyzacja przez Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk*.

8. Współpraca naukowa

Współpraca naukowa krajowa

Kontynuowano współpracę i kontakty z: Archiwum Państwowym w Poznaniu, Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, Biblioteką Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Cyfrowym Repozytorium Lokalnym CYRYL w Poznaniu, Instytutem Pamięci Narodowej Oddziałem w Poznaniu, PAN Oddziałem w Poznaniu, Stowarzyszeniem Archiwistów Polskich Oddziałem w Poznaniu, Zakładem Archiwistyki Instytutu Historii UAM, Wydawnictwem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Redakcją „Kroniki Powiatu Poznańskiego”, „Kroniki Miasta Poznania”, „Kroniki Wielkopolski”, „Życia Uniwersyteckiego”.

Pracownicy brali udział w konferencjach, m.in. w I i II Konferencji Naukowej *Luminarze poznańskiej medycyny akademickiej w okresie międzywojennym* (Poznań, 29 maja, 27 listopada), *Stanisław Hejnowski (1900–1969). Życie i dokonania* (Poznań, 13 czerwca) oraz w konferencji popularnonaukowej z okazji 135. rocznicy urodzin i 50. rocznicy śmierci prof. Bohdana Winiarskiego *Bohdan Winiarski — mąż stanu, wybitny*

prawnik, uczony, syn ziemi łomżyńskiej (Łomża, 4–5 grudnia), gdzie zaprezentowano referat i nawiązano współpracę z Polskim Towarzystwem Historycznym Oddziałem w Łomży.

27 marca w Collegium Minus UAM w Poznaniu odbyła się promocja książki Jarosława Matysiaka *Stefan Blachowski (1889–1962)*, Poznań 2017.

W Oddziale w Katowicach kontynuowana była współpraca z Oddziałem PAN w Katowicach, Archiwum Państwowym w Katowicach, Uniwersytetem Śląskim w Katowicach, Oddziałem Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach, Archiwum Archidiecezjalnym w Katowicach, Stowarzyszeniem Humanistycznym Europa. Śląsk. Świat Najmniejszy oraz z bibliotekami: Biblioteką Publiczną Miasta Rydułtowy im. Henryka Mikołaja Góreckiego, Gminną Biblioteką Publiczną w Godowie oraz Gminną Biblioteką Publiczną w Gaszowicach Filii w Czernicy.

Pracownik Oddziału w Katowicach uczestniczył w licznych spotkaniach naukowych i wernisażach wielu wystaw prezentowanych w Archiwum Państwowym w Katowicach, konferencji *Katowice i Ostrawa — dwa ośrodki przemysłowe. Początki — rozwój — przyszłość w Muzeum Historii Katowic* (10 września) i w posiedzeniu Komisji Historycznej PAN Oddział w Katowicach na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach (2 grudnia).

Załącznik nr 1**NABYTKI ARCHIWUM PAN****Warszawa****DZIAŁ II — Akta placówek PAN**

Przedsiębiorstwo Doświadczalno-Produkcyjne SONOPAN	7,80 m.b.
Materiały dodatkowe	
Instytut Archeologii i Etnologii PAN	1,80 m.b.
Instytut Nauk Geologicznych PAN	2,50 m.b.
Polska Akademia Nauk Zakład Doświadczalny Agrobiologii w Baranowie	3,30 m.b.
Upowszechnianie Nauki — Oświata „UN-O” Sp. z o.o.	0,49 m.b.

DZIAŁ III — Spuścizny uczonych polskich

Bogdan Baranowski	0,09 m.b.
Jerzy Gułkowski	1,20 m.b.
Aleksander Jackowski	0,60 m.b.
Wiktor Kemula	0,24 m.b.
Jacek Kornacki	0,15 m.b.
Alicja Kulecka	2,52 m.b.
Mirosław Mossakowski	0,51 m.b.
Andrzej Poppe	1,80 m.b.
Jadwiga Roguska-Cybulska	4,14 m.b.
Andrzej Schinzel	11,81 m.b.
Helena Strzezińska	4,68 m.b.
Feliks Tych	2,28 m.b.
Kazimierz Wachowski	0,12 m.b.
Alina Wawrzyńczyk	0,04 m.b.
Andrzej Wieczorek	0,48 m.b.
Zbigniew Wilma	0,01 m.b.
Janusz Żarnowski	3,29 m.b.
Zbigniew Żuk	0,66 m.b.
Poz. 1–18 dary	

Materiały dodatkowe

Nonna Bakun-Czubarow	0,90 m.b.
Zbigniew Grabowski	0,04 m.b.
Adam Hulanicki	2,95 m.b.

Łucja Okulicz-Kozaryn	0,72 m.b.
Antoni Roguski	0,11 m.b.
Wiktoria Śliwowska	1,08 m.b.
Jerzy Świderski	0,11 m.b.
Marian Wojciechowski	0,34 m.b.
Wiesława Zaborowska	0,02 m.b.
Poz. 1–9 dary	

Poznań

Dział II — Akta placówek PAN

Materiały dodatkowe

Pracownia Bohemistyczna Zakładu Słowianoznawstwa	0,15 m.b.
<i>Słownik Bartłomieja z Bydgoszczy</i>	8,20 m.b.
<i>Słownik gwarowy tzw. słowinców kaszubskich</i>	0,23 m.b.

Dział III — Spuścizny uczonych polskich

Elżbieta Kędelska	0,05 m.b.
Tadeusz Malinowski	0,14 m.b.
Maciej Serwański	4,80 m.b.
Maria Tyszkowa	0,05 m.b.
Poz. 1–4 dary	

Materiały dodatkowe

Ludwik Jaxa-Bykowski	0,02 m.b.
Bogdan Kostrzewski	0,10 m.b.
Irena Kwilecka	0,23 m.b.
Julian Musielak	0,25 m.b.
Zofia Trojanowiczowa	0,03 m.b.
Jan Wikarjak	0,01 m.b.
Maria Wojciechowska	0,60 m.b.
Zygmunt Wojciechowski	0,09 m.b.
Poz. 1–8 dary	

Katowice

Dział III — Spuścizny uczonych polskich

Materiały dodatkowe

Henryk Kocój	0,12 m.b.
Poz. 1 dar	

Załącznik nr 2

WYKAZ PUBLIKACJI PRACOWNIKÓW ARCHIWUM PAN

- Arvaniti Joanna**, *Biogramy*, [w:] *Polacy świata. Znani nieznani*, Warszawa 2019, s. 22–110.
- Arvaniti Joanna**, *Inwentarze archiwalne*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2019, nr 60, s. 6–7.
- Arvaniti Joanna**, *Polscy badacze Mongolii*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2019, nr 60, s. 136–151.
- Arvaniti Joanna**, *Polskie „dzieci Syberii” w hacjendzie Santa Rosa*, Warszawa 2019, ss. 28.
- Arvaniti Joanna**, *Wprowadzenie*, [w:] *Polacy świata. Znani nieznani*, Warszawa 2019, s. 12–21.
- Arvaniti Joanna**, *Wystawa „Znani nieznani. Polacy świata”*, „Zesłaniec”, 2019, nr 77, s. 71–75.
- Arvaniti Joanna**, *Polskiye issledowateli istorii mongolskich narodow*, [w:] *Mongolowiedienije w sowriemennom mirie. Opyt issledowanij, perspektiwy razwitija*, Ułan Ude 2019, s. 55–67.
- „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, nr 60, pod red. **Joanny Arvaniti**, Warszawa 2019, ss. 216.
- Boksa Michał**, *Działacz z probostwa. Ksiądz Kazimierz Maliński (1872–1928)*, „Kronika Miasta Poznania”, 2019, nr 4, s. 217–234.
- Boksa Michał**, *Ludwika Dobrzyńska-Rybicka — profesorka i bibliotekarka uniwersytecka*, „Kronika Miasta Poznania”, 2019, nr 1, s. 333–353.
- Boksa Michał**, *Mapa powiatu poznańskiego na 100-lecie Uniwersytetu w Poznaniu*, „Kronika Powiatu Poznańskiego”, 2019, nr 10, s. 35–55.
- Boksa Michał**, **Matysiak Jarosław**, *List Adama Wrzoska (1875–1965) do Heliodora Święcickiego (1854–1923) z 1920 roku*, „Przegląd Wielkopolski”, 2019, nr 1, s. 41–44 (na stronie internetowej www.e-pw.pl informacja o artykule).
- Boksa Michał**, **Matysiak Jarosław**, *List Ignacego Andrzejewskiego (1900–1986) do Zdzisława Grota (1903–1984) z 1977 roku*, „Przegląd Wielkopolski”, 2018, nr 4, s. 68–70 (na stronie internetowej www.e-pw.pl informacja o artykule).

- Boksa Michał**, *Profesor Stanisław Kielich (1925–1993). Syn czempiona szewca*, „Kronika Wielkopolski”, 2019, nr 1, s. 38–55.
- Boksa Michał**, *Profesor Władysław Węgorek (1918–2001). Wybitny specjalista w zakresie ochrony roślin*, „Kronika Wielkopolski”, 2019, nr 3, s. 45–58.
- Chodkowska Anita**, *Dokumenty orientalistów w zasobie Archiwum PAN w Warszawie. Źródła do historii badań Azji Wschodniej*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2019, nr 60, s. 124–135.
- Chodkowska Anita**, *Istorija orijentalistiki Polšy po materialam Archiwa Polskoj Akadiemii Nauk*, [w:] *Mongołowieńienije w sowriemien-nom mirie. Opyt issledowanij, pierspektiwy razwitija*, Ułan Ude 2019, s. 42–52.
- Chodkowska Anita**, *Źródła do historii odzyskania niepodległości Polski w zasobie Archiwum PAN w Warszawie*, [w:] *Warszawskie oblicza niepodległości*, Warszawa 2019, s. 9–22.
- Gass Izabela**, *Królowa Bona Sforza*, „Bibliotekarz. Magazyn Bibliotek Publicznych Południowo-Praskich”, 2019, nr 1, s. 5–6.
- Gass Izabela**, **Krajewska Hanna**, *Rapperswiliana. Darczyńcy Muzeum Polskiego w Rapperswilu*, pod red. **Joanny Arvaniti**, Warszawa 2019, ss. 52.
- Gass Izabela**, **Krajewska Hanna**, *Rapperswiliana. Muzeum Polskie w Rapperswilu*, pod red. **Joanny Arvaniti**, Warszawa 2019, ss. 40.
- Gass Izabela**, *Pogrzeb Węgier. Traktat w Trianon*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2019, nr 60, s. 152–153.
- Gass Izabela**, *W drodze do wód. Marienbaden, Karlsbad i Franzesbad*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2019, nr 60, s. 154–157.
- Gass Izabela**, *S Orłowiczem v Rakusku-Uhorosku*, „Tatry”, 2019, nr 1, s. 18–19.
- Gass Izabela**, *Śladami Orłowicza*, „W podróży”, lipiec 2019, s. 37–38.
- Krajewska Hanna**, *Kobiety na niwie naukowej — sylwetka Marii Skłodowskiej-Curie*, [w:] *Kobiety aktywne w walce o wolną Polskę i własne prawa (materiały z debaty historycznej)*, Warszawa 2019, s. 32–34.
- Krajewska Hanna**, *Sławni w Pałacu Staszica*, [w:] *Refleksja humanistyczna w planowaniu przestrzennym*, Warszawa 2019, s. 111–117.
- Marciniak Anna**, **Matysiak Jarosław**, *Materiały Kazimierza Kaczmarczyka*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2019, nr 60, s. 8–79.

- Matysiak Jarosław**, *Materiały Tadeusza Vetulaniego*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2019, nr 60, s. 80–123.
- Matysiak Jarosław**, [rec.] *Jakub Staszak, Rawicz 1919*, „Kronika Wielkopolski”, 2019, nr 3 (171), s. 116–120.
- Matysiak Jarosław**, *Udział prof. Adama Wrzóska w utworzeniu Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Poznańskiego*, „Kronika Miasta Poznania”, *Uniwersytetowi na stulecie*, 2019, nr 1, s. 208–230.
- Piętka-Hadała Dorota**, *Jubileuszowy X Warszawski Piknik Archiwalny. Relacja z Palacu Staszica*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2019, nr 60, s. 170–172.
- Piętka-Hadała Dorota**, *XXIII Festiwal Nauki w Palacu Staszica. Relacja z Jabłonny i Palacu Staszica, 20, 29 września 2019 roku*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2019, nr 60, s. 173–175.
- Polacy świata. Znani nieznan*, pod red. **Joanny Arvaniti**, Warszawa 2019, ss. 160.
- Sierpowski S., Malinowski Józef**, *Sylwetki sławnych i zasłużonych absolwentów Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, Poznań 2019.
- Słojkowska Katarzyna**, *O tych, co kochali i uczyli kochać Ziemię Ojczystą. Polskie Towarzystwo Krajoznawcze 1906–1918*, [w:] *W drugim szeregu. Bohaterowie walk o Niepodległość*, Warszawa–Pułtusk, 2019, s. 165–175.
- Słojkowska Katarzyna**, *Wierność i służba. Uczeń dla Niepodległej*, [w:] *Warszawskie oblicza niepodległości*, Warszawa 2019, s. 97–100.
- Sobeczko Mateusz**, *Francja w zasobie Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziału w Katowicach*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2019, nr 60, s. 158–161.
- Sobeczko Mateusz**, *Praktyka gromadzenia i opracowywania dokumentacji elektronicznej w instytucjach Polskiej Akademii Nauk pozostających pod nadzorem Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie na przykładzie Oddziału w Katowicach*, [w:] *Rola archiwów w procesie wdrażania systemów elektronicznego zarządzania dokumentacją. Z doświadczeń archiwów szkół wyższych, instytucji naukowych i kulturalnych oraz państwowych i samorządowych jednostek organizacyjnych*, Katowice 2018, s. 33–37.
- Sobeczko Mateusz**, *Varsaviana w zasobie Polskiej Akademii Nauk Archiwum w Warszawie Oddziału w Katowicach*, „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk”, 2019, nr 60, s. 162–169.
- Warszawskie oblicza niepodległości*, pod red. **Eweliny Wajs-Baryły**, Warszawa 2019, ss. 105.

INWENTARZE
ZESPOŁÓW ARCHIWALNYCH
ogłoszone w numerach 1–61 „Biuletynu Archiwum PAN”
(układ chronologiczny)

	strony
Nr 1 (1959)	
Towarzystwo Naukowe Warszawskie (1907–1953) (H. Dymnicka)	21–77
Nr 3 (1960)	
Materiały Aleksego Bachulskiego (M. Flis)	33–39
Materiały Stanisława Borowskiego (Z. Kolankowski)	44–48
Materiały Olgierda Górki (M. Wrzoscowa)	50–61
Materiały Stanisława Kętrzyńskiego (S. Chankowski)	64–69
Materiały Adama Kłodzińskiego (H. Dymnicka)	69–71
Materiały Jerzego Manteuffla (S. Chankowski)	73–77
Materiały Władysława Namysłowskiego (M. Wrzoscowa)	77–86
Materiały Eugeniusza Przybyszewskiego (M. Flis)	86–89
Materiały Heleny Salskiej (S. Chankowski)	89–93
Materiały Adama Skałkowskiego (M. Wrzoscowa)	93–109
Nr 4 (1961)	
Materiały Wisławy Knapowskiej (H. Zubalowa)	31–71
Materiały Artura Śliwińskiego (S. Chankowski)	72–126

Nr 5 (1962)

- Akta I Kongresu Nauki Polskiej (1949–1951)
(M. Wrzoscowa) 23–70

Nr 6 (1963)

- Akta Polskiego Towarzystwa Historycznego
(1886–1939, 1947–1968)
(H. Dymnicka, M. Wrzoscowa) 39–79
Materiały Antoniego Wróblewskiego
(J. Szajbel) 80–127

Nr 7 (1964)

- Materiały Janusza Iwaszkiewicza
(S. Chankowski) 33–53
Materiały Aleksandra Lednickiego
(M. Wrzoscowa) 54–70
Materiały Zygmunta Moczarskiego
(Z. Wardęska) 71–93
Materiały Ludwika Skubiszewskiego
(J. Szajbel) 94–105

Nr 8 (1965)

- Materiały Tadeusza Mańkowskiego
(A. Kamiński) 13–54
Materiały Wiktora Ormickiego
(O. Staroń) 55–78
Materiały Edwarda Schechla
(A. Marciniak) 79–96

Nr 9 (1966)

- Materiały Kazimierza Bassalika
(S. Chankowski) 35–54
Materiały Ludwika Ręgorowicza
(M. Wrzoscowa) 55–81
Materiały Adama Szymańskiego
(H. Obuchowska-Pysiowa) 82–87

Nr 10 (1967)

Materiały Wiktora Schramma (A. Marciniak)	20–106
--	--------

Nr 11 (1968)

Akta Komisji Naukowej Obchodu Roku Mickiewicza PAN (1953–1956) (H. Dymnicka)	30–64
Materiały Antoniego Artymiaka (S. Chankowski)	65–85
Materiały Ludwika Chmaja (R.W. Wołoszyński)	86–111
Materiały Eugeniusza Dziewulskiego (A. Brachfogel)	112–120
Materiały Władysława Dziewulskiego (M. Wrzoscowa)	121–148

Nr 12 (1969)

Materiały Witolda Chodźki (M. Wrzoscowa)	40–81
Materiały Franciszka Czubalskiego (M. Wrzoscowa)	82–97

Nr 13 (1970)

Materiały Józefa Grodeckiego i Katarzyny Grodeckiej (M. Wrzoscowa)	26–84
Materiały Stefana Rygla (S. Chankowski)	85–117
Materiały Bożeny Stelmachowskiej (J. Szajbel)	118–161

Nr 14 (1971)

Materiały Joachima Metallmanna (R. Majkowska)	18–26
Materiały Antoniego Peretiatkowicza (A. Marciniak)	27–66
Materiały Tadeusza Strumiły (R. Wojciechowska)	67–105

Materiały Zygmunta Zawirskiego (A. Woltanowski)	106–125
Nr 15 (1972)	
Materiały Bronisława Dembińskiego (K. Dopierała)	11–71
Materiały Włodzimierza Dzwonkowskiego (H. Dymnicka)	72–100
Materiały Wiktora Hahna (M. Wrzoscowa)	101–182
Nr 16 (1973)	
Materiały Ludwika Eckerta (M. Wrzoscowa)	26–52
Materiały Tadeusza Kowalskiego (J. Poradzisz)	53–99
Materiały Feliksa Kazimierza Terlikowskiego (M. Adamczewska)	100–125
Nr 17 (1974)	
Materiały Bronisława Pawłowskiego (H. Dymnicka-Wołoszyńska)	39–48
Materiały Edmunda Jana Reymana (J. Mizikowski)	49–81
Materiały Stanisława Tynca (M. Wrzoscowa)	82–125
Nr 18 (1975)	
Materiały Stanisława Karwowskiego (J. Szajbel)	19–41
Materiały Jerzego Landego (J. Mizikowski)	42–54
Materiały Mariana Magdańskiego (E. Sztraj)	55–62
Materiały Michała Rawity-Witanowskiego (H. Dymnicka-Wołoszyńska)	63–124

Nr 19 (1976)

Materiały Kazimierza Abgarowicza (M. Adamczewska)	24–35
Materiały Aleksandra Kozikowskiego (A. Marciniak)	36–54
Materiały Edwarda Lubicz-Niezabitowskiego (Z. Wardęska)	55–63

Nr 20 (1977)

Materiały Jana Dembowskiego (M. Wrzoscowa)	10–32
Materiały Mariana Gieysztora (A. Brachfogel)	33–54
Materiały Teodora Marchlewskiego (A. Brachfogel)	55–81

Nr 21 (1978)

Materiały Władysława Abrahama (E. Sztraj)	41–54
Materiały Stefana Baleya (M. Wrzoscowa)	55–93
Materiały Natalii Gąsiorowskiej-Grabowskiej (J. Mizikowski)	94–116
Materiały Wincentego Stysia (M. Wrzoscowa)	117–153

Nr 22 (1979)

Materiały Włodzimierza Demetrykiewicza (R. Majkowska)	35–59
Materiały Kazimierza Drewnowskiego (E. Sztraj)	60–78
Materiały Stanisława Kossutha (P. Porwoł)	79–106
Materiały Bronisława Niklewskiego (M. Adamczewska-Jackowiak)	107–144

Nr 23 (1980)

Materiały Andrzeja Grodka (M. Wrzoscowa)	31–101
---	--------

Materiały Janusza Wolińskiego (H. Dymnicka-Wołoszyńska)	102–150
Nr 24 (1981)	
Materiały Adolfa Joszta (M. Wrzoscowa)	15–42
Materiały Kazimierza Rodowicza (O. Staroń)	43–52
Materiały Czesława Zakaszewskiego (J. Mizikowski)	53–74
Nr 25 (1982)	
Materiały Władysława Dybowskiego (Ł. Litwa, M. Wrzoscowa)	21–44
Materiały Ludwika Hirszfelda i Hanny Hirszfeldowej (Ł. Litwa, M. Wrzoscowa)	45–148
Nr 26 (1983)	
Materiały Stanisława Kozierowskiego (J. Latzke)	8–87
Suplement do inwentarza materiałów Kazimierza Drewnowskiego (E. Sztraj)	88–98
Nr 27 (1984)	
Materiały Stanisława Antoniewskiego (J. Mizikowski)	22–35
Materiały Zygmunta Golonki (J. Mizikowski)	36–61
Materiały Lucjana Kaznowskiego (J. Mizikowski)	62–75
Materiały Tymoteusza Łuniewskiego (M. Wrzoscowa)	76–100
Materiały Jana Miklaszewskiego (S. Chankowski)	101–105
Nr 28 (1985)	
Materiały Stefana Ehrenkreutza (A. Brachfogel)	29–40

Materiały Witolda Kamienieckiego (M. Wrzowska)	41–50
Materiały Emila Kipy (H. Dymnicka-Wołoszyńska)	51–66
Materiały Tadeusza Makowieckiego (E. Sztraj)	67–80
Materiały Marzeny M. Pollakówny (T. Dymaczewski)	81–103
Nr 29 (1986)	
Materiały Stefana Drzewieckiego (B. Krzyżtoporska)	21–28
Materiały Władysława Folkierskiego (M. Tejchman)	29–38
Materiały Alfreda Liebfelda (H. Dymnicka-Wołoszyńska)	39–60
Materiały Tadeusza Miłobędzkiego (Redakcja)	61–72
Nr 30 (1987)	
Materiały Kazimierza Moszyńskiego (A. Brachfogel)	23–43
Materiały Henryka Ułaszyna (E. Sztraj)	44–112
Nr 31 (1988)	
Materiały Stanisława Kontkiewicza (J. Bugajski)	14–71
Materiały Juliana Tokarskiego (J. Mizikowski)	72–115
Nr 32 (1989)	
Materiały Jana Grzegorzewskiego (Z. Bonarowska)	17–29
Materiały Mariana Lewickiego i Ireny Lewickiej (I. Biel, Z. Bonarowska)	30–90
Materiały Czesława Thulliego (W. Różańska)	91–114

Nr 33 (1990)

Materiały Władysława Kowalenki (J. Latzke, E. Lijewska)	21–60
Materiały Tadeusza Manteuffla (H. Dymnicka-Wołoszyńska)	61–132

Nr 34 (1993)

Materiały Zofii Podkowińskiej (A. Chodkowska)	11–33
Materiały Adama Wolffa (H. Szymczyk)	34–60

Nr 35 (1994)

Materiały Władysława Tomkiewicza (A. Kulecka)	25–72
Materiały Michała Walickiego (E. Sztraj, H. Szymczyk)	73–94
Materiały Anny Dembińskiej (K. Dopierała)	95–106

Nr 36 (1995)

Materiały Włodzimierza Antoniewicza (J. Mizikowski)	15–97
Materiały Zofii Wartołowskiej (J. Mizikowski)	98–103

Nr 37 (1996)

Materiały Stanisława Srokowskiego (M. Wrzowska)	20–60
Materiały Edwarda Stenza (J. Mizikowski, E. Sztraj)	61–93

Nr 38 (1997)

Materiały Jana Reychmana (H. Szymczyk)	14–113
---	--------

Nr 39 (1998)

Materiały Janusza Groszkowskiego (A. Kulecka)	29–89
--	-------

Materiały Witolda Nowackiego (J. Lewandowska)	90–112
Nr 40 (1999)	
Materiały Ludwika Kolankowskiego (M. Wrzowska)	42–64
Materiały Rocha Morcinka (E. Sztraj)	65–73
Materiały Michała Szczanieckiego (E. Sztraj)	74–94
Materiały Józefa Siemieńskiego (T. Epsztein)	95–105
Nr 41 (2000)	
Materiały rodziny Baudouin de Courtenay (D. Zamojska)	23–60
Materiały Stanisława Szobera (B.B. Hulewicz-Szczepanowska)	61–76
Materiały Stanisławy Przybyszewskiej (E. Ruta-Solarska)	77–94
Nr 42 (2001)	
Materiały Aleksandra Gajkowicza (A. Chodkowska)	6–33
Materiały Jana Dąbrowskiego (T. Dymaczewski, W. Kaczmarek)	34–47
Materiały Juliana Adama Majewskiego (J. Mizikowski)	48–69
Materiały Dobrosława Stróżeckiego (S. Biały, G. Ciemińska, M. Gaszkowska, K. Markowski)	70–82
Nr 43 (2002)	
Materiały Wacława Sierpińskiego (A. Kulecka)	6–65
Materiały Kazimierza Kuratowskiego (A. Kalbarczyk, I. Szulc, H. Szymczyk)	66–95
Materiały Hugona Steinhausa (A. Chodkowska, M. Wawrowska)	96–138

Nr 45 (2004)

Materiały Henryka Elzenberga (A. Chodkowska, H. Dymnicka-Wołoszyńska, J. Mizikowski, J. Stasiak)	15–57
Materiały Władysława Witwickiego (G. Milewski)	58–74

Nr 46 (2005)

Materiały Szczepana Szczeniowskiego (J. Dudziński)	8–19
Materiały Ludwika Wertensteina (D. Pietrzkiewicz)	20–53
Materiały Mieczysława Wolfkego (M. Flis, H. Szymczyk)	54–68

Nr 47 (2006)

Materiały Stanisława Herbsta (H. Szymczyk)	16–139
---	--------

Nr 48 (2007)

Materiały Stanisława Bełcha (J. Malinowski)	12–25
Materiały Tadeusza Cypriana (P. Dembiński, J. Matysiak)	26–69
Materiały Witolda Jakóbczyka (R. Dąbrowski)	70–109
Materiały Zdzisława Kaczmarczyka (P. Dembiński, J. Matysiak)	110–149
Materiały Wacława Pytkowskiego (M. Boksa, E. Zielińska)	150–171
Materiały Adama Wodziczki (P. Dembiński, J. Matysiak)	172–204

Nr 49 (2008)

Materiały Piotra Bańkowskiego (A. Chodkowska)	12–101
Materiały Kazimierza Konarskiego (A. Chodkowska)	102–109

Materiały Witolda Suchodolskiego (A. Chodkowska)	110–117
Materiały Franciszka Olszewskiego (A. Chodkowska)	118–129

Nr 50 (2009)

Materiały Benedykta Dybowskiego (J. Arvaniti, I. Gass, H. Krajewska)	12–29
Materiały Leona Barszczewskiego (J. Arvaniti, S. Chankowski, Z. Kolankowski)	30–43
Materiały Karola Nereusza Bohdanowicza (J. Arvaniti)	44–51

Nr 51 (2010)

Materiały Tytusa Chałubińskiego (T. Dobrzyński, K. Słojkowska)	12–19
Materiały Stanisława Bilewicza (A. Chodkowska, J. Mizikowski)	20–29
Materiały Seweryna i Heleny Krzemieniewskich (J. Buda, M. Norkowski, H. Szymczyk)	30–47
Materiały Jerzego Hersego (J. Stasiak)	48–57
Materiały Witolda Sławińskiego (J. Stasiak)	58–71
Materiały Bronisława Edwarda Sydowa (J. Arvaniti)	72–77

Nr 52 (2011)

Materiały Zygmunta i Natalii Batowskich (K. Słojkowska)	14–63
Materiały Janiny Bemówny (M. Kmita, P. Michałowski, J. Stasiak)	64–71
Materiały rodziny Kalinowskich (A. Chodkowska)	72–125
Materiały Janiny Zakrzewskiej (A. Bodecka, A. Chodkowska, U. Roguska)	126–149

Nr 53 (2012)

Materiały Stanisława Tołwińskiego (A. Chodkowska)	8–85
Materiały Czesława Trębickiego (A. Chodkowska)	86–89
Materiały Wawrzyńca Benzelstierny-Engeströma (M. Błażczak, K. Słojkowska)	90–95
Materiały Mikołaja Dzikowskiego (Ł. Gawin, J. Stasiak)	96–104

Nr 55 (2014)

Materiały Jadwigi Braun-Domańskiej (A. Mieszkowska)	10–29
Materiały Mariana Massoniusa (S. Chankowski, K. Słojkowska)	30–37
Materiały Lecha Niemojewskiego (A. Chodkowska, A. Kulecka, C. Sikorska)	38–67
Materiały Kazimierza Twardowskiego (J. Stasiak)	68–79

Nr 56 (2015)

Materiały Heliodora Świącickiego (J. Matysiak)	10–25
Materiały Jana Grochmalickiego (J. Matysiak)	26–35
Materiały Stefana Błachowskiego (K. Banaś, J. Matysiak)	36–93
Materiały Andrzeja Sołtana (M. Ciara)	94–115
Materiały Jerzego Pniewskiego (M. Ciara)	116–131
Materiały Bronisława Kuchowicza (M. Ciara)	132–175

Nr 57 (2016)

Materiały Mieczysława Orłowicza (H. Szymczyk)	7–150
--	-------

Nr 58 (2017)

Materiały Stefana Dąbrowskiego (J. Malinowski)	12–47
Materiały Bohdana Paczyńskiego (M. Ciara)	48–57
Materiały Marceliego Nenckiego (M. Ciara)	58–63

Nr 59 (2018)

Materiały Kazimierza Albina i Hanny Dobrowolskich (K. Słojkowska)	8–21
Materiały Romana i Jadwigi Kobendzów (K. Słojkowska)	22–47

Nr 60 (2019)

Materiały Kazimierza Kaczmarczyka (A. Marciniak, J. Matysiak)	8–79
Materiały Tadeusza Vetulaniego (J. Matysiak)	80–123

Nr 61 (2020)

Materiały Grzegorza Białkowskiego (M. Ciara)	8–15
Materiały Henryka Mierzeckiego (E. Sztraj)	16–35
Materiały Bohdana Winiarskiego (J. Matysiak)	36–97

INWENTARZE ZESPOŁÓW ARCHIWALNYCH
ogłoszone w numerach 1–61 „Biuletynu Archiwum PAN”
(układ alfabetyczny)

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Abgarowicz Kazimierz	19	24–35
Abraham Władysław	21	41–54
Antoniewicz Włodzimierz	36	15–97
Antoniewski Stanisław	27	22–35
Artymiak Antoni	11	65–85
Bachulski Aleksy	3	33–39
Baley Stefan	21	55–93
Bańkowski Piotr	49	12–101
Barszczewski Leon	50	30–43
Bassalik Kazimierz	9	35–54
Batowscy Zygmunt i Natalia	52	14–63
Baudouin de Courtenay	41	23–60
Bełch Stanisław	48	12–25
Bemówna Janina	52	64–71
Benzelstierna-Engeström Wawrzyniec	53	90–95
Białkowski Grzegorz	61	8–15
Bilewicz Stanisław	51	20–29
Błachowski Stefan	56	36–93
Bohdanowicz Karol Nereusz	50	44–51
Borowski Stanisław	3	44–48
Braun-Domańska Jadwiga	55	10–29
Chałubiński Tytus	51	12–19
Chmaj Ludwik	11	86–111

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Chodźko Witold	12	40–81
Cyprian Tadeusz	48	26–69
Czubalski Franciszek	12	82–97
Dąbrowski Jan	42	34–47
Dąbrowski Stefan	58	12–47
Dembińska Anna	35	95–106
Dembiński Bronisław	15	11–71
Dembowski Jan	20	10–32
Demetrykiewicz Włodzimierz	22	35–59
Dobrowolscy Kazimierz Albin i Hanna	59	8–21
Drewnowski Kazimierz	22, 26	60–78, 88–98
Drzewiecki Stefan	29	21–28
Dybowski Benedykt	50	12–29
Dybowski Władysław	25	21–44
Dziewulski Eugeniusz	11	112–120
Dziewulski Władysław	11	121–148
Dzikowski Mikołaj	53	96–104
Dzwonkowski Włodzimierz	15	72–100
Eckert Ludwik	16	26–52
Ehrenkreutz Stefan	28	29–40
Elzenberg Henryk	45	15–57
Folkierski Władysław	29	29–38
Gajkowicz Aleksander	42	6–33
Gąsiorowska-Grabowska Natalia	21	94–116
Gieysztor Marian	20	33–54
Golonka Zygmunt	27	36–61
Górka Olgierd	3	50–61

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Grodecy Józef i Katarzyna	13	26–84
Grodek Andrzej	23	31–101
Grochmalicki Jan	56	26–35
Groszkowski Janusz	39	29–89
Grzegorzewski Jan	32	17–29
Hahn Wiktor	15	101–182
Herbst Stanisław	47	16–139
Herse Jerzy	51	48–57
Hirszfeldowie Ludwik i Hanna	25	45–148
Iwaszkiewicz Janusz	7	33–53
Jakóbczyk Witold	48	70–109
Joszt Adolf	24	15–42
Kaczmarczyk Kazimierz	60	8–79
Kaczmarczyk Zdzisław	48	110–149
Kalinowscy Stanisław, Zofia i Ewa	52	72–125
Kamieniecki Witold	28	41–50
Karwowski Stanisław	18	19–41
Kaznowski Lucjan	27	62–75
Kętrzyński Stanisław	3	64–69
Kipa Emil	28	51–66
Kłodziński Adam	3	69–71
Knapowska Wisława	4	31–71
Kobendzowie Roman i Jadwiga	59	22–47
Kolankowski Ludwik	40	42–64
Komisja Naukowa Obchodu Roku Mickiewicza PAN (1953–1956)	11	30–64
Konarski Kazimierz	49	102–109
Kontkiewicz Stanisław	31	14–71

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Kossuth Stanisław	22	79–106
Kowalenko Władysław	33	21–60
Kowalski Tadeusz	16	53–99
Kozierowski Stanisław	26	8–87
Kozikowski Aleksander	19	36–54
Krzemieniewscy Seweryn i Helena	51	30–47
Kuchowicz Bronisław	56	132–175
Kuratowski Kazimierz	43	66–95
Lande Jerzy	18	42–54
Lednicki Aleksander	7	54–70
Lewiccy Marian i Irena	32	30–90
Liebfeld Alfred	29	39–60
Lubicz-Niezabitowski Edward	19	55–63
Łuniewski Tymoteusz	27	76–100
Magdański Marian	18	55–62
Majewski Julian Adam	42	48–69
Makowiecki Tadeusz	28	67–80
Manteuffel Jerzy	3	73–77
Manteuffel Tadeusz	33	61–132
Mańkowski Tadeusz	8	13–54
Marchlewski Teodor	20	55–81
Massonius Marian	55	30–37
Metallmann Joachim	14	18–26
Mierzecki Henryk	61	16–35
Miklaszewski Jan	27	101–105
Miłobędzki Tadeusz	29	61–72
Moczarski Zygmunt	7	71–93
Morcinek Roch	40	65–73

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Moszyński Kazimierz	30	23–43
Namysłowski Władysław	3	77–86
Nencki Marcelli	58	58–63
Niemojewski Lech	55	38–67
Niklewski Bronisław	22	107–144
Nowacki Witold	39	90–112
Olszewski Franciszek	49	118–129
Orłowicz Mieczysław	57	11–150
Ormicki Wiktor	8	55–78
Paczyński Bohdan	58	48–57
Pawłowski Bronisław	17	39–48
Peretiatkowicz Antoni	14	27–66
Pierwszy Kongres Nauki Polskiej (1949–1951)	5	23–70
Pniewski Jerzy	56	116–131
Podkowińska Zofia	34	11–33
Pollakówna Marzena M.	28	81–103
Polskie Towarzystwo Historyczne (1886–1939, 1947–1968)	6	39–79
Przybyszewska Stanisława	41	77–94
Przybyszewski Eugeniusz	3	86–89
Pytkowski Wacław	48	150–171
Rawita-Witanowski Michał	18	63–124
Reychman Jan	38	14–113
Reyman Edmund Jan	17	49–81
Ręgorowicz Ludwik	9	55–81
Rodowicz Kazimierz	24	43–52
Rygiel Stefan	13	85–117
Salska Helena	3	89–93

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Schechtel Edward	8	79–96
Schramm Wiktor	10	20–106
Szczaniecki Michał	40	74–94
Siemieński Józef	40	95–105
Sierpiński Wacław	43	6–65
Skałkowski Adam	3	93–109
Skubiszewski Ludwik	7	94–105
Sławiński Witold	51	58–71
Sołtan Andrzej	56	94–115
Srokowski Stanisław	37	20–60
Steinhaus Hugo	43	96–138
Stelmachowska Bożena	13	118–161
Stenz Edward	37	61–93
Stróżecki Dobrosław	42	70–82
Strumiłło Tadeusz	14	67–105
Styś Wincenty	21	117–153
Suchodolski Witold	49	110–117
Sydow Bronisław Edward	51	72–77
Szczeniowski Szczepan	46	8–19
Szober Stanisław	41	61–76
Szymański Adam	9	82–87
Śliwiński Artur	4	72–126
Święcicki Heliodor	56	10–25
Terlikowski Feliks Kazimierz	16	100–125
Thullie Czesław	32	91–114
Tokarski Julian	31	72–115
Tołwiński Stanisław	53	8–85
Tomkiewicz Władysław	35	25–72

Nazwisko lub nazwa	Nr „Biuletynu Archiwum PAN”	Strony
Towarzystwo Naukowe Warszawskie (1907–1953)	1	21–77
Trębicki Czesław	53	86–89
Twardowski Kazimierz	55	68–79
Tync Stanisław	17	82–125
Ułaszyn Henryk	30	44–112
Vetulani Tadeusz	60	80–123
Walicki Michał	35	73–94
Wartołowska Zofia	36	98–103
Wertenstein Ludwik	46	20–53
Winiarski Bohdan	61	36–97
Witwicki Władysław	45	58–74
Wodziczko Adam	48	172–204
Wolff Adam	34	34–60
Wolfke Mieczysław	46	54–68
Woliński Janusz	23	102–150
Wróblewski Antoni	6	80–127
Zakaszewski Czesław	24	53–74
Zakrzewska Janina	52	126–149
Zawirski Zygmunt	14	106–125

SUMMARY

ARCHIVE INVENTORIES

In the 61st issue of the “Bulletin of the Archives of the Polish Academy of Sciences” we are presenting the inventories of: Grzegorz Biłkowski, physicist, poet, philosopher, professor and rector of the University of Warsaw — on the occasion of the year 2020 being named by the Senate of the Republic of Poland The Year of Physics; Bohdan Winiarski, lawyer, judge and president of the International Court of Justice in the Hague; and Henryk Mierzecki, dermatologist, expert of the World Health Organisation, member of Polish Medical Association, Polish Dermatological Society, Occupational Medicine Commission at the Polish Academy of Sciences and International Commission on Occupational Health in Geneva.

The 61st issue of the “Bulletin...” contains also texts related to the 100th anniversary of the Battle of Warsaw which was celebrated in 2020 (memories of Artur Śliwiński and Józef Kallenbach), and which we commemorated with an exhibition *Scientists in 1920*, prepared by PAS Archives’ employees. This year, the 220th anniversary of the founding of the Society of Friends of Sciences, the Archives of the Polish Academy of Sciences has dedicated an exhibition colored with drawings by Paulina Kopestyńska.

ARCHIVES OF THE POLISH ACADEMY OF SCIENCES IN WARSAW

The Archives have divisions in Poznań and Katowice, maintain the historical resources handed over to them and have 23.5 full employment posts. The majority of PAS employees are responsible for the statutory archive activities.

The Scientific Council held a meeting on 20th March. Prof. Leszek Zasztowt was elected chairperson of the new PAS Scientific Council in Warsaw, Prof. Alicja Kulecka was elected deputy chairperson, and Joanna Arvaniti, PhD, was nominated as the head of the Council’s Secretariat.

In 2019, the archives increased by 71.85 linear meters of archival materials and non-archival documentation of PAS entities.

The Methodology Commission approved 16 inventories.

The Commission for Evaluation of Non-Archival Documentation issued 28 positive responses to requests from PAS entities; as a result, almost 401 linear meters of non-archive documentation were rejected.

The Commission for the Qualification of Standards in Warsaw offered opinions on 11 sets of standards, office instructions, factual file lists and instructions for the organisation and scope of an entity archive. Five controls of PAS units were carried out with reference to file documentation maintenance and the functioning of entity archives.

The collection of microfilms in Warsaw did not increase and amounts to 1,129,047 negative frames and 3,225,478 positive frames. The collection of photographs increased by 159 and holds now 31,086 elements and 24 CDs.

The collection of microfilms of the Poznań Division did not change and amounts to 770 reels. The collection of CDs amounts to 50 CDs, 1 portable hard drive and 12 CDs holding MA and BA theses created on the basis of the Division's materials. The Collection of Photographs increased by 385.

The collection of CDs of the Katowice Division amounts to 11. 77 documents and photographs were digitalised; the whole digitalised collection was saved on DVDs and a portable hard drive to secure the results of the work.

Nine medals were added to the medal collection; the entire collection amounts now to 1,100 recorded items.

PAS Archives in Warsaw participated in: Museums at Night (18 May), during which a lecture was presented to accompany the exhibition *Familiar Unfamiliar Poles*; the 10th Jubilee Warsaw Archives' Picnic (8 June); the 23rd Festival of Science in the Palace of Jabłonna (21 September), where the exhibition *Science and Fame. Maria Skłodowska-Curie and Other Figures* was presented, and in Staszic Palace (28 September), with the exhibitions *Polish Mathematicians* and *The Way to the Hymn*. The seminar on Nicolaus Copernicus, on his 546th birthday, was held on 19 February. 264th birthday of Stanisław Staszic was celebrated on 6 November.

The 60th volume of the "Bulletin of the Archives of the Polish Academy of Sciences" was published. Other, earlier publications of the Archives were distributed. Employees of the Archives of the Polish Academy of Sciences in Warsaw and in local divisions published ca. 40 articles and other information materials.